

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA
SİVİLLERİN KORUNMASI**

Doktora Tezi

HANDE GÜR

İstanbul, 2023

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA
SİVİLLERİN KORUNMASI**

Doktora Tezi

HANDE GÜR

Danışman: PROF. DR. MELTEM SARİBEYOĞLU SKALAR

İstanbul, 2023

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA

SİVİLLERİN KORUNMASI

ÖZET

Son otuz yılda dünya, sivillere yönelik sistematik şiddet ve kitlesel zulümlerin damgasını vurduğu silahlı çatışmalara tanık olmuş ve bu tür suçları önlemek veya durdurmak için Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarına giderek daha fazla başvurmuştur. O zamandan bu yana, sivilleri koruma kapasiteleri de dâhil olmak üzere BM barışı koruma operasyonlarının etkinliğini arttırmak için kayda değer çaba bir çaba sarf edilmiştir. Bu gelişmelerden en tartışılmalı ise sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılması olmuştur. Ne var ki uygulamada sivillerin korunmasında kuvvete başvurma hukuki dayanağı ile sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvurulmasında uygulanacak hukuki rejimler arasındaki ayrımın yapılmadığı görülmekte; bu ise bazı sorunlara neden olmaktadır. Bu durumda barışı koruma operasyonlarına verilen sivillerin korunması yetkisinin *jus in bello* kapsamındaki yükümlülüklerden üstün olup olmadığı sorusu gündeme gelmektedir. Özellikle ölümcül güç kullanma noktasında, buna ilişkin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları sivillerin korunması amacıyla ölümcül güç kullanılmasına dayanak olarak gösterilebilmektedir. Bu noktada BM barışı koruma operasyonlarında sivilleri korumak amacıyla ölümcül güce başvurma hukuki parametrelerinin tespiti gereklidir. Çalışmada uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukunun ölümcül güce başvurmada barışı koruma operasyonlarına uygulanabilirliği tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları, Sivillerin Korunması, Kuvvet Kullanma, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku.

PROTECTION OF CIVILIANS

IN UNITED NATIONS PEACEKEEPING OPERATIONS

ABSTRACT

Over the last three decades, the world has witnessed armed conflicts marked by systematic violence and mass atrocities against civilians, and has increasingly relied on United Nations peacekeeping operations to prevent or stop such crimes. Since then, considerable efforts have been made to improve the effectiveness of UN peacekeeping operations, including their capacity to protect civilians. The most controversial of these developments has been the use of force to protect civilians. In practice, however, the distinction between the legal basis for the use of force and the legal regimes applicable to the use of force has not been made, and this causes some problems. This raises the question of whether the protection of civilians authorization granted to peacekeeping operations is superior to the obligations under jus in bello. Especially with regard to the use of lethal force, the relevant United Nations Security Council resolutions can be cited as a basis for the use of lethal force for the protection of civilians. At this point, it is necessary to determine the legal parameters of the use of lethal force to protect civilians in UN peacekeeping operations. This study discusses the applicability of international humanitarian law and international human rights law to the use of lethal force in peacekeeping operations.

Key words: United Nations Peacekeeping Operations, Protection of Civilians, Use of Force, International Humanitarian Law And International Human Rights Law.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA

SİVİLLERİN KORUNMASI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	5
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI.....	5
1. Birleşmiş Milletler Rejiminde Barışın Korunması.....	5
1.1. Şemsiye Bir Terim Olarak: “Barış Operasyonları” (<i>Peace Operations</i>).....	5
1.2. Genel Olarak Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Konsepti	8
1.3. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarına Tarihsel Bir Bakış	11
1.4. Barışı Korumanın Tanımı.....	14
1.4.1. Birleşmiş Milletler Terminolojisinde Barışı Koruma	14
1.4.2. Tanım Yapmanın Zorluğu	16
1.4.3. Bazı Barışı Koruma Tanımları.....	18
1.5. Geçmişten Günümüze Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları.....	20
1.6. Birleşmiş Milletler Doktrinde Barışı Koruma Operasyonları	25
2. Barışı Korumanın Temel Karakteristiği	31
2.1. Barışı Korumanın Fonksiyonları	31
2.1.1. Gözlem, doğrulama ve raporlama (<i>Observation, verification, and reporting</i>)	33
2.1.2. Müdahale (<i>Interposition</i>)	34
2.1.3. Yönetim Gücü (<i>Governance</i>)	34
2.1.4. Güvenliği Sağlama (<i>Security functions</i>)	35
2.1.5. Sivillerin Korunması.....	36

2.2. Barışı Korumanın Temel İlkeleri	37
2.2.1. Rıza (<i>consent</i>)	37
2.2.2. Tarafsızlık (<i>impartiality</i>)	38
2.2.3. Savunma Amaçlı Kuvvet Kullanımı (<i>defensive use of force</i>)	42
3. Barışı Koruma Kategorileri.....	45
3.1. Gözlemci Gruplar (<i>observer missions</i>) ve Tam Teşekküllü Misyonlar (<i>'full-fledged' missions</i>)	47
3.2. Geleneksel Barışı Koruma (<i>traditional peacekeeping</i>)	50
3.3. Çok Boyutlu Barışı Koruma (<i>multi-dimensional peacekeeping</i>)	52
3.4. Aktif Barışı Koruma (<i>robust peacekeeping</i>) ve Aktif Olmayan Barışı Koruma (<i>non-robust peacekeeping</i>)	54
3.5. Barışı Koruma ve Barışın İnşası (<i>peacebuilding</i>)	55
3.6. Barışı Koruma ve Barışı Sağlama/Barışı Zorlama (<i>peace making/peace enforcement</i>)	57
4. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Gelişimi	60
4.1. Barışı Korumanın Temel İlkelerinin Evrimi ve Değerlendirilmesi	60
4.2. Barışı Koruma Operasyonlarının Aşamaları	63
4.3. Erken Dönem Barışı Koruma Operasyonları.....	69
BÖLÜM I DEĞERLENDİRMESİ.....	78
BÖLÜM II	82
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI VE SİVİLLERİN KORUNMASI	
İlişkisi	82
1. Uluslararası Hukukta Sivillerin Korunmasına İlişkin Hukuki Argümanlar	82
1.1. Tarihsel Olarak Uluslararası Hukukta Sivillerin Korunması	82
1.2. İnsancıl Müdahale (<i>Humanitarian invention</i>) ve Birleşmiş Milletler.....	92
1.3. Birleşmiş Milletler Sisteminde Sivillerin Korunması.....	104
1.4. 'İnsancıl Müdahale'den 'Koruma Sorumluluğu'na.....	116
1.5. Kavramların Karşılaştırılması: Koruma Sorumluluğu, BM Sivillerin Korunması ve İnsancıl Müdahale	127
2. Birleşmiş Milletlerde Sivillerin Korunmasının (PoC) Kavramsallaşması	135
2.1. Sivillerin Korunması Yetkisini İçeren BMGK Kararları	135
2.2. Birleşmiş Milletlerde Sivillerin Korunması Yetkilerinin Benimsenmesi için İtici Güç.....	142
2.3. Sivillerin Korunmasına İlişkin İlk Yetki Tanımı	147
2.4. Barışı Korumanın "Üçüncü Aşaması" ve Sivillerin Korunması	148

2.5. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları Bağlamında Sivillerin Korunması (PoC) Kavramının Gelişimi ve Normatif Önemi	151
2.6. Birleşmiş Milletler'in Güncel Sivillerin Korunması Anlayışı	157
BÖLÜM II DEĞERLENDİRMESİ	163
BÖLÜM III	167
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA SİVİLLERİN KORUNMASI	
AMACIYLA KUVVET KULLANILMASI	167
1. Barışı Koruma Operasyonlarında Kuvvet Kullanılması	167
1.1. Barışı Korumada Kuvvet Kullanmanın Evrimi	167
1.2. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarında Meşru Müdafaa'nın Evrimi	170
1.3. Meşru Müdafaa Amacıyla Kuvvet Kullanılmasından Sivillerin Korunması Amacıyla Kuvvet Kullanılmasına	174
1.4. Birleşmiş Milletler'in Sivillerin Korunması için Kuvvet Kullanma Politikası	176
2. Sivillerin Korunması için Kuvvet Kullanılmasını Düzenleyen Hukuki Çerçeve	180
2.1. Hukuki Dayanak Sağlayan Kurallar ile Operasyonun Yürütülmesini Düzenleyen Kurallar Arasında Ayrım Yapılması Gerekliği	180
2.2. Birleşmiş Milletler Barış Operasyonları için Hukuki Dayanak Sağlayan Kurallar	182
2.2.1. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının "Kurulmasının" Hukuki Dayanağı	182
A. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Yetkileri	185
a. Birleşmiş Milletler Şartı VI. Bölüm Kapsamında Karar Alınması	187
b. Birleşmiş Milletler Şartı VII. Bölüm Kapsamında Karar Alınması	192
i. Birleşmiş Milletler Şartı Madde 39	196
ii. Birleşmiş Milletler Şartı Madde 40	198
iii. Birleşmiş Milletler Şartı Madde 41	199
iv. Birleşmiş Milletler Şartı Madde 42	200
B. Birleşmiş Milletler Genel Kurul Yetkileri	202
a. Barış için Birlik Kararı ve Barışı Koruma Operasyonları	205
C. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Yetkileri	210
2.2.2. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının "Kuşuşturılmasının" Hukuki Dayanağı	218
2.3. Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarının Yürütülmesini Düzenleyen Kurallar	218
2.4. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarında Yetki, Komuta ve Kontrol Seviyeleri	222
2.4.1. Stratejik Seviye	223

2.4.2. Operasyonel Seviye.....	224
2.4.3. Taktik Seviye	225
3. Barışı Koruma Operasyonlarında Sivillerin Korunması Amacıyla Kuvvet Kullanılmasında Uygulanabilir Hukuki Rejimler	227
3.1. Uluslararası İnsancıl Hukukun Sivillerin Korunması Yetkisiyle Donatılan Barışı Koruma Operasyonlarına Uygulanabilirliği.....	227
3.1.1. Konu Bakımından (<i>Ratione Materiae</i>) Uygulanabilirlik.....	227
3.1.2. Kişi Bakımından (<i>Ratione Personae</i>) Uygulanabilirlik.....	234
3.1.3. Zaman Bakımından (<i>Ratione Temporis</i>) Uygulanabilirlik	238
3.2. Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Sivillerin Korunması Yetkisiyle Donatılan Barışı Koruma Operasyonlarına Uygulanabilirliği.....	243
3.2.1. İnsan Haklarına Saygı Gösterme, Koruma ve Yerine Getirme Yükümlülüğü	246
3.2.2. Uygulanabilir İnsan Hakları Yükümlülükleri	247
3.2.3. Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ülke Dışı Uygulaması	251
3.3. Uluslararası İnsan Hakları Hukuk ve İnsancıl Hukukun Birbiriyle İlişkisi.....	254
4. Barışı Koruma Operasyonlarında Sivilleri Korumak Amacıyla “Ölümcül” Güç Kullanmanın Hukuki Parametreleri	262
4.1. Silahlı Çatışma Durumları Dışında Faaliyet Gösteren Barış Gücü Personeli Tarafından Ölümcül Güç Kullanılması.....	265
4.2. Silahlı Çatışma Durumunda Faaliyet Gösteren Barış Gücü Personeli Tarafından Ölümcül Güç Kullanılması.....	267
4.3. Ölümcül Güce Başvurmada Birleşmiş Milletler Şartı Üstünlük Klozu (<i>supremacy clause</i>) Etkisi....	269
BÖLÜM III DEĞERLENDİRMESİ.....	271
SONUÇ.....	276
KAYNAKÇA	282

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

ANC : Armee Nationale Congalaise

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CAT : The Committee against Torture

CEDAW : The Committee on the Elimination of Discrimination against Women

CERD : The Committee on the Elimination of Racial Discrimination

CESCR : The Committee on Economic, Social and Cultural Rights

CRC : The Committee on the Rights of the Child

DFS : Department of Field Support

DOMREP : Mission of the Representative of the Secretary-General in the Dominican Republic

DPKO : Department of Peacekeeping Operations

ECHR : European Court of Human Rights

Ed. : Editör

Eds : Editörler

HIPPO : High-Level Independent Panel on Peace Operations

IAC : International Armed Conflict

ICC : International Criminal Court

ICISS : International Commission on Intervention and State Sovereignty

ICJ : International Court of Justice

ICRC : International Committee of the Red Cross

ICTR : International Criminal Tribunal for Rwanda

ICTY : International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

ILO : International Labour Organization

MINUCI : United Nations Mission in Côte d'Ivoire

MINUGUA : United Nations Verification Mission in Guatemala

MINUJUSTH : United Nations Mission for Justice Support in Haiti

MINURCA : United Nations Mission in the Central African Republic

MINURCAT : United Nations Mission in the Central African Republic and Chad

MINURSO : United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara

MINUSCA : United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic

MINUSMA : United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali

MINUSTAH : United Nations Stabilization Mission in Haiti

MIPONUH : United Nations Civilian Police Mission in Haiti

MONUA : United Nations Observer Mission in Angola

MONUC : United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo

MONUSCO : United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo

NATO : North Atlantic Treaty Organization

NIAC : Non-international Armed Conflict

OCHA : UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

ONUB : United Nations Operation in Burundi

ONUC : United Nations Operation in the Congo

ONUCA : United Nations Observer Group in Central America

ONUMOZ : United Nations Operation in Mozambique

ONUSAL : United Nations Observer Mission in El Salvador

PoC : Protection of Civilians

R2P : Responsibility to Protect

RG : Resmi Gazete

ROE : Rules of Engagement

RtoP : Responsibility to Protect

SOFA : Status of Forces Agreements

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ya da kısa adlarıyla

TCC : Troop Contributing Countries

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

UCM : Uluslararası Ceza Mahkemesi

UN : United Nations

UNAMIC : United Nations Advance Mission in Cambodia

UNAMID : African Union-United Nations Hybrid Operation in Darfur

UNAMIR : United Nations Assistance Mission for Rwanda

UNAMSIL : United Nations Mission in Sierra Leone

UNASOG : United Nations Aouzou Strip Observer Group

UNAVEM I : United Nations Angola Verification Mission I

UNAVEM II : United Nations Angola Verification Mission II

UNAVEM III : United Nations Angola Verification Mission III

UNCI : United Nations Commission for Indonesia

UNCPSG : United Nations Civilian Police Support Group

UNCRO : United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia

UNDOF : United Nations Disengagement Observer Force

UNEF I : First United Nations Emergency Force

UNEF II : Second United Nations Emergency Force

UNFICYP : United Nations Peacekeeping Force in Cyprus

UNGOMAP : United Nations Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan

UNHCR : United Nations High Commissioner for Refugees

UNIFIL : United Nations Interim Force in Lebanon

UNIIMOG : United Nations Iran-Iraq Military Observer Group

UNIKOM : United Nations Iraq-Kuwait Observation Mission

UNIPOM : United Nations India-Pakistan Observation Mission

UNISFA : United Nations Organization Interim Security Force for Abyei

UNMEE : United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea

UNMIBH : United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina

UNMIH : United Nations Mission in Haiti

UNMIK : United Nations Interim Administration Mission in Kosovo

UNMIL : United Nations Mission in Liberia

UNMIS : United Nations Mission in the Sudan

UNMISSET : United Nations Mission of Support in East Timor

UNMISS : United Nations Mission in the Republic of South Sudan

UNMIT : United Nations Integrated Mission in Timor-Leste

UNMOGIP : United Nations Military Observer Group in India and Pakistan

UNMOP : United Nations Mission of Observers in Prevlaka

UNMOT : United Nations Mission of Observers in Tajikistan

UNOCI : United Nations Operation in Côte d'Ivoire

UNOGIL : United Nations Observation Group in Lebanon

UNOMIG : United Nations Observer Mission in Georgia

UNOMIL : United Nations Observer Mission in Liberia

UNOMSIL : United Nations Observer Mission in Sierra Leone

UNOMUR : United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda

UNOSOM I : United Nations Operation in Somalia I

UNOSOM II : United Nations Operation in Somalia II

UNPREDEP : United Nations Preventive Deployment Force

UNPROFOR : United Nations Protection Force

UNSCOB : United Nations Special Committee on the Balkans

UNSF : United Nations Security Force in West New Guinea

UNSMIH : United Nations Support Mission in Haiti

UNSMIS : United Nations Supervision Mission in Syria

UNTAC : United Nations Transitional Authority in Cambodia

UNTAES : United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium

UNTAET : United Nations Transitional Administration in East Timor

UNTAG : United Nations Transition Assistance Group

UNTMIH : United Nations Transition Mission in Haiti

UNTSO : United Nations Truce Supervision Organization

UNYOM : United Nations Yemen Observation Mission

GİRİŞ

Son otuz yılda dünya, sivillere yönelik sistematik şiddet ve kitlesel zulümlerin damgasını vurduğu silahlı çatışmalara tanık olmuş ve bu tür suçları önlemek veya durdurmak için Birleşmiş Milletler'e (BM) ve özellikle de BM barışı koruma operasyonlarına giderek daha fazla başvurmuştur. O zamandan bu yana, sivilleri koruma kapasiteleri de dâhil olmak üzere BM barışı koruma operasyonlarının genel etkinliğini arttırmak için kayda değer çaba bir çaba sarf edilmiştir.

BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması, BM'nin sivillerin korunmasına ilişkin geniş çaplı gündeminin yalnızca bir yönüdür. Konsey'in konuyla ilgili ilk tematik kararını kabul ettiği 1999 yılından bu yana sivillerin korunması, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için elzem olarak kabul edilmektedir. Bu itibarla BM Güvenlik Konseyi, barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasına daha fazla odaklanma konusundaki kararlılığını bir dizi açıklama ve bildiri ile Genel Sekreter'den silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin düzenli raporlar yayınlamasını talep ederek ifade etmiştir.

Konsey zaman içerisinde barışı koruma görevlerini, barış anlaşmalarının uygulanmasını izleme şeklindeki geleneksel rolünün çok ötesine taşıdığı için BM barışı koruma görevleri de değişmiştir. Bu evrimin bir parçası olarak, bir dizi BM barışı koruma operasyonuna açıkça “yakın fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivilleri koruma” yetkisi verilmiştir. Şu anda dünyanın dört bir yanında, BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca Güvenlik Konseyi'nden sivilleri korumak için kuvvet kullanma konusunda yetki alan misyonlarda görev yapan 100.000'den fazla Birleşmiş Milletler üniformalı barışı koruma gücü personeli bulunmaktadır.

BM barışı koruma operasyonlarında kuvvete başvurmak geleneksel olarak yalnızca meşru müdafaa kapsamında misyon personelinin kendisini savunmasıyla sınırlı iken, Konsey artık düzenli olarak sivilleri korumak için aktif yetkilere sahip barışı koruma misyonları görevlendirmektedir. Sivilleri fiziksel şiddete yönelik yakın tehditlerden korumak için ‘gerekli tüm araçların’ kullanılmasına izin verilmesi, sivilleri koruma noktasında olumlu bir gelişme gibi görülse de barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla ölümcül kuvvete

başvurması açısından açığa kavuşturulmamış sorunlu bazı noktalar söz konusudur. Gerçekten de barışı koruma güçlerinin sivilleri koruma maksadıyla giriştikleri askeri müdahalelerinin hukuki parametreleri konusunda net olmayan bir durum söz konusu olmuştur. Hukuki parametreler konusunda bu cevaplanmamış sorular kimi zaman kuvvetin tutarsız bir şekilde kullanılmasına neden olmaktadır. Kuvvete başvurma noktasında tanınan bu geniş alan hem sivillerin korunması yetkilerini yerine getiren BM barışı koruma güçleri hem de operasyonların konuşlandırılmasıyla korunması gereken siviller için derin sonuçlar doğurmaktadır.

Sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılmasına ilişkin hukuki çerçeve konusunda var olan belirsizliklerin sebebi ise sivillerin korunmasında kuvvete başvurma hakkının hukuki dayanağı ile bu amaçla kuvvete başvurulmasında uygulanacak hukuki rejimler arasındaki ayrımın kimi zaman yapılmamasıdır. Uygulamada, kuvvet kullanımının hukukiliğine ilişkin soruların genellikle bir kenara itildiği veya yüzeysel olarak analiz edildiğini görülmektedir. Bunun yerine, göreve özel Angajman Kurallarına başvurma eğilimi söz konusudur. Oysaki bunlar kendi başlarına bir hukuk kaynağı değildir ve kuvvete başvurma hakkının hukuki çerçevesi konusunda eksik kalmaktadırlar. Söz gelimi, bu tür belgeler genellikle silahlı çatışmayla açık bir bağı olan kuvvet kullanımı ile böyle bir bağı olmayan kuvvet kullanımı arasında ayrım yapmamaktadır. Halbuki her iki durumda uygulanabilir hukuk kuralları önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu belgelerin bu tür durumlar arasında ayrım yapmaması, belirli durumlarda hangi hükümlerin uygulanacağı konusunda kafa karışıklığına yol açmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi'nin sivillerin korunması amacıyla Bölüm VII kapsamında vermiş olduğu yetkiler veya geniş meşru müdafaa kavramları, sahada güç kullanımını haklı çıkarmak için kullanılmaktadır. Ne var ki barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılmasının hukuki dayanağı ile kuvvete başvurma hakkının hukuki parametreleri birbirinden farklıdır. Sivillerin korunması amacıyla ölümcül güce başvurulmasının sınırları bu hukuki parametrelerin analizi ile açıklanmalıdır.

Bölüm VII yetkisi bir BM misyonuna *jus ad bellum* kapsamında kuvvet kullanma yetkisi vermekte; ancak ortaya çıkan eylemleri yönetecek kurallar konusunda sessiz kalmaktadır. Bu kurallar ya uluslararası insancıl hukukun hükümlerinde ya da uluslararası insan hakları hukukunda yer alan kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemelerde bulunmalıdır.

Bu amaçla çalışmada şu soruya cevap aranmıştır: BM Güvenlik Konseyi tarafından sivilleri korumakla görevlendirilen BM barışı koruma operasyonlarında kuvvet kullanılmasına ilişkin hukuki parametreler nelerdir?

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında önemli bir rolü olan barışı koruma operasyonlarına ilişkin genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Öncelikle barışı koruma operasyonlarının, BM kolektif güvenlik sistemi kapsamında yürütülen askeri operasyonlar içerisindeki yerine değinilmiş ve genel itibarıyla BM bünyesindeki barışı koruma konsepti açıklanmıştır. Ardından barışı koruma operasyonlarının 1940’lardan günümüze olan tarihsel gelişiminden kısaca bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde barışı koruma operasyonlarının fonksiyonları, barışı korumanın temel ilkeleri ve bu ilkelerin geçirmiş olduğu evrim değerlendirilmiştir. Barışı koruma operasyonlarının fonksiyonlarından biri olan ‘sivillerin korunması’ ve barışı korumanın temel ilkelerinden ‘meşru müdafaa dışından kuvvet kullanılmaması ilkesine’ kısaca değinmekle yetinilmiş; BM barışı koruma misyonlarının sivillerin korunması görevi ve meşru müdafaanın zaman içerisinde genişleyen kapsamına dair açıklamalar ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde, barışı koruma operasyonları ve sivillerin korunması arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle tarihsel süreçte sivillerin korunmasına ilişkin uluslararası hukuk gelişmeleri ve bu gelişmeler neticesinde meydana gelen hukuk belgelerinden bahsedilmiş; ardından sivillerin korunmasını amaç edinen uluslararası hukuk doktrinleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu ayrı ayrı ele alındıktan sonra BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması yetkisi bu doktrinlerle karşılaştırılmış, aradaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Daha sonra BM barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması yetkisi veren BM Güvenlik Konseyi kararlarındaki yetki dilinin analizi yapılmaya çalışılmış, bu kararlarda geçen kavramların ne anlama geldiği incelenmiştir. BM’yi, barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması yetkilerinin verilmesi için teşvik eden, uluslararası toplumun şahit olduğu önemli vakalardan bahsedilmiş, bu olaylar neticesinde sivillerin korunmasının BM barışı koruma operasyonlarında nasıl merkezi bir rol oynamaya başladığı açıklanmıştır. Sivillerin korunması için tematik bir karar olan ilk yetki tanımına değinilmiş, BM Güvenlik Konseyi’nin sivillerin korunması ile

ilgili normatif ve operasyonel çerçeve çizme çabaları değerlendirilmiştir. Son olarak BM'nin güncel sivillerin korunması anlayışı ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılması konusu ele alınmıştır. Bu amaçla öncelikle barışı koruma operasyonlarında kuvvet kullanmanın geçirmiş olduğu evrimden söz edilmiş, BM'nin bu yöndeki politikasına değinilmiştir. Ardından barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılmasını düzenleyen hukuki çerçeveden bahsedilmiştir. Bu bağlamda sivillerin korunması görevini yerine getiren BM barışı koruma güçleri tarafından sivilleri korumak için kuvvet kullanımını düzenleyen hukuki rejimlerin neler olduğu açıklanmış; bu rejimlerden hangisinin bu operasyonların yürütülmesinde daha uygun olacağına cevap aranmıştır. Uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukunun barışı koruma operasyonlarında uygulanabilirliği tartışılmış; son olarak barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması maksadıyla ölümcül güce başvurma sınırları, silahlı çatışma durumunda ve silahlı çatışma haricinde faaliyet gösteren barışı koruma güçleri bazında ayrı ayrı ele alınmıştır.

BÖLÜM I

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI

1. Birleşmiş Milletler Rejiminde Barışın Korunması

1.1. Şemsiye Bir Terim Olarak: “Barış Operasyonları” (*Peace Operations*)

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte, itilaf devletleri ortak düşmanlarına karşı birlikteliklerini devam ettirebilme arayışına girmişlerdir. Ne var ki zamanla hayal ettikleri kolektif güvenlik sisteminin gerçekçi olmadığı ortaya çıkmıştır. Hal böyle olunca Birleşmiş Milletler’nin (BM) içinde bulunduğu soğuk savaş durumuna uyum sağlamaktan başka bir yol olmadığı aşikâr hale gelmiştir. Bu görevi yerine getirebilmek için yeni ve sürdürülebilir bir yöntem bulma konusunda büyük bir çaba sarf edilmesine karşı başarı sağlanamamış; soğuk savaşın bitmesiyle de radikal bir değişim zaruri hale gelmiştir.¹

Esasen kuruluşundan bu yana BM, ilk olarak devletler arasında, daha sonra da devletlerin içinde meydana gelen çatışmaları çözmenin yollarını aramıştır. Bu amaçla BM Şartı, çatışan devletlere karşı zorlayıcı eylemde bulunma imkânı veren bir kolektif güvenlik sistemi kurmuştur. BM Şartı 43. maddesinde, tüm üye devletlerin “Güvenlik Konseyi’nin çağrısı üzerine ve özel bir anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri, yardım ve kolaylıkları sağlamayı” taahhüt etmelerini

¹ Alain Pellet, ‘The Road to Hell is Paved with Good Intentions: The United Nations as Guarantor of International Peace and Security: A French Perspective’, in Christian Tomuschat, (Ed.), The United Nations at Age Fifty: A Legal Perspective, Kluwer Law International, 113.

öngörmüştür.² Soğuk Savaş'ın ilk günlerinde, büyük güçlerin 43. maddeyi işlevsel hale getirmek için bir uzlaşma bulamayacakları açık hale gelmiş; ancak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesis edilmesi için askeri eylemlere başvurulması fikrinden vazgeçilmemiştir. Sonuç olarak, örgütün kuruluşundan bu yana BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesis edilmesi amacıyla askerî harekât için bir dizi karar kabul etmiştir.

BM kolektif güvenlik sistemi kapsamında yürütülen askeri operasyonları; zorlama operasyonları (*enforcement operations*), barışı zorlama operasyonları (*peace enforcement operations*) ve barış operasyonları (*peace operations*) olarak üç kategoriye ayırmak mümkündür.³

Kolektif güvenlik sistemindeki yaptırım eylemleri kavramsal olarak iki geniş kategoriye ayrılabilir: Zorlama operasyonları ve barışı zorlama operasyonları. Zorlama operasyonları, uluslararası barış ve güvenliği korumak ya da yeniden tesis etmek amacıyla Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmiş, bir devlete karşı yürütülen sürekli ve tam ölçekli askeri

² Madde 43: 1. Birleşmiş Milletlerin bütün Üyeleri milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını desteklemek üzere, Güvenlik Meclisinin daveti ile ve mahsus bir anlaşma veya mahsus anlaşmalar gereğince, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için Kurulun emrine gerekli silâhlı kuvvetleri vermeği ve geçit hakkı da dâhil olmak üzere yardım ve kolaylıklarda bulunmayı taahhüt ederler. 2. Yukarda kastolunan anlaşma veya anlaşmalar bu kuvvetlerin miktar ve mahiyetini, hazırlık derecelerini ve genel mevkileri ile gösterilecek kolaylık ve yardımın mahiyetini tesbit edecektir. 3 Anlaşma veya anlaşmalar Güvenlik Meclisinin teşebbüsü üzerine, kabil olur olmaz müzakere edilecektir. Bu anlaşmalar, Güvenlik Meclisi ile Teşkilât Üyeleri veya Güvenlik Meclisi ile Teşkilât Üyelerinden mürekkep guruplar arasında aktedllecek ve İmzalayan Devletler tarafından, her birinin anayasası usûlleri gereğince onanacaktır. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

³ Şart'ın kendisi askeri yaptırım eylemini neyin oluşturduğuna dair net bir açıklama sunmamakta ve bu tür eylemleri belirli özellikleri ve hedefleri olan alt kategorilere ayırmamaktadır. Bununla birlikte, BM uygulamasından, meşru müdafaa bağlamı dışında kuvvet tehdidi veya kullanımını içeren çeşitli yaptırım eylemleri arasında her zaman net olmasa da önemli ayrımlar olduğu açıktır. Bu ayrımlar hem belirli bir eylemin altında yatan hedef ve amaçlarla hem de fiili ve askeri durumlar ve uygulama araçlarıyla ilgilidir. Terry D. Gill, 'Legal Characterization and Basis for Enforcement Operations and Peace Enforcement Operations under the Charter' in The Handbook of the International Law of Military Operations, Terry D. Gill and Dieter Fleck (Ed.) , Oxford University Press, New York, Second Edition, 2016, 95-109, 95 vd.

operasyonlardır.⁴ Barışı zorlama operasyonları, askeri bir çatışma içermekle birlikte, bir devlete ya da silahlı devlet dışı aktöre karşı tam ölçekli bir savaş boyutuna varmayan, kuvvet kullanma bakımından zorlama operasyonlarındaki seviyeye ulaşmayan operasyonlardır. Kuvvet kullanma bağlamında zorlama operasyonları ile geleneksel barışı koruma operasyonları arasında yer aldığı söylenebilir.⁵

Barışı koruma operasyonları ise diğer ikisinden farklı olarak devlet rızası gerektiren operasyonlardır. Bununla birlikte barışı zorlama operasyonları ile barışı koruma arasında uygulamada kesin bir ayrım yapmak zordur. Ancak barışı koruma operasyonlarının rızaya dayalı doğası en azından hukuki kavram olarak ikisi arasındaki farkı belirginleştirmektedir.⁶

Findlay, barış operasyonları terimini askeri personel içeren tüm BM misyonları için kullanmayı tercih etmektedir. Bu bağlamda Findlay'e göre barış operasyonları, geleneksel barışı koruma, çok boyutlu barışı koruma, insani yardım misyonları, barışı zorlama gibi farklı konseptleri kapsayan, askeri personel içeren tüm BM misyonları için kullanılan şemsiye bir terimdir. Ayrıca NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü- *North Atlantic Treaty Organization*) gibi bölgesel örgütler veya devlet koalisyonları tarafından yürütülen, BM dışı misyonlar için de yaygın olarak kullanılmaktadır.⁷

Yani ya BM'nin kendisi tarafından yürütülen ya da devletler veya bölgesel veya diğer uluslararası örgütler tarafından yürütülen geleneksel barışı koruma misyonlarından, barışı

⁴ Güvenlik Konseyi hiçbir zaman kendisi böyle bir zorlama operasyonu komuta etmemiş ancak üye devletleri bunu yapmaları için yetkilendirmiştir. Bunun iki örneği, 1950-54 Kore Savaşı'nda Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgalini püskürtmeyi amaçlayan BM operasyonu ve 1991 başlarında Irak'ı Kuveyt'ten çıkaran Basra Körfezi Savaşı'ndaki koalisyon operasyonudur. Trevor Findlay, *The Use of Force in UN Peace Operations*, (Oxford University Press 2002) 7.

⁵ Aradaki ayrımın netleşmesi için Kore'nin ve Kuveyt'in işgalini durdurmak için verilen BMGK yetkileri (UN Doc. S/RES/83 (1950); UN Doc. S/RES/678 (1990)) ile Konsey'in Bölüm VII kapsamında daha sınırlı amaçlar için kuvvete yetki veren diğer kararları arasındaki farklılık düşünülebilir. Ibid.

⁶ Terry D. Gill, *Characterization and Legal Basis for Peace Operations*, in *The Handbook of the International Law of Military Operations*, Terry D. Gill and Dieter Fleck (Ed.), Oxford University Press, New York, Second Edition, 2016, 153-160, 160 vd.

⁷ Trevor Findlay, *The Use of Force in UN Peace Operations*, (Oxford University Press 2002) 3.

zorlamaya kadar uzanan operasyonları barış operasyonları terimi altında toplamak mümkündür. Özetle, ‘barış operasyonları’ genel olarak iki kategoriye ayrılabilir:

1. BM Güvenlik Konseyi’nin, genellikle ev sahibi devletin rızasıyla, bir askeri operasyon düzenlediği ve bu devletin topraklarında gerekli askeri eylemleri gerçekleştirmesi için yetki verdiği kararlar (BM barış operasyonları olarak adlandırılmaktadır.)

2. BM Güvenlik Konseyi’nin devletlere veya bölgesel ya da diğer uluslararası örgütlere, bir devletin topraklarında barışı koruma veya barışı zorlama dahil; ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere gerekli askeri eylemlerde bulunma yetkisi verdiği kararlar (BM’nin yetkilendirdiği barış operasyonları olarak adlandırılmaktadır.)⁸

Bu çalışmanın konusu, yalnızca BM kapsamında kurulan barışı koruma operasyonları olup, bölgesel ya da diğer uluslararası örgütler tarafından yetkilendirilen barış operasyonlarını kapsamamaktadır. Öte yandan çalışma, bir devlete karşı yürütülen “zorlama operasyonlarını” kapsamamaktadır. Bununla birlikte hem geleneksel barışı koruma operasyonlarını hem de çatışma sonrası statükonun korunması ve savaşı taraflar arasındaki ateşkes ve yeniden konuşlanma anlaşmalarının izlenmesi gibi geleneksel görevlerin ötesine geçerek barışın inşası ve çatışma sonrası çözümü de içeren çok boyutlu barış operasyonlarını kapsamaktadır. Ayrıca çalışma, belirli bir misyonun geleneksel mi yoksa geleneksel olmayan mı olduğu ya da kasıtlı olarak mı yoksa tasarlanarak mı barışı zorlama haline geldiği konusunda bir ayrım yapmamakta, tümünü değerlendirmektedir.

1.2. Genel Olarak Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Konsepti

BM himayesi altında barışı koruma kurumunun oluşturulması ve geliştirilmesi, BM kolektif güvenlik sistemi evriminin dikkate değer bir örneğini temsil etmektedir. Sistemin diğer araçlarından farklı olarak, BM Şartı’nda hiçbir yerde barışı korumadan bahsedilmemektedir. Her ne kadar bu terimi kesin bir şekilde tanımlamak zor olsa da çalışmanın ilerleyen

⁸ Hanna, Bourgeois, ‘All Necessary Means’ to Protect Civilians The Interpretation and Implementation of UN Security Council Mandates Authorising the Protection of Civilians’, Journal of International Peacekeeping (2020) 1-62, 7-8.

kısımlarında görüleceği üzere, geniş anlamda barışı koruma kavramı; BM'nin, çeşitli işlevleri üstlenmek üzere, sahada muharip olmayan güçlerin (geleneksel olarak) konuşlandırılması yoluyla barışın tesis edilmesi veya sürdürülmesi ya da en azından çatışmaların önlenmesine yönelik çabaları destekleyebileceği bir mekanizma geliştirme girişimini temsil etmektedir. BM barış gücü 1956'da Süveyş krizine “doğaçlama bir yanıt” olarak başlamış ve o zamandan itibaren operasyonların giderek daha geniş bir işlev üstlenmesi ve çerçevelendikleri ilkelerin sorgulanmasıyla gelişim göstermiştir. Eski tarihli operasyonlar esasen ateşkes devriyesi yoluyla çatışan tarafları birbirinden uzak tutmak için konuşlandırılmışken; BM'nin kolektif güvenlik anlayışı giderek insan güvenliğini de kapsamaya başladıkça, barışı korumanın doğası -ve faaliyet gösterdiği ilkeler- buna uygun olarak evrilmiş; çatışmadan etkilenen toplumlara, geçiş aşamalarında yardımcı olmak ve zarar görme riski altındaki sivillere koruma sağlamakla ilgilenmeye başlamıştır. Bu genişlemiş barışı koruma anlayışı beraberinde sorunları da getirmiş; özellikle 1990'larda, çok zor koşullardaki operasyonlara verilen aktif (*robust*)⁹ yetkiler, barışı korumanın amacı ve hangi ilkelere göre faaliyet göstermesi gerektiği konusunda tartışmalara yol açmıştır.¹⁰

Hem geleneksel barışı koruma operasyonları hem de çağdaş çok boyutlu barış operasyonları ev sahibi devletin rızasına dayanmaktadır. Tarafsızlık ve sınırlı kuvvet kullanılması gibi temel ilkelerin yanı sıra ev sahibi devletin rızası (ve başlangıçta ilgili diğer tüm tarafların rızası) ile bağlıdırlar.¹¹ Günümüzdeki pek çok barışı koruma operasyonu istikrarsız ortamlarda yürütülmekte ve görevin yerine getirilmesinde kuvvet kullanılmasını içerebilmektedir. Bu tür operasyonlar, bir devlete karşı silahlı kuvvet kullanılan “zorlama” (*enforcement*) operasyonlarından ve misyonun devam eden, uluslararası olmayan bir silahlı

⁹ Yabancı literatürde ve uluslararası belgelerde *robust* kelimesi, kuvvet kullanmayı da içeren etkili önlemler alınmasına atıf yapılarak kullanıldığından, söz konusu kelimenin bu anlamının anlaşılması amacıyla Türkçe'ye tercümesinde “aktif” kelimesi tercih edilmiştir.

¹⁰ Gary Wilson, *The United Nations and Collective Security*, (Routledge, 2014) 116.

¹¹ İleride ayrıntılı anlatılacağı üzere, BM barışı koruma faaliyetleri geleneksel olarak üç temel ilkeye dayanmaktadır: tarafların rızası, tarafsızlık ve meşru müdafaa ve görevin savunulması dışında kuvvet kullanılmaması. *United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine)*, New York: Department of Peacekeeping Operations, United Nations Secretariat, (2008) 31-34.

çatışma içinde olan bir hükümete silahlı destek sağlamakla görevlendirildiği “barışı zorlama” (*peace-enforcement*) operasyonlarından farklıdır. Ayrıca, hükümet otoritesinin çöktüğü durumlarda savaşan taraflara silah zoruyla siyasi bir çözüm dayatılmasından da farklıdır. Birçok çağdaş çok boyutlu barış operasyonu, BM Güvenlik Konseyi VII. Bölüm yetkisi altında faaliyet gösterse ve barışın zorlanmasına ilişkin bazı unsurları içerse de ev sahibi devletin rızasına ve başlangıçta eski çatışmanın tüm önemli taraflarının rızasına veya en azından onayına dayanmaktadır.¹²

BM’ye göre, barışı koruma operasyonları, BM’nin en etkili araçlarından biridir. Barışı Koruma Operasyonları Departmanı (*Department of Peacekeeping Operations-DPKO*) ve Saha Destek Departmanı (*Department of Field Support-DFS*) barışı koruma operasyonları için Örgüt’ün ‘amiral gemisi’ nitelendirmesi yapılmaktadır.¹³ Maus’a göre barışı koruma operasyonları BM’nin amiral gemisi olmasa da en bilinen faaliyetidir.¹⁴

Barışı koruma güçleri, BM’nin, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve yeniden tesisi amacını yerine getirmede başlıca aracı olup, BM sembolü altında oluşturulan bir teşekküldür (Mavi Miğferliler-*Blue Helmets*). Bunlar, üzerinde anlaşmaya varılan bir çözüm oluşturma konusunda farkındalık yaratma ya da en azından bu durumu kolaylaştırma ve çatışan tarafların sahip oldukları hakları ihmal etmeden aralarındaki ilişkinin istikrarının sağlanması amacıyla, barışı tehdit eden çatışmaların şiddetlenmesini ve yayılmasını engellemek niyetindedirler. Bölgedeki gerginlik durumuna bağlı olarak barışı koruma operasyonları, ‘gözlem’ (anlaşmaların izlenmesi, gözlemleme, raporlama, soruşturma, arabuluculuk), ‘müdahale’ (tampon bölgeler oluşturmak), ‘kanun ve nizamın muhafazası’ (iç savaşın çözümlenmesi, kanun ve nizamın sürdürülmesi, görevin denetimini ve yönetimi) gibi

¹² Terry Gill, Dieter Fleck, William H. Boothby, and Alfons Vanheusden, *Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations: Prepared by an International Group of Experts at the Invitation of the International Society for Military Law and the Law of War*, (Cambridge University Press, 2017) 4.

¹³ Bkz. Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support, “A New Partnership Agenda: Charting a new Horizon for UN Peacekeeping” (2009)

¹⁴ Sylvia Maus, *United Nations Peace Operations and Human Rights: Normativity and Compliance*, (Brill Nijhoff, 2020), 9.

sorumluluk sahalarını içermektedir. Genel olarak hafif silahlı askeri personeli ihtiva eden barışı koruma güçleri, askeri personel olmasına rağmen silahlanmamış ‘gözlemci misyonlarından ayırt edilmelidirler. Silahlı bir müdahaleye sadece taraflarla tam uzlaşma halinde, sıklıkla talebi doğrultusunda, başvurulabilir.¹⁵

1.3. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarına Tarihsel Bir Bakış

BM barışı koruma operasyonları Şart’ta spesifik olarak tasarlanmamıştır. BM çerçevesinde böyle bir kurumun ortaya çıkmasının esas nedeni, Şart’ın hazırlandığı esnada uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesi durumunda yapılması planlanan anlaşmaların, soğuk savaş döneminde yapılamamasıdır. Soğuk savaşın Güvenlik Konseyi’ni paralyze etmesi ve bu konuda üye devletlerin bir türlü anlaşmaya varamaması, BM’yi uluslararası barış ve güvenliğin tesisi konusunda yeni bir yol bulma arayışına sevk etmiş ve barışı koruma operasyonları böylece meydana çıkmıştır.

BM, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi konusunda Güvenlik Konseyi’ni yetkilendirmiş ve Konsey’in bu konuda çeşitli faaliyetlerde bulunmasını ön görmüştür. Ne var ki bu faaliyetler umulduğu gibi gerçekleşmemiştir. Madde 38’de uyuşmazlığa taraf olan tüm devletlerin talep etmesi halinde, uyuşmazlığın barış yoluyla çözülebilmesi için ‘tavsiyeler’ verileceği öngörülse de Bölüm VI’da esas olarak diplomasi ve arabuluculuk planlanmıştır. Öte yandan Bölüm VII’de yaptırımları içeren madde 41 ve kuvvet kullanmayı içeren madde 42 büyük önem arz etmektedir. Buna göre askeri bir hareketin, madde 43 kapsamında Güvelik Konseyi ile müzakerede bulunarak oluşturulan ‘özel anlaşmalara’ (*special agreements*) istinaden üye devletlerin askeri kuvvetlerini tevdi etmelerinin ardından madde 46 ve 47 kapsamında oluşturulan ‘Askeri Kurmay Komitesi’ (*Military Staff Committee*) nezaretinde gerçekleşmesi planlanmıştır. Soğuk Savaş dinamiği neticesinde bu hükümler niyet edildiği gibi hayata geçememiştir. Madde 43’ü yeniden canlandırmak ve Komite’nin rolünü ağırlaştırma

¹⁵ Karin Rudolph, ‘Peace-keeping Forces’, United Nations: Law, Policies and Practice Volume 2 (1995), 957. 10

fikirleri talep görmemiş; bunun yerine Konsey duruma göre geçici çözümler bulma yolunu tercih etmiştir.¹⁶

Söz gelimi Jamnu ve Kaşmir arasındaki düşmanlıkların ilerlemesini önlemek için Güvenlik Konseyi tarafından 1948’de, üç BM üyesi devletten oluşan bir Komisyon oluşturulmuştur.¹⁷ Güvenlik Konseyi’nin bu kararına göre Komisyonun görevi, Hindistan ve Pakistan arasındaki uyuşmazlığa ilişkin Güvenlik Konseyi’ni bilgilendirmek ve düzenli rapor vermektir. Buna göre Şart’ın 34. maddesi gereğince durumun ciddiyetini araştırmak, soruşturmak ve arabuluculuk faaliyetlerini yerine getirmek, öte yandan Güvenlik Konseyi talimatlarını yerine getirmek ve bu talimatların ne ölçüde yerine getirildiğini bildirmek şeklinde görevler üstlenmiştir.¹⁸ Güvenlik Konseyi sonraki kararlarında Jamnu ve Kaşmir’de Hindistan ve Pakistan arasındaki ateşkesi denetlemek üzere askeri gözlemci grupların oluşturulması kararını almış ve bu gözlemci grup ileride kurulacak olan -halen güncel olan- UNMOGIP’in (*United Nations Military Observer Group in India and Pakistan*) çekirdeğini oluşturmuştur.¹⁹

Bunun dışında yine 1948 yılında, Güvenlik Konseyi kararı ile Konsey’i bölgede asiste etmek üzere *Truce Commission for Palestine* kurulmuştur. Bu Komisyon ileride, -Kudüs’teki karargâhla birlikte gözlemci güç olarak halen bölgede bulunan- başlangıçtaki görevi İsrail ve Arap güçleri arasındaki ateşkesi gözlemek ve denetlemek olan UNTSO’ya (*United Nations Truce Supervisory Organisation*) dönüşmüştür.²⁰ Her iki misyon da silahlı gözlemci misyonları olup; BM’nin en bilinen faaliyetleri haline gelen barışı koruma operasyonlarının ilk adımlarıydı. İlk silahlı barışı koruma operasyonu Süveyş Krizi’ni yönetmek üzere bölgede

¹⁶ Simon Chesterman, Ian Johnstone and David Malone, *Law and Practice of the United Nations-Documents and Commentary*, (2nd edition, Oxford University Press 2016), 317.

¹⁷ UN Doc S/RES/47 (1948)

¹⁸ UN Doc S/RES/39 (1948)

¹⁹ UN Doc S/RES/47 (1948)

²⁰ UN Doc S/RES/48 (1948); UN Doc S/RES/50 (1948) Kont Folke Bernadotte suikasti bu döneme denk gelmektedir. Üst düzey BM Temsilcisi olarak atanan Bernadotte, Filistin’de BM Arabulucusu iken 17 Eylül 1948’de Kudüs’te öldürülmüştür. Konuya ilişkin Genel Kurul’un UAD’dan istemiş olduğu, BM’nin hukuki kişiliği hakkındaki danışma görüşü önemlidir. Bkz. *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, Advisory Opinion: I.C.J. Reports 1949, p.174.

görevlendirilen UNEF I (*First United Nations Emergency Force*) 1956'da kurulmuştur. Başta Belçika askerlerinin geri çekilmesini sağlamak ve bölgeye istikrar getirmek amacıyla 1960'ta kurulan ONUC (*UN Operation in the Congo*) ise büyük ölçüde askeri personel içeren ilk büyük ölçekli misyondur.²¹ ONUC'un işlevi daha sonra, Kongo'nun toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını korumak, iç savaşın ortaya çıkmasını önlemek ve BM Komutanlığı altında olmayan tüm yabancı asker, paramiliter ve tüm paralı askerlerin çıkarılmasını sağlamak şeklinde değiştirilmiştir.²²

60'lar ve 70'lerde BM Dominik Cumhuriyeti'nde DOMREP (*Mission of the Representative of the Secretary-General in the Dominican Republic*), Batı Yeni Gine'de UNSF (*UN Security Force in West New Guinea*), ve Yemen'de UNYOM (*UN Yemen Observation Mission*) isimleriyle kısa vadeli misyonlar kurmuştur. Ayrıca Kıbrıs'ta UNFICYP (*UN Peacekeeping Force in Cyprus*) ve Orta Doğu'da UNEF II (*UN Emergency Force II*), UNDOF (*UN Disengagement Observer Force*) ve UNIFIL (*UN Interim Force in Lebanon*) operasyonlarıyla uzun vadeli konuşlandırmalara başlamıştır.²³

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte barışı koruma güçlerinin kapsamı dramatik bir şekilde değişime uğramıştır. Geleneksel olarak gözlem görevinden, birden fazla boyutlu bir girişim olma yolunda gelişmiş ve evrilmiştir. Bu bağlamda geleneksel barışı korumadan çok boyutlu barışı korumaya doğru bir eğilim başlamıştır. Öte yandan soğuk savaşın ardından barışı koruma operasyonlarının sayısında önemli bir artış olmuştur. Örgüt'ün kurulmasından sonraki kırk beş yıl içerisinde yani 90'lara kadar olan süreçte 18 adet; 90'lardan sonra ise 50'den fazla barışı koruma gücü kurulmuştur. Sadece 1989-1994 yılları arasında yirmi adet yeni barışı koruma gücü oluşturmuş; ne var ki, 90'ların ortasında kurulmuş olan Eski Yugoslavya'da

²¹ UN Doc S/RES/143 (1960) ONUC savaşın dağıttığı bölgelere istikrar getirmenin riskleri gösteren bir operasyon olmuştur. Birçok BM askerinin yanında dönemin Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld -bölgeye giderken uçak kazasında- misyondaki görevi esnasında ölmüştür. (UN Archives and Records Management Section, "Death of Dag Hammarskjöld" <https://archives.un.org/content/death-dag-hammarskjold> (10.05.2022))

²² UN Doc S/RES/161 (1961) ; UN Doc S/RES/169 (1961)

²³ United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi "Peacekeeping Operations Timeline- List of Peacekeeping Operations 1948-2020" https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/un_peacekeeping_operation_list_3_2.pdf (15.05.2022).

UNPROFOR (*UN Protection Force*), Ruanda’da UNAMIR (*UN Assistance Mission for Rwanda*) ve Somali’de UNOSOM II (*UN Operation in Somalia II*) dünya kamuoyunun oldukça dikkatini çekmiş ve yaşanan aksiliklerden dolayı barışı koruma operasyonları ciddi eleştirilere maruz kalmış ve itibarı zarar görmüştür. Bu durum, Güvenlik Konseyi tarafından kurulacak yeni barışı koruma operasyonlarının sayısında azalmaya neden olmuş ve benzer başarısızlıkların tekrar yaşanmaması için incelemeler, değerlendirmeler yapılmış ve birtakım öneriler getirilmiştir.²⁴ 2000’lerden sonra barışı koruma operasyonlarının kuruluş sıklığında azalma olsa da bu tarih sonrasında oluşturulan güçlerin ‘zorlayıcı tedbirler’ içermesi dikkat çekicidir. Gerçekten de 2000 sonrası oluşturulan barışı koruma operasyonları, zorlama operasyonlarının belirleyici niteliklerinden olan; VII. Bölüm kapsamında oluşturulma, “gerekli önlemleri alma” konusunda yetkilendirilme, operasyonların istikrar misyonu olarak nitelendirilmesi gibi özellikleri ihtiva etmektedir.²⁵

1.4. Barışı Korumanın Tanımı

1.4.1. Birleşmiş Milletler Terminolojisinde Barışı Koruma

BM himayesi altında barışı koruma kurumunun oluşturulması ve geliştirilmesi, BM kolektif güvenlik sistemi evriminin dikkate değer bir örneğini temsil etmektedir. Sistemin diğer araçlarından farklı olarak, BM Şartı’nda hiçbir yerde barışı korumadan bahsedilmemektedir.²⁶

Barışı korumanın ne olduğunu açıklamaya gelince, “*bugün ne kadar çok çatışma türü varsa o kadar da barışı koruma operasyonu olduğunu söylemek abartı olmaz*” : 1993 yılında Boutros Boutros-Ghali “Genel Sekreter’in Örgütün Çalışmalarına İlişkin Raporu”nda (*Report of the Secretary-General on the Work of the Organization*) bu açıklamayı yapmıştır. Açıklamanın hala güncelliğini koruduğu ifade edilmelidir. Raporda barışı koruma konseptinin durağan olmayıp, değişken olduğu; bunun sebebinin de operasyonların başarılı olabilmesi adına

²⁴ United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, "Our History" <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (15.05.2022).

²⁵ Rosalyn Higgins, Philippa Webb, Dapo Akande, Sandesh Sivakumaran, and James Sloan, *Oppenheim’s International Law: United Nations Volume II*, (Oxford University Press, 2017), 1029.

²⁶ Wilson, 116.

her bir duruma ve durumun gerektirdiği ihtiyaca göre her yeni operasyonda konseptin yeniden şekillenmesi olduğu yazılmıştır.²⁷

Bu nedenlerle evrensel olarak hemfikir olunan bir barışı koruma tanımı yapılamamaktadır. Bununla birlikte BM terminolojisinde barışı koruma şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Barışı koruma, barışı muhafaza etmek ve barışı sağlayanlar tarafından oluşturulan anlaşmaların uygulanmasına yardımcı olmak için tasarlanmış bir yöntemdir. Zaman içerisinde barışı koruma, esasen, devletler arasındaki savaşların ardından ateşkesleri gözlemleyen ve tarafları ayıran askeri bir modelden; sürdürülebilir barışın temellerinin atılmasına yardımcı olmak için birlikte çalışan birçok ögenin -askeri, polis ve sivil- karmaşık bir modelinin birleşimine evrilmiştir.”²⁸

Diğer taraftan barışı korumadan sorumlu eski genel sekreter yardımcısı Marrack Goulding’in ileri sürdüğü üzere, barışı koruma geleneksel olarak beş ana ilkeye dayanmaktadır²⁹:

- Barışı koruma operasyonları BM operasyonlarıdır; yani BM tarafından finanse edilir, yetkilendirilir ve yürütülürler.
- Ev sahibi hükümetin rızasıyla kurulurlar.
- Tarafsızdırlar, çatışan taraflardan birinin çıkarlarını diğerinin çıkarlarına üstün tutmazlar.
- Sadece meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanırlar.

²⁷ UN Secretary General, Report of the Secretary-General on the Work of the Organization, UN Doc A/49/1 (1993) parag.293, 39.

²⁸ United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine) 18.

²⁹ Marrack Goulding, ‘The Evolution of United Nations Peacekeeping’ (1993) 69(3), International Affairs, 451-464, 453-5.

- Üye devletler tarafından sağlanan birliklerden oluşurlar.

Bu ilkeler temelinde Goulding şöyle bir barışı koruma tanımı yapmıştır: “İlgili tarafların rızasıyla, aralarındaki çatışmaları kontrol etmeye ve çözmeye yardımcı olmak amacıyla, Birleşmiş Milletler komuta ve kontrolü altında, üye devletlerin toplu olarak finanse ettikleri ve gönüllü olarak sağladıkları askeri ve diğer personel ve teçhizatla, taraflar arasında yansız hareket ettikleri ve gerekli asgari ölçüde kuvvet kullandıkları, Birleşmiş Milletler tarafından kurulan saha operasyonlarıdır”.³⁰

1.4.2. Tanım Yapmanın Zorluğu

Yıllar içinde çeşitli barışı koruma tanımları yapılmış, bu tanımların çoğu barışı korumaya ilişkin genel bir çerçeve konusunda aynı anlayışı paylaşıırken, kesin ayrıntıları konusunda sıklıkla birbirlerinden uzak düşmüşlerdir. Söz gelimi, ayrıntılara ilişkin bu farklılıklardan dolayı ilk barışı koruma operasyonunun 1940’ların sonunda mı yoksa 1956’da mı gerçekleştiğine dair fikir birliği yoktur.³¹

Barışı korumayı tanımlamanın zorluğunun nedeni, BM Şartı gibi hukuki bir belgede açık bir hüküm olarak yer almaması; bunun yerine değişen koşullara yanıt olarak hem siyasi hem de hukuki açıdan evrim geçiren bir kavram olmasında yatmaktadır. Sonuç olarak, gerçekte neyi kapsadığına dair evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım olmamakla birlikte, gelişiminin farklı aşamalarında tartışmalı olarak farklı anlamlara gelmiştir. Bu nedenle barışı korumanın net bir şekilde sınırını çizen bir şablon bulunmamaktadır.³² Öyle ki, BM barışı koruma

³⁰ Goulding, ‘The Evolution of United Nations Peacekeeping’ 455.

³¹ Kimileri erken gözlemci misyonlarını barışı-koruma tanımının dışında bırakırken, kimileri bunları da dahil etmektedirler. İkinci görüşe göre 1956’da Suveys’te kurulan UNEF I ilk barış gücüydü. Aksi görüşte olanlar ise BM barışı koruma ilk olarak 1946-1948 tarihleri arasında UNSCOP, UNCI veya UNTSO’nun kurulmasıyla başladığını savunmaktadırlar.

³² Wilson, 117.

operasyonlarının ilk uygulamaları dönemlerinde dahi birden fazla barışı koruma kategorisinden bahsedildiği görülmektedir.³³

Bu durumun nedeni barışı koruma tanımına girebilecek operasyonların çeşitlilik gösterebilmesidir. Bu çeşitlilik, sınırlı bir personel sayısı ve sınırlı bir yetkiyle (sadece gözlemlemek ve raporlamak gibi) donatılmış operasyonlardan; on binlerce personeli içeren ve bölgede güvenliği sağlamakla ve hatta *de facto* bir hükümet gibi hareket etme yetkisiyle donatılmış ve operasyonlara kadar uzanmaktadır.³⁴

Öte yandan bir politikacının, BM üyesi bir devletin temsilcisinin veya bir BM Sekreterliği personelinin herhangi bir operasyonu barışı koruma olarak değerlendirme kararının rastgele alınan bir karar olmaması, barışı korumaya ilişkin tanım sorununu daha da karmaşık hale getirmektedir. Gerçekten de bu kişilerin bu değerlendirmeyi yapmada çeşitli motivasyonları olabilir ve bu motivasyon bir operasyonun niteliğinin belirlenmesini etkileyebilir. Örneğin bir operasyona barışı koruma etiketinin yapıştırılması, operasyona sınırlı bir kuvvet kullanma kabiliyeti tanıdığı kabul edilmektedir. Bu sebeple operasyona böyle bir etiketin yapıştırılması, diğer devletlerin operasyona askeri katkıda bulunması ve etkilenen devletin ülkesinde böyle bir operasyona rıza göstermesi ihtimalini arttırabilmektedir. Aynı şekilde barışı korumanının doğası gereği bir ‘zorlayıcı önlem’ olmadığı kabul edilirse; operasyonun barışı koruma olarak karakterize edilmesi, bazı daimî üyelerinin egemen devletlere karşı dayatılan yükümlülüklerle karşı isteksizliklerini sıklıkla dile getirdikleri Güvenlik Konseyi’nin, operasyona ilişkin karar almasını kolaylaştıracaktır.³⁵

³³ Söz gelimi Goulding altı adet barışı-koruma operasyonu kategorisi belirlemiştir. Bkz. Goulding, ‘The Evolution of United Nations Peacekeeping’ 454-460.

³⁴ James Sloan, *The Militarisation of Peacekeeping in the Twenty-First Century* (Hart Publishing 2011) 12.

³⁵ Sloan, *The Militarisation of Peacekeeping in the Twenty-First Century*, 13-14.

1.4.3. Bazı Barışı Koruma Tanımları

1990’larda BM barışı koruma operasyonlarının genişlemesinin ardından dönemin Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali, barışı koruma kavramının statik olmadığını ve çatışma türleri kadar çok sayıda operasyon türü olduğunu belirtmiş ve barışı koruma operasyonlarını 1992 yılında oldukça genel bir şekilde şöyle tanımlamıştır: “*Barışı koruma, ilgili tüm tarafların rızasıyla, Birleşmiş Milletler’in, normalde Birleşmiş Milletler askeri ve/veya polis personeli ve sıklıkla sivilleri de içeren sahadaki varlığıdır.*”³⁶ Bu tanım birçok operasyona uygulanabilirken, barışı korumanın amacı hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Dahası, barışı koruma operasyonlarının yalnızca ilgili tüm tarafların rızasıyla yürütülmesi koşulu, ileride görüleceği üzere soğuk savaş sonrası bazı olaylarda sorgulanan, doğruluğu tartışılan bir ilkedir.³⁷

Gerçekten de barışı korumanın sürekli gelişen doğası, bugüne kadar yapılmış kimi tanımların eksik hale gelmesine sebep olmuştur. Söz gelimi, Frederking’in yapmış olduğu “*Barışı koruma, barış anlaşmalarının uygulanmasını sağlamak için askerleri birliklerin kullanılmasıdır.*”³⁸ tanımı, ateşkes anlaşmalarının izlenmesi veya birliklerin kararlaştırılan sınırlara çekilmesiyle ilgili işlevlerle görevlendirilen önceki tarihli BM barışı koruma operasyonlarını genel olarak tanımlayabilmekte iken; insani yardımın ulaştırılması ve saldırı riski altındaki sivil nüfusun korunması sorumluluğu da dahil olmak üzere daha geniş bir işlev yelpazesini yerine getirmeye başlayan sonraki tarihli barışı koruma operasyonlarının gerçeklerini hesaba katmadığı için eksiktir.³⁹

Nispeten daha güncel tarihli olmasına rağmen eksik kalan barışı koruma tanımına bir diğer örnek; “*Barışı koruma, genellikle iç savaş sonrası ortamda, geçici güvenlik sağlamak ve*

³⁶ Boutros Boutros-Ghali, An Agenda for Peace Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping: Report of the Secretary- General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. UN Doc A/47/277-S/24111 (1992) parag. 20.

³⁷ Wilson, s.118.

³⁸ Brian Frederking, The United States and the Security Council: Collective Security Since the Cold War (Routledge 2007) 41.

³⁹ Wilson, s.117.

tarafların barışı sürdürülebilir kılmak için gerekli olan kurumsal, maddi ve düşünsel dönüşümleri gerçekleştirmelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmış karmaşık bir barış operasyonunun çok boyutlu idaresidir.” ifadesidir.⁴⁰ Bu tanım barışı koruma operasyonlarının geniş bir yelpazesi olduğunu kabul etmesine ve soğuk savaş sonrası birçok barışı koruma operasyonuna uygulanabilir olmasına rağmen; söz konusu operasyonlarının ne yaptığı hakkında nispeten az şey söylemekte ve barışı koruma bayrağı altında konuşlandırılmış çok sayıda operasyona da uygulanamamaktadır.⁴¹

Higgins barışı korumanın çeşitli tanımlara açık olduğunu altını çizerek şöyle bir sonuca varmıştır:⁴²

“Bazılarına göre barışı koruma BM’nin uluslararası barışı koruma ya da yeniden tesis etme rolünün tamamını ifade eden geniş bir kavramdır. Bu tanıma göre barışı koruma ile ilgili herhangi bir kitap sadece BM Güçlerine değil; soruşturma komitelerine, Genel Sekreterin özel temsilcilerine ve BM sistemi içindeki diplomasiye de atıfta bulunmalıdır. Bazıları, barışı korumanın, Hükümetin rızasıyla bir bölgede faaliyet gösteren BM Güçleri ve gözlemci gruplarını ifade etmekle ilgili bir terim olduğunu öne sürmektedirler. Bazıları ise bu terimin BM gözlemcilerini içermediğini iddia etmektedirler. Elbette, barışı koruma teriminin tek bir ‘doğru’ tanımı yoktur.”

Barışı korumanın tanımlanmasına ilişkin Higgins’in 1969 yılında yapmış olduğu bu yorumun, günümüzde barışı korumaya atanan işlevlerin çarpıcı bir biçimde artması sebebiyle daha doğru hale geldiğini söylemek yanlış olmaz.

⁴⁰ Michael W. Doyle and Nicholas Sambanis, ‘Peacekeeping Operations’ in Sam Daws and Thomas G. Weiss (eds), The Oxford Handbook on the United Nations 323-348 (1st edition, Oxford University Press 2007) 323.

⁴¹ Wilson, s.118.

⁴² Higgins, United Nations Peacekeeping 1946-1967, Documents and Commentary, Vol. I (The Middle East), (Oxford University Press 1969) ix.

1.5. Geçmişten Günümüze Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları

Her bir özel vaziyete göre barışı koruma operasyonu tasarlanmasından ötürü barışı korumanın tek ve doğru bir tanımı yapılamamasına bağlı olarak, barışı koruma operasyonlarının net bir listesi de yoktur. Yapılan tanıma göre farklı listelerin oluşturulması mümkündür. Konuya ilişkin sıklıkla başvurulacak kaynak BM Sekreterliği bünyesindeki Barışı Koruma Operasyonları Departmanı'nın resmî web sitesidir.⁴³ Mayıs 2022 tarihi itibarıyla listede 71 adet barışı koruma operasyonu gösterilmektedir. Bunların 12'si güncel operasyon⁴⁴, 59'u geçmiş tarihli⁴⁵ operasyonlardır.

Söz konusu listeye göre geçmiş ve güncel tüm operasyonlar kronolojik olarak şu şekildedir:⁴⁶

UNTSO*- *United Nations Truce Supervision Organization* (Mayıs 1948-Güncel)

UNMOGIP*- *United Nations Military Observer Group in India and Pakistan* (Ocak 1949-Güncel)

UNEF I- *First United Nations Emergency Force* (Kasım 1956-Haziran 1967)

UNOGIL- *United Nations Observation Group in Lebanon* (Haziran 1958-Aralık 1958)

ONUC- *United Nations Operation in the Congo* (Temmuz 1960-Haziran 1964)

UNSF- *United Nations Security Force in West New Guinea* (Ekim 1962-Nisan 1963)

⁴³ 1948'den 2020'ye kadar hazırlanan liste için bkz. United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, "Peacekeeping Operations Timeline- List of Peacekeeping Operations 1948-2020" https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/un_peacekeeping_operation_list_3_2.pdf (09.05.2022).

⁴⁴ United Nations Peacekeeping, Resmî Websitesi, "Where We Operate" <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate> (09.05.2022).

⁴⁵ United Nations Peacekeeping, Resmî Websitesi, "Past Peace Operations" <https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations> (09.05.2022).

⁴⁶ Halen devam etmekte olan (güncel) operasyonlar (*) ile belirtilmiştir.

UNYOM- *United Nations Yemen Observation Mission* (Haziran 1963 Eylül 1964)

UNFICYP*- *United Nations Peacekeeping Force in Cyprus* (Mart 1964-Güncel)

DOMREP- *Mission of the Representative of the Secretary-General in the Dominican Republic* (Mayıs 1965-Ekim 1966)

UNIPOM- *United Nations India-Pakistan Observation Mission* (Eylül 1965-Mart1966)

UNEF II- *Second United Nations Emergency Force* (Ekim 1973-Temmuz1979)

UNDOF*- *United Nations Disengagement Observer Force* (Haizran 1974-Güncel)

UNIFIL*- *United Nations Interim Force in Lebanon* (Mart 1978-Güncel)

UNGOMAP- *United Nations Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan* (Mayıs 1988-Mart 1990)

UNIIMOG- *United Nations Iran-Iraq Military Observer Group* (Ağustos 1988-Şubat 1991)

UNAVEM I- *United Nations Angola Verification Mission I* (Ocak 1989-Haziran 1991)

UNTAG-*United Nations Transition Assistance Group* (Nisan 1989-Mart 1990)

ONUCA-*United Nations Observer Group in Central America* (Kasım 1989-Ocak 1992)

UNIKOM- *United Nations Iraq-Kuwait Observation Mission* (Nisan 1991-Ekim 2003)

MINURSO*- *United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara* (Nisan 1991-Güncel)

UNAVEM II- *United Nations Angola Verification Mission II* (Temmuz 1991-Şubat 1995)

ONUSAL- *United Nations Observer Mission in El Salvador* (Temmuz 1991-Nisan 1995)

UNAMIC- *United Nations Advance Mission in Cambodia* (Ekim 1991-Mart 1992)

UNPROFOR- *United Nations Protection Force* (Şubat 1992-Mart 1995)

UNTAC- *United Nations Transitional Authority in Cambodia* (Mart 1992-Eylül 1993)

UNOSOM I- *United Nations Operation in Somalia I* (Nisan 1992-Mart 1993)

ONUMOZ- *United Nations Operation in Mozambique* (Aralık 1992 Aralık 1994)

UNOSOM II- *United Nations Operation in Somalia II* (Mart 1993-Mart 1995)

UNOMUR- *United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda* (Haziran 1993-Eylül 1994)

UNOMIG- *United Nations Observer Mission in Georgia* (Ağustos 1993-Haziran 2009)

UNOMIL- *United Nations Observer Mission in Liberia* (Eylül 1993-Eylül 1997)

UNMIH- *United Nations Mission in Haiti* (Eylül 1993-Haziran 1996)

UNAMIR- *United Nations Assistance Mission for Rwanda* (Ekim 1993-Mart 1996)

UNASOG- *United Nations Aouzou Strip Observer Group* (Mayıs 1994-Haziran 1994)

UNMOT- *United Nations Mission of Observers in Tajikistan* (Aralık 1994-Mayıs 2000)

UNAVEM III- *United Nations Angola Verification Mission III* (Şubat 1995-Haziran 1997)

UNCRO- *United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia* (Mart 1995-Ocak 1996)

UNPREDEP- *United Nations Preventive Deployment Force* (Mart 1995-Şubat 1999)

UNMIBH- *United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina* (Aralık 1995-Aralık 2002)

UNTAES- *United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium* (Ocak 1996-Ocak 1998)

UNMOP- *United Nations Mission of Observers in Prevlaka* (Şubat 1996-Aralık 2002)

UNSMIH- *United Nations Support Mission in Haiti* (Temmuz 1996-Temmuz 1997)

MINUGUA- *United Nations Verification Mission in Guatemala* (Ocak 1997-Mayıs 1997)

MONUA- *United Nations Observer Mission in Angola* (Haziran 1997-Şubat 1999)

UNTMIH- *United Nations Transition Mission in Haiti* (Ağustos 1997-Aralık 1997)

MIPONUH- *United Nations Civilian Police Mission in Haiti* (Aralık 1997-Mart 2000)

UNCPSG- *UN Civilian Police Support Group* (Ocak 1998-Ekim 1998)

MINURCA- *United Nations Mission in the Central African Republic* (Nisan 1998-Şubat 2000)

UNOMSIL- *United Nations Observer Mission in Sierra Leone* (Temmuz 1998-Ekim 1999)

UNMIK*- *United Nations Interim Administration Mission in Kosovo* (Haziran 1999-Güncel)

UNAMSIL- *United Nations Mission in Sierra Leone* (Ekim 1999-Aralık 2005)

UNTAET- *United Nations Transitional Administration in East Timor* (Ekim 1999-Mayıs 2002)

MONUC- *United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo* (Kasım 1999-Haziran 2010)

UNMEE- *United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea* (Temmuz 2000-Temmuz 2008)

UNMISSET- *United Nations Mission of Support in East Timor* (Mayıs 2002-Mayıs 2005)

MINUCI- *United Nations Mission in Côte d'Ivoire* (Mayıs 2003-Nisan 2004)

UNMIL- *United Nations Mission in Liberia* (Eylül 2003-Mart 2018)

UNOCI- *United Nations Operation in Côte d'Ivoire* (Nisan 2004-Mayıs 2019)

MINUSTAH- *United Nations Stabilization Mission in Haiti* (Haziran 2004-Ekim 2017)

ONUB- *United Nations Operation in Burundi* (Haziran 2004-Aralık 2006)

UNMIS- *United Nations Mission in the Sudan* (Mart 2005-Temmuz 2011)

UNMIT- *United Nations Integrated Mission in Timor-Leste* (Ağustos 2006-Aralık 2012)

UNAMID- *African Union-United Nations Hybrid Operation in Darfur* (Temmuz 2007-Aralık 2020)

MINURCAT- *United Nations Mission in the Central African Republic and Chad* (Eylül 2007-Aralık 2010)

MONUSCO*- *United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo* (Temmuz 2010-Güncel)

UNISFA*- *United Nations Organization Interim Security Force for Abyei* (Haziran 2011-Güncel)

UNMISS*- *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (Temmuz 2011-Güncel)

UNSMIS- *United Nations Supervision Mission in Syria* (Nisan 2012-Ağustos 2012)

MINUSMA*- *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali* (Nisan 2013-Güncel)

MINUSCA*- *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic* (Nisan 2014-Güncel)

MINUJUSTH- *United Nations Mission for Justice Support in Haiti* (Ekim 2017-Ekim 2019)

Yukarıdaki liste Barışı Koruma Operasyonları Departmanı'nın belirlemesine göre yapılmıştır. Belirtildiği üzere barışı korumanın tanımına göre listeler değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin genel olarak barışı koruma olarak değerlendirilen erken tarihli iki operasyon (*United Nations Special Committee on the Balkans-UNSCOB* ve *United Nations Commission for Indonesia-UNCI*) Barışı Koruma Operasyonları Departmanı tarafından bu şekilde değerlendirilmemektedir. Öte yandan Barışı Koruma Operasyonları Departmanı'nın

belirlenmesinde ise kimi zaman siyasi sebepler rol oynayabilmektedir.⁴⁷ Söz gelimi, Departman tarafından barışı koruma olarak değerlendirilen bir operasyonun, etkilenen devletin talebi üzerine farklı kategorize edildiği ve böylece Barışı Koruma Operasyonları Departmanı'nın listesinden çıkarıldığı örnekler mevcuttur. Söz gelimi, dönemin Siyasi İşlerden Sorumlu BM Genel Sekreter Yardımcısı Marrack Goulding o zamana kadar olan barışı koruma operasyonlarını değerlendirirken, 1990 yılındaki *United Nations Observer Group for the Verification of the Elections in Haiti* 'yi de barışı koruma operasyonlarına dahil etmek istediğini belirtmiş; -zira barışı koruma ilkelerine göre yürütülmekteydi- ancak bu operasyona Haitili yetkililerin talebi üzerine barışı koruma operasyonu adı verilmediğini, o şekilde oluşturulmadığını ve finanse edilmediğini ifade etmiştir.⁴⁸

BM barışı koruma resmî sitesinde 28 Şubat 2022 tarihi itibarıyla, 1948'den beri 71 barışı koruma operasyonu yürütülmüş ve günümüzde halen aktif olan 12 barışı-koruma operasyonu mevcuttur. Bu 12 güncel barışı koruma için toplamda 87.122 personel görev yapmakta; 121 ülke üniformalı personele katkıda bulunmaktadır.⁴⁹

1.6. Birleşmiş Milletler Doktrinde Barışı Koruma Operasyonları

1990'ların başında Soğuk savaşın bitmesiyle BM'nin barış ve güvenlik gündemi süratle genişlemiştir. 1992 Ocak ayı Güvenlik Konseyi Zirvesi toplantısında⁵⁰ Genel Sekreter'den, BM'nin önleyici diplomasi, barış yapma ve barışı koruma kapasitesini, Şart hükümleri çerçevesinde, güçlendirme ve daha etkin hale getirme yolları hakkında analiz ve tavsiyeler vermesi talep edilmiştir. Bunun üzerine Genel Sekreter Boutros Boutros-Ghali, uluslararası barış ve güvenlik konusunda BM'nin kararlı rolünün kavramsal dayanağını belirlemek

⁴⁷ Higgins et al., 1029, dn. 4

⁴⁸ Goulding, 'The Evolution of United Nations Peacekeeping' 456.

⁴⁹ United Nations Peacekeeping, Resmî Websitesi, "Data", <https://peacekeeping.un.org/en/data> (13.05.2022).

⁵⁰ UN Doc S/23500, 31 January 1992.

amacıyla “Barış Gündemi” (*An Agenda for Peace*) başlıklı oldukça önemli bir rapor hazırlamıştır.⁵¹

Genel Sekreter, BM barışı koruma operasyonlarıyla ilgili en etkili belgelerden biri olan bu raporda devletler arasında doğan uyuşmazlıkları önlemek, mevcut uyuşmazlıkların çatışmaya sürüklenmesine engel olmak ve çatışma ortaya çıkmışsa yayılmasını sınırlandırmak amacıyla tasarlanan önleyici diplomasinin yanı sıra soğuk savaş sonrası hızla değişen uluslararası politikada BM’nin rol almasını umduğu, birbiriyle ilişkili dört görevin taslağını çizmiştir.⁵² Diğer bir deyişle uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının dört ayrı bileşenini tanımlamıştır. Bunlar; önleyici diplomasi (*preventive diplomacy*), barışı yapma (*peace-making*), barışı koruma (*peace-keeping*), çatışma sonrası barışın inşası (*post-conflict peace building*). Potansiyel çatışmaları tespit etmek için bir erken uyarı sistemi ve “harekete geçirilmiş, canlandırılmış ve yeniden yapılandırılmış bir Ekonomik ve Sosyal Konsey” öneren Barış Gündemi Raporu, ulusal kriz durumlarında önleyici bir konuşlandırma sistemi kurmaya, devletler arası anlaşmazlıklarda düşmanlıkları gidermeye ve dışarıdan gelen tehdit durumlarında çatışmaya engel olmaya hizmet etmeye çalışmıştır.⁵³ Barış Gündemi Raporu’ndan üç yıl sonra, yine BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali tarafından hazırlanan Barış Gündemi Eki,⁵⁴ soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte Güvenlik Konseyi’nin Şart kapsamındaki yetkilerini daha kapsamlı bir şekilde kullanmaya başlamasıyla, BM’nin ilgili faaliyetlerindeki dramatik artış karşısında zor kararlar alınması gerektiğini yinelemiştir.

Barış Gündemi Raporu’nda barışı korumanın tanımı şu şekilde yapılmıştır:

“Barışı koruma, bu zamana kadar ilgili tüm tarafların rızasıyla, normalde Birleşmiş Milletler askeri ve/veya polis personeli ve sıklıkla sivilleri de içeren bir Birleşmiş

⁵¹ Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping: Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992*, UN Document A/47/277-S/24111 (1992).

⁵² *An Agenda for Peace*.

⁵³ *An Agenda for Peace*, parag. 26-32.

⁵⁴ *Supplement to an Agenda for Peace: position paper of the Secretary-General on the occasion of the 50th anniversary of the United Nations*, UN Doc A/50/60-S/1995/1 (1995).

*Milletler varlığının sahada konuşlandırılmasıdır. Barışı koruma hem çatışmayı önleme hem de barışı sağlama (making of peace) olanaklarını genişleten bir tekniktir.”*⁵⁵

Bu tanımda iki noktaya dikkat çekmekte yarar vardır. Birincisi “bu zamana kadar ilgili tüm tarafların rızasıyla” ifadesidir.⁵⁶ Higgins’e göre bu ifadenin ev sahibi devletin rızasının, gelecekteki barışı koruma operasyonları için mutlaka öngörülmediği anlamına geldiği söylenebilir. İkincisi ise barışı korumanın aynı zamanda barışı “sağlamada”⁵⁷ bir rolünün olduğunun ifade edilmesidir; ki bu meşru müdafaa için gerekli olanın ötesinde kuvvet kullanılabileceği iması içermektedir.⁵⁸

UNEF I ve UNEF II için yol gösterici ilkeler olan Barış Gündemi Raporu BM Barışı koruma doktrini için dönüm noktası bir belge olmuştur. Bundan sonra barışı koruma ilkelerinden “kutsal üçlünün” uygulanmasına ve güncel anlamına ilişkin birçok önemli belge hazırlanmıştır. 2000 yılında barışı koruma operasyonlarının sistematik biçimde yeniden ele alınabilmesi için uygun zamanın geldiği düşünülerek, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, eski Cezayir Dışişleri Başkanı ve deneyimli bir BM arabulucusu olan Ladhkar Brahimi başkanlığında bağımsız bir panel (*The Panel on United Nations Peace Operations*) tayin etmiştir.⁵⁹ Panel o zamana kadarki tüm BM barışı koruma pratiklerini, Srebrenica ve Ruanda’da yaşanan tecrübe ve o zaman devam etmekte olan Güney Lübnan, Bosna, Kosova, Doğu Timor, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Sierra Leone bağlamında, kritik etmiştir.⁶⁰

Barışı korumanın işlevine ilişkin önemli bir çalışma olan Brahimi Raporu (*Report of the Panel on UN Peace Operations (Brahimi Report)*), özellikle modern barışı koruma bağlamında operasyonel açıdan zorluklarını kabul etse de BM barışı koruma operasyonlarının temel ilkeleri olarak; rıza, münhasıran meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanma ve tarafsızlığı

⁵⁵ An Agenda for Peace, parag. 20.

⁵⁶ “hitherto with the consent of all the parties concerned”

⁵⁷ “making of peace”

⁵⁸ Higgins et al., 1031.

⁵⁹ Report of the Panel on United Nations Peace Operations, 21 August 2000, UN Doc A/55/305 S/2000/809 (2000)

⁶⁰ Chesterman et al., 349.

tasdik etmiş ve böyle kalmaları gerektiğini ileri sürmüştür.⁶¹ Öte yandan barışı koruma ve barışın uygulanması arasındaki geleneksel ayırmadan bariz bir şekilde kaçınmış ve barışı sağlama, barışı koruma ve barışın inşasına ilişkin doktrinel konuları bağlam içinde ele almıştır.

Bununla birlikte Rapor rızanın varlığının aranmasının sorunlara sebep olabileceğini eklemiş; geçmiş tecrübelerden yola çıkarak, rızanın yerel taraflarca birçok şekilde manipüle edildiğine şahit olunduğu belirtilmiştir. Söz gelimi bir tarafın savaştan kuvvetlerini yeniden donatmak için zaman kazanmak amacıyla barışı koruma operasyonlarına rıza göstermesi ve barışı koruma operasyonu artık kendi çıkarlarına hizmet etmediğinde rızasını geri çekmesi mümkündür.⁶²

Rapor, tarafsızlıkla ilgi olarak, tarafsızlığın “her durumda, her zaman için, tüm taraflara yansız ve eşit muamele” anlamına gelmediğini ve bunun “bir yatıştırma politikası” anlamına gelebileceğini ifade etmiştir. Zira BM geçmişte karşılaştığı sorunlara karşı, bu sebeple, etkili bir yanıt verememiştir. Rapor’a göre oysaki barışı koruma operasyonlarının görevi gereği bunu yapması beklenirdi; zira bir kez konuşlandırıldıktan sonra, BM Barış Gücü askerleri görevlerini profesyonel ve başarılı bir şekilde yerine getirebilmelidir. Yani, BM askeri birimlerinin kendilerini, diğer görev bileşenlerini ve misyonun yetkisini savunma yeteneğine sahip olması gereklidir. Bu nedenle BM birliklerine veya korumakla görevlendirildikleri kişilere yönelik, özellikle tehlikeli durumlarda, ölümcül bir saldırıyı bastırmak için uygun bir hamleye izin vermeli; BM birlikleri, durumu karşı saldırganın inisiyatifine bırakmaya mecbur edilmemelidir. Sonuç olarak Rapora göre, tarafsızlık, Şart ilkelerine ve Şart ilkelerine dayanan misyonun amaçlarına bağlılık anlamına gelmelidir.⁶³

Yalnızca meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılmasıyla ilgili olarak Rapor, meşru müdafaa ilkesini onaylamakla birlikte, sivillerin korunması için barışı koruma misyonlarına aktif yetkiler verilmesini gerektiği belirtmiştir. Gerçekten de bazen tarafların ahlaki açıdan eşit

⁶¹ Report of the Panel on United Nations Peace Operations, 21 August 2000, UN Doc A/55/305-S/2000/809 (2000) parag. 48.

⁶² The Brahimi Report, parag. 48-9.

⁶³ The Brahimi Report, parag. 49-50.

olmadıkları, bir tarafın saldırgan, diğer tarafın kurban olduğu durumlar meydana gelebilir; böyle durumlarda barışı koruma görevlilerinin kuvvete başvurmaları yalnızca operasyon bazında meşru olmakla kalmaz, aynı zamanda ahlaki olarak da bunu yapmaları gerekebilir. Rapor’a göre söz gelimi Ruanda’daki soykırım, uluslararası toplumun o ülkede apaçık ortada olan kötülüğe karşı çıkmak için operasyonu kullanmaması veya güçlendirmemesi nedeniyle bu kadar ileri gitmiştir. Bu yüzden Güvenlik Konseyi, silahlı çatışmalarda sivillerin hedef alınması ve savaştan etkilenen sivil nüfusa insani yardım erişiminin engellenmesinin, başlı başına uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabileceğini ve Güvenlik Konseyi eylemi için tetikleyici olabileceğine ilişkin karar almıştır.⁶⁴ Yani eğer bir BM barış gücü halihazırda sahadaysa, bu eylemleri yerine getirmek onun sorumluluğu haline gelebilir ve buna hazırlıklı olunmalıdır.⁶⁵ Son olarak Rapor’da, Genel Sekreterin silahlı çatışmalarda sivillere fazladan koruma sağlama arzusu ve Güvenlik Konseyi’nin BM barış güçlerine çatışma durumlarında sivilleri koruma konusunda açık yetki verme eylemlerinin olumlu gelişmeler olarak görüldüğü belirtilmiştir. Gerçekten de sivillere yönelik şiddete tanık olan barış gücü askerlerinin kendi imkanları ölçüsünde şiddeti durdurmaya yetkili oldukları varsayılmalıdır.⁶⁶ Ruanda Bağımsız Soruşturma Raporu’nda (*Rwanda Independent Investigation Report*) belirtildiği üzere, “sivilleri koruma yükümlülüğü bir barışı koruma operasyonunun görev tanımında açıkça belirtilmiş olsun veya olmasın, Ruanda’daki soykırım, BM’nin, varlığının yarattığı koruma algısına ve beklentisine yanıt vermeye hazır olması gerektiğini göstermektedir”.⁶⁷

Brahimi Raporu’nun ardından Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter’den “BM barışı koruma operasyonlarının askeri bileşeni için kapsamlı bir operasyonel doktrin” hazırlamasını istemiştir.⁶⁸ Ancak bu talep hemen karşılanmamıştır. Çünkü Barışı Koruma Operasyonları Özel Komitesi (*Special Committee for Peacekeeping Operations*) Genel Sekreter’i yeni bir doktrinel çalışmaya başlaması konusunda teşvik etmemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin bu konudaki

⁶⁴ Bkz. UN Doc. S/RES/1296 (2000).

⁶⁵ The Brahimi Report, parag. 50.

⁶⁶ The Brahimi Report, parag. 62.

⁶⁷ Bkz. “Report of The Independent Inquiry into the Actions of the United Nations During the 1994 Genocide in Rwanda” UN Doc S/1999/1257 (1999) 51.

⁶⁸ SC Res 1327 (2000)

isteksizlikleri için iki sebep ileri sürülmektedir: İlk olarak, barış operasyonlarına yöneltilen bu yeni ihtimamın, dikkati ve kaynakları kalkınma konusundan başka bir yöne çekeceğinden endişe duymaktadırlar. Dile getirilmeyen ikincisi sebep ise, aktif barışı koruma veya barışı zorlama operasyonlarının, küresel Kuzey’in Güney’e bir Truva atı ile müdahalesi olarak görülmesidir.⁶⁹ On yıla yakın bir süre sonra Barışı Koruma Operasyonları Özel Komitesi doktrini yeniden gözden geçirmiş, neticede 2008 yılında “BM Barışı Koruma Operasyonları: İlkeleri ve Ana hatları” (*United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines- “the Capstone Doctrine”*) ismiyle, BM Barışı koruma Operasyonları Departmanı tarafından yayınlanmıştır.⁷⁰

Capstone Doktrini de geleneksel olarak üç temel ilkenin, barışı koruma operasyonlarını, uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda bir yöntem olarak, diğerlerinden ayırdığını ifade etmektedir. Bu üç ilkeye ilaveten Capstone Doktrini’nin ilk taslağı ayrıca üç ilke daha içermektedir: Yerindelik/meşruluk (*legitimacy*), güvenilirlik/inanılabilirlik (*credibility*), bölgesel mülkiyet/tasarruf etme gücü (*local ownership*). Ancak son nüshada bu üç ilke “başarı ilkeleri” (*success factors*) olarak ayrı başlıklandırılmıştır. Sebebi ise, Bağlantısızlar Hareketi (*Non-Aligned Movement*)⁷¹ ve asker katkısında bulunan birçok ülkenin, bu ilkelerin varlığının geleneksel üç ilkeden sapmaya sebep olabileceğine dair tereddütleri olmuştur.⁷²

⁶⁹ Chesterman et al., 351.

⁷⁰ Bkz. United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine)

⁷¹ Bağlantısızlar Hareketi (*Non-Aligned Movement- (NAM)*), kendini geliştirmekte olan ülkelerin çıkarlarını ve isteklerini temsil etmeye adanmış uluslararası örgüttür. Bağlantısızlar Hareketi’ne halihazırda 120 üye devlet üyedir ve II. Dünya Savaşı’nı takip eden dekolonizasyon dalgası bağlamında ortaya çıkmıştır. 1955 Bandung Konferansı’nda (Asya-Afrika Konferansı), çoğu kısa süre önce bağımsızlığını kazanan devletlerden olan katılımcılar, Soğuk Savaş bağlamında, geliştirmekte olan dünyanın devletlerinin, iki süper güçten (ABD ve SSCB) herhangi biriyle ittifak kurmaktan kaçınmaları ve bunun yerine, sömürgeciliğin ve emperyalizmin her biçimine karşı ulusal kendi kaderini tayin hakkını desteklemek için bir araya gelmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Munro, A. “Non-Aligned Movement” Encyclopedia Britannica, 18 February 2020. <https://www.britannica.com/topic/Non-Aligned-Movement> (24.05.2022).

⁷² Chesterman et al., 354.

Barış operasyonları doktrinine dair önemli son belge “Barış Operasyonları Üst Düzey Bağımsız Paneli” (*High-Level Independent Panel on Peace Operations (HIPPO)*) Raporu’dur. Brahimi Raporu’ndan yaklaşık on beş yıl sonra dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, BM barış operasyonlarının durumunu gözden geçirmek üzere 2014 Ekim ayında “Barış Operasyonları Üst Düzey Bağımsız Paneli” tayin etmiştir. Bunun üzerine Panel HIPPO Raporu’nu hazırlamış ve 2015’te yayınlamıştır.⁷³ Söz konusu rapor, Brahimi Raporu’nun temel üç ilkeyle ilgili şüphelerini doğrulamıştır.⁷⁴ Şöyle ki:

“Panel, ateşkeslerin gözlemlenmesi ve barış anlaşmalarının uygulanmasında, başarılı Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarına rehberlik etmesi için barışı korumanın temel ilkelerinin (tarafların rızası, tarafsızlık, meşru müdafaa ve yetkinin (mandate) korunması dışında kuvvet kullanmama) önemine ikna olmuştur. Aynı zamanda, Panel, barışı koruma ilkelerinin hiçbir zaman proaktif bir şekilde sivilleri koruma veya misyonu savunma konusundaki başarısızlığa bir bahane olarak kullanılmaması gerektiği konusundaki endişesini vurgulamaktadır. Dahası, istikrarsız ortamlarda yirmi yıllık barışı koruma deneyimi, bu ilkelerin esnek ve ilerici bir yorumunu gerektirmektedir.”⁷⁵

2. Barışı Korumanın Temel Karakteristiği

2.1. Barışı Korumanın Fonksiyonları

Barışı koruma güçleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve çatışmaların tekrarlanmasının önlenmesi amacıyla çok çeşitli görevlerle donatılmışlardır. Barışı koruma operasyonlarının en sık yetkilendirildiği işlevler arasında şunlar yer almaktadır: gözlem,

⁷³ Report of the High-Level Independent Panel on Peace Operations on uniting our strengths for peace: politics, partnership and people, annexed to General Assembly/Security Council, Identical letters dated 17 June 2015 from the Secretary General addressed to the President of the General Assembly and the President of the Security Council, 17 June 2015, UN Doc A/70/95-S/2015/446 (2015).

⁷⁴ Higgins et al., 1032.

⁷⁵ The HIPPO Report, parag. 125.

doğrulama ve raporlama, müdahale, hükümet işlevi niteliğindeki bazı zorlayıcı olmayan işlevler ve zorlayıcı hükümet işlevleri⁷⁶.

Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik araçlara ilişkin iki temel kavramsal raporu, 1992 Barış Gündemi ve 1995 Barış Gündemi Eki, barışı koruma operasyonlarını üç farklı aşama ile birlikte tasarlamıştır; çatışmanın önlenmesi, çatışma esnasında çatışma yönetimi ve çatışma sonrası barışın inşası.⁷⁷

Zaman içinde aşağıdaki spesifik işlevler barışı koruma operasyonlarının tipik unsurları haline gelmiştir:⁷⁸

- Şeffaflık ve güven oluşturma; gözlemci grupları,⁷⁹
- Çatışma halindeki tarafların ayrılması; müdahale güçleri,⁸⁰
- Başarısız devletlerde düzenin sağlanması veya çatışma sonrası barışın inşası,⁸¹
- İnsani yardım veya insani yardım yardım operasyonlarının korunması,⁸²
- Çatışma sonrası barışın inşasının bir parçası olarak inceleme/soruşturma,⁸³
- Yerel silahsızlandırma, savaşçıların normal hayata yeniden entegrasyonu, mayın temizleme,⁸⁴

⁷⁶ Higgins et al., 1068.

⁷⁷ An Agenda for Peace, parag. 23-59 ve Supplement to an Agenda for Peace, 26-56.

⁷⁸ Michael Bothe, 'Peacekeeping' in Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, Nikolai Wessendorf (eds) The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I (3rd Edition, Oxford University Press 2012) 1182.

⁷⁹ Örneğin UNMOGIP, UNTSO, ONUCA.

⁸⁰ Örneğin UNEF I and II, UNDOF, UNIFIL.

⁸¹ Örneğin UNTAC, ONUMOZ, UNOSOM II.

⁸² Örneğin UNOSOM; UNPROFOR.

⁸³ Örneğin MINOGUA.

⁸⁴ Örneğin ONUMOZ.

- Devlet işlevlerinin yeniden tesis edilmesine yardım (örneğin seçimler).⁸⁵

Barışı koruma operasyonları bir yandan askeri operasyonlardır ve bu da belirli düzeyde bir kuvvet kullanılması ya da en azından bir güç gösterisi anlamına geliyor gibi görünmektedir. Ancak bu operasyonlar düşük profilli bir kuvvet kullanımı için tasarlanmıştır.⁸⁶ Müdahale güçleri hariç, bu işlevlerin askeri güçler tarafından yerine getirilmesi gerekmez. Bu nedenle, karmaşık barışı koruma operasyonları genellikle, polis gücü ile birlikte, önemli sivil unsurlar içermektedir.⁸⁷

2.1.1. Gözlem, doğrulama ve raporlama (*Observation, verification, and reporting*)

BM barışı koruma operasyonlarının en eski ve en önemli işlevlerinden biri, tarafların ateşkes, ateşkes anlaşması veya barış anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediğini gözlemlemek ve gözlemlerini Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi'ne rapor etmektir. Bu, yükümlülüklerini ihlal eden tarafların Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi'nin -ve daha geniş anlamda uluslararası toplumun- ihlalin niteliği hakkında, anında ve net bir anlayışa sahip olacağını bilmeleri anlamına gelmektedir. Barışı koruma operasyonları ateşkesleri,⁸⁸ barış anlaşmalarını (devletler arasında⁸⁹ ya da bir hükümet ile devlet içindeki muhalif bir grup arasında⁹⁰), silahsızlanma anlaşmalarını⁹¹, insan hakları güvenceleri

⁸⁵ Örneğin MINURSO.

⁸⁶ Bothe, 1182.

⁸⁷ Bothe, 1182.

⁸⁸ Örneğin, UNAVEM (Angola Hükümeti ile UNITA güçleri arasındaki ateşkes anlaşmasının doğrulanması); UNMOGIP (Jammu ve Keşmir eyaleti ile ilgili olarak Hindistan ve Pakistan arasındaki 1949 Anlaşması'ndan kaynaklanan ateşkes hattının gözlemlenmesi); UNIIMOG (ateşkes hattının gözlemlenmesi).

⁸⁹ Örneğin, UNGOMAP (Afganistan ile İlgili Durumun Çözümü için Karşılıklı İlişki Anlaşmasına (*Agreement on the Interrelationship for the Settlement of the Situation Relating to Afghanistan*) (Pakistan ve Afganistan arasında) ve ilgili Mutabakat Zaptına uyulup uyulmadığının gözlemlenmesi).

⁹⁰ Örneğin, Tacikistan Hükümeti ile Birleşik Tacik Muhalefeti arasındaki ateşkes anlaşmasını izlemek ve daha sonra taraflar arasında varılan barış anlaşmasının izlenmesine yardımcı olmak üzere kurulan UNMOT.

⁹¹ Örneğin UNIKOM.

sağlamaya yönelik anlaşmalar,⁹² silahlı kuvvetlerin⁹³ veya paralı askerlerin⁹⁴ geri çekilmesini izlemekle görevlendirilmektedir. Öte yandan gözlem işlevleri, operasyona bağlı olarak farklı derecelerde müdahaleci olabilir. Örneğin, bir operasyon yeterince büyük ve yeterince iyi silahlanmışsa, sadece yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini gözlemlemekle değil; yerine getirilmesini sağlamak için daha aktif adımlar atmakla görevlendirilebilmektedirler.⁹⁵

2.1.2. Müdahale (*Interposition*)

Önemli müdahale işlevlerine sahip iki barışı koruma operasyonu *UNFICYP* ve *UNIFIL*'dir. *UNFICYP*'in sorumlulukları arasında ateşkes hatlarının ve Kıbrıs adasında karşıt güçler tarafından kontrol edilen bölgeler arasında askerden arındırılmış bir tampon bölgenin gözetimi de bulunmaktadır.⁹⁶

2.1.3. Yönetim Gücü (*Governance*)

Buraya kadar ele alınan işlevler çatışma sonrası denetim işlevleri niteliğindedir. Ancak, barışı koruma operasyonları bunların yanında yerel yönetim niteliğinde işlevler de yüklenmektedir. Bu görevler arasında mayın temizleme⁹⁷, yol onarımı, telefon santrali işletme, sınır kontrolü ve gümrük işlevlerini yürütme⁹⁸, seçimleri denetleme veya doğrulama,⁹⁹ gıda

⁹² Örneğin ONUSAL.

⁹³ Örneğin, UNEF I (İsrail, Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin, Mısır'ı terk etmesini içeren ateşkesin şartlarına uygun olarak çatışmaların durdurulmasının denetlenmesi (bkz. UN Doc A/RES/998(ES-I), 30 October 1956), 30 October 1956); UNASOG (Libya kuvvetlerinin Aouzou Şeridi'nden çekilmesinin doğrulanması (bkz. UN Doc S/RES/915, 4 May 1994); UNIFIL (İsrail birliklerinin güney Lübnan'dan çekilmesinin doğrulanması); UNIIMOG (tüm güçlerin uluslararası kabul görmüş sınırlara çekilmesinin doğrulanması); UNAVEM (Küba birliklerinin Angola'dan çekilmesi); UNIKOM (askeri güçlerin bölgeden çekilmesinin gözlemlenmesi).

⁹⁴ Örneğin ONUC.

⁹⁵ Higgins et al., 1069.

⁹⁶ Higgins et al., 1069.

⁹⁷ Örneğin UNEF I ve UNAMIC.

⁹⁸ UNEF I ve UNPROFOR.

⁹⁹ Örneğin UNTAG, MINURSO, ONUCA (seçim sürecini doğrulama) ve ONUVEH (seçim kampanyası süresince güvenliği sağlama)

yardımlı sağlama¹⁰⁰ ve isyancı güçlerin gönüllü olarak terhis edilmesini kolaylaştırma¹⁰¹ gibi çok çeşitli görevler bulunmaktadır.¹⁰²

Hükümet işlevlerini üstlenmenin yanı sıra BM, bazı durumlarda barışı koruma operasyonlarını, bir devletin veya bir oluşumun, bir süre için etkin bir şekilde yönetilmesi amacıyla yetkilendirmiş; bu yönetimler Geçici İdareler (*Transitional Administrations*) olarak adlandırmıştır.

2.1.4. Güvenliği Sağlama (*Security functions*)

Barışı koruma operasyonunu bir devlette güvenliği yeniden tesis etmekle görevlendirmenin; barışı koruma operasyonları tarafından yalnızca meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanılması gerektiği ilkesiyle bağdaşabileceğini düşünmek zordur. Bununla birlikte, meşru müdafaa ilkesi büyük ölçüde terk edilmeden önce bile, BM operasyonları bu görevi üstlenmiştir. Kongo'daki *ONUC* ve Kıbrıs'taki *UNFICYP*¹⁰³ Soğuk Savaş sırasında belirli bir bölgede güvenliği yeniden tesis etmekle görevlendirilen barışı koruma operasyonlarına örnek teşkil etmektedir.¹⁰⁴ Söz gelimi 1960'ta bağımsızlığını yeni kazanan Kongo'da kötüleşen güvenlik durumu karşısında *ONUC*, “bölge genelinde kanun ve düzenin yeniden tesis edilmesi ve sürdürülmesinde” merkezi hükümete yardımcı olmak için ‘aktif eylemlerde’ bulunma yetkisine sahipti.¹⁰⁵ Öte yandan *ONUC*, suçluların yakalanması ve gözaltına alınmasının yanı sıra sokağa çıkma yasağı koymak ve uygulamak ve kısa ve uzun menzilli devriyeler yapmak da dahil olmak üzere sivil bir polis gücünün kanun ve düzen işlevlerinin çoğunu üstlenmiştir. Aynı

¹⁰⁰ UNOSOM I.

¹⁰¹ ONUCA.

¹⁰² Higgins et al., s.1070.

¹⁰³ Kıbrıs'taki BM barışı koruma operasyonu da “çatışmaların tekrarlanmasını önlemek ve gerektiğinde kanun ve düzenin korunmasına ve yeniden tesis edilmesine katkıda bulunmak için elinden gelen çabayı göstermekle” görevlendirilmiştir. Bkz. UN Doc S/RES/186 (1964).

¹⁰⁴ Higgins et al., 1070.

¹⁰⁵ Bkz. UN Doc A/RES/1474(ES-IV) (1960) Ertesi yıl, “Kongo'da iç savaş çıkmasını önlemek üzere; ateşkes düzenlemeleri, tüm askeri operasyonların durdurulması, çatışmaların önlenmesi ve gerekirse son çare olarak kuvvet kullanılması da dahil olmak üzere tüm uygun tedbirleri” alma yetkisi verilmiştir. Bkz. UN Doc S/RES/161 (1961) A, parag.1.

şekilde BM Güvenlik Gücü (*The United Nations Security Force -UNSF*) Genel Kurul tarafından kanun ve düzeni sağlama görevinde yerel polise yardımcı olmak üzere kurulmuştur.¹⁰⁶

2.1.5. Sivillerin Korunması

Nadir istisnalar dışında,¹⁰⁷ geleneksel olarak bir devlet içindeki sivillerin korunmasının barış güçlerinden ziyade hükümete ait olduğu kabul edilmekteydi. Belirtildiği gibi, barış güçleri geleneksel olarak meşru müdafaa ve misyonun savunması için kuvvet kullanabilirlerdi ve meşru müdafaa kavramı geniş bir şekilde tanımlandığında bile, nadiren yerel halkı savunmak için harekete geçmekteydi.¹⁰⁸

1994 yılında *UNAMIR* sahadayken Ruanda'da yüz binlerce sivil öldürülmüştür. 1995 yılında Srebrenica'da *UNPROFOR* 'un sahadaki varlığıyla eş zamanlı olarak binlerce kişi daha ölmüştür. 1999 yılının sonlarında, BM'nin Srebrenitsa¹⁰⁹ ve Ruanda'daki¹¹⁰ başarısızlıklarını detaylandıran son derece eleştirel iki rapor, birer ay arayla yayımlanmış, BM barış güçlerinin sivilleri korumadaki başarısızlıklarını gündeme getirmiştir.

2001 yılında Brahimi Raporu da BM'nin Ruanda ve Srebrenitsa'daki başarısızlıklarından duyulan derin üzüntüyü belirtmiş; geniş kapsamlı tavsiyelerde

¹⁰⁶ Agreement between the Republic of Indonesia and the Kingdom of the Netherlands concerning West New Guinea (West Irian). UN Doc A/RES/1752(XVII) (1962).

¹⁰⁷ Şubat 1961'de 8 No.lu Operasyon Direktifi, ONUC'yi sivillerin korunmasıyla meşgul olmaya davet etmiştir. Buna göre, "Mümkün olan durumlarda, herhangi bir silahlı tarafça can kaybına yol açabilecek şiddet eylemlerine maruz kalabilecek silahsız gruplara her türlü koruma sağlanacaktır." Bu tür durumlarda BM birlikleri, gerekirse silahlı kuvvet kullanarak, bu tür can kayıplarını önlemek için müdahale edeceklerdi. Bkz. Code Cable OPS 277 to ONUC, Operations Directive No. 8 (untitled), February 1961. (Direktif'in ilgili kısmı Findlay'den aktarılmıştır. Bkz. Findlay, 414.)

¹⁰⁸ Higgins et al., 1071.

¹⁰⁹ Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35-The fall of Srebrenica, 15 November 1999, UN Doc A/54/549 (1999)

¹¹⁰ Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 Genocide in Rwanda, 16 December 1999, UN Doc S/1999/1257 (1999)

bulunmuştur. Rapordaki tavsiyelerin birçoğu sivillerin korunması da dahil olmak üzere barışı koruma operasyonlarında başvurulacak kuvvet düzeyi sorununu ele almaktadır.

BM, Ekim 1999'dan bu yana kurulan hemen hemen tüm operasyonlarda, (Sierra Leone, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Liberya, Fildişi Sahili, Haiti, Burundi ve Sudan'da kurulanlar da dahil olmak üzere), barış güçlerinin sivilleri korumasını şart koşturmuştur. Ayrıca, Güvenlik Konseyi Ağustos 2006'da Lübnan'daki *UNIFIL*'in görev tanımını değiştirerek sivilleri koruma sorumluluğu vermiştir.¹¹¹

2.2. Barışı Korumanın Temel İlkeleri

2.2.1. Rıza (*consent*)

BM barışı koruma operasyonları, çatışmanın ana taraflarının rızasıyla konuşlandırılmaktadır. Bu durum tarafların siyasi sürece bağlılıklarını gerektirir. Tarafların bir barışı koruma operasyonunu kabul etmeleri BM'ye, kendisine verilen görevleri yerine getirebilmesi için hem siyasi hem de fiziki anlamda gerekli hareket serbestisini sağlamaktadır. Böyle bir rızanın yokluğunda, barışı koruma operasyonu, çatışmanın bir tarafı haline gelme ve barışı koruma temel rolünden uzaklaşarak yaptırım eylemlerine (*enforcement action*) yönelme riski taşımaktadır.¹¹² Öte yandan rızanın yokluğunda devletin veya rızası olmayan diğer tarafların operasyonu baltalamak için adımlar atması, potansiyel olarak operasyonun hareket özgürlüğünü engellemesi ve operasyonun güvenliğini tehlikeye atması gibi tehlikeler de söz konusudur.¹¹³

Uygulamada bir barışı koruma operasyonunun başarısı için BM'nin ev sahibi devlet(ler)in yanı sıra çatışmanın en önemli taraflarının operasyonun kurulması ve bölgeye

¹¹¹ Küçük farklılıklar olsa da BM'nin barışı koruma misyonlarına verdiği sivilleri, koruma yetkisinin ifadesi benzerdir. Higgins et al., 1072-1073.

¹¹² United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, "Principles of Peacekeeping" <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping> (27.02.2023).

¹¹³ Higgins et al., 1055.

girmesi için rızasını alması şarttır. Bu açıdan BM terminolojisinde genellikle “ev sahibi devletin rızası” ifadesi yerine “yerel tarafların rızası” ifadesi tercih edilmektedir.¹¹⁴

Hukuki açıdan bakıldığında ise Güvenlik Konseyi’nin harekete geçmesi için ev sahibi devletin rızası her zaman gerekli değildir. Zira barışı koruma operasyonu, ilerleyen bölümlerde ele alındığı üzere BM Şartı madde 41 veya madde 42 kapsamında alınmış bir zorlayıcı önlem olabilir. Bilindiği üzere bu durumlarda ev sahibi devletin rızası gerekmemektedir. Benzer şekilde, Güvenlik Konseyi’nin Şart’ın 40. maddesi uyarınca uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için zorunlu bir geçici önlem aldığı durumlarda da ev sahibi devletin rızası hukuki bir gereklilik değildir. Ancak bu durumda, rıza alınmadan gerçekleştirilen böylesine bir operasyon madde 2/7’ye aykırı düşebilir. Çünkü madde 2/7’de yer alan iç işlerine müdahale yasağının istisnasını VII. Bölüm’de öngörülmüş olan ‘zorlayıcı önlemler’ oluşturmaktadır. Sonuç itibarıyla, Bölüm VI, Bölüm VII madde 39 veya Bölüm VII Madde 40 kapsamında zorunlu olmayan bir şekilde bir barışı koruma operasyonu kurulacaksa, rızanın hukuki bir gereklilik olacağı açıktır.¹¹⁵

2.2.2. Tarafsızlık (*impartiality*)

Barışı koruma operasyonlarının bir diğer temel ilkesi tarafsızlıktır. Tarafsızlık ilkesi, barışı koruma operasyonlarının çatışmaya katılan taraflardan hiçbirine karşı önyargılı olmaması gerektiğini savunmaktadır.¹¹⁶ Eski BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld’ün *UNEF*’e ilişkin raporlarından birinde vurguladığı gibi, kuvvet askıda olan sorunların belirli bir siyasi çözümünü zorlamak ya da böyle bir çözüm için belirleyici olan siyasi dengeyi etkilemek için kullanılmamalıdır.¹¹⁷ Kongo’daki BM Operasyonu (*ONUC*) ile ilgili olarak ise Güvenlik

¹¹⁴ Örneğin, The Brahimi Report, parag. 48.

¹¹⁵ Higgins et al., 1056.

¹¹⁶ Nicholas Tsagourias, ‘Self-defence, protection and humanitarian values and the doctrine of impartiality and neutrality in enforcement mandates’ in Marc Weller (ed.), The Oxford Handbook on the Use of Force in International Law (Oxford University Press 2015) 400.

¹¹⁷ UN Secretary-General, ‘Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General’, Thirteenth Session, Annexes, Agenda Item 65, 9 October 1958, UN Doc A/3943 (1958)

Konseyi, barış gücünün, iç çatışmaya taraf olmaması ya da herhangi bir şekilde müdahale etmemesi veya barışı koruma gücünün söz konusu çatışmanın sonucunu etkilemek için kullanılmaması gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁸

Tarafsızlık ilkesi literatürde “*neutrality*” veya “*impartiality*” olarak ifade edilmekte ve birbirlerinin yerine kullanılabilir. Her iki terimi de Türkçe’ye tarafsızlık olarak çevirmek mümkün olmakla birlikte her ikisinin de barışı koruma operasyonunun farklı yönlerine atıfta bulunduğu söylenmektedir. *Neutrality* barışı koruma operasyonunun karakterine atıfta bulunurken; *impartiality* operasyonel bir terim olup, operasyonun yapısına ilişkindir. Diğer bir deyişle *impartiality*, barışı koruma operasyonunun çatışmadaki taraflara karşı hiçbir önyargıya sahip olmaması ve olayların gidişatını etkilememesi gerektiği anlamına gelmektedir. *Neutrality* ise operasyonun apolitik karakteriyle ilgilidir ve çatışmanın taraflarının kendi konumlarından ödün vermediklerinden emin bir biçimde operasyona onay vermelerini kolaylaştıran bir durumdur.¹¹⁹

Modern barışı koruma operasyonları haklı gerekçelerle *neutrality* anlamındaki tarafsızlığını kaybetmiştir; meşru müdafaa dışında kuvvet kullanılmamasında olduğu gibi hukuki bir gereklilik olmakla birlikte bu anlamdaki tarafsızlığın da pratikte uygulaması azalmıştır. Buna karşın barışı koruma operasyonları *impartiality* özelliğini korumalıdır. Daha önceden belirtildiği gibi *impartiality* operasyonel bir terimdir ve taraflara eşit muamele edilmesi ve tutarlı olması gerektiği anlamına gelmektedir. *Impartiality*, tüm taraflara aynı ihlal için eşit muamele edilmesi koşuluyla zorlama kullanımını dışlamamaktadır.¹²⁰

Neutrality, barışı korumayı barışı zorlamadan da ayıran bir ilkedir. Barışı zorlamada Güvenlik Konseyi söz konusu durum ve nedenleri hakkında siyasi bir tespitte bulunmakta ve zorlama tedbirlerini mecburi kılmaktadır. Barışın zorlanması söz konusu olduğunda devletler tarafsız (*neutrality* anlamında) kalamazlar. Tarafsızlıklarını kaybederler; çünkü ilgili Güvenlik

¹¹⁸ Bkz. UN Doc S/RES/146 (1960)

¹¹⁹ Nicholas Tsagourias, ‘Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension’ *Journal of Conflict and Security Law* (2006) 11(3) 465-482, 478.

¹²⁰ Tsagourias, ‘Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension’ 481.

Konseyi kararına uymaları ve kararların uygulanmasında Konsey'e yardımcı olmaları beklenir.¹²¹ Dolayısıyla BM'nin kolektif güvenlik sistemi, *neutrality* anlamında tarafsızlık ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Ancak bunun dışındaki tüm araçlar açısından tarafsızlık (*impartiality* anlamında) söz konusu olmalı ve devletler, diğer devletlerin iç işlerine kaçınmaktan kaçınmalıdırlar. Barışı koruma da bu noktada barışı zorlama ile aynı mantığı paylaşmamakta ve *impartiality* anlamında tarafsız kalmaktadır. Bölüm VI kapsamında kurulan bir barışı koruma operasyonu her halükârda kolektif güvenlik sisteminin dışındadır ve bu bağlamda tarafların durumuna veya haklarına hâle getirmez. Aynı şey Bölüm VII kapsamında kurulan barışı koruma operasyonları için de söylenebilir; zira bu şekilde kurulan operasyonlar bir yaptırım tedbiri değildir.¹²²

Bu noktada madde 40'a özel olarak bakmakta yarar vardır. Bu madde Bölüm VII kapsamında olmakla birlikte maddenin kendisi bu madde kapsamında alınan geçici tedbirlerin, tarafların konumlarına zarar vermeyeceğini garanti etmektedir. Bu nedenle bazıları madde 40'ı barışı korumanın hukuki dayanağı olarak görmektedirler. Çünkü madde metninde taraflara verilen bu garantinin tarafsızlık ilkesine karşılık geldiği düşünülmektedir.¹²³ Ancak tarafsızlığın kaynağını madde 40'ta aramak doğru değildir. Güvenlik Konseyi'nin geçici bir tedbir olarak, devletleri belirli bir şekilde hareket etmeye veya hareket etmekten kaçınmaya teşvik etmesi başka bir şeydir; zira bu teşvik taraflarca dikkate alınabilir veya alınmayabilir; uyuşmazlığın bir tarafı olmayan Güvenlik Konseyi'nin geçici bir tedbir olarak bir barışı koruma operasyonu düzenlemesi ise tamamen farklı bir şeydir.¹²⁴

¹²¹ BM Şartı madde 25 ve 2/5.

¹²² Tsagourias, 'Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension' 478.

¹²³ Bkz. E. M. Miller, 'Legal Aspects of the United Nations Action in the Congo' American Journal of International Law (1961) 55 (1) 1-28, 4-5.

¹²⁴ Dan Ciobanu, 'The Powers of the Security Council to Organise Peace-Keeping Operations' in Antonio Cassese (ed), United Nations Peace-Keeping: Legal Essays (Alphen aan den Rijn: Sijthoff and Noordhoff 1978)'den alıntılan Tsagourias, 'Self-defence, protection and humanitarian values and the doctrine of impartiality and neutrality in enforcement mandates' 400.

Tarafsızlık, ana tarafların rızasını ve iş birliğini sürdürmek için çok önemlidir, ancak hareketsizlikle karıştırılmamalıdır. Bu açıdan BM barış güçlerinin çatışmanın taraflarıyla ilişkilerinde tarafsız olması gerektiği; buna karşın görevlerini yerine getirirken tarafsız olmamaları gerektiği söylenmektedir. Bunun ne anlama geldiği ise BM tarafından şu benzetmeyle açıklanmıştır: Nasıl ki iyi bir hakem tarafsız olmasına karşın ihlalleri cezalandırmakla mükelleftir; bir barışı koruma operasyonu da tarafların, barış sürecinin taahhütlerini ya da BM barışı koruma operasyonunun savunduğu uluslararası norm ve ilkeleri ihlal eden eylemlerine göz yummamalıdır. Gerçekten de BM barış gücünün 1990’larda kurbanı saldırgandan ayırma konusundaki isteksizliği, bu operasyonların itibarına ve güvenilirliğine oldukça zarar vermiştir.¹²⁵

Zira devletler ve çatışan gruplar uzun zaman boyunca barış güçlerini her iki tarafa da kuşatma uygulamayan aracılar olarak görmüştür. Ancak bu rol zaman zaman tehlikeye girmiştir. Özellikle de meşru müdafaa dışında kuvvet kullanmakla suçlanan bir misyonun tarafsızlığını koruması ya da korumuş gibi algılanması son derece zorlaşmaktadır. Söz gelimi, 1960’ta Kongo’daki barışı koruma operasyonu ile (ONUC) BM, Katangan ayrılıkçı hareketine karşı olduğu pozisyonunu benimsemiş, pek çok kişi bu durumu tarafsızlığını terk etmek olarak değerlendirmiştir.¹²⁶

Brahimi Raporu’nda BM operasyonları için tarafsızlığın, Şart’ın ilkelerine bağlılık anlamına gelmesi gerektiğini açıklamaktadır. Bu durumda bir barış anlaşmasının taraflarından birinin, anlaşmanın şartlarını açıkça ve tartışmasız bir şekilde ihlal ettiği durumlarda, BM’nin tüm taraflara eşit muamelede bulunmaya devam etmesi en iyi durumda etkisizlikle sonuçlanabilir, en kötü durumda ise suç ortaklığı anlamına gelebilmektedir.¹²⁷ Rapor’da geçmişte BM’nin bu tür sorunlar karşısında etkili bir yanıt veremediği ancak bunu yapabilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

¹²⁵ Bkz. United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, “Principles of Peacekeeping” <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping> (28.02.2023).

¹²⁶ Higgins et al., 1067.

¹²⁷ The Brahimi Report, parag. 48-64.

2.2.3. Savunma Amaçlı Kuvvet Kullanımı (*defensive use of force*)

BM barışı koruma operasyonları bir yaptırım aracı değildir. Bu nedenle yalnızca görevin savunulması amacıyla ve meşru müdafaa kapsamında Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle kuvvet kullanabilirler. Ancak bazı istikrarsız durumlarda, Güvenlik Konseyi, BM barışı koruma operasyonlarına, siyasi süreci bozmaya yönelik zorlayıcı girişimleri caydırmak, yakın fiziksel saldırı tehdidi altındaki sivilleri korumak ve ulusal makamlara kanun ve düzeni sağlamada yardımcı olmak için “gerekli tüm araçları kullanma” yetkisi veren aktif yetkiler vermektedir.¹²⁸ Son yıllarda, Güvenlik Konseyi tarafından barışı koruma operasyonları için verilen kuvvet kullanma yetkisi, başlangıçta olduğundan biraz daha geniş terimlerle formüle edilmektedir. Bazı kararlarda bir amaca ulaşmak için “gerekli tüm araçların kullanılması” ya da “gerekli tedbirlerin alınması” yetkisi veren bir ifade kullanılmaktadır.¹²⁹

BM'nin 1940'ların sonu ve 1950'lerin başındaki ilk barışı koruma operasyonlarında kuvvet kullanılması çok az tartışılmıştır. Bu tür kuvvetlerin hafif silahlı olduğu ve genellikle sahadaki taraflara oranla az sayıda kuvvetten oluştuğu göz önüne alındığında, zaten kuvvete başvurulması pek olası değildir. Bununla birlikte, o dönemde ve o zamandan beri barışı koruma görevlileri meşru müdafaa için kuvvet kullanma hakkına sahip olmuştur.¹³⁰ Bu hak, barışı koruma operasyonu ister VI. ister VII. bölüm kapsamında kurulsun, doğal bir haktır. Dag

¹²⁸ Bkz. United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, “Principles of Peacekeeping” <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping> (09.03.2023).

¹²⁹ Bothe, 1183.

¹³⁰ Barışı koruma güçlerinin bireysel meşru müdafaa hakları, bazı örtüşen durumlar olsa da devletlerin meşru müdafaa haklarından farklıdır. Higgins'e göre BM'nin meşru müdafaa hakkı şüphesiz olmakla birlikte, bu hakkın Şart'ın 51. maddesine dayanması söz konusu değildir. Higgins, United Nations Peacekeeping 1946-1967, Documents and Commentary, Vol. I (The Middle East) ix.

Hammarşkjöld 1958’de, BM barışı koruma güçleri için meşru müdafaa hakkının var olduğunun genel olarak kabul edilmesi gerektiği vurgulamıştır.¹³¹

UNEF I ile birlikte, barış güçlerinin kuvvet kullanımına ilişkin sınırlar detaylandırılmıştır. Genel Sekreter Hammarşkjöld barış güçlerinin asla silahlı kuvvete başvurmamalarını, ancak silahlı bir saldırıya karşılık olarak kuvvet kullanmalarını istemiştir. Yani barışı koruma operasyonları meşru müdafaa ile sınırlandırılmıştır. Bu anlamda neyin meşru müdafaa teşkil ettiğinin tanımlanmasının kritik hale geldiği ilk operasyon ONUC olmuştur. Zira *UNEF I* ile kuvvet kullanmaya koyulan bu sınırlar 1960 yılında kurulan ONUC ile terk edilmiş, meşru müdafaanın ötesinde kuvvet kullanımına izin verilmiş ve bazı durumlarda kullanılmıştır.¹³² Genel Sekreter ONUC’un yetkisini, kuvvetin görevini yerine getirmesini engellemeye yönelik bir girişimin meşru müdafaa hakkını tetiklediği, dolayısıyla bu hakkın aktif bir kavram olduğu şeklinde yorumlamıştır.¹³³

ONUC’tan sonraki barışı koruma operasyonlarında, barış güçlerine sadece meşru müdafaa için kuvvet kullanma yetkisi veren önceki uygulamaya geri dönmüş; ancak meşru müdafaanın kapsamı geniş yorumlanmış, böylece misyonun ve görevin savunulmasını da içerdiği düşünülmüştür. Bu uygulamanın sonucu ise bazı barışı koruma operasyonları için meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanma yetkisinin neredeyse saldırgan/hücum (*offensive*) kuvvet kullanma yetkisiyle eşdeğer olması olmuştur.¹³⁴

Soğuk Savaş sonrası Güvenlik Konseyi sıklıkla aktif (*robust*) barışı koruma operasyonları kurmuştur. Başlarda sadece meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanma temel ilkesinden, An Agenda for Peace’in yayınlanmasından sonra 1990’larda geçici olarak

¹³¹ UN Secretary-General, ‘Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General’, Thirteenth Session, Annexes, Agenda Item 65, 9 October 1958, UN Doc A/3943 (1958) parag.179.

¹³² Higgins et al., 1062.

¹³³ Bothe, 1182.

¹³⁴ Higgins et al., 1062.

uzaklaşmış, daha sonra 2000 yılında yayınlanan Brahimi Raporu ile büyük ölçüde ayrılmıştır.¹³⁵

Kuvvet kullanma yetkisinin kapsamı ve aynı zamanda kuvvet kullanma gereği, sivillerin korunmasının barışı koruma operasyonuna bağlı olduğu, başarısız ya da parçalanmakta olan devlet durumlarında çok önemlidir. Somali ve eski Yugoslavya'daki operasyonlarda mağdurlara yardım götürmek ve sivil halkı korumak için kuvvet kullanılması önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir. Eski Yugoslavya örneğinde, barış güçlerinin sivilleri korumak için kuvvet kullanmaktan kaçınması ciddi şekilde eleştirilmiştir (Srebrenitsa örneği). Aynı durum Ruanda'da 1994 yılında yaşanan ve o dönemde ülkede bulunan barış gücü UNAMIR tarafından engellenemeyen soykırım için de geçerlidir.¹³⁶

Sahada bazen benzer görünseler de aktif (*robust*) barışı koruma, BM Şartı'nın VII. bölümünde öngörülen barışı zorlama ile karıştırılmamalıdır. Aktif barışı koruma, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi ve ev sahibi ülkenin ve/veya çatışmanın ana taraflarının rızası ile taktik düzeyde kuvvet kullanımını içermektedir. Buna karşılık, barışı zorlama ana tarafların rızasını gerektirmeyip, Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmedikçe normalde Şart'ın 2/4 maddesi uyarınca üye devletler için yasak olan stratejik veya uluslararası düzeyde askeri kuvvet kullanımını içerebilmektedir.¹³⁷

Hukuk İşlerinden Sorumlu eski Genel Sekreter Yardımcısı Zacklin, aktif barışı koruma operasyonlarının, barışı koruma alanında daha başarılı bir dönem yaratacağını umduğunu belirtmiştir. Zira barışı koruma operasyonlarının başarısı gerektiğinde (söz gelimi sivillerin korunması, yardımların ulaştırılması ve çatışma sonrası durumlarda kanun ve düzenin yeniden tesis edilmesi gibi nedenlerle) kuvvet kullanılmasına izin veren yetkilere bağlıdır.¹³⁸

¹³⁵ Higgins et al., 1063.

¹³⁶ Bothe, s.1182-3.

¹³⁷ United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, "Principles of Peacekeeping" <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping> (09.03.2023).

¹³⁸ Ralph Zacklin, 'The Use of Force in Peacekeeping Operations' in Niels M. Blokker and Nico J. Schrijver (eds) *The Security Council and the Use of Force: Theory and Reality-A Need for Change?* (2005) 91-106, 91-2.

Bununla birlikte aktif bir barışı koruma operasyonu meşru müdafaanın ötesinde kuvvet kullandığında tarafsızlığını kaybetme riski taşımakta, kendisi de hedef haline gelebilmekte ya da taraf olarak görülebilmektedir. Dahası, ev sahibi devletlerin saldırgan bir güce rıza gösterme olasılığı, kuvvet kullanımı katı bir şekilde sınırlandırılmış bir güce rıza gösterme olasılığından daha düşük olacaktır. Veyahut daha önce rıza gösterilmişse, bir barışı koruma operasyonunun yetkisi saldırgan güç kullanmasına izin verecek şekilde değiştirildiğinde bu rızayı geri alma olasılığı yüksek olacaktır.¹³⁹ Bu nedenle bir barışı koruma operasyonu sadece son çare olarak kuvvet kullanılmalıdır. Kuvvet kullanımı her zaman kesin, orantılı ve uygun bir şekilde, istenen etkiyi elde etmek için gerekli asgari kuvvet ilkesi çerçevesinde, ayarlanmalıdır. Barışı koruma operasyonu tarafından kuvvet kullanılmasının her zaman siyasi sonuçları vardır ve genellikle öngörülemeyen durumlara yol açabilir.¹⁴⁰

3. Barışı Koruma Kategorileri

Barışı korumanın zaman içerisinde geçirmiş olduğu gelişim ve değişim, operasyonların kategorize edilmesini gerektirmiştir. Zira bu şekilde kavramsal bir sınıflandırma yapmak yıllar içerisinde çeşitlenen barışı koruma operasyonlarının daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Gerçekten de zaman içerisinde farklı niteliklerde ve farklı faaliyet alanında birçok barışı koruma çeşidi oluşmuştur. Bu konuda tek bir sınıflandırma yapmak mümkün olmadığı gibi yapılan sınıflandırmaları kesin olarak doğru veya yanlış şeklinde değerlendirmek olanaksızdır.¹⁴¹

Barış operasyonları uluslararası hukukçular tarafından farklı şekillerde kategorize edilebilmektedir. Ne var ki, hiçbir sınıflandırmanın ideal olduğu söylenemez; zira tüm kategoriler açısından gri alanlar vardır. Çünkü bazı misyonlar birden fazla unsuru içermektedir; bu da onların net olarak bir kategoriye yerleştirememeye neden olmaktadır.

¹³⁹ Higgins et al., 1063.

¹⁴⁰ United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, “Principles of Peacekeeping” <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping> (09.03.2023).

¹⁴¹ Higgins et al., 1033.

Goulding'in 1993'te yazmış olduğu makalede; 1988 öncesinde barışı-koruma operasyonlarının nispeten homojen bir faaliyet olduğunu ama artık en az altı farklı barışı-koruma türü tanımlanmanın mümkün olduğu ifade edilmektedir.¹⁴² Buna göre; birinci tip, önleyici konuşlanma; ikinci tip, geleneksel barışı koruma; üçüncü tip, taraflarca halihazırda üzerinde mutabık kalınmış kapsamlı bir uzlaşmanın uygulanmasını desteklemek üzere kurulan operasyonlar; dördüncü tip, devam eden savaş koşullarında insani yardım malzemelerinin ulaştırılmasını korumaya yönelik operasyonlar; beşinci tip, yaptırım içeren¹⁴³, aynı zamanda barışın sağlanmasını (yani siyasi bir çözümün oluşturulmasını) ve Genel Sekreter'in çatışma sonrası barışın inşası olarak adlandırdığı durumu içeren operasyonlar; altıncı tip, Goulding'in ateşkesin uygulanması (*ceasefire enforcement*) olarak adlandırdığı, geleneksel barışı korumanın zorlayıcı bir çeşididir. Taraflar arasında bir anlaşmaya varılmasının ardından, ateşkesi ya da üzerinde anlaşmaya varılan diğerk askeri düzenlemeleri ihlal eden herhangi bir tarafa karşı kuvvet kullanma yetkisi verilen ve silahlandırılmış Birleşmiş Milletler gücü konuşlandırılmasıdır.¹⁴⁴

Chesterman, Johnstone ve Malone, barış operasyonlarını beş kategoriye ayırmışlardır. Bu ayırım kronolojik olarak barışı korumanın tarihsel oluşumuna göre yapılmıştır. Buna göre; geleneksel barışı koruma (*traditional peacekeeping*), çok yönlü barışıkoruma (*multidimensional peacekeeping*), aktif barışı koruma (*robust peacekeeping*), uluslararası geçici idare (*international transitional administration*), politik misyonlar (*political missions*).¹⁴⁵

¹⁴² Goulding, 'The Evolution of United Nations Peacekeeping' 456-460.

¹⁴³ Bu nedenle barışı koruma olmadığı söylenebileceğı ifade edilmiştir. Ibid, 459.

¹⁴⁴ Goulding'e göre görev, tarafların misyonun ilk konuşlandırılmasını kabul etmesi ve misyonun, üzerinde anlaşmaya varılan düzenlemeleri uygularken tarafsız davranması açısından barışı korumaya benzemektedir. Ancak kuvvetin meşru müdafaa dışındaki durumlarda, örneğin ateşkesi ihlal etmekte ısrar eden silahları susturmak için ateş açabilmesi bakımından barışı korumadan farklı değerlendirilmektedir. Bunun gerçek anlamda barışı koruma olmadığı; ancak Bosna bağlamında o dönemde aktif olarak tartışılmakta olduğu için ve barışı korumanın evrimini ve barışı korumayı barışı zorlama eşiğinden ne ölçüde uzaklaştırdığını gösterdiği için yer verdiğini ifade etmiştir. Goulding, 'The Evolution of United Nations Peacekeeping' 459.

¹⁴⁵ Bkz. Chesterman et al., 319.

Williams ve Griffin ise barış operasyonlarını yedi alt başlığa ayırmıştır: Önleyici konuşlanma (*preventive deployment*), geleneksel barışı-koruma (*traditional peacekeeping*), kapsamlı barışı koruma (*wider peacekeeping*), barışı zorlama (*peace enforcement*), yardımcı geçişler (*assisting transitions*), geçici idareler (*transitional administrations*), barışı destekleme operasyonları (*peace support operations*).¹⁴⁶

Higgins, Webb, Akande, Sivakumaran ve Sloan ise barışı koruma operasyonları arasındaki bazı farklılıkların altını çizmeye yardımcı olması açısından şöyle bir kategorizasyon yapmıştır: Gözlemci misyonlarına karşı ‘tam teşekküllü’ misyonlar; geleneksel barışı korumaya karşı çok boyutlu barışı koruma; aktif olmayan barışı korumaya karşı aktif barışı koruma; barışı korumaya karşı barış yapma/barışı zorlama ve barışı korumaya karşı barışı inşa etme.

3.1. Gözlemci Gruplar (*observer missions*) ve Tam Teşekküllü Misyonlar (*‘full-fledged’ missions*)

Kimilerine göre 1956’da Süveyş’te kurulan UNEF I, ilk BM barışı koruma gücüdür. Ondan önce kurulan ve sıklıkla gözlemci misyonları (*observer missions*) olarak anılan operasyonlar ise ‘asıl’ barışı koruma operasyonlarının habercisiydiler. Buna karşın BM Sekreterliği her iki operasyon tipini de -ister gözlemci misyonu niteliğinde ister UNEF kapsamında bir operasyon niteliğinde olsun- barışı koruma olarak nitelendirmektedir.¹⁴⁷ BM, ilk başlarda, barışı koruma gücü (*peacekeeping force*) terimini UNEF I tipi operasyonlara atıfta bulunmak için; barışı koruma misyonu (*peacekeeping mission*) terimini ise hem gözlemci misyonları hem de UNEF I tipli operasyonlar için kullanmıştır.¹⁴⁸ Bu yaklaşım artık genel olarak sürdürülmemektedir.

İlk gözlemci operasyonu olan UNTSO, BM Güvenlik Konseyi tarafından 1948’de Orta Doğu’da kurulmuştur. UNTSO’nun silahlı gözlemcileri bölgede stabilizasyonu sağlamak amacıyla halen mevcuttur. UNEF I ise ilk BM barışı koruma operasyonu olarak Güvenlik

¹⁴⁶ Bkz. Alex J. Bellamy, Paul D. Williams ve Stuart Griffin, *Understanding Peacekeeping* (2nd edition, Polity Press 2010) 153-298.

¹⁴⁷ Higgins et al., 1034.

¹⁴⁸ Bkz. yukarıda Başlık 1.5. Geçmişten Günümüze Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları.

Konseyi'nin paralize olması sonucu 1956'da yine Orta Doğu'da Genel Kurul tarafından oluşturulmuştur.¹⁴⁹

Bir gözlemci misyonunun görevi yalnızca gözlem yapmakla sınırlı olmayıp; buna ek olarak bu misyonlar çeşitli görevleri daha üstlenmektedir. UNEF I tipi operasyonlar da aynı görevlerin çoğunu üstlenmektedir. Ancak gözlemci misyonları doğası gereği daha az askeri olma eğilimindedir.¹⁵⁰ Öncelikle gözlemci misyonlarının savaş gücü olmadığını belirtmek gereklidir. Yani kendileri askeri operasyonlar gerçekleştirmezler.¹⁵¹

Öte yandan gözlemci operasyonları her zaman olmasa da çoğunlukla silahlıdır. BM Sekreterliği bu konuda, yalnızca UNEF I tipindeki barışı koruma operasyonlarının silahlı olduğunu, gözlemci misyonlarının silahlı olmadığını belirtmektedir.¹⁵² Bu noktada BM barışı koruma operasyonlarının iki geniş kategoriye ayrıldığını; bunların da neredeyse her durumda silahlı olan gözlemci misyonları ve hafif silahla donatılmış barışı koruma güçleri olduğunu ifade etmektedir.¹⁵³ Bu şekilde ayırım yapılması gözlemci misyonları ile barışı koruma operasyonları arasındaki farkı belirtmek için elverişli bir temel sağlamakla birlikte, silahlı gözlemci misyonlarının varlığı düşünüldüğünde tam olarak doğru bir tespit değildir.¹⁵⁴ Söz gelimi *UNYOM* silah taşıma konusunda yetkilendirilmiştir. *UNYOM* kurulurken, Genel Sekreter'in Güvenlik Konseyi'ne sunduğu Yemen'deki duruma ilişkin raporunda, gözlem misyonu için gereken personele “uygun araçlarda, yalnızca meşru müdafaa amacıyla silah taşıyan yaklaşık 100 kişiden oluşan bir kara devriye biriminin” dahil olması gerektiğini ifade

¹⁴⁹ UN Department of Public Information, *The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping* (3th Edition, UN Department of Public Information 1996) 4.

¹⁵⁰ Higgins et al., 1034.

¹⁵¹ Derek W. Bowett, *United Nations Forces : A Legal Study of United Nations Practice*, (Frederich A. Praeger, 1964) 86. ; Finn Seyersted *United Nations Forces in the Law of Peace and War* (A. W. Sijthoff 1966) 24.

¹⁵² UN Department of Public Information, *The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping* (1st Edition, UN Department of Public Information 1985) 3-4.

¹⁵³ UN Department of Public Information, *The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping* (2nd Edition, UN Department of Public Information 1990) 8.

¹⁵⁴ Higgins et al., 1033, dn.31.

etmiştir.¹⁵⁵ Bir diğer örnek, *ONUCA* ile verilebilir. *ONUCA*, Genel Sekreter’in raporunun kabul edilmesiyle, 7 Kasım 1989’da Güvenlik Konseyi kararı ile altı aylık bir süre için derhal kurulmuş; buna göre 260 silahsız personel üye devletler tarafından sağlanacağı kararlaştırılmıştır.¹⁵⁶ Ancak daha sonra *ONUCA*’nın yürüteceği bazı görevler için silahlı personelin gerekli olduğu ortaya çıkmış ve Genel Sekreter, bu beklenmedik durum temelinde, Güvenlik Konseyi’nden, *ONUCA*’nın bu amaç için yetkisini genişletmesini ve kadrosuna silahlı personelin eklenmesine izin vermesini istemiştir. Güvenlik Konseyi de Genel Sekreter’in raporuna uygun olarak *ONUCA*’nın yetkisini genişleten ve görev alanına silahlı personel ekleyen kararı almıştır.¹⁵⁷ Benzer şekilde, Güvenlik Konseyi, VII. Bölüm kapsamında *UNIKOM* kurmuş, *UNIKOM*’un yönteminin Genel Sekreter’in önerilerine göre olması kararını vermiştir.¹⁵⁸ Bunun üzerine Genel Sekreter Raporu *UNIKOM* birliklerinin silahlı ve silahsız askeri personelden oluşması gerektiğini önermiştir.¹⁵⁹

Buna karşılık zaman zaman “tam teşekküllü barışı koruma operasyonları” ya da “gerçek” barışı koruma operasyonları olarak adlandırılan UNEF I tipi operasyonlar, gözlemci misyonlarına kıyasla kapsam ve boyut olarak daha büyük olma eğilimindedir ve daha fazla güce başvurma potansiyeline sahiptir.¹⁶⁰

Gözlemci misyonu olup olmadığından bağımsız bir şekilde, bir barışı koruma operasyonunun kuvvet kullanma eksikliğini ifade etmek için Mavi Bereliler (*Blue Barrerts*) terimi; bir barışı koruma operasyonunun kuvvet kullanma yetki ve kapasitesini belirtmek için ise Mavi Miğferliler (*Blue Helmets*) terimi kullanılmaktadır.¹⁶¹

¹⁵⁵ Security Council, Second Report of the Secretary- General to the Security Council on Developments Relating to Yemen, 27 May 1963, UN Doc S/5321 (1963) s.2(c).

¹⁵⁶ UN Doc. S/RES/664 (1989).

¹⁵⁷ SC Res 650 (1990)

¹⁵⁸ SC Res 689 (1991)

¹⁵⁹ Security Council, ‘Report of the Secretary-General on the implementation of paragraph 5 of Security Council resolution 687’ 5 April 1991, UN Doc S/22454 (1991), parag. 4(c).

¹⁶⁰ Higgins et al., 1034.

¹⁶¹ Higgins et al., 1033, dn.27.

Hangi barışı koruma operasyonun hangi kategoriye girdiğine ilişkin kesin bir liste yoktur. Ancak hangilerinin gözlemci misyonu sayıldığına dair bazı ipuçlarından faydalanılabilir. Örneğin operasyonun büyüklüğü, misyona tanınmış yetkiler veya misyonun BM tarafından oluşturulma usulü bu konuda yol gösterici olabilir. 1956 yılında UNEF I tipi operasyonların geliştirilmesi ile gözlemci misyonları uygulaması tamamen sona ermesine de azalmıştır. Hatta 1999 itibarıyla bu şekilde bir operasyonun kurulmadığı belirtilmelidir.¹⁶²

3.2. Geleneksel Barışı Koruma (*traditional peacekeeping*)

Geleneksel barışı koruma operasyonları, çatışmanın tarafları arasında yapılmış olan ateşkesin, askeri birliklerin geri çekilmesi veya tampon bölgenin izlenmesini ihtiva etmektedir. Yani genellikle ateşkes sağlandıktan sonra araya girme, dış güçlerin geri çekilmesini izleme veya kolaylaştırma gibi görevlerde bulunmak da dahil olmak üzere, öncelikle barışın sürdürülmesini hedefleyen barışı koruma operasyonlarına atıfta bulunmak için kullanılmaktadır. Geleneksel barışı koruma terimi bazen ‘birinci kuşak barışı koruma’ veya ‘klasik barış koruma’ olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca ‘multifonksiyonel barışı koruma’ (*multifunctional peacekeeping*), ‘multidisipliner barışı koruma’ (*multidisciplinary peacekeeping*), bütünleşik barışı koruma (*integrated peacekeeping*) şeklinde adlandırılmaktadır.¹⁶³ Bu operasyonlar tipik olarak, iki devletin düzenli orduları arasında, sınırları iyice belirlenmiş olan ateşkes hattı boyunca birliklerin ve gözlemcilerin konuşlandırılmasını içermektedir. Bu tür misyonlar BM Şartı VI. Bölüm kapsamında yürütülmektedir. Geleneksel barışı koruma görevlileri barışı getirmez veya barışı dayatmazlar; bunun yerine barış sürecinin ilerlemesini sağlayacak yatıştırıcı bir mevcudiyet sağlamaktadırlar.¹⁶⁴

Geleneksel barışı koruma operasyonlarının kökenleri silahlı gözlemci misyonlarına kadar uzanmaktadır. Kapsamının genişlemesi 1956’da Süveyş Kanalı krizi sonrası İsrail Mısır arasında ilk silahlı misyonun konuşlandırılmasıyla olmuştur. Soğuk Savaş sebebiyle UNEF I

¹⁶² Higgins et al., 1034-1035.

¹⁶³ Higgins et al., 1035.

¹⁶⁴ Chesterman et al., 320.

Güvenlik Konseyi tarafından değil; Genel Kurul tarafından kurulmuştur. Genel Kurul'un yetki sınırına ilişkin geniş yorumu, Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'den istişari görüş istenmesine yol açmıştır.¹⁶⁵ Madde 11/2 gereğince “Bir teşebbüse lüzum gösteren bu neviden her mesele Genel Kurul tarafından görüşülmeden önce veya görüşüldükten sonra, Güvenlik Meclisine havale edilir.” Kore krizinde Güvenlik Konseyi Sovyet vetosu sebebiyle paralize olduğunda, Genel Kurul 1950 tarihli Barış için Birlik kararıyla, şu sonuca varmıştır:

“...Güvenlik Konseyi, daimî üyeleri arasında görüş birliği olmaması nedeniyle, barış ve güvenliğin sürdürülmesine ilişkin başlıca yükümlülüğünü yerine getirmezse, kolektif tedbirler için üyelere uygun tavsiyelerde bulunmak üzere Genel Kurul konuyu değerlendirecektir.”¹⁶⁶

1956'da Güvenlik Konseyi yeniden paralize olduğunda UNEF I'i kurmak için ve daha sonra 1960'ta yine ONUC'un yetkisini devralmak üzere Barış için Birlik kararı alınmıştır. ONUC'a ilişkin olarak, Genel Kurul'un böyle bir yetkisinin olmadığı gerekçesiyle Rusya ve Fransa'nın borçları ödememe şeklindeki provokasyonu üzerine, UAD'den danışma görüşü istenmiş; bunu sonucunda UAD, Genel Kurul'un barışı koruma operasyonu kurulması konusunda yetkisinin olduğuna karar vermiştir. Madde 11/2'deki “bir teşebbüse lüzum gösteren bu neviden her mesele” ifadesiyle “zorlayıcı” eylemin kastedildiği; oysaki barış gücü kurmanın tavsiye niteliğinde olduğuna karar vermiştir. Çünkü hiçbir BM üyesi, ne askeri birlik olarak katkıda bulunan devletler ne de ev sahibi devlet, katılım göstermeye zorlanmamaktadır.¹⁶⁷

ONUC geleneksel bir barışı koruma operasyonu olarak kabul edilmez iken; UNEF öyledir. UNEF, İsrail, Britanya ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'nı işgalinden sonra Ortadoğu'da ateşkesi denetlemek için kurulmuştur.¹⁶⁸ BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'ün daha sonra Genel Kurul'a sunduğu öneride bilhassa kuvvet kullanmadan bahsedilmemiş; Barış

¹⁶⁵ Zira Şart'a göre, Genel Kurul uluslararası barış ve güvenliğe dair konular da dahil olmak üzere her türlü konuyu tartışabilir; ancak bu konudaki yetkisi tavsiyede bulunma ile sınırlıdır. Güvenlik Konseyi'nin aksine, bütçe gibi yönetime ilişkin konular dışında, bağlayıcı karar alamaz. BM Şartı madde 10, 14.

¹⁶⁶ GA Res 377(V) (1950).

¹⁶⁷ Chesterman et al., 321.

¹⁶⁸ GA Res 1000(ES-I) (1956).

Gücü'nün kurulmasındaki niyetin, mevcut olan çatışmadaki askeri dengeyi ve çatışmayı çözme çabalarını etkileyen politik dengeyi etkilemek olmadığını vurgulamıştır.¹⁶⁹

1001 sayılı Genel Kurul kararının ilk paragrafında geçen rehber ilkeler 1958'de, UNEF I'in kurulması ve işleyişine ilişkin bir Genel Sekreter çalışmasında detaylandırılmıştır.¹⁷⁰ Geleneksel barış güçleri silahsız ya da hafif silahlıdır. Gerekli olan asgari ölçüde ve sadece meşru müdafaa dahilinde kuvvet kullanabilmektedirler.¹⁷¹ Bu ilkeler 1973'te UNEF II'nin kurulmasıyla tekrarlanmıştır. Sadece meşru müdafaa kavramı, yetki savunmasını içerecek şekilde genişletilmiştir.¹⁷²

3.3. Çok Boyutlu Barışı Koruma (*multi-dimensional peacekeeping*)

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle eş zamanlı olarak BM, barış güçlerine verilen görevlerin doğasını önemli ölçüde genişletmiştir. Söz gelimi kalıcı bir barışın tesisi için daha fazla sorumluluk üstlenmiştir. Örneğin barış anlaşmalarının yapılmasına olanak sağlamak ve süreci kolaylaştırmaktadır. Öte yandan seçimlerin izlenmesi, insan haklarının geliştirilmesi, savaşıyanların yeniden entegrasyonuna yardımcı olmak gibi çeşitli siyasi ve sosyal girişimler yoluyla barış koşullarının hâkim olmasını sağlamaktadırlar.¹⁷³ Gerçekten de bu tür operasyonların işlev yelpazesi; silahsızlandırma ve asker terhisi, insani yardım, mültecilerin

¹⁶⁹ Report of the Secretary-General on Basic Points Presence and Functioning in Egypt of the United Nations Emergency Force, 20 November 1956, UN Doc A/3302 (1956).

¹⁷⁰ Bkz. UN Secretary-General, 'Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General', Thirteenth Session, Annexes, Agenda Item 65, 9 October 1958, UN Doc A/3943 (1958). Genel Sekreter raporlarıyla birlikte, daha sonradan barışı korumanın geleneksel ilkeleri (kutsal üçlü - the holy trinity) olarak bilinen ilkelerin temelleri atılmıştır: rıza, tarafsızlık ve meşru müdafaa haricinde kuvvet kullanmama. Raporda tam olarak bu şekilde ifade edilmese de geleneksel barışı koruma operasyonları, çatışmanın taraflarının rızaları ile kurulmaktadır ve başarısı tarafların sahada devam eden iş birliğine bağlıdır. Barışı koruma güçlerinin sahadaki varlık amacı ise tarafların ateşkese uymalarını ya da yapılmış olan diğer anlaşmalara uygun davranmaları konusunda taraflar nezdinde güvence sağlamaktır. Barış güçleri bunu yaparken tam bir tarafsızlık içinde hareket ederler; taraf tutmazlar ve askeri dengeyi değiştirmeye çalışmazlar.

¹⁷¹ Chesterman et al., 324.

¹⁷² Chesterman et al., 324.

¹⁷³ Higgins et al., 1035.

geri dönüşü ve insan haklarının izlenmesi şeklindedir. Öte yandan güvenlik ve adalet ile ilgili reformlar, seçimler, yönetsel kapasitenin oluşturulması, ekonomik rehabilitasyon sürecinin tanzimi gibi barışın inşası unsurlarını da içermektedir. Barış güçleri siyasi bir çözüme ulaşılmasını beklerken, yalnızca barışçı bir ortam sürdürülmesini sağlamayı değil; aynı zamanda çatışmanın altında yatan temel nedenleri bulmaya çalışmaktadırlar. Bu da yerleştikleri bölgenin toplumunda önemli bir dönüşüm anlamına gelmektedir.¹⁷⁴

“Çok boyutlu barışı koruma” operasyonları olarak nitelendirilen bu tür operasyonlar, devletler arası çatışmalardan ziyade devlet içi çatışmalarla ilgili olarak ortaya çıkma eğiliminde olup, sıklıkla yüksek sayıda sivil personele sahiptir.¹⁷⁵ Bu tür operasyonlar askeri ordunun yanı sıra polis ve sivillerden oluşmaktadır. Ayrıca geleneksel barışı korumanın nadiren muhatap olduğu hükümet, hükümetler-arası ve hükümet-dışı ortakları içermektedir.¹⁷⁶

Çok boyutlu barışı koruma da yine geleneksel barışı koruma gibi rızaya dayalıdır. Ancak faaliyetlerinin kapsamı geleneksel barışı korumaya göre biraz daha karmaşıktır. Burada amaç sadece ateşkes ve tampon bölge değil; kapsamlı bir barış anlaşmasının uygulanmasını izlemek ve desteklemektir. 90’ların başında bu tür başarılı barışı koruma operasyonlarına örnek olarak, Namibia, El Salvador ve Mozambik’teki operasyonlar gösterilebilir.¹⁷⁷

Örneğin El Salvador’daki BM Gözlem Misyonu ONUSAL¹⁷⁸ (*UN Observer Mission to El Salvador*) Soğuk Savaş sonrası erken dönemin çok boyutlu barışı koruma operasyonu idi. Taraflar arasındaki (Hükümet ve Frente Farabundo Martí para la Liberación Nacional (*FLMN*)) uzun müzakerelerin ardından ülkedeki iç savaş sona erdirmek için görevlendirilmiştir. On iki yıllık iç savaş (1980-1992) BM aracılığıyla altı adet anlaşmanın kabul edilmesiyle sona ermiştir.¹⁷⁹ Anlaşmalar, ateşkes ve ilgili önlemleri, silahlı kuvvetlerin reformu ve eksiltilmesi,

¹⁷⁴ Chesterman et al., 329.

¹⁷⁵ Higgins et al., 1035.

¹⁷⁶ Chesterman et al., 329.

¹⁷⁷ Chesterman et al., 328.

¹⁷⁸ UN Doc S/RES/693 (1991).

¹⁷⁹ ONUSAL’ın başlangıçtaki görevi, tarafların 26 Temmuz 1990’da San JosJ’de imzalanan İnsan Hakları Anlaşması’na (Agreement on Human Rights) uygunluğunu doğrulamaktır.

yeni bir polis gücünün oluşturulmasını, yargı ve seçim sistemlerinde reform, insan hakları, arazi mülkiyeti ve diğer ekonomik ve sosyal konuları içermektedir.¹⁸⁰ Yapılan barış anlaşmaları, El Salvador toplumunu silahsızlandırmak için tasarlanmış kapsamlı reformlar karşılığında FLMN'yi siyasi sisteme çekerek savaşa son vermiştir. ONUSAL'ın görevi bu altı barış anlaşmasını tahkik etmektir.¹⁸¹

Bazı durumlarda, çok boyutlu barışı koruma operasyonları, yönetim gücü olmayan bir bölgenin geçici idaresinden sorumlu tutulmuştur.¹⁸² Bu duruma Kosova ve Doğu Timor'da geçiş yönetimleri (*transitional administrations*) olarak hareket eden barışı koruma operasyonları örnek olarak gösterilebilir.¹⁸³

3.4. Aktif Barışı Koruma (*robust peacekeeping*) ve Aktif Olmayan Barışı Koruma (*non-robust peacekeeping*)

Tarihsel olarak barışı koruma operasyonlarının sadece sınırlı kuvvet kullanma yetkisine sahip olduğunu belirtmek önemlidir. Barışı koruma operasyonlarının bu sınırlı kuvvet kullanma yetkilerine vurgu yapmak üzere geliştirilen 'aktif olmayan barışı koruma' terimi; geleneksel barışı koruma, birinci nesil barışı koruma veya Bölüm VI kapsamında barışı koruma gibi yine barışı korumanın bu yönüne vurgu yapmak üzere kullanılan diğer terimlerle birlikte veya onların yerine kullanılmaktadır. Soğuk savaşın sona ermesinden bu yana ve Kongo'daki BM Operasyonu esnasında, barışı koruma operasyonlarında yalnızca meşru müdafaa için kuvvet kullanılması ilkesine bağlılıktan uzaklaşılmasıyla birlikte ise, meşru müdafaa için gerekenden çok daha fazla kuvvet kullanmayı gerektiren görevleri üstlenmeye çağrılan ve 'aktif barışı

¹⁸⁰ United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, "Past Peace Operations- United Nations Observer Mission in El Salvador (ONUSAL)" <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/onusalmandate.html> (14.06.2022).

¹⁸¹ Chesterman et al., 329.

¹⁸² Higgins et al., 1035.

¹⁸³ Gray, Doğu Timor'daki Birleşmiş Milletler Geçiş İdaresi'ni (UNTAET), Kosova'daki Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu'nu (UNMIK) ve Liberya'daki Birleşmiş Milletler Misyonu'nu (UNMIL) 'üçüncü nesil' barış gücü olarak tanımlamaktadır. Christine Gray, *International Law and the Use of Force* (4th Edition, Oxford University Press 2018)

koruma' veya 'askerileştirilmiş barışı koruma' olarak bilinen yeni bir barışı koruma operasyonu türü ortaya çıkmıştır.¹⁸⁴

3.5. Barışı Koruma ve Barışın İnşası (*peacebuilding*)

Barışın inşası, Brahimi raporunda, barışın temellerini yeniden oluşturmak ve bu temeller üzerine savaşın yokluğundan daha fazlasını inşa etmek için araçlar sağlamak üzere çatışmanın uzak tarafında üstlenilen faaliyetleri tanımlayan daha yeni bir terim olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla barışın inşası, eski savaşçıların sivil topluma yeniden entegre edilmesini, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesini (örneğin yerel polisin eğitilmesi ve yeniden yapılandırılması, yargı ve ceza reformu yoluyla), geçmiş ve mevcut ihlallerin izlenmesi, eğitilmesi ve soruşturulması yoluyla insan haklarına saygının geliştirilmesini; demokratik gelişim için teknik yardım sağlanmasını (seçim yardımı ve özgür medyanın desteklenmesi dahil) ve çatışma çözümü ve uzlaşma tekniklerinin teşvik edilmesini içermektedir.¹⁸⁵

Barışı koruma ve barışın inşası kavramlarının bazen birbirinden farklı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca her iki kavram arasında hedefler ve faaliyetler açısından önemli örtüşme vardır.¹⁸⁶

Barışın inşasını diğerlerinden ayıran basit ve net bir tanım yoktur. Barış inşası daha ziyade, çatışmanın yeniden başlama ihtimalini azaltmaya odaklanarak uzun vadede barışı sürdürmeyi amaçlayan strateji, süreç ve faaliyetler bütünüdür.¹⁸⁷ BM'de barışın inşası, Genel Sekreter Boutros Boutros-Ghali'nin dönüm noktası niteliğindeki Barış Gündemi raporu ile hükümetler arası tartışmalarda ön plana çıkmıştır. Bu raporda çatışma sonrası barışın inşası, önleyici diplomasi, barışı sağlama ve barışı korumanın ardından BM'nin elindeki bir dizi araçtan biri olarak tanımlanmıştır. Geniş bir faaliyet yelpazesini kapsayan barış inşası, çatışma

¹⁸⁴ Higgins et al., 1035.

¹⁸⁵ The Brahimi Report, parag. 13.

¹⁸⁶ UN Peacebuilding Support Office, UN Peacebuilding: An Orientation, Peacebuilding Support Office (September 2010) 8

¹⁸⁷ UN Peacebuilding Support Office, UN Peacebuilding: An Orientation, Peacebuilding Support Office (September 2010) 45.

sonrası “çatışmanın yeniden başlamasını önlemek amacıyla barışı güçlendirme ve sağlamlaştırma eğiliminde olan yapıları belirleme ve destekleme eylemi” olarak tanımlanmıştır.¹⁸⁸

Genel Sekreter Boutros-Ghali’nin Barış Gündemi raporunda barışı koruma ve çatışma sonrası barışın inşasına ilişkin tartışması, her iki operasyon türünü birbirinden farklı gördüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, barışı koruma operasyonlarının gerçekten başarılı olabilmesi için, barışı pekiştirme ve insanlar arasında güven ve refah duygusunu geliştirme eğiliminde olacak yapıları belirlemeye ve desteklemeye yönelik kapsamlı çabaları içermesi gerektiğini belirtilmektedir.¹⁸⁹

Barışın inşası, çatışma yönetimi için her düzeyde ulusal kapasiteleri güçlendirerek çatışmanın tekrar başlaması riskini azaltmayı ve sürdürülebilir barış ve kalkınmanın temellerini atmayı hedefleyen bir dizi tedbiri içermektedir.¹⁹⁰ Barışın inşası misyonları, yoksulluk, insan hakları ihlalleri, silah satışları ve demokrasi eksikliği gibi çatışmanın temel nedenlerini ele almaya çalışan karmaşık operasyonlarıdır. Yaygın barış inşası görevleri şunlardır; iç güvenlik ve polis çalışmaları, savaşçıların silahsızlandırılması ve yeniden entegrasyonu, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşüne yardımcı olmak, demokratikleşme, seçim yardımı ve kurumsal yapılanma, ordu, polis ve yargı reformu, ekonomik kalkınma, insan haklarının geliştirilmesi, çatışma yönetimi ve uyuşmazlık çözümü eğitimi, mayınların temizlenmesi ve insani yardımın sürdürülmesi.¹⁹¹

BM Barış Operasyonları Departmanı, BM barış inşası mimarisinin oluşturulmasının, BM’nin barışı koruma ve barışı inşa etme rolleri arasındaki bağlantıların uluslararası toplumda giderek daha fazla kabul gördüğünü yansıttığını açıklamıştır. Gerçekten de Barışın İnşası Komisyonu, önüne bir ülke geldiğinde, uluslararası toplumun elindeki kaynakların bir araya getirilmesine yardımcı olmakta ve barışın inşası ve toparlanma için entegre stratejiler

¹⁸⁸ An Agenda for Peace, parag. 55.

¹⁸⁹ An Agenda for Peace, parag. 55.

¹⁹⁰ Secretary-General’s Policy Committee, Conceptual Basis of Peacebuilding for the Un System Adopted by the Secretary-General’s Policy Committee in May 2007.

¹⁹¹ Frederking, 44.

konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Bunu yaparken, uluslararası finans kuruluşları ve diğer bağışçılar, BM ajansları, sivil toplum kuruluşları ve bu stratejileri destekleyen diğerleri de dahil olmak üzere ilgili aktörleri bir araya getirip, başlıca BM organlarına stratejik tavsiyelerde bulunmaktadır.¹⁹²

3.6. Barışı Koruma ve Barışı Sağlama/Barışı Zorlama (*peace making/peace enforcement*)

Barışı koruma, ilgili tüm tarafların rızasıyla, normalde BM askeri ve polis personelini ve sıklıkla sivilleri de içeren bir BM varlığının sahada konuşlandırılmasıdır. Barışı koruma hem çatışmanın önlenmesi hem de barışın sağlanması olanaklarını genişleten bir tekniktir.¹⁹³

Barışı korumanın temel nitelikleri ile ilgili, tarihsel olarak barışı korumanın birçok açıdan zorlama (*enforcement*) operasyonlarının tam tersi olduğu söylenmektedir.¹⁹⁴ Zorlama operasyonlarının yapılamadığı Soğuk Savaş döneminde¹⁹⁵ barışı koruma operasyonları Güvenlik Konseyi'nde gerekli desteği alabilmiş ve bu şekilde kurulmuştur.

¹⁹² United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine) 19.

¹⁹³ An Agenda for Peace, parag 20,21.

¹⁹⁴ BM Genel Sekreteri Pérez de Cuellar, barışı-koruma güçlerinin Nobel Barış Ödülü kazanmasının ardından yaptığı konuşmada barışı-korumadan 'zorlama operasyonlarının karşısı' olarak söz etmiştir. BM Güvenlik Konseyi içerisinde zorlama operasyonları konusunda anlaşmaya varılamamasının, VII. Bölümün tam manasıyla uygulanamamasının; VII. Bölüm'ün ihmal edildiği anlamına gelmediğini de vurgulamıştır. Bir yandan iş birliğine dayalı barışı-koruma yöntemleri sürdürülürken; BM'nin zora dayanan tedbirler alma kabiliyetinin korunması gerektiğini ifade etmiştir. Bkz. Nobel Lecture by Secretary-General Javier Pérez de Cuéllar, January 9, 1989. <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1988/un/lecture/> (17.05.2022). 1988 Nobel Barış ödülü "silahlı çatışmaları önlemek ve müzakereler için koşullar yarattıkları için" Barışı-koruma Güçlerine verilmiştir. Bkz. The Nobel Prize, "The Nobel Peace Prize 1988" <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1988/summary/> (17.05.2022).

¹⁹⁵ Bu dönemdeki istisna Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgali üzerine, 1950'de Güvenlik Konseyi'nden zorlama operasyonuna kararı çıkmasıdır. Bununla birlikte, bu operasyonun nevi şahsına münhasır olduğunu belirtmek gereklidir. Sovyetler Birliği başka bir konuyu protesto etmek amacıyla Güvenlik Konseyi'ndeki ilgili toplantılara katılmamış, böylece söz konusu karar çıkmıştı. Sovyetler Birliği toplantılara katılmış olsaydı muhtemelen yine veto edilmiş olacaktı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Higgins et al. 1009-12.

Buna göre;

i. Zorlama, bir devleti Güvenlik Konseyi'nin iradesine uymaya zorlamak üzere planlanan bir yöntem iken, barışı koruma tarafsız olacaktı.

ii. BM Şart'ında ifade edildiği üzere zorlama operasyonlarında gerektiğinde kuvvet kullanılabilecekken, barışı koruma görevlileri sadece meşru müdafaa dahilinde kuvvet kullanabileceklerdi.

iii. Öte yandan bir devlete karşı zorlama operasyonu uygulanırken, barışı koruma operasyonu devletle iş birliği içerisinde ve onun rızası alınarak yapılacaktı.¹⁹⁶

Barış Gündemi Raporu, barışı korumanın barışın sağlanmasına rolü olabileceğini öne sürmüştür.¹⁹⁷ Rapor, barışın sağlanmasını büyük ölçüde barışçıl bir çaba olarak öngörmekle birlikte (BM Şartı'nın VI. Bölümü kapsamındaki tedbirlerin kullanılması, Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulması gibi), gerektiğinde Şart'ın 41. Maddesi kapsamında yaptırımların uygulanmasını veya 42. Madde kapsamında askeri güce başvurulmasını içerebileceğini de gözlemlemiştir.¹⁹⁸ Gerçekten de Rapor, "çatışma patlak verdiğinde, barışı sağlama ve barışı koruma çabalarının karşılıklı olarak birbirini güçlendirdiğini" gözlemlemiştir.¹⁹⁹ Higgins'e göre Rapor, barışı koruma operasyonları içinde bir yaptırım unsurunun yolunu açmıştır - böylece barışı zorlama ve barışı koruma arasında uzun süredir devam eden ayrım bir kenara bırakılmıştır.²⁰⁰

Barışı zorlama kavramı genellikle Güvenlik Konseyi tarafından Bölüm VII kapsamında yetkilendirilen hem barışı koruma hem de zorlama operasyonlarının özelliklerine sahip olan ve BM liderliğinde ya da koalisyonlar, devletler veya bölgesel örgütler tarafından yönetilen

¹⁹⁶ Higgins et al., 1030.

¹⁹⁷ An Agenda for Peace, parag. 20.

¹⁹⁸ Bazı yazarlarca aktif barışı koruma operasyonlarının barışı zorlama operasyonu olduğu söylenmektedir.

¹⁹⁹ An Agenda for Peace, parag 57.

²⁰⁰ Higgins et. al., 1036.

operasyonları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu tür operasyonlar düzenlenirken Güvenlik Konseyi'nin ev sahibi devletin rızasını almak ya da operasyonun güç kullanımını meşru müdafaa ile sınırlamak zorunda olmadığı düşünülmektedir.²⁰¹

2008 tarihli Capstone Doktrini'nde barışı zorlama şu şekilde tanımlanmaktadır:

*“Barışın zorlanması, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle, askeri kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere bir dizi zorlayıcı tedbirin uygulanmasını içerir. Bu tür eylemler, Güvenlik Konseyi'nin barışa yönelik bir tehdit, barışın ihlali veya saldırı eyleminin varlığını tespit ettiği durumlarda uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için yetkilendirilir. Güvenlik Konseyi, uygun olan hallerde, yetkisi kapsamındaki zorlama eylemleri için bölgesel örgütler ve ajanslardan yararlanabilir.”*²⁰²

BM barışı koruma operasyonları, özellikle ev sahibi devletin güvenliği sağlayamadığı ve kamu düzenini koruyamadığı durumlarda, kendilerini ve görevlerini savunmak için Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle kuvvet kullanabilmektedir. Bu açıdan Rapor'da barışı koruma -özellikle de aktif barışı koruma- ve barışı zorlama arasındaki sınırların giderek bulanıklaştığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte aktif barışı koruma ile barışı zorlama arasında önemli farklar olduğunu ileri sürerek, durumu şöyle açıklamıştır:

“Aktif barışı koruma, ev sahibi makamların ve/veya çatışmanın ana taraflarının rızasıyla taktik düzeyde güç kullanımını içerirken, barışı zorlama stratejik veya uluslararası düzeyde kuvvet kullanımını içerebilir ki bu da Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmedikçe normalde Şart'ın 2/4. maddesi uyarınca Üye Devletler için yasaklanmıştır.”

²⁰¹ Higgins et. al., 1037.

²⁰² United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine) 18.

4. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Gelişimi

4.1. Barışı Korumanın Temel İlkelerinin Evrimi ve Değerlendirilmesi

Barışı koruma operasyonları üç temel ilke ile yönetilmektedir: Tarafların rızası, tarafsızlık ve meşru müdafaa dışında kuvvet kullanmanın yasak olması. BM'ye göre, barışı koruma, çok boyutlu yetkilerini ilerletebilmek adına, dünyanın dört bir yanından polis ve askeri, sivil barışı koruma güçleriyle entegre ederek konuşlandırmakta; ancak yine de başarının asla garanti edilemeyeceğini ifade etmektedir. Çünkü barışı koruma güçleri fiziksel ve politik olarak en zor ortamlara girmekte ve sürekli yeni zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu da onun dinamik olmasını ve devamlı gelişmesini sağlamaktadır.²⁰³ Böylece günümüz çok boyutlu barışı koruma operasyonlarına sadece barış ve güvenliği sağlanması için değil; aynı zamanda siyasi sürecin kolaylaştırması, sivillerin korunması, silahsızlanma, önceden savaştan statüsündekilerin terhisi ve yeniden entegrasyonunun desteklenmesi, öte yandan anayasal süreçlerin ve seçimlerin düzenlenmesi, insan haklarının korunması, geliştirilmesi, hukukun üstünlüğünün yeniden tesisi ve meşru devlet otoritesinin genişlemesi konusunda yardımcı olunması amacıyla başvurulmaktadır.²⁰⁴

Gray'e göre, UNEF'te koruma operasyonlarının temel ilkeleri üzerinde uzlaşma sağlanmış; ONUC ise bu ilkelere taviz verildiğinde ne tür zorlukların meydana geleceğini gözler önüne sermiştir. Yazar'a göre, BM barışı koruma operasyonlarının çoğu bu ilkelere uyumlu hareket etmiş; ONUC ise bu ilkelere ayrılmış ve bunu yapmanın tehlikelerini göstermiştir. ONUC başlangıçta 1960'taki bağımsızlığın ardından mevcut olan kaotik durumda Kongo hükümetine yardım etmek üzere kurulmuştur. Görevi, ulusal güvenlik güçleri görevlerini tam anlamıyla yerine getirinceye kadar hükümete askeri ve teknik destek sağlamak olan ONUC, başlangıçtaki görev alanı genişledikçe çatışmaya karışmıştır. 161 (1961) no.lu Güvenlik Konseyi kararı resmi olarak VII. bölüm kapsamında alınmamış olsa da iç savaş

²⁰³ UN Peacekeeping, Resmî Websitesi, "What is Peacekeeping", <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping> (13.05.2022).

²⁰⁴ United Nations Resmî Websitesi, "Maintain International Peace and Security", <https://www.un.org/en/our-work/maintain-international-peace-and-security> (13.05.2022).

tehlikesinin uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit olduğu gerekçesiyle 39. Maddenin dilini kullanmıştır. Güvenlik Konseyi ONUC’a iç savaşı önlemek için meşru müdafaa ötesinde kuvvet kullanma yetkisi vermiş; ‘Kongo’da iç savaşın çıkmasını önlemek için, gerekirse son çare olarak kuvvet kullanma dahil, tüm uygun önlemlerin alınmasını’ ileri sürmüştür. Ardından 169 (1961) no.lu Güvenlik Konseyi bir adım daha ileri gitmiş ve ONUC’un normal barışı korumanın ötesine geçen sorumluluklar üstlenmesine neden olmuştur.²⁰⁵

Bununla birlikte kimileri 1990’larda şahit olunan kitlesel insan hakları ihlallerini önlemede tekrar tekrar başarısızlıklara yol açan durumun bu temel ilkelere bağlılık olduğunu savunmaktadırlar; sebep olarak ise “barışı koruma görevlilerinin zorlamak yerine (*enforcement*) gözlem yapıyor olmalarını” göstermektedirler.²⁰⁶

1990’ların savaşlarına kadar, geleneksel BM barışı koruma operasyonlarının üç kriteri vardı ve operasyonlar bu kriterlere uygun yürütölmekteydi. Eylül 1988’de BM barış gücü askerleri Nobel Barış Ödölü’nü kazanınca ve Barışı koruma Dairesi Başkanı Marrack Goulding, BM’yi temsilen olduğu konuşmada şu sözleri sarf etmiştir:

*“Barışı koruma için askerler, silahları sadece kullanmaktan kaçınmak için taşırlar; onlar askeri güçlerdir, ancak direktifleri, ne pahasına olursa olsun, kuvvet kullanmaktan kaçınmaktır; aralarında barışı korumak için gönderildikleri kişilere ateş açmaktansa, kendilerinden son çare olarak hayatlarını riske atmaları istenmektedir.”*²⁰⁷

Goulding bu durumu barışı korumanın “asil paradoksu” (*noble paradox*) olarak adlandırmıştır. LeBor’a göre, geriye dönüp bakıldığında, Goulding’in barışı korumanın güçlü yanı olarak gördüğü şey, Bosna, Ruanda ve Darfur’da onun en büyük zayıflığı olmuştur.²⁰⁸

²⁰⁵ Gray, 271-2.

²⁰⁶ Bkz. A. LeBor, *Complicity with Evil, The United Nations in the Age of Modern Genocide* (New Haven and London: Yale University Press, 2006) 14-5.

²⁰⁷ Marrack Goulding, *Peacemonger* (John Murray Publishers 2002) 121.

²⁰⁸ LeBor, 4.

Bu üç ilke BM belgelerinde ve birçok barışı koruma tanımında tekrar edilmekte ve onaylanmaktadır. Günümüzde barışı koruma bağlamı kökten değişmiş olsa bile, bu ilkelerin hukuki statü kazandıkları ve uygulanmaya devam ettikleri söylenebilir. Dahası, modern barışı koruma, geleneksel aracılık etme veya denetleme rolünün ötesine geçen iddialı yetkilere sahiptir ve barışı koruma güçleri, barışın mevcut olmadığı devletler arası çatışmalarda veya bir devletin içerisinde meydana gelen çatışmalarda konuşlandırılmaktadırlar.²⁰⁹ BM Genel Sekreteri'nin Barış Gündemi'nde belirttiği gibi:

*“... Son birkaç yıl, barışı korumanın belirli temel ilkelerine saygının, barışı korumanın başarısı için vazgeçilemez olduğunu doğrulamıştır. Özellikle önemli olan üç ilke; tarafların rızası, tarafsızlık ve meşru müdafaa dışında kuvvet kullanmama. Son dönemdeki başarıların ve başarısızlıkların analizi, tüm başarılarda bu ilkelere uyulduğunu ve daha az başarılı operasyonların çoğunda ise bunlardan biri veya diğerine uyulmadığını göstermektedir.”*²¹⁰

Öte yandan Brahimi Raporu'nda daha önceden belirttiği üzere söz konusu üç ilkenin barışı korumanın temel ilkeleri olarak kalması gerektiği ifade edilmiştir. Rapor, bu ilkelerin bütünlük bir görünümünü benimsemektir. BM bu ilkeleri bağımsız endeksler olarak değil, birbirini destekleyen ve birbirine bağlı olarak görmektedir. Tsagourias'a göre bu ilkelere ısrarcı olunmasının nedeni bu ilkelerin önemli anlamsal rol oynamalarıdır. Yani bu ilkeler barışı korumanın özüne atıfta bulunmakta ve barışı-korumayı diğer kriz yönetimlerinden ayırmaktadır.²¹¹

²⁰⁹ Tsagourias, 'Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension' 465-6.

²¹⁰ Supplement to an Agenda for Peace: Position Paper of the Secretary-General on the Occasion of the Fiftieth Anniversary of the United Nations. A/50/60-S/1995/1, 25 January 1995, parag.33.

²¹¹ Tsagourias, 'Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension' 466.

4.2. Barışı Koruma Operasyonlarının Aşamaları

BM barışı koruma operasyonlarını zaman içerisinde geçirmiş oldukları gelişimi, değişimi, evrimi açısından tarihsel olarak aşamalara ayırmak mümkündür.

Buna göre çeşitli uluslararası hukukçuların birbirlerine benzer ancak farklı ayrımlar yaptıkları görülmektedir. Söz gelimi Koops, Macqueen, Tardy ve Williams, bu süreci dört aşamaya ayırmıştır: 1948-1963 İlk Deneyimler, 1964-1967 Soğuk Savaş Dönemi, 1988-1998 Soğuk Savaş sonrası dönem, 1999 sonrası 20. Yüzyıl barışı koruma dönemi.²¹²

Berdal'a göre bu aşamalardan ilki, BM'nin Ortadoğu'daki ilk operasyonlarından 1980'lerin ortalarına kadar devam eden Soğuk Savaş dönemidir. Bu dönem klasik ya da geleneksel barışı koruma olarak adlandırılmakta ve BM güçlerinin faaliyetleri ev sahibi devletin rızası, meşru müdafaa dışında asgari kuvvet kullanımı ve tarafsızlık ilkelerine göre yönetilmektedir. İkinci dönem, 1987'den 1991'in sonlarına kadar, Konsey'in uzun süredir devam eden bölgesel anlaşmazlıkların çözümünü kolaylaştırma çabalarında BM barış gücünden daha aktif ve yapıcı bir şekilde yararlanmaya çalıştığı ve kısmen başarılı olduğu bir geçiş dönemine işaret etmektedir. Üçüncü dönem, 1992'den günümüze kadar, BM operasyonlarının sayısında bir patlamaya, Konsey'in münferit operasyonlara daha doğrudan katılımına, ancak aynı zamanda birtakım başarısızlıklara tanık olduğu dönemdir.²¹³

Frederking barışı koruma misyonlarının üç farklı dönemden geçtiğini ifade ederek, Soğuk savaş dönemini birinci nesil barışı koruma, 1980'lerin sonu ve 1990'ların başı arasındaki dönem ikinci nesil barışı koruma ve 1990'ların sonundan bu yana geçen süreci üçüncü nesil barışı koruma olarak adlandırmıştır.²¹⁴

²¹² Joachim A. Koops, Thierry Tardy, Norrie MacQueen and Paul D. Williams (eds), *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations* (Oxford University Press 2014)

²¹³ Mats Berdal, 'The Security Council and Peacekeeping' in Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jennifer Welsh, and Dominik Zaum (eds) *The United Nations Security Council and War, The Evolution of Thought and Practice since 1945* (Oxford University Press 2008) 176 vd.

²¹⁴ Frederking, 41 vd.

Gowan'ın ayrımı ise şu şekildedir: Birinci dönem Soğuk Savaş dönemi olarak; ikinci dönemi Soğuk Savaş sonrası on yıl olarak; üçüncü dönemi 1999 yılı ve sonrası olarak değerlendirmiştir.²¹⁵

Wilson, ilk barışı koruma aşamasını, geleneksel barışı koruma operasyonları olarak ifade ederek bunların işlevlerin büyük ölçüde ateşkes anlaşmalarının izlenmesi ve anlaşmazlığın tarafları arasında çizilen sınırlarda devriye gezilmesi ile sınırlı olan ve rollerinin kelimenin tam anlamıyla “barışı korumak” olan barışı koruma operasyonları olduğunu açıklamıştır. Ardından, Soğuk Savaş'ın sona ermeye başlamasıyla birlikte, 1980'lerin sonlarından itibaren, öncekilerden daha geniş bir işlev yelpazesi üstlenen ikinci nesil barışı koruma operasyonları ortaya çıkmaya başlamıştır. Üçüncü nesil barışı koruma ise 1990'ların başlarından ortalarına kadar olan dönem, barışı korumanın temel ilkelerinden ayrıldığı, operasyonlara askeri yaptırım sınırlarını aşan görevlerin verildiği dönemdir. Wilson bu döneme ‘sağlam’ ya da ‘askerileştirilmiş’ barışı koruma demektedir. Wilson’a göre sivillere koruma sağlamak için barış güçlerine daha aktif yetkiler veren üçüncü nesil operasyonların ortaya çıkmasının ardından, barışın uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak için çok daha fazla sorumluluk üstlenilen dördüncü nesil barışı koruma operasyonları başlamıştır. Bunlar ise sadece barışın inşası süreçlerinde daha doğrudan bir rol oynamayı değil, aynı zamanda normalde devlete ait olan bazı işlevlerin sorumluluğunu üstlenmeyi de içermektedir.²¹⁶

Sloan, barışı koruma operasyonlarını, operasyonlarda kuvvet kullanma temelinde dört aşamaya ayırarak, ilk BM barışı koruma misyonlarının gözlem yapmakla görevlendirildiğini, bu operasyonların meşru müdafaa dışında kuvvet kullanmayacaklarını ve büyük ölçüde silahsız oldukları için isteseler bile bunu yapamayacakları bir aşama olarak değerlendirmiştir. İkinci aşama, 1956 yılında Genel Kurul tarafından ilk Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü'nün (UNEF I) kurulmasıyla başlamış ve sona ermiştir. Burada kuvvetin kapsamı dar olup, kuvvet sadece meşru müdafaa için ve sadece kesin olarak tanımlandığı şekilde kullanılabilirdi. Üçüncü aşamada, kuvvetin sadece meşru müdafaa için kullanılabileceği fikri yeniden ortaya

²¹⁵ Bkz. Richard Gowan, ‘Peace Operations’, in Thomas G. Weiss, and Sam Daws (eds), The Oxford Handbook on the United Nations 420-445 (2nd edition, Oxford University Press 2018) 422 vd.

²¹⁶ Wilson, 126 vd.

atılmış, ancak meşru müdafadaki (*self defence*) “*self*” kavramının barışı koruma misyonunu ve bu misyonun yerine getirmekle yükümlü olduğu görevi (*mandate*) de kapsadığı söylenmekteydi. Dördüncü aşamada barışı koruma operasyonları, Güvenlik Konseyi’nin Bölüm VII yetkilerine -her zaman açıkça olmasa da- dayanmasını içermekte; bu da kuvvet kullanmayan bir barışı koruma operasyonu mevcutken, sahada şiddetin patlak vermesi, Güvenlik Konseyi’nin harekete geçmesi için siyasi baskı hissetmesine neden olmaktaydı. Beşinci ve güncel aşama ise en azından operasyonun belirli görevleri için, en başından itibaren Bölüm VII’ye başvurulduğu dönemi kapsamaktadır.²¹⁷

Foley ise sivillerin korunması temelinde BM barışı koruma üç evreye ayırmıştır: Kavramın ortaya çıktığı ve temel ilkelerinin belirlendiği 1948-1988 yılları arasındaki kırk yıllık dönem; operasyon sayısının önemli ölçüde arttığı, ancak bu ilkelerin sert eleştirilere maruz kaldığı 1989-1999 yılları arasındaki on yıllık dönem ve sivillerin korunmasının, misyon yetkisinin merkezi haline geldiği 1999’dan günümüze kadar olan dönem.²¹⁸

Tüm bu ayrımlar ışığında şu şekilde bir ayrım yapılması mümkündür:

İlk aşama, 1940’ların sonu ile başlayıp 1980’lerin sonuna kadar olan süreç, yani Soğuk Savaş dönemidir. Birinci nesil barışı koruma, iki devletin bir barış anlaşmasını uygularken, uluslararası birliklerin, aralarında bir tampon oluşturmaya rıza gösterdikleri klasik versiyondur. Ev sahibi devletin rızası, tarafsızlık, meşru müdafaa dışında kuvvet kullanımının yasaklanması gibi ilkelerle yönetilen, ‘klasik’ veya ‘geleneksel’ barışı koruma operasyonları olarak boy göstermiştir. Bu barışı koruma kavramı BM Şartı’nda yer almamış ancak 1956’daki Süveyş Savaşı’ndan sonra kurumsallaşmıştır. Genel Sekreter Dag Hammarskjöld barışı koruma misyonlarını “Bölüm altı buçuk” olarak adlandırmıştır çünkü bu misyonlar Bölüm VI çatışma çözümü tedbirlerinin ötesine geçmekte ancak Bölüm VII yaptırım tedbirleri sayılmamaktadır.²¹⁹ Yani bu dönemde barışı koruma operasyonları, Dag Hammarskjöld

²¹⁷ James Sloan, ‘The Evolution of the Use of Force in UN Peacekeeping’, Journal of Strategic Studies (2014) 37(5), 674-702, 679 vd.

²¹⁸ Conor Foley, UN Peacekeeping Operations and the Protection of Civilians. In UN Peacekeeping Operations and the Protection of Civilians: Saving Succeeding Generations (Cambridge University Press 2017), 59.

²¹⁹ Frederking, 42.

tarafından tarif edildiği üzere, Şart'ın 6,5. Bölümü olarak; barışçıl çözüm yollarıyla, zorlayıcı-önlemler arasında bir yerde konumlanmıştır. Soğuk savaş sırasında, -Kongo hariç- tüm barışı koruma misyonları bu modeli izlemiş ve birlikleri mutabık devletlerin daimî orduları arasında konuşlandırılmıştır.²²⁰

Geçiş aşaması olarak değerlendirilebilecek 1987'den 1991'in sonlarına kadar olan zaman dilimi, Güvenlik Konseyi'nin, uzun süredir devam eden bölgesel ihtilafların çözümünü kolaylaştırmak için BM barışı koruma gücünü daha aktif bir şekilde kullanmaya çalıştığı ve kısmen başardığı bir dönemdir.²²¹ 1992'den sonraki dönem ise barışı koruma operasyonlarının sayısında bir patlama yaşandığı; ancak aynı zamanda özellikle Angola, Somali, Ruanda ve eski Yugoslavya'da büyük başarısızlıklara şahit olunan bir dönemdir. Bu dönemde yayımlanan BM Barış Operasyonları Paneli Raporu (*Report of the Panel on UN Peace Operations- (Brahimi Report)*)²²² Soğuk Savaş'tan bu zamana kadar olan barışı koruma güçlerinin bir envanterini çıkarması ve geleceğe yönelik tavsiyeler sunması açısından önemli bir gelişmedir.²²³

Soğuk Savaş'ın sona ermesi 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında yeni bir barışı koruma dönemini beraberinde getirmiştir. Bu açıdan 1989-1999 arasındaki on yıllık dönemi, barışı korumanın ikinci dönemi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu ikinci neslin üç temel özelliği vardır: i. barışı koruma misyonlarının sayısında dramatik bir artış; ii. geleneksel rıza, tarafsızlık ve meşru müdafaa normlarına daha az itimat ve iii. çok boyutlu misyonlar. Bunların

²²⁰ Bu dönemde kurulan barışı-koruma güçlerine örnek olarak: UN Military Observer Group in India and Pakistan (UNMOGIP); UN Troop Supervision Operation in the Middle East (UNTSO); UN Emergency Force in the Suez (UNEF I); UN Operation in the Congo (ONUC); UN Yemen Observation Mission (UNYOM); Second UN Emergency Force (UNEF II).

²²¹ Bu dönemde kurulan barışı-koruma güçlerine örnek olarak: UN Iran-Iraq Military Observer Group (UNIIMOG); UN Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan (UNGOMAP); Angola Verification Mission (UNAVEM I and II); UN Observer Group in Central America (ONUCA); UN Transition Assistance Group in Namibia(UNTAG).

²²² Rapor, Cezayir'in eski dışişleri bakanı Lakhdar Brahimi'nin başkanlık ettiği bir panelin çalışmasının sonucuydu. O sebeple Brahimi Raporu olarak da adlandırılmaktadır. UN, Report of the Panel on United Nations Peace Operations, UN Doc A/55/305-S/2000/809, 21 August 2000.

²²³ Berdal, 177.

her biri Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünya siyasetinde meydana gelen temel bir değişimden kaynaklanmıştır. Zira soğuk savaştan kalma pek çok çatışma azalmış ve çözümü için üçüncü tarafların arabuluculuğu gerekmiştir. Öte yandan başlıca küresel güvenlik tehditleri olarak devletlerarası savaşların yerini iç savaşlar ve başarısız devletler almış ve "koruma" giderek ulusal korumanın yanı sıra sivilin korunmasını da ifade eder olmuştur.²²⁴

Bu dönemde BM barış güçleri giderek artan bir şekilde iç savaşırlara girmiş ve bu da barışı koruma operasyonları için gerekli olan rızayı karmaşık hale getirmiştir. Bazen isyancı gruplar, hükümeti korumak için gönderildiklerini düşünerek barış gücü askerlerine şüpheyle yaklaşmış; bazen de savaşılan birden fazla taraf olduğundan herkesin rızasının alınması zorlaşmıştır. Sonuç olarak, ikinci nesil barışı koruma misyonları nadiren klasik barışı koruma ortamlarında faaliyet göstermiş ve her zaman rıza, tarafsızlık ve meşru müdafaa gerekliliklerine uyamamıştır. Görevleri genellikle ateşkes anlaşmalarını izlemek yerine zorlamayı içermiş, bu da onları zorlayıcı operasyonlara dönüşme olasılığını arttırmıştır.²²⁵

Barışı korumanın ikinci dönemi Somali, Bosna ve Ruanda ile sona ermiştir. Ancak ikinci nesil misyonların genişleyen kapsamı ile birinci nesil misyonların geleneksel normları arasındaki gerilim sorun olarak kalmaya devam etmiştir. Çok boyutlu misyonlar, savaşçılarla çatışma için daha fazla ortam yaratmış, bu nedenle ihlal edilecek daha fazla kural söz konusu olmuştur. Söz gelimi insani yardımın ulaştırılması engellenmiş, sistematik olarak sivilin öldürülmüş, insan hakları ve ateşkes anlaşması ihlal edilmiş, silahsızlanma reddedilmiş vs.²²⁶

Barış ortamının olmadığı bu tür durumlarda barışı koruma güçlerinin o ortamdaki varlığı ve işlevi sorgulanmıştır. Barışı koruma güçleri ya Bosna'da olduğu gibi geleneksel barışı koruma normlarına bağlı kalacak ve savaşılan taraflar zulmederken tarafsızlıklarını koruyacak; ya Somali'de olduğu gibi misyonu bir üst seviyeye yükseltecek; kolektif bir güvenlik önlemine, zorlama misyonuna devredecek ya da Ruanda'da olduğu gibi geri çekilecekti. Neticede, Somali'de, Bosna'da ve Ruanda'da yaşananlar BM'nin büyük ölçekli barışı koruma

²²⁴ Frederking, 42.

²²⁵ Frederking, 43.

²²⁶ Frederking, 44, 45.

misyonlarına yönelik hevesini kırmıştır. Bu dönemde barışı koruma operasyonlarının sayısında bir düşüş yaşansa da BM, barışı koruma operasyonlarından tamamen vazgeçmemiştir.²²⁷

Üçüncü nesil barışı koruma, 1998 ve 2000 yılları arasında yetkilendirilen altı misyonla başlamıştır: Orta Afrika Cumhuriyeti, Sierra Leone, Kosova, Doğu Timor, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Eritre/Etiyopya. 2001-2002’de hiç operasyon kurulmamasının ardından Konsey 2003’ten 2006’ya kadar altı görevden oluşan ikinci bir dalgaya yetki vermiştir: Liberya, Fildişi Sahili, Burundi, Haiti, Sudan ve Somali. Hepsi de karmaşık yetkilere ve önemli idari sorumluluklara sahip büyük misyonlardır. Doğu Timor ve Kosova gibi bazı durumlarda, misyonlar kanun çıkarma yetkisine sahip geçiş hükümetleri olarak hareket etmişleridir. Daha da önemlisi, bu on iki misyondan dokuzu, barış gücü askerlerine ilgili barış anlaşmasını ihlal eden tarafları cezalandırmak için aktif angajman kuralları veren Bölüm VII yetkilerini içermekteydi. Bu bağlamda üçüncü nesil barışı korumanın, geleneksel barışı koruma ile kolektif güvenlik arasında gri bir alanda yer aldığı söylenmektedir.²²⁸

İkinci dönem gibi bu dönem de misyonların kapsamının artması ve geleneksel barışı koruma ilkelerinin dönüşümü ile karakterize edilmektedir. Üçüncü nesil barışı korumayı farklı kılan ise görevin yerine getirilmesi için zorlayıcı tedbirlerin kullanılmasına yönelik istektir. Kofi Annan barışı korumanın bu dönüşümüne yani barışı korumanın temel ilkesi olan “tarafsızlıktan” “taraflılığa” geçişe öncülük etmiştir. Annan 7 Mayıs 1998’de Kigali’de Ruanda Parlamentosuna hitaben yaptığı konuşmada; Ruanda’da yaşanan trajedinin dünyanın trajedisi olduğunu, dünyanın Ruanda’nın o kötü zamanında başarısız olduğunu kabul ettiğini, gerçekten de uluslararası toplum ve BM’nin oradaki durumla yüzleşecek siyasi iradeyi bir araya getiremediğini ve bundan pişmanlık duyulduğunu ifade etmiştir. Dünyanın, Ruanda halkını en ihtiyaç duydukları anda yüzüstü bıraktığını, yapılanların yeterli olmadığını belirtmiştir. “Soykırım karşısında kenara çekilmek, uzaklara bakmak, tarafsızlık olamaz.” diyerek pasif bir

²²⁷ Frederking, 45.

²²⁸ Ibid.

“tarafsızlık” yerine, barış güçlerinin BM Şartı ilkelerini adil ve hakkaniyetli bir şekilde uyguladığı aktif bir “tarafsızlık” yaklaşımı önermiştir.²²⁹

4.3. Erken Dönem Barışı Koruma Operasyonları

Erken dönem barışı koruma örnekleri, ağırlıklı olarak ateşkesleri sürdürmek ve sahadaki durumları istikrara kavuşturmakla sınırlı olup, çatışmaları barışçıl yollarla çözmeye yönelik siyasi çabalara önemli destek sağlamaktaydı. Bu misyonlar silahlı askeri gözlemciler ve hafif silahlı birliklerden oluşmakta ve temel olarak izleme, raporlama ve güven artırıcı rollere sahiptiler.²³⁰

BM tarafından görevlendirilen ilk iki barışı koruma operasyonu *Truce Supervision Organization (UNTSO)* ve Hindistan ve Pakistan’daki *UN Military Observer Group in India and Pakistan (UNMOGIP)* idi. Günümüzde de faaliyetlerine devam eden bu misyonların her ikisi de gözlem ve izleme türüne örnek teşkil etmekteydi ve BM askeri gözlemcileri silahsızdı. En eski silahlı barışı koruma operasyonu ise 1956 yılında Süveyş Krizini çözmek için konuşlandırılan UNEF I idi. 1960’ta başlatılan ONUC, en yoğun döneminde yaklaşık 20,000 askeri personele sahip ilk büyük ölçekli misyondur. ONUC, savaşın parçaladığı bölgelere istikrar getirmeye çalışmanın içerdiği riskleri ortaya koymuş Genel Sekreter Dag Hammarskjöld da dahil olmak üzere 250 BM personeli bu görevde hizmet verirken ölmüştür.²³¹

4 Kasım 1956’da Genel Kurul, Barış için Birleşme prosedürünü kullanarak Genel Sekreter Dag Hammarskjöld’dan, Fransa ve İngiltere’nin Güvenlik Konseyi’nde İsrail’in Sina’dan çekilmesini talep eden kararı veto etmelerinin ardından, “Süveyş Krizi’ni çözmek üzere bir barışı koruma misyonu konuşlandırmak için bir acil durum planı hazırlamasını talep

²²⁹ UN Press Release, UN. Secretary-General “Secretary-General, in “Mission of Healing’ to Rwanda, Pledges Support of United Nations for Country’s Search for Peace and Progress” 6 May 1998, UN Doc SG/SM/6552 AFR/56 (1998)

²³⁰ United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, “What is Peacekeeping” <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping> (07.04.2023).

²³¹ United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, “What is Peacekeeping” <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping> (07.04.2023).

etmiş,²³² iki gün sonra Hammarskjöld, misyonun nasıl oluşturulabileceğine dair üç seçenek sunmuştur.²³³ Bunlardan ilki, misyonun doğrudan BM altında konuşlandırılmasıydı. Öne sürülen diğer iki seçenek ise BM'nin, sorumluluğu, ya tamamen BM yapıları dışındaki üçüncü ülkelere devretmesi ya da misyonun önce oluşturulması ve daha sonra BM ile uygun bir ilişkiye sokulmasıydı.²³⁴ Genel Kurul UNEF'i kuran ilk seçeneği tercih etmiştir. Buna göre operasyon Şart'ın temel ilkelerine uygun olarak konuşlandırılacaktı. Bu da misyonun baş sorumlusunun BM tarafından atanması ve görevinde nihai olarak Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi'ne karşı sorumlu olması gerektiği anlamına gelmektedir. Ayrıca kararda, misyonun yetkisini, kendisini herhangi bir ulusun politikalarından tamamen bağımsız kılacak şekilde tanımlaması gerektiği ve BM Genel Sekreteri ile ilişkilerinin Genelkurmay Başkanınıninkine karşılık gelmesi gerektiği belirtilmiştir.²³⁵ UNEF yalnızca sınırın Mısır tarafında konuşlandırılmış, Mısır hükümeti ile mektup teatisi yoluyla bir kuvvetlerin statüsü anlaşmasına (*status of forces agreement-SOFA*) varılmıştır.²³⁶ Diğer hususların yanı sıra, ikili anlaşmalar UNEF üyelerine görevlerini yerine getirirken tam hareket özgürlüğü tanımakta ve Mısır'da işlenen suçlarla ilgili olarak onları kendi ulusal hükümetlerinin münhasır yargı yetkisine tabi kılmaktaydı.

UNEF güçleri Gazze bölgesinde Mısır-İsrail ateşkes hattı boyunca ve güneyde uluslararası sınır boyunca konuşlandırılmıştır. UNEF'in iki ana görevi vardı: ilk olarak ateşkesi ve yabancı güçlerin Mısır topraklarından çekilmesini güvence altına almak ve denetlemek; ardından da müteakip çatışmaları önleyerek bölgedeki barışçıl koşulları korumak.²³⁷ UNEF, Mısır hükümetinin Mayıs 1967'de, Altı Gün Savaşı'nın patlak vermesinden kısa bir süre önce konuşlandırılması için verdiği izni geri çekmesiyle sona ermiştir. Ekim 1973'te, Yom Kippur Savaşı'nın ardından İsrail ve Mısır arasındaki ateşkes anlaşmasını denetlemek üzere ikinci bir misyon -UNEF II- kurulmuştur. UNEF II misyonun savunması kavramını dahil ederek BM

²³² UN Doc A/3302/Add.16, 4 November 1956

²³³ UN Doc A/3302, 6 November 1956

²³⁴ Ibid., parag 4.

²³⁵ UN Doc A/3276, 4 November 1956

²³⁶ Exchange of letters, 8 February 1957, UN Doc A/3526, UN Treaty Series Vol. 260, s.6.

²³⁷ Report of the Secretary General, "Summary of the experiences derived from the establishment and operation of the force", UN Doc. A/3943, 9 October 1958, para 10.

barış güçleri için kuvvet kullanımı konseptinde daha ileri bir genişleme yaratmıştır.²³⁸ Görevi, derhal ve tam bir ateşkese uyulmasını ve tarafların 22 Ekim 1973'te işgal ettikleri mevzilere geri dönmelerini talep eden Güvenlik Konseyi'nin 340 (1973) sayılı kararının uygulanmasını denetlemektir.²³⁹ UNEF, Mısır ve İsrail kuvvetlerinin ayrılmasına yardımcı olacak, aralarında bir tampon görevi görecek ve İsrail kuvvetlerinin Ocak 1974 ve Eylül 1975'te Sina'dan aşamalı olarak ayrılmasını izleyecektir.

UNEF uygulamasının kodifikasyonu ilk olarak Hammarskjöld tarafından hazırlanan ve 9 Ekim 1958'de Genel Kurul'a sunulan "Özet Çalışmada" yer almıştır.²⁴⁰ Çalışma, BM barışı koruma ilkelerini ortaya koymuştur. Ev sahibi devletin rızasının alınması gerektiğinin,²⁴¹ asker gönderen ülkelerin uyrukları konusunda hassasiyetin altını çizmiş²⁴² ve misyonun iç çatışmalara karışmaması ya da siyasi meselelere müdahil olmaması gerektiğini belirtmiştir.²⁴³ Ayrıca, misyonun hareket özgürlüğünü temin eden ve personelinin ev sahibi ülkenin cezai yargı yetkisinden muaf olmasını sağlayan bir kuvvetlerin statüsü anlaşmasına (*status of forces agreement-SOFA*) duyulan ihtiyacı vurgulamıştır.²⁴⁴ Rapor'a göre misyon, belirli durumlarda insanları alıkoyma hakkına sahip olsa dahi herhangi bir ortak operasyon temelinde, ulusal makamlarla rekabet ya da işbirliği içinde bir bölgede yetki kullanmamalıdır.²⁴⁵ Tüm disiplin yetkisinin ulusal birlikler aracılığıyla kullanılması gerektiği gerçeği "oldukça anormal" olarak nitelendirilmiş; ancak raporda disiplin yetkisinin misyon gücü komutanına verilmesinin katılımcı devletlerde hukuki düzenleme gerektireceği belirtilmiştir.²⁴⁶ Misyonun işlevlerinin bağımsız bir şekilde yerine getirilmesinin korunması için üyelerinin ev sahibi devletin cezai

²³⁸ Findlay, 99.

²³⁹ United Nations, Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolution 340 (1973), UN document S/11052/Rev. 1, 27 Oct. 1973

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid., parag. 15 ve 155-159.

²⁴² Ibid., parag. 16,44,160-161.

²⁴³ Ibid., parag. 167.

²⁴⁴ Ibid., parag. 127-129, 136, 162-164.

²⁴⁵ Ibid., parag. 165.

²⁴⁶ Ibid. parag. 139.

yargı yetkisinden muaf olmasının gerekli olduğu sonucuna varmıştır.²⁴⁷ Kuvvet kullanılması meşru müdafaa ile sınırlandırılmıştır. Rapor, meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanmasının barışı koruma ve askeri operasyonlar arasındaki ayrımı bulanıklaştırabileceği tehlikesine dikkat çekmiş; BM birliklerinin silahlı kuvvet kullanımında inisiyatif alması yasaklanmıştır. Ancak görev tanımlarına uygun olarak işgal ettikleri mevzilerden çekilmelerine yönelik girişimler de dahil olmak üzere saldırılara karşı kuvvet kullanarak karşılık vermelerine izin verilmiştir.²⁴⁸

BM açısından oldukça önemli bir zaman dilimi olan Süveyş krizi esnasında, dönemin BM Genel Sekreteri Hammarskjöld 6 Kasım 1956'da hazırlamış olduğu raporda²⁴⁹, bundan böyle BM barışı koruma misyonları için model teşkil edecek temel ilkeleri formüle etmiş ve bu önerisi 7 Kasım 1956'da Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü'nü (UNEF) oluşmasını sağlamıştır. Genel Kurul tarafından 64 lehte, hiç aleyhte ve 12 çekimser oyla onaylanan UNEF, Genel Sekreter'in doğrudan kontrolü altındaki ilk barış misyonudur.²⁵⁰

1956'da Süveyş Krizi patlak verdiğinde, BM Antlaşması kırılgan durumları istikrara kavuşturmak için tarafsız ve silahlı BM güçlerinin kullanılmasına yönelik herhangi bir hüküm içermemesi nedeniyle kısıtlanan BM'yi, barışı koruma kavramını geliştirmek suretiyle UNEF'in kurulmasına ön ayak olması, Hammarskjöld'ün pragmatizminin ve yaratıcılığının bir örneği olarak görülmektedir.²⁵¹ Özetle Hammarskjöld barışı koruma misyonları için formüle ettiği beş temel ilke şu şekildedir²⁵²:

²⁴⁷ Ibid. parag. 136.

²⁴⁸ Ibid. parag. 178-180.

²⁴⁹ UN Doc. A/3302, 6 November 1956.

²⁵⁰ Melber, Henning, Dag Hammarskjöld, the United Nations and the Decolonisation of Africa, C. Hurst & Co. Publishers, London, 2019, s.73

²⁵¹ Bildt, Carl, Dag Hammarskjöld and United Nations Peacekeeping. <https://www.un.org/en/chronicle/article/dag-hammarskjold-and-united-nations-peacekeeping> (11.01.2023)

²⁵² Fröhlich, Manuel, The 'Suez story': Dag Hammarskjöld, the United Nations and the creation of UN peacekeeping. in C. Stahn & H. Melber (Eds.), Peace Diplomacy, Global Justice and International Agency: Rethinking Human Security and Ethics in the Spirit of Dag Hammarskjöld, Cambridge: Cambridge University Press, 2014 (pp. 305-340), s.321-322.

- i. Barışı koruma misyonu ilke olarak acil bir önlemdir ve zaman açısından sınırlıdır.
- ii. Barışı koruma misyonu tam bir tarafsızlıkla yürütülmelidir. Misyonun konuşlandırılması hiçbir şekilde uzun vadeli siyasi veya askeri güç ilişkilerini değiştiremez veya bunlara halel getiremez. Güç sadece meşru müdafaa için kullanılabilir.
- iii. Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri barışı koruma misyonları için asker tedarik edemezler.
- iv. Barışı koruma misyonu tek bir BM subayının birleşik komutası altında olacaktır.
- v. Barışı koruma birimlerinin konuşlandırılması, ilgili tarafların, özellikle de ilgili ev sahibi ülkenin mutabakatına bağlıdır.

Findlay, Hammarskjöld'ün çalışmasını yeni barışı koruma olgusunu tanımlamak için faydalı bir ilk girişim olarak değerlendirmekle birlikte; düzensiz, kendini tekrarlayan ve zaman zaman tutarsız olduğunu ifade etmiştir. Findlay'e göre UNEF'in görev süresinin bitiminden çok önce hazırlandığı için rapor, 1967'deki travmatik geri çekilme de dahil olmak üzere UNEF deneyiminin tamamını kapsamıyordu. Bu nedenle, onay geri çekildiğinde ve bir barış gücü kuvvet kullanmak ya da geri çekilmek arasında bir seçimle karşı karşıya kaldığında ne yapılması gerektiğine dair hiçbir öneri içermemekteydi.²⁵³

UNEF misyonunun sonunda Genel Sekreter U Thant, "barışı koruma çabalarının temel ilkeleri" olarak adlandırdığı kendi listesini yayınlarak kodifikasyon sürecini devam ettirmeye çalışmıştır. Söz konusu raporda tarafların rızası, kuvvet birliklerinin gönüllü olarak sağlanması, tarafların barışa ulaşma ve uluslararası yardımı kabul etme istekliliği, kuvvetlerinin komuta ve kontrolünün münhasıran BM'ye ait olması ve karada ve havada hareket özgürlüğü de dahil olmak üzere haklar ve ayrıcalıklar konusunda resmi bir anlaşmadan bahsetmesine rağmen kuvvet kullanımından ya da tarafsızlık sorunundan bahsetmemesi dikkat çekicidir.²⁵⁴

²⁵³ Foley, s.48.

²⁵⁴ Final report by Secretary-General U Thant on UNEF, UN Doc A/6672, 12 July 1967, parag. 22.

UNEF'in konuşlandırılmasından dört yıl sonra, 14 Temmuz 1960'ta Güvenlik Konseyi, Şart'ın 99. maddesi²⁵⁵ uyarınca hareket eden Hammarskjöld'un raporu ve Kongo hükümetinin askeri yardım talebi üzerine BM Kongo Misyonu'nun (*UN Mission to the Congo-ONUC*) konuşlandırılmasına yetki vermiştir.²⁵⁶ Genel Sekreter'in böyle bir tehdidin var olduğuna dair kanaati Belçika'nın ya da Kongoluların eylemlerine değil, soğuk savaşın iki hasmı olan Sovyetler Birliği ve ABD'nin ve müttefiklerinin çatışmanın içine çekilmesi riskine dayanıyordu. Güvenlik Konseyi'ni tırmanan kriz karşısında son derece hızlı hareket etmeye çağırarak, 'Kongo Hükümeti ile istişare halinde, Hükümete askeri yardım sağlamak üzere gerekli adımları atmak' için yetki istemiştir.²⁵⁷ Güvenlik Konseyi Hammarskjöld'ün önerilerini 14 Temmuz'da 143 sayılı kararla kabul etmiştir. Konsey, Belçika'ya askerlerini bölgeden çekmesi çağrısında bulunmuş ve Genel Sekretere hükümete gerekli olabilecek askeri yardımı sağlamak için gerekli adımları atma yetkisi vermiştir.²⁵⁸

²⁵⁵ 13 Temmuz'da Genel Sekreter Dag Hammarskjöld, BM tarihinde ilk kez, BM Şartı'nın XV. bölümünün 99. maddesine atıfta bulunmuştur. Madde 99: Genel Sekreter, fikrinde milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehlikeye koyabilecek her hususa Güvenlik Meclisinin dikkatini çekebilir. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

²⁵⁶ Kongo 30 Haziran 1960'ta Belçika'dan bağımsızlığını kazanmış; ancak Kongo silahlı kuvvetlerinin Belçikalı askerlere karşı başlatmış olduğu isyan Avrupalı sivillere saldırılarla sonuçlanmıştır. Belçika ordusu görünürde sivilleri korumak için kuvvetlerini yeniden konuşlandırmış, ancak 11 Temmuz'da Kongo'dan ayrıldığını açıklayan mineral zengini Katanga eyaletini de işgal etmiştir. Foley, s.66.

²⁵⁷ Security Council Official Records, 15th Year : 873rd Meeting, 13/14 July 1960, New York, parag.18-24.

²⁵⁸ "*Güvenlik Konseyi*, Kongo Cumhuriyeti ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler'in harekete geçmesi talebine ilişkin Genel Sekreter'in raporu değerlendirerek,

Kongo Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Başbakanı tarafından Genel Sekretere iletilen askeri yardım talebini dikkate alarak,

1. Belçika Hükümeti'ne Kongo Cumhuriyeti topraklarından askerlerini çekmesi çağrısında bulunur;
2. Kongo Cumhuriyeti Hükümeti'nin çabaları ve Birleşmiş Milletler'in teknik yardımı ile ulusal güvenlik güçleri, Hükümet'in görüşüne göre, görevlerini tam olarak yerine getirebilecek duruma gelinceye kadar, Hükümet'e gerekli olabilecek askeri yardımı sağlamak üzere Kongo Cumhuriyeti Hükümeti ile istişare halinde gerekli adımları atması için Genel Sekreter'i yetkilendirmeye karar verir;
3. Genel Sekreter'den, uygun olduğunda Güvenlik Konseyi'ne rapor vermesini talep eder." SC Res 143, 14 July 1960.

Hammaraskjöld, daha sonradan Güvenlik Konseyi tarafından kendisinden talep edilen planda, ONUC'nin UNEF ile aynı ilkelere dayanabileceğini, içişlerine karışmama ve kuvvet kullanımına ilişkin benzer hükümler içerdiğini bildirmiştir. BM Gücü'nün Hükümetin talebi üzerine gönderilmiş ve onun rızasıyla bölgede bulunacak olmasına rağmen, Güvenlik Konseyi'nin kontrolü altında ve Genel Sekreter'e verilen BM'nin münhasır komutası altında olduğun dikkat çekmiştir. Dolayısıyla BM Gücü'nün, Hükümet'in emri altında olmadığını ve herhangi bir iç çatışmada taraf olmasına izin verilemeyeceğini vurgulamıştır. Bu ilkeden ayrılmanın BM'nin ve operasyonun tarafsızlığını ciddi şekilde tehlikeye atacağını eklemiştir. Hammaraskjöld bu planda, ONUC'un, 9 Ekim 1958 tarihli UNEF için hazırlanan "Özet Çalışması'nda" yer alan barışı koruma ilkeleri çerçevesinde faaliyet göstermesini önermiştir.²⁵⁹ Bu ilkelerden ilk dördü kuvvet kullanımı politikasının parametrelerinin belirlenmesine yardımcı olmuştur. Bunlara göre ONUC, Kongo Hükümeti'nin rızasıyla orada bulunacak; kendisini iç çatışmanın tarafı haline getirecek hiçbir eylemde bulunmayacak; Kongo Hükümeti'nin değil, daima BM'nin münhasır komutası altında olacak; ve operasyonları için - hükümetle yapılacak mutabakatla belirlenecek- gerekli olan hareket ve iletişim özgürlüğüne sahip olacaktı.²⁶⁰

ONUC sadece meşru müdafaa ve son çare olarak kuvvet kullanacak ve askeri girişimlerde bulunmayacaktı. Güvenlik Konseyi, Hammaraskjöld'ün raporunu değerlendirdikten sonra 22 Temmuz 1960'ta Kongo kriziyle ilgili ikinci kararı olan 145 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu karar, Genel Sekreter'in raporunu teyit etmekle yetinmiş ve böylece, kuvvet kullanımı konusunda önerdiği kısıtlamalar da dahil olmak üzere, planlarını zımnen onaylamıştır. Findlay bu durumu "Gücün organizasyonu ve yönetimi 'Dag'a bırak (*leave it to Dag*)" ilkesi çerçevesinde BM Sekreteryası'nın yardımıyla Genel Sekreter'e devredildi." sözleriyle ifade etmektedir.²⁶¹

²⁵⁹ Report of the Secretary General, Summary of the experiences derived from the establishment and operation of the force

²⁶⁰ First report on the implementation of the Security Council resolution S/4387 of 14 July 1960 : addendum No. 2 / by the Secretary-General, UN Doc. S/4389, 18 July 1960, s.3.

²⁶¹ Findlay, 53.

ONUC'nin yetkisi 1960-61'de üç kararla (146, 161 ve 169 sayılı kararlar) aşamalı olarak genişletilmiştir. Hepsi de gücün BM Şartı'nın hangi maddesi uyarınca yetkilendirildiğini belirlemede başarısız olmuştur. ONUC'nin kuvvet kullanma yetkisini yeni barışı koruma konsepti olan meşru müdafaanın çok ötesine genişletmiş ancak yaptırım amaçlı kuvvet kullanımına açıkça yetki vermemişlerdir.

Barışı korumanın ilk aşaması sırasındaki diğer iki ana misyon 1964'te konuşlandırılan *United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP)*²⁶² ve 1978'de konuşlandırılan *United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)* 'dir. Her ikisi de günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Kıbrıs ve Lübnan'da, Kongo'da karşılaşılanlara benzer ikilemleri ortaya çıkaran ancak farklı şekillerde çözüme kavuşturulan iki misyon görevlendirilmiştir. Daha da önemlisi, meşru müdafaa ilkesi, dar yorumundan, misyonun savunulması olarak bilinen daha geniş bir olasılık yelpazesini kapsayacak şekilde dönüştürülmüştür.²⁶³

UNFICYP'in görev tanımı şöyledir: Uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla, çatışmaların tekrarlanmasını önlemek ve gerektiğinde hukuk ve düzenin korunmasına, yeniden tesis edilmesine ve normal koşullara dönülmesine katkıda bulunmak için elinden gelen çabayı göstermek.²⁶⁴ İfade, VII. bölümden ziyade VI. bölüm operasyonuna işaret etmesine rağmen bu açıkça belirtilmemiştir.

U Thant bundan duyduğu memnuniyetsizliği şu ifadelerle dile getirmiştir:

²⁶² UNFICYP'in ilk yetkisi BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli 186 sayılı kararı ile verilmiştir. Aynı yıl 187, 192, 193 ve 194 sayılı kararlarla tamamlanmıştır. Misyonun görevlendirilmesi talebi hem Kıbrıs hükümetinden hem de bölgede eski sömürgeci güç olan İngiltere'den gelmiştir. 186 (1964) sayılı kararda belirtildiği üzere UNFICYP'in görevi, çatışmaların tekrarlanmasını önlemek, kanun ve düzenin korunmasına ve yeniden tesis edilmesine katkıda bulunmak, normal koşullara dönülmesine katkıda bulunmak konusunda elinden gelen çabayı göstermektir. SC Res 186 (1964), 4 March 1964

²⁶³ Findlay, 87.

²⁶⁴ SC Res 186 (1964), 4 March 1964

“UNFICYP’e, ne yapmaya yetkili olduğunu ve özellikle kuvvet kullanımında ne kadar ileri gidebileceğini açıkça bilmesi için, kendisine rehberlik edecek genel yetkisinin kesin bir tanımı olmaksızın, çok ağır bir sorumluluk verilmişti. Gücün görev tanımındaki bu yetersizlik ve netlik eksikliği, açıkçası, işleyişi açısından bir handikap olmuştur. Güç, bir yandan, özellikle silahlı kuvvet kullanımında, gittiğinden çok daha ileri gitmesini isteyenlerin; diğer yandan da zaman zaman egemen bir devletin topraklarında çok ileri gitmeye çalıştığını düşünenlerin baskısına maruz kalmıştır.”²⁶⁵

UNFICYP’ten sonra UNIFIL, bir iç savaş veya iç çatışma durumunda konuşlandırılacak bir sonraki BM barışı koruma misyonu olmuştur. 19 Mart 1978’de Güvenlik Konseyi “Lübnan Hükümeti’nin talebi ışığında, İsrail güçlerinin geri çekilmesini teyit etmek, uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesis etmek ve Lübnan Hükümeti’nin bölgede etkin otoritesini yeniden tesis etmesinde yardımcı olmak amacıyla, Güney Lübnan için kendi yetkisi altında derhal bir BM geçici gücü kurulmasına” karar vermiştir.²⁶⁶ Kararda BM Şartı’nın VII. bölümünde yer alan ‘uluslararası barış ve güvenlik’ ifadesi kullanılmış olsa da, VII. bölümün özel diline ya da bu bölümün diğer kısımlarına atıfta bulunulmamıştır. Bu nedenle UNIFIL en başından beri bir Bölüm VII operasyonu olarak görülmemiştir.²⁶⁷

Diğer barışı koruma misyonları gibi UNIFIL de meşru müdafaa dışında kuvvet kullanma yetkisine sahip değildir. Bununla birlikte, UNEF II örneğini izleyerek, Güvenlik Konseyi’nin yetkisi altındaki görevlerini yerine getirmesini engellemeye yönelik zorlama girişimlerine karşı kuvvet kullanabilmiştir. Genel Sekreter’in Konsey’e sunduğu 19 Mart 1978 tarihli raporda, UNEF II’dekiyle aynı olan şu ifadeler yer almıştır: *“Güç, savunma amaçlı silahlarla donatılacaktır. Meşru müdafaa dışında kuvvet kullanmayacaktır. Meşru müdafaa, Güvenlik Konseyi’nin yetkisi (mandate) altındaki görevlerini yerine getirmesini kuvvet kullanarak engelleme girişimlerine karşı direnmeyi de içerecektir. Güç, çatışmanın taraflarının*

²⁶⁵ UNSG, Report on the United Nations Operation in Cyprus / by the Secretary-General, UN Doc S/5950, 10 Sep. 1964, 61.

²⁶⁶ SC Res 425, 19 March 1978

²⁶⁷ Findlay, 104.

*Konsey kararlarına uymak için gerekli tüm adımları atacakları varsayımıyla hareket edecektir”.*²⁶⁸

BÖLÜM I DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında önemli bir rolü olan barışı koruma operasyonlarına ilişkin genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla BM barışı koruma operasyonları kurumunun nasıl oluştuğuna dair açıklamalar yapılmış, tarihsel süreçten bahsedilmiş ve BM bünyesindeki barışı koruma konsepti açıklanmaya çalışılmıştır.

Barışı koruma operasyonlarının 1940’lardan günümüze olan gelişimine kısaca değinilmiş; ancak bu süreçte yaşamış olduğu değişimler ikinci bölümde ayrıntılandırılmıştır. Ayrıca bu bölümde barışı koruma operasyonlarının fonksiyonlarına ve barışı korumanın temel ilkelerine değinilmiştir. Bu itibarla barışı koruma operasyonlarının fonksiyonlarından biri olan ‘sivillerin korunması’ ve barışı korumanın temel ilkelerinden ‘meşru müdafaa dışından kuvvet kullanılmaması ilkesine’ kısaca değinmekle yetinilmiş, sivillerin korunması görevi ve meşru müdafaa’nın zaman içerisinde genişleyen kapsamına dair ayrıntılı açıklamalar ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu bölümde aşağıdaki araştırma sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır.

1. BM Şartı’nda yer almayan barışı koruma operasyonları nasıl oluşmuştur?
2. Barışı koruma operasyonunun uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında üstlenmiş olduğu işlevler nelerdir?
3. Geleneksel olarak barışı koruma operasyonlarının temel ilkeleri nelerdir ve uygulamada nasıl yorumlanmaktadır?

²⁶⁸ United Nations, Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council Resolution 425 (1978), UN Doc S/12611, 19 Mar. 1978

4. Barışı koruma kategorileri nelerdir ve barışı koruma konseptiyle olan ilişkileri, benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan BM, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla çatışan devletlere karşı zorlayıcı eylemlerinde bulunma imkânı veren bir kolektif güvenlik sistemi kurmuştur. Şart'ın 43. maddesinde, tüm üye devletlerin “Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine ve özel bir anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri, yardım ve kolaylıkları sağlamayı” taahhüt etmelerini öngörmüştür. Ancak Soğuk Savaş'ın getirdiği ortamda bu maddenin öngördüğü sistem kurulamamıştır. Bu noktada BM üyeleri barışı koruma kurumunu oluşturarak bu eksikliğe bir çözüm üretmişlerdir. Barışı koruma Şart'ın hiçbir hükmünde yer almamaktadır. Gerçekten de barışı koruma Soğuk Savaş'ın kısıtlayıcı etkilerinin bir ürünü olmuş ve Şart'ın VII. bölümünde yer alan zorlama eylemleri boyutuna ulaşmasa da BM için uzlaşmaya dayalı bir askeri seçenek geliştirmeyi sağlamıştır. Barışı koruma kavramı ve uygulaması yıllar içinde ortaya çıkmış ve gelişerek BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında sahip olduğu ve kullandığı başlıca araçlardan biri haline gelmiştir.

BM Şartı'nda hiçbir yerde barışı korumadan bahsedilmemesi barışı koruma kavramının tanımlanmasını zorlaştırmıştır. Öte yandan barışı koruma durağan değil; değişken olması bu durumu beslemiştir. Çünkü barışı korumanın başarılı olabilmesi için her bir duruma ve durumun gerektirdiği ihtiyaca göre her yeni operasyonda barışı koruma konsepti yeniden şekillenmektedir. Bununla birlikte BM terminolojisinde barışı koruma şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Barışı koruma, barışı muhafaza etmek ve barışı sağlayanlar tarafından oluşturulan anlaşmaların uygulanmasına yardımcı olmak için tasarlanmış bir yöntemdir. Zaman içerisinde barışı koruma, esasen, devletler arasındaki savaşların ardından ateşkesleri gözlemleyen ve tarafları ayıran askeri bir modelden; sürdürülebilir barışın temellerinin atılmasına yardımcı

olmak için birlikte çalışan birçok öğenin -askeri, polis ve sivil- karmaşık bir modelinin birleşimine evirilmiştir.”²⁶⁹

Barışı koruma güçleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve çatışmaların tekrarlanmasının önlenmesi amacıyla çok çeşitli görevlerle donatılmışlardır. Bölgedeki gerginlik durumuna bağlı olarak barışı koruma operasyonları; ‘gözlem’ (tarafların ateşkes, ateşkes anlaşması veya barış anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediğini gözlemlemek ve gözlemlerini Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi’ne rapor etmek, soruşturma, arabuluculuk), ‘müdahale’ (askerden arındırılmış tampon bölgeler oluşturmak ve gözetlemek), bazı ‘yerel yönetim işlevleri’ (sınır kontrolü ve gümrük işlevlerini yürütme, seçimleri denetleme veya doğrulama, gıda yardımı sağlama ve isyancı güçlerin gönüllü olarak terhis edilmesini kolaylaştırma), ‘kanun ve nizamın muhafazası’ (iç savaşın çözümlenmesi, kanun ve nizamın sürdürülmesi, görevin denetimini ve yönetimi), sivillerin korunması gibi işlevlere sahiptir.

BM barışı koruma operasyonlarının temel ilkeleri geleneksel olarak; rıza, münhasıran meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanma ve tarafsızlıktır. BM barışı koruma operasyonları, çatışmanın ana taraflarının rızasıyla konuşlandırılmaktadır. Tarafsızlık ilkesi, barışı koruma operasyonlarının çatışmaya katılan taraflardan hiçbirine karşı önyargılı olmaması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca BM barışı koruma operasyonları bir yaptırım aracı değildir. Bu nedenle yalnızca görevin savunulması amacıyla ve meşru müdafaa kapsamında Güvenlik Konseyi’nin yetkilendirmesiyle kuvvet kullanabilirler.

Barışı korumanın temel ilkeleri zaman içerisinde gelişim göstermiş, geçirmiş olduğu bu gelişim barışı koruma operasyonların kategorize edilmesini gerektirmiştir. Bu bağlamda birçok sınıflandırma yapılmıştır. Bu bağlamda karşılaştırmalı olarak şöyle bir sınıflandırma yapılabilir: Gözlemci gruplar çoğunlukla silahsız, bazen hafif silahlı olup, yalnızca gözlem yapmak üzere konuşlanmışken, tam teşekküllü barışı koruma operasyonları, gözlemci misyonlarına kıyasla kapsam ve boyut olarak daha büyük olup, daha fazla kuvvete başvurma potansiyeline sahiptir. Geleneksel barışı koruma operasyonları, çatışmanın tarafları arasında

²⁶⁹ United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine) 18.

yapılmış olan ateşkesin, askeri birliklerin geri çekilmesi ve/veya tampon bölgenin izlenmesini ihtiva etmektedir. Öncelikle barışın sürdürülmesini hedefleyen bu operasyonlarda barışı koruma güçleri silahlı ya da hafif silahlıdır. Gerekli olan asgari ölçüde ve sadece meşru müdafaa dahilinde kuvvet kullanabilmektedirler. Buna karşılık çok boyutlu barışı koruma operasyonlarında faaliyetlerinin kapsamı geleneksel barışı korumaya göre biraz daha karmaşıktır. Burada amaç sadece ateşkes ve tampon bölge değil; kapsamlı bir barış anlaşmasının uygulanmasını izlemek ve desteklemektir. Burada amaç yalnızca barışçı bir ortam sürdürülmesini sağlamak değil; aynı zamanda çatışmanın altında yatan temel nedenleri bulmaktır. Bu sebeple daha fazla sorumluluk üstlenilmektedir. Bir diğer ayrım, barışı koruma operasyonlarının kuvvet kullanma yetkileriyle ilgilidir. Geleneksel barışı korumanın yalnızca meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanma yetkisine atıf yapmak üzere geliştirilen ‘aktif olmayan barışı koruma’ terimine karşılık; meşru müdafaa için gerekenden çok daha fazla kuvvet kullanmayı gerektiren ‘aktif barışı koruma’ operasyonları türü ortaya çıkmıştır. Bir diğer ayrım barışı koruma ve barışın inşası kavramlarıdır. Her iki kavramın birbirinden farklı olduğu düşünülse de ikisi arasında önemli bir örtüşme vardır. Barışın inşası, ulusal kapasiteleri güçlendirerek çatışmanın tekrar başlaması riskini azaltmayı ve sürdürülebilir barış ve kalkınmanın temellerini atmayı hedefleyen bir dizi tedbiri içerdiği için barış ortamının tesisini amaçlayan barışı koruma operasyonlarının devamı niteliğindedir. Barışı koruma ve barışı zorlama operasyonlarının ilişkisi ise ilk etapta birbirinden oldukça uzak olmasına rağmen, zamanla yakınlaşmıştır. Zira barışı zorlama operasyonlarının, askerileşen barışı koruma operasyonlarına, diğer bir deyişle aktif barışı koruma operasyonlarıyla örtüştüğü düşünülmektedir. Aralarındaki önemli fark barışı koruma operasyonlarında mutlaka aranan rıza unsurunun, barışı zorlama operasyonları için mutlaka sağlanması gereken bir şart olmayışındır.

BÖLÜM II

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI VE SİVİLLERİN KORUNMASI İLİŞKİSİ

1. Uluslararası Hukukta Sivillerin Korunmasına İlişkin Hukuki Argümanlar

1.1. Tarihsel Olarak Uluslararası Hukukta Sivillerin Korunması

Tarihsel olarak, devletler arasında kuvvete başvurulması yerine kolektif bir güvenlik sistemi getirme girişimleri, devletlerin Avrupa'daki din savaşlarına son vermeyi ve birbirlerinin içişlerine karışmama ilkesine saygı göstermeyi kabul ettikleri 1648 Westphalia Barışı'na kadar geri götürülebilir. Doğal hukuk teorileri yerini, yavaş yavaş, uygar uluslar arasındaki davranışları düzenleyen uluslararası hukuk kurallarının ortak rızaya dayandığı yönündeki pozitivist inanca bırakmıştır. Bu ikinci aşamada bireyler özne değil, nesne olarak görülmüş ve bireyler ile devlet arasındaki ilişkiler yalnızca iç hukuk tarafından düzenlenmiştir.²⁷⁰

On dokuzuncu yüzyılda devletler uluslararası hukuktaki tek tüzel kişilerdi; uluslararası hukuk ise bireyleri iç hukukunun hayvanları gördüğü gibi görmekteydi.²⁷¹ Öyle ki Oppenheim 1912'de uluslararası hukuk üzerine yazdığı ünlü eserinde şu tespitte bulunmaktadır:²⁷²

“Uluslararası Hukuk (Law of Nations) tek tek bireylerin değil; münferit devletlerin ortak rızasına dayandığından, devletler yalnızca ve münhasıran uluslararası hukukun öznesidir.”

²⁷⁰ Foley, 18

²⁷¹ Peter Malanczuk, Akehurst's Modern Introduction to International Law (7th Edition, Routledge 1997) 91.

²⁷² Lassa Francis Oppenheim, International Law, A Treatise, Volume I (of 2) “Peace” (Second Edition, Longmans, Green And Co. 1912) 19, parag.13.

Uluslararası hukukun öznelerinin yalnızca devletler olduğu bilgisini çalışması boyunca tekrar tekrar vurgulayan Oppenheim²⁷³, bireyleri, devletlerin üzerlerinde yargı yetkisi uyguladığı nesneler olarak ya da yurtdışındalarsa, kendi devletlerinin sağladığı koruma dışında uluslararası hukukta korunmaya yerlerinin olmadığını ilan etmekteydi.²⁷⁴

Uluslararası hukukta bireylere ayrılan bu kısıtlı alanın neticesi sivililerin korunması kurumunun yeterince gelişmemesine neden olmuştur. Yine de Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde uluslararası hukukta sivililerin korunmasına ilişkin bir takım önemli gelişmeler olmuştur. Bu bağlamda 1929 tarihli iki Cenevre Sözleşmesi, bireyler için haklara atıfta bulunan ilk insancıl hukuk anlaşmalarıdır.²⁷⁵ Öte yandan Uluslararası Çalışma Örgütü (*ILO*), işçilerin koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan çok sayıda sözleşme imzalamıştır.²⁷⁶ 1926 tarihli Kölelik Sözleşmesi de taraf devletlere köleliğin tamamen ortadan kaldırılmasına kadar köle ticaretini önleme ve bastırma yükümlülüğü getirmiştir.²⁷⁷ Milletler

²⁷³ Bkz. *ibid*, parag. 289, 344, 384.

²⁷⁴ Bkz. *ibid*. parag. 291-293, 297-302, 319-322, 344-347, 347. Öte yandan Uluslararası Daimî Adalet Divanı, 1928'de Chorzow Fabrikası Davası'nda, bir diplomatik koruma talebinde söz konusu olan hakların bireysel haklar değil devletlerin hakları olduğunu teyit etmiştir. Chorzow Factory Case (Germany v. Poland), Indemnity and Merits, PCIJ Reports, Series A, No. 17, 1928.

²⁷⁵ Kara Harbinde Yaralıların Ve Hastaların Durumunun Islahına Dair 27 Temmuz 1929 Tarihli Cenevre Sözleşmesi Ve Harp Esirlerine Yapılacak Muamele Hakkındaki 27 Temmuz 1929 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War 1929 ve Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick Armies in the Field 1929)

²⁷⁶ 1919-1939 tarihleri arasında altmış yedi adet sözleşme oluşturulmuştur. Bkz. ILO Conventions, C001-C067. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12000:0::NO::P12000_INSTRUMENT_SORT:4 (01.09.2022)

²⁷⁷ Esaretin Meni Hakkında 25 Eylül 1926 Tarihli Sözleşme (1926 Kölelik Sözleşmesi), madde 2. (Slavery, Servitude, Forced Labour and Similar Institutions and Practices Convention of 1926 (Slavery Convention of 1926) 1927.)

Cemiyeti Sözleşmesi ise insanlık ilkelerine saygı gösterme taahhüdünü ifade etmiş; ancak bireysel haklara atıfta bulunmamıştır.²⁷⁸

İkinci Dünya Savaşı sonrası bu alanda önemli bir dönüşüm olduğu söylenebilir. BM ve BM'ye bağlı UAD gibi organların kurulmasıyla birlikte uluslararası hukuk alanında büyük ilerleme kaydedilmiştir. Gerçekten de BM Şartı'nın kendisi insan haklarına ilişkin bir dizi atıfta bulunmaktadır.²⁷⁹ Bunlar esas olarak teşvik edici niteliktedir. Öte yandan Şart BM Genel Kurulu'nun insan hakları ve temel özgürlüklerin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla çalışmalar başlatmasını ve tavsiyelerde bulunmasını ve bu görevleri yerine getirmek için gerekli gördüğü yardımcı organları kurabilmesini öngörmektedir.²⁸⁰ Bu amaçla Genel Kurul 1947 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonunu *International (International Law Commission)* kurmak suretiyle, uluslararası hukukun kodifikasyonu ve aşamalı olarak geliştirilmesi ile görevlendirmiştir.²⁸¹

1948'de yine önemli bir gelişme olarak Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*), 9 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu tarafından 260 (III) A sayılı karar ile kabul edilmiştir.²⁸² Sözleşme, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen ilk insan hakları anlaşmasıdır. Kabul edilmesi, tüm insanlığın sahip olduğu hakları açıkça ortaya koyan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilan edilmesinden sadece bir gün önce gerçekleşmiştir. 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (*Universal Declaration of Human Rights*)

²⁷⁸ Milletler Cemiyeti Misakı, madde 25: "Cemiyet üyeleri, sağlığın geliştirilmesi, hastalıklara karşı önleyici önlemler alınması ve bütün dünyada çekilen acıların azaltılması amaçlarını güden, gereği gibi yetkili kılınmış ulusal Kızıl-Haç gönüllü örgütlerinin kurulmasını ve bunların aralarında iş birliği yapmalarını desteklemeyi ve kolaylaştırmağı yükümlenirler."

²⁷⁹ Bu atıflar, Şartın Giriş bölümünde, 1/3, 13/1, 55, 56, 62, 68, 76 maddelerinde bulunmaktadır.

²⁸⁰ BM Şartı madde 13 ve 22.

²⁸¹ International Law Commission Resmi Sitesi <https://legal.un.org/ilc/> (02.09.2022)

²⁸² UN Doc A/RES/260(III), UN General Assembly, 9 December 1948.

BM bünyesinde ilan edilmiş, sonraki insan hakları anlaşmalarının gelişimine temel oluşturmuştur.²⁸³

1949 yılında Cenevre Sözleşmeleri daha önceki anlaşmaların hükümlerini geliştirmiş ve bünyesine işgalci bir gücün hak ve görevlerini belirleyen ve sivillere yönelik korumaları genişleten bir Dördüncü Sözleşme eklemiştir.²⁸⁴ Ayrıca 1977 yılında iki Ek Protokol kabul edilmiş, bunlardan ilki uluslararası silahlı çatışmalarda sivillere yönelik korumaları

²⁸³ UN Doc A/RES/217(III), UN General Assembly, 10 December 1948.

²⁸⁴ İlk Cenevre Sözleşmesi -Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi- savaş sırasında karada bulunan yaralı ve hasta askerleri korumaktadır. Bu Sözleşme, 1864, 1906 ve 1929 yıllarında kabul edilenlerden sonra yaralılar ve hastalarla ilgili Cenevre Sözleşmesinin dördüncü güncellenmiş versiyonunu temsil etmektedir. (*Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field of 12 August 1949*). İkinci Cenevre Sözleşmesi -Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi- savaş sırasında denizde bulunan yaralı, hasta ve gemi kazazedesi askeri personeli korumaktadır. Bu Sözleşme, Cenevre Sözleşmesi İlkelerinin Deniz Savaşlarına Uyarlanmasına İlişkin 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin (*Convention (X) for the Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention*) yerini almıştır. Yapı ve içerik olarak ilk Cenevre Sözleşmesi'nin hükümlerini yakından takip etmektedir. (*Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea of 12 August 1949*) Üçüncü Cenevre Sözleşmesi -Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi- savaş esirlerini konu edinmektedir. Bu Sözleşme 1929 tarihli Savaş Esirleri Sözleşmesinin yerini almıştır. (*Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War of 12 August 1949*) Dördüncü Cenevre Sözleşmesi -Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi- işgal altındaki topraklar da dahil olmak üzere sivillere koruma sağlamaktadır. 1949'dan önce kabul edilen Cenevre Sözleşmeleri sadece savaşçılarla ilgili olup, sivillere ilişkin hüküm içermemekteydi. İkinci Dünya Savaşı'nda yaşananlar, savaş zamanında sivillerin korunmasına yönelik bir sözleşmenin olmamasının feci sonuçlarını göstermiştir. 1949'da kabul edilen bu Sözleşme, İkinci Dünya Savaşı deneyimlerini dikkate almaktadır. (*Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949*) Sözleşmeler ve içeriklerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. ICRC, 'The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols', 20.10.2019 Overview. <https://www.icrc.org/en/doc/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/overview-geneva-conventions.htm> (02.09.2022)

güçlendirmiş, ikincisi ise uluslararası olmayan çatışmalarda sivillerin korunması kavramını ele almıştır.²⁸⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrası 1954-1947 yılları arasında gerçekleştirilen Nürnberg ve Tokyo duruşmaları²⁸⁶, Alman ve Japon liderlerin barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçları işlemeleri gerekçesiyle bireysel sorumluluklarını teyit etmiştir.²⁸⁷ Soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar gibi bazı suçlar artık o kadar ciddi olarak kabul edilmiştir ki, uluslararası hukuk bu suçları kimin işlediğine veya nerede gerçekleştiğine bakılmaksızın başka ülkelerde yargılanabileceği yönünde gelişim göstermiştir. Bu doğrultuda 1993 yılında Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia - ICTY*), 1994 yılında Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (*International Criminal Tribunal for Rwanda - ICTR*) ve 2003 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi

²⁸⁵ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol. (*Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) 8 June 1977*) ve 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol. (*Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977*)

²⁸⁶ Bu yargılamalar için Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (*International Military Tribunal at Nuremberg*) ve Uzak Doğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (*International Military Tribunal for the Far East*) kurulmuştur.

²⁸⁷ Malanzcuk, 26. Nürnberg ve Tokyo Mahkemeleri için ayrıntılı bilgi için bkz. Antonio Cassese, *International Criminal Law* (Oxford University Press, 2003) 329-333.

(*International Criminal Court - ICC*) gibi uluslararası ceza mahkemeleri de failleri adalet önüne çıkarmak ve yargılamak için kurulmuştur.²⁸⁸

1950 yılında BM Genel Kurulu, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ni (*UN High Commissioner for Refugees*) kurmuş²⁸⁹, ertesi yıl da Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme'yi kabul etmiştir.²⁹⁰ 1967 yılında Sözleşme'ye bir Protokol eklenmiştir.²⁹¹ Zaman içerisinde BM Mülteciler Yüksek Komiserliği bir dizi karmaşık acil durumda BM'nin başlıca insani yardım kuruluşu haline gelmiştir.²⁹²

Avrupa Konseyi 1950 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) hazırlamıştır.²⁹³ Bu sözleşme ile bireylerin doğrudan başvurabileceği veya ihlallerden şikayetçi olabileceği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kurulmuştur. Bu sözleşme, bireylere doğrudan haklar tanıyan ve devletlere de bu haklara karşılık gelen hukuki yükümlülükler

²⁸⁸ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, 25 Mayıs 1993 tarihli ve 827 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı ile kurulmuştur. Bkz. UN Doc S/RES/827(1993), 25 May 1993. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Güvenlik Konseyi'nin 8 Kasım 1994 tarih ve 955 sayılı kararı ile kurulmuştur. Bkz. UN Doc S/RES/955(1994), 8 November 1994. Uluslararası Ceza Mahkemesi ise ayrı bir anlaşma ile (Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü) ile kurulmuştur. 15 Haziran ile 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma'da gerçekleştirilen Uluslararası Ceza Mahkemesi Kurulmasına İlişkin Tam Yetkili Temsilcilerden Oluşan Birleşmiş Milletler Diplomatik Konferansı'nın son günü Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü (Roma Statüsü) kabul edilmiştir. Bkz. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. UN Doc. A/Conf.183/9, 17 July 1998.

²⁸⁹ UN General Assembly Resolution 428(V), Annex, 14 December 1950.

²⁹⁰ Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (*Convention relating to the Status of Refugees*), Genel Kurul'un 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı kararı uyarınca toplanan Mültecilerin ve Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Tam Yetkili Temsilciler Konferansı (*United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Status of Refugees and Stateless Persons*) tarafından 28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiştir. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-relating-status-refugees> (03.09.2022)

²⁹¹ 1967 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 tarihli Protokol (*Protocol Relating to the Status of Refugees*)

²⁹² Foley, 24.

²⁹³ *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, 4 Kasım 1950'de Roma'da imzaya açılmış, 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir.

getiren ilk insan hakları anlaşmasıdır.²⁹⁴ Öte yandan BM 1966 yılında İkiz Sözleşmeler olarak da bilinen iki adet sözleşmeyi -Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi- kabul etmiştir.²⁹⁵ Bunların dışında insan haklarına ilişkin bir dizi evrensel²⁹⁶ ve bölgesel²⁹⁷ anlaşma bulunmaktadır.

²⁹⁴ Foley, 24.

²⁹⁵ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*) 16 Aralık 1966'da imzalanmış, 3 Ocak 1976'da yürürlüğe girmiştir. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (*International Covenant on Civil and Political Rights*) 16 Aralık 1966'da imzalanmış, 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir.) UN Doc General Assembly Resolution 2200A (XXI), 16 December 1966.

²⁹⁶ Avrupa'da; 1961 Avrupa Sosyal Şartı (*European Social Charter*); İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (*European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*) 26 Kasım 1987'de kabul edilmiş, 1 Şubat 1989'da yürürlüğe girmiştir.

Amerika'da; 1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve 1988 ve 1990 Protokolleri (*The American Convention on Human Rights*) 22 Kasım 1969 tarihinde imzalanarak 18 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1985 İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme (*The Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture*) 9 Aralık 1985'te kabul edilmiş, 28 Şubat 1987'de yürürlüğe girmiştir. 1994 Kişilerin Zorla Kaybedilmesine İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme (*The Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons*) 9 Haziran 1994'te kabul edilmiş, 28 Mart 1996 yürürlüğe girmiştir. 1994 Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme (*The Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women*) 9 Haziran 1994; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokol (*The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights*) 16 Kasım 1999.

Afrika'da; 1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (*The African Charter on Human and Peoples' Rights*) Sözleşme 27 Haziran 1981'de Afrika Birliği tarafından kabul edilmiş, 21 Ekim 1986'da yürürlüğe girmiştir. 1990 Çocuk Hakları ve Refahına İlişkin Afrika Şartı (*The African Charter on the Rights and Welfare of the Child*) Afrika Birliği tarafından 1990'da kabul edilmiş, 29 Kasım 1999'da yürürlüğe girmiştir.

²⁹⁷ Örneğin, 1965 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*). Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 21 Aralık 1965 tarihli ve 2106 A (XX) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. UN Doc General Assembly Resolution 2106 A (XX), 21 December 1965.

Tüm bu tarihsel gelişmeler ışığında uluslararası hukukta sivillerin korunmasına ilişkin hükümlerin dört ana yapıda bulunduğu söylenebilir. Uluslararası Adalet Divanı, Şart'ın hem devletlere hem de BM'nin kendisine yüklediği negatif ve pozitif koruma yükümlülüklerini değerlendirirken bu farklı çerçevelerden yararlanmıştır.²⁹⁸ Sivillerin korunmasına ilişkin hükümler özetle aşağıdaki alanlarda yer almıştır:

- Uluslararası insan hakları hukuku
- Uluslararası insancıl hukuk

1973 Apartheid Suçunun Bastırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid*). Sözleşme, 30 Kasım 1973'te kabul edilmiş, 18 Temmuz 1976'da yürürlüğe girmiştir. UN Doc A/RES/3068(XXVIII), 30 November 1973.

1979 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (*Convention for the Elimination of all forms of Discrimination Against Women-CEDAW*). BM Genel Kurulu tarafından 8 Aralık 1979'de kabul edilmiş, 3 Eylül 1981 yürürlüğe girmiştir. UN Doc General Assembly Resolution 34/180 of 18 December 1979.

1984 İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.*) BM Genel Kurulu'nun 39/4610 sayılı kararıyla 10 Aralık 1984'te kabul edilmiş, 26 Haziran 1987'de yürürlüğe girmiştir. UN Doc General Assembly Resolution 39/46, 10 December 1984.

1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (*Convention on the Rights of the Child*). BM Genel Kurulu'nun 44/25 sayılı kararıyla 20 Kasım 1989'da kabul edilmiş, 2 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir. UN Doc General Assembly Resolution 44/25, 20 November 1989.

1990 Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*). BM Genel Kurulu'nun 45/158 sayılı kararıyla 18 Aralık 1990'da kabul edilmiş, 1 Temmuz 2003'te yürürlüğe girmiştir. UN Doc General Assembly Resolution 45/158, 18 December 1990.

2006 Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Rights of Persons with Disabilities*). BM Genel Kurulu'nun 61. Oturumunda A/RES/61/106 sayılı kararıyla 13 Aralık 2006'da kabul edilmiş, 3 Mayıs 2008'de yürürlüğe girmiştir. UN Doc A/RES/61/106, 13 December 2006.

2010 Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*). BM Genel Kurulu'nun 45/133 sayılı kararıyla 23 Aralık 2010'da kabul edilmiş, 23 Aralık 2010'de yürürlüğe girmiştir. UN Doc General Assembly Resolution 45/133, 23 December 2010.

²⁹⁸ Foley, 17.

- Mülteci hukuku
- BM Şartı

Mülteci hukuku ve uluslararası insancıl hukuk, sırasıyla; devletlerin ve çatışmanın taraflarının, bireyleri belirli bir statüye sahip olarak tanımalarını ve buna göre muamele etmelerini gerektirmektedir. Buna karşılık, uluslararası insan hakları hukuku, bir devletin yargı yetkisi dahilindeki her yerde ve her zaman tüm insanlar için koruma sağlamaktadır.²⁹⁹ Ayrıca hakları ihlal edilen kişiler için etkili çözüm yolları sağlamayı amaçlayan çeşitli tedbirler içermektedir.³⁰⁰

Uygulamada bunlara nasıl riayet edildiğini denetlemek üzere mahkemeler ve izleme organları³⁰¹ kurulmuş, oluşturulan içtihatlar ile bu insan hakları hükümlerinin içeriği detaylandırılmıştır. Yalnızca AIHS değil, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, Afrika Şartı, Uluslararası İnsan Hakları Komitesi³⁰², Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (*The Committee on Economic, Social and Cultural Rights - CESCR*)³⁰³, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (*The Committee on the Elimination of Discrimination*

²⁹⁹ Foley, 25.

³⁰⁰ Örneğin, AIHS, madde 6 (adil yargılanma hakkı) madde 13 (Etkili başvuru hakkı); 1966 Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi madde 2/3 ve 14; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, madde 25 (yargısal korunma hakkı); Afrika Şartı, madde 7 (adil yargılanma)

³⁰¹ Birleşmiş Milletler bünyesinde kabul edilen insan hakları antlaşmalarından bir kısmının taraf devletlerce uygulanıp uygulanmadığını denetlemek üzere, bağımsız uzmanlardan oluşan komiteler kurulmuştur. İnsan hakları anlaşma denetim organları (*the human rights treaty bodies*) olarak bilinen bu komiteler, temel uluslararası insan hakları antlaşmalarının uygulanmasını izleyen bağımsız uzmanlardan oluşan komitelerdir. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner Resmî Web Sitesi, ‘What are the treaty bodies?’ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies> (04.09.2022)

³⁰² Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin taraf Devletlerce uygulanmasını izleyen bağımsız uzmanlardan oluşan bir organdır.

³⁰³ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin taraf devletlerce uygulanmasını izleyen 18 bağımsız uzmandan oluşan bir organdır. Sözleşme, yeterli gıda, yeterli barınma, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, su ve sanitasyon ve çalışma hakları gibi ekonomik, sosyal ve kültürel hakları güvence altına almaktadır.

against Women - CEDAW)³⁰⁴, İşkenceye Karşı Komite (*The Committee against Torture - CAT*)³⁰⁵, Çocuk Hakları Komitesi (*The Committee on the Rights of the Child - CRC*)³⁰⁶, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (*The Committee on the Elimination of Racial Discrimination - CERD*)³⁰⁷ gibi denetim usulleriyle bireysel başvuru mekanizmaları sunulmaktadır.

Günümüzde geline nokta uluslararası insan hakları konusundaki gelişmeler, çatışmalarda sivillerin korunmasıyla yakından bağlantılı olup, sivillerin korunmasının ne anlama geldiğini, kullanıldığı bağlama göre değiştirmektedir. Söz gelimi, sivillerin uluslararası insancıl hukuk kapsamında korunan statüsü, sivillere karşı doğrudan saldırı düzenlememe yükümlülüğünün yanı sıra, düşmanlıkların yürütülmesinde sivilleri esirgeme ve bu yükümlülüğü yerine getirmek için gerekli tüm önlemleri alma yükümlülüğünü de içermektedir. Buna karşılık, uluslararası toplumun koruma sorumluluğunun bir parçası olarak sivillerin korunmasından söz edildiğinde bu, bir devletin halkını kitlesel zulümlerden korumak istemediği veya koruyamadığı durumlarda, uluslararası toplumun son çare olarak askeri müdahale yoluyla bunu yapma sorumluluğuna sahip olduğu gerçeğine atıfta bulunmaktadır.

Gerçekten de sivillerin korunmasını amaç edinen birden fazla uluslararası hukuk doktrini vardır. Bunlar inkâr edilemez bir şekilde birbirleriyle bağlantılıdır; ancak farklı

³⁰⁴ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin uygulanmasını izleyen bağımsız uzmanlardan oluşan bir organdır. CEDAW Komitesi, dünyanın dört bir yanından gelen 23 kadın hakları uzmanından oluşmaktadır.

³⁰⁵ İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin taraf Devletlerce uygulanmasını izleyen 10 bağımsız uzmandan oluşan bir organdır. İşkenceye Karşı Komite, devletleri insan hakları ihlallerinden sorumlu tutmak için çalışır ve bu suçu durdurmak ve önlemek için işkence raporlarını sistematik olarak araştırır.

³⁰⁶ Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin taraf Devletlerce uygulanmasını izleyen 18 bağımsız uzmandan oluşan bir organdır. Komite ayrıca Sözleşme'nin çocukların silahlı çatışmalara katılımı ve çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokollerinin uygulanmasını da izler.

³⁰⁷ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin taraf Devletler tarafından uygulanmasını izleyen bağımsız uzmanlardan oluşan bir organdır.

anlam ve motivasyonlara sahip ayrı kavramlar olarak kalmaya devam etmektedir.³⁰⁸ Bu noktada çalışmanın konusu olan BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasıyla bağlantılı olduğu için insancıl müdahale, koruma sorumluluğu doktrinlerine değinmek ve her üç mekanizmanın birbiriyle olan ilişkisini anlamak yararlı olacaktır.

1.2. İnsancıl Müdahale (*Humanitarian intervention*) ve Birleşmiş Milletler

Uluslararası hukukta sivillerin korunmasının artan önemi, bazılarının, bir devletin kendi halkını yaygın insan hakları ihlallerinden korumakta açıkça başarısız olduğu durumlarda, diğer devletlerin insani gerekçelerle müdahale etmekte haklı olabileceğini savunmasına yol açmıştır.³⁰⁹

Doktrinin savunucularından kimileri ezilen bir milletin özgürleşmesini sağlamak amacıyla, kimileri katliamlara, kimileri aşırı zulme kimileri tiranlığa son vermek amacıyla başvurulacağını ifade etmiştir.³¹⁰ Daha da öteye giderek Stowell, zayıf hükümet veya anarşiye yol açan kötü yönetim durumunda hukuki müdahale olarak insancıl müdahalenin mümkün olduğunu dile getirmiştir.³¹¹

İnsancıl müdahale on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmıştır, ancak bu fikrin kökenleri Rönesans'a, Gentili'ye, Grotius'a, Vitoria'ya, Bodin'e kadar uzanmaktadır.³¹² Esasen uluslararası hukuk üzerine yazan Grotius gibi klasik yazarlar, adaletsizliği ve suç işleyenleri cezalandırmak için yapılan bir savaşın haklı bir savaş olduğunu genel olarak ifade etmişlerdir.³¹³ Grotius'un insancıl müdahale kavramının öncüsü olduğu fikrinin 1946'da Hersch Lauterpacht tarafından ortaya atıldığı söylenebilir. Grotius'un 'devletlerin iç yargı

³⁰⁸ Scott Sheeran, and Catherine Kent, 'Protection of Civilians, Responsibility to Protect, and Humanitarian Intervention: Conceptual and Normative Interactions', in Haidi Willmot and others (eds), Protection of Civilians (Oxford, 2016; online edn, Oxford Academic, 23 June 2016) <https://academic.oup.com/book/8348/chapter-abstract/154005555?redirectedFrom=fulltext> (03.05.2023)

³⁰⁹ Foley, 26.

³¹⁰ Ian Brownlie, International Law and the Use of Force by States (Oxford University Press, 1963) 338.

³¹¹ Ellery C. Stowell, Intervention in International Law (John Byrne and Company 1921) 51

³¹² Stowell, Intervention in International Law, 55

³¹³ Brownlie, 338.

yetkisinin münhasırlığının, insanlığa karşı hareketin başladığı yerde durduğu’ ilkesinden bahsetmesi; bunun insancıl müdahalenin ilk ifadesi olduğu sonucuna götürmüştür yazarı. Lauterpacht insancıl müdahale doktrininin hiçbir zaman pozitif uluslararası hukukun tam olarak kabul edilen bir parçası haline gelmediğini; ancak bir kılavuz ve bir uyarı sağladığını belirtmiştir. Öte yandan doktrinin zaman zaman uygulandığını ve BM Şartı’nın temel insan hakları ve özgürlüklerine ilişkin hükümlerinin yolunu açan faktörlerden biri olduğunu; bu gelişmede Grotius’un öğretisinin de payının teslim edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³¹⁴

İnsancıl müdahale doktrini on dokuzuncu yüzyılın ortalarından 1930’lara kadar ve özellikle 1870’lerden itibaren uluslararası hukukta en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde insancıl amaçlarla kuvvet kullanılmasının lehine ve aleyhine (çoğunluk lehte) görüşler mevcut olmuştur.³¹⁵ On dokuzuncu yüzyılın sonlarında insancıl müdahale hakkının var olduğu çoğu politikacı tarafından kabul görmüştür. Egemenliğini, vatandaşı olsun ya da olmasın, gücü altındaki kişilere karşı acımasız ve aşırı zalimce davranarak kötüye kullanan bir devlet, kendisini müdahale etmeye hazır herhangi bir devletin eylemine karşı sorumlu hale getirmiş sayılmaktaydı. Dolayısıyla böylesine eylemin bir polisiye tedbir niteliğinde olduğu ve egemenlikte herhangi bir değişikliğe yol açmadığı savunulmaktaydı.³¹⁶

İnsani ya da insancıl müdahale³¹⁷ olarak Türkçe’ye çevrilebilen *humanitarian intervention* doktrini, bir devletin başka bir devlete karşı askeri güç kullanması anlamına gelmekte olup, bu askeri eylemin kamuoyuna açıklanan başlıca amacı, askeri müdahalenin yöneldiği devlet tarafından işlenen insan hakları ihlallerini sona erdirmektir.³¹⁸

³¹⁴ Hersch Lauterpacht, ‘The Grotian Tradition in International Law’ British Year Book of International Law (1946)23, 1-53, 46

³¹⁵ Lehte görüş için bkz. Stowell, Intervention in International Law, 51-62.

³¹⁶ Brownlie, 338.

³¹⁷ Bu çalışmada ‘insancıl müdahale’ terimi tercih edilecektir.

³¹⁸ Marko Marjanovic, Is Humanitarian War the Exception?, Mises Institute, 4 April 2011. <https://mises.org/library/humanitarian-war-exception> (22.07.2022)

Konuya ilişkin, *Oppenheim's International Law*'ın 1947'de yayınlanan baskısında *Lauterpacht* şöyle demiştir:

*“Kişisel ve ülkesel üstünlüğü nedeniyle bir devletin kendi vatandaşlarına takdir yetkisine göre muamele edebileceği konusunda genel bir mutabakat vardır. Ancak, bu takdir yetkisinin sınırları olduğu görüşünü destekleyen önemli bir görüş ve uygulama vardır ... bir devlet, temel insan haklarını inkâr edecek ve insanlığın vicdanını sarsacak şekilde kendi vatandaşlarına karşı zulüm ve eziyetten suçlu hale geldiğinde, insanlığın yararına müdahaleye hukuki olarak izin verilebilir.”*³¹⁹

İnsancıl müdahale doktrinin doğasının muğlaktır ve evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım yoktur. Ancak uluslararası hukuk alanındaki çalışmalar genel olarak insancıl müdahale tanımının en azından temeli üzerinde mutabıktır.

1931'de insancıl müdahale şu şekilde tanımlanmıştır: *“Bir devletin vatandaşlarını, egemenin akıl ve adaletle hareket ettiği varsayılan sınırları aşacak kadar keyfi ve ısrarlı bir şekilde kötü muameleden korumak amacıyla haklı olarak kuvvet kullanılması.”*³²⁰ Bunun dışında şöyle bir tanım yapılabilir; insan haklarının veya uluslararası insancıl hukukun ağır ve kitlesel ihlallerini önlemek veya durdurmak amacıyla, BM Güvenlik Konseyi yetkisi olsun veya olmasın, ihlali gerçekleştiren devletin rızası aranmaksızın, o devlete yönelik silahlı kuvvet kullanımını içeren, diğer devletler tarafından gerçekleştirilen zorlayıcı eylemler.³²¹

Günümüzde bu terim, bir ya da daha fazla devletin, kendi vatandaşları dışındaki bireylerin temel insan haklarına yönelik yaygın ve ağır ihlalleri önlemek ya da sona erdirmek amacıyla, topraklarında güç kullanılan devletin izni olmaksızın, sınır ötesinde kuvvet

³¹⁹ Lassa Francis Oppenheim, *International Law: A Treatise*, Hersch Lauterpacht (Ed.), (6th Edition, Longmans, Green and Co. 1947) 96.

³²⁰ Ellery C. Stowell, *International Law: A Restatement of Principles in Conformity with Actual Practice*, (Henry Holt and Company 1931) 348.

³²¹ Danish Institute of International Affairs, *Humanitarian Intervention Legal and Political Aspects*, Copenhagen (1999) 11.

kullanması veya tehdidinde bulunması anlamına gelmektedir.³²² Bu terim, en temel insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla başka bir devletteki siyasi politika kararlarını değiştirmeye yönelik zorlayıcı tedbirleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

İnsancıl müdahale bu şekilde tanımlanırken, zaman zaman bu terimle ilişkilendirilen iki tür eylemin dışarıda bırakılması gereklidir. Bunlar; ekonomik, diplomatik veya diğer yaptırımlar gibi zorlayıcı olmayan müdahaleler ve bir devletin kendi vatandaşlarını korumak veya kurtarmak için yapmış olduğu müdahalelerdir.³²³ Ancak kimi yazarların bir devletin kendi vatandaşlarını korumak veya kurtarmak için yapmış olduğu müdahaleleri de insancıl müdahale kapsamına aldığı belirtilmelidir.³²⁴

Kimilerine göre insancıl müdahale, müdahale etmeme ilkesinin bir istisnası olarak görülse de bunun BM Şartı'nın öngördüğü uluslararası ilişkiler sistemi ve 1945'ten bu yana geliştirilen uluslararası hukuk çerçevesiyle uyumlu olduğunu söylemek zordur. Bu durumun bireylere daha fazla koruma sağladığını kabul etmekle birlikte uygulanmasının çeşitli sakıncaları olduğu söylenmektedir. Böylesine bir müdahaleyi meşrulaştırmaya çalışırken karşılaşılan en büyük zorluklardan biri bu tür bir müdahalenin uzun vadede daha vahim sonuçlarının olma ihtimalidir. Bu durumu Akehurst şöyle ifade etmiştir: *"Uluslararası bir yükümlülüğün ihlalinin yaptırımı olarak kuvvet kullanımı, uluslararası yükümlülüğün ihlalinden daha fazla zarar verebilir; tedavi çoğu zaman hastalıktan daha kötüdür."*³²⁵

BM Şartı, devlet egemenliği ilkesinin yasakladığı müdahale ile insan hakları ilkesinin öngördüğü müdahale arasında doğal bir gerilim içermekte ve bu da insani müdahale

³²² J. L. Holzgrefe, 'The Humanitarian Intervention Debate' in J. Holzgrefe and R. Keohane (eds.) *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, 15-52 (Cambridge University Press 2003) 18.

³²³ Holzgrefe, 18

³²⁴ Bkz. Thomas Franck (s. 12-13), Ellen Frey Wouters (s. 22-23) ve Richard Baxter (s. 53-54) in Richard B. Lillich (ed.), *Humanitarian Intervention and the United Nations* (University of Virginia Press 1973)

³²⁵ Michael Akehurst, 'Humanitarian Intervention' in Hedley Bull (ed.) *Intervention in World Politics*, (Clarendon Press 1984) 111.

konusundaki tartışmaları büyük ölçüde açıklamaktadır. Şart her ikisinden de bahsetmekte ancak ilkinin sürdürülmesi için somut araçlar sağlamaktadır.³²⁶

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan uluslararası hukuk düzeninde egemenlik ve insan hakları arasındaki gerilim, BM Şartı'nın açılış sözlerinde kendini göstermektedir³²⁷: Ancak Şart'ın, hükümlerinde açıkça, barışı, insan haklarına tercih ettiği anlaşılmaktadır.³²⁸

Söz gelimi madde 2/4'te kuvvet tehdidi veya kullanımı 'yasaklanmıştır'; insan haklarının korunması ise madde 55 ve 56'nın 'teşvik edici' hükümleriyle sınırlıdır.³²⁹

Şart'ın 1. maddesi BM'nin birincil amacının uluslararası barış ve güvenliğin kolektif olarak korunması olduğunu belirtmektedir. Kuvvet kullanımı ve müdahale yasağı 2. maddede düzenlenmiştir:

Madde 2/4: Teşkilâtın Üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş

³²⁶ Ramesh Thakur, 'Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect' in Thomas G. Weiss, and Sam Daws (eds), The Oxford Handbook on the United Nations (2nd edn, Oxford University Press 2018) 465

³²⁷ "Bir insan ömrü içinde iki kere beşeriyete tarif olunmaz acılar yükleyen harb belâsından, geleceğin nesillerini korumaya, insanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi büyük ve küçük milletler için de hak eşitliğine olan imanımızı yeniden ilân etmeğe, ...Azmetmiş olan, biz, Birleşmiş Milletler Halkı, Bu amaçları gerçekleştirmek için, gayretlerimizi beraberce sarfetmeğe karar verdik."

³²⁸ Simon Chesterman, Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law (Oxford University Press 2001) 45.

³²⁹ Madde 55: Milletler arasında hak eşitliği prensipine ve her milletin kendi mukadderatını kendisinin tâyin etmesi hakkına saygı gösterilmesine dayanan barış ve dostluk münasebetlerini sağlamak için lüzumlu istikrar ve refah şartlarını yaratmak üzere, Birleşmiş Milletler:

- a) Hayat seviyelerinin yükselmesini, tam çalıştırmayı ve ekonomik ve sosyal alanda ilerleme ve gelişme şartlarını;
- b) Ekonomik, sosyal alanlarla sağlık alanındaki milletlerarası dâvaların ve bunlara bağlı başka dâvaların çözülmesini; fikrî kültürle eğitim alanında milletlerarası işbirliğini,
- c) Irk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada bilfiil saygı gösterilmesini, kolaylaştıracaktır.

Madde 56: Üyeler, 55'nci maddede beyan olunan amaçlara erişmek için gerek beraberce gerek tek başlarına, Teşkilâtla işbirliği halinde hareket eylemeyi taahhüt ederler. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

*Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.*³³⁰

Madde 2/7: İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, ne özü itibariyle bir Devletin millî yetkisi içinde bulunan işlere, Birleşmiş Milletlerin karışmasına cevaz verir, ve ne de Üyeleri, bu gibi işleri, işbu Andlaşma gereğince bir çözme tarzına bağlamaya İcbar eder; bununla beraber, VII'nci bölümde derpiş edilen zorlama tedbirlerinin uygulanmasına bu prensip hiçbir suretle hâlel getirmez.

Bu noktada bazıları madde 2/4'ün lafzi yorumuna dayanarak, hükmün sadece “*herhangi bir Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletlerin amaçlarına aykırı herhangi bir şekilde*” kuvvet kullanma tehdidini veya kullanımını yasakladığını; o sebeple burada yazanlar dışında, yani ‘başka amaçlar’ için kuvvet kullanma eylemini engellemeyeceğini ileri sürmektedir.³³¹ Örneğin Lubell, ülke dışı kuvvet kullanma konusunu incelerken, tek taraflı bir kuvvet kullanma eyleminin madde 2/4'ü ihlal etmeyen üç olasılığı olduğunu söylemektedir. Bunlar; alınan tedbirlerin madde 2/4'teki ifadeyle çelişmemesi; tedbirlerin madde 2/4'teki genel ifadeyle çelişmekle birlikte meşru müdafaa kapsamında olduğu için hukuka uygun olması; önlemlerin madde 2/4'ün ihlali olması ve başka herhangi bir kural tarafından haklı gösterilememesi. Lubell ilk olasılığın, başka bir devletin topraklarında açık bir rıza olmaksızın kuvvet kullanma eyleminin varlığında, ilk bakışta pek mümkün görünmediğini; ancak madde 2/4'ün birebir okuması yapıldığında, her türlü kuvvet kullanımını yasaklayan bir dil içermediğin fark edilebileceğini söylemektedir. Sonuç itibariyle, madde 2/4 sadece “*herhangi bir Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı*

³³⁰ Şart'ta madde 2/4'ün yani kuvvet kullanma ve tehdidi yasağının iki açık istisnası, madde 51 ile tanınan doğal meşru müdafaa hakkı ve Bölüm VII kapsamında Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilen operasyonlardır. BM Şartı Madde 39-51. Madde 39, Güvenlik Konseyi'nin barışa yönelik herhangi bir tehdidin, barışın ihlalinin veya saldırı eyleminin varlığını tespit etmesini ve bu durumlarda tavsiyelerde bulunmasını veya hangi önlemlerin alınacağına karar vermesini öngörmektedir. Madde 40 durumun kötüleşmesini önlemek için geçici önlemler alınmasını, madde 41 silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen yaptırımları, Madde 42 ise askeri kuvvet kullanımını öngörmektedir. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

³³¹ Söz konusu tartışmalar için bkz. Derek W. Bowett, Self-Defence in International Law (Praeger 1958) 152 ; Ian Brownlie, International Law and the Use of Force by States (Oxford University Press, 1963)

veya Birleşmiş Milletlerin amaçlarına aykırı herhangi bir şekilde” kuvvet kullanma tehdidini veya kullanımını yasaklamaktadır.³³²

Görüldüğü gibi tartışma madde 2/4’ün ikinci kısmı üzerinde yoğunlaşmıştır. İnsancıl müdahale ile ilgili olarak “herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya BM’nin amaçlarına aykırı herhangi bir şekilde” ifadesinin, başka bir devlete karşı her türlü kuvvet kullanımının katı bir şekilde yasaklanması olarak mı yorumlanmalı; yoksa amacın hükümeti devirmek veya söz konusu devletin topraklarını ele geçirmek olmaması halinde ve eylemin BM’nin amaçlarıyla tutarlı olması koşuluyla kuvvet kullanımına izin mi verilmelidir?³³³

Uzun yıllar bu tartışmanın pratikte pek bir önemi olmamış, çünkü devletler nadiren dar yoruma dayanmışlardır. Bu konuda münferit olarak, 1949 yılında Birleşik Krallık’ın Korfu Kanalı davasında ileri sürdüğü argüman örnek olarak verilebilir. İngiliz Donanması, gemilerinin zarar görmesi ve can kayıplarının yaşanmasının ardından Arnavutluk karasularına mayın tarama gemileri göndermiştir. Birleşik Krallık, iki savaş gemisinin mayınlar tarafından tahrip edilmesinden kimin sorumlu olduğunu gösterebilecek kanıtları toplamak için Arnavutluk sularına zorla müdahale etmesinin madde 2/4’ü ihlal etmediğini; çünkü eyleminin Arnavutluk’un toprak bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığını tehdit etmediğini iddia etmiştir.³³⁴ UAD, Arnavutluk’u, gemileri mayınların varlığı konusunda uyarmayı ihmal ettiği için eleştirmiş ve İngiltere’ye tazminat ödenmesine hükmetmiştir.³³⁵ Öte yandan İngiltere’nin müdahale teorisini kabul edemeyeceğini de belirtmiştir. Bu argümanın UAD tarafından reddedilmesi, madde 2/4’ün dar yorumunun tamamen reddi olarak veya Birleşik Krallık’ın belirli bir olaya ilişkin iddiasının sınırlı bir reddi olarak farklı şekillerde yorumlanmıştır.³³⁶ Mahkeme, iddia edilen şekilde bir müdahale hakkının güç politikasının bir tezahürü olarak değerlendirileceğini; böylesine müdahalelerin geçmişte uluslararası hukukta yeri olmayan çok

³³² Noam Lubell, *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors* (Oxford University Press 2010) 27.

³³³ Gray, 39-40.

³³⁴ Corfu Channel Case (UK v. Albania), Judgment of 9 April 1949, ICJ Reports 1949.

³³⁵ Ibid., 36.

³³⁶ Gray, 38.

ciddi suiistimallere yol açtığını ifade etmiştir. Müdahalenin, burada alacağı biçimiyle, eşyanın tabiatı gereği, en güçlü devletlere mahsus olacağını da eklemiştir.³³⁷

Benzer şekilde 1976'daki Entebbe olayında da İsrail'in madde 2/4'ü dar bir şekilde yorumladığına dair işaretler vardır. Hava korsanları Tel Aviv'e giden bir uçağı Uganda'ya yönlendirdiğinde, İsrail güçleri, Uganda'da bir kurtarma operasyonu düzenlemiş ve operasyon başarılı olmuştur. İsrail'in Güvenlik Konseyi'nde sunduğu ana argümanı açıkça uluslararası meşru müdafaasına dayanması rağmen, aynı zamanda madde 2/4'ün BM mekanizmasının etkisiz kaldığı durumlarda sınırlı güç kullanımına izin vermesi yönünde bir yorum ileri sürmüştür.³³⁸

ABD de 1983 yılında Grenada'yı işgalini meşrulaştırırken Güvenlik Konseyi'nde madde 2/4'ün tek başına ele alınmaması gerektiğini; zira Şart'taki kuvvet kullanma yasağının bağlamsal yani içeriğe bağlı olduğunu, bu açıdan mutlak olmadığını öne sürmüştür. Kuvvet kullanmaya ilişkin hükmün, Şart'ın kendisinde de yer alan özgürlük, demokrasi, barış gibi diğer değerler için de kuvvet kullanımına gerekçe sağlayacağını iddia etmiştir.³³⁹

Gray'e göre Entebbe ve Grenada olaylarında, madde 2/4'ün kuvvet kullanma yasağının dar yorumlanıp yorumlanmaması kuvvet kullanan devlet için çok önemli değildi. Çünkü ABD ve İsrail eylemlerini haklı çıkarmak için başka argümanlar da ileri sürmüşlerdir. Yani madde 2/4'ün yorumu müdahalenin hukuka uygunluğunu belirlemede belirleyici değil sadece ikincil bir rol oynamıştır. Madde 2/4'ün yorumlanması meselesi insancıl müdahale tartışmalarında

³³⁷ Corfu Channel Case 34. Divan ayrıca şöyle demiştir. "Bağımsız Devletler arasında, toprak egemenliğine saygı uluslararası ilişkilerin temelidir. Mahkeme, Arnavutluk Hükümeti'nin patlamalardan sonra görevlerini tam olarak yerine getirmemesinin ve diplomatik notalarının geciktirici doğasının, Birleşik Krallık Hükümeti'nin eylemi için hafifletici nedenler olduğunu kabul etmektedir. Ancak Mahkeme, organı bulunduğu uluslararası hukuka saygı gösterilmesini sağlamak için, İngiliz Donanması'nın eyleminin Arnavutluk'un egemenliğinin ihlalini teşkil ettiğini beyan etmelidir."

³³⁸ Bkz. Security Council Official Records, 31st year, 1942nd meeting, New York, 13 July 1976, UN Doc S/PV.1942 (1976) parag.102.

³³⁹ Provisional agenda for the 2491st meeting of the Security Council, to be held in the Security Council Chamber at Headquarters, on Thursday, 27 October 1983, UN Doc S/Agenda/2491 (1983) parag.53.

daha belirleyici bir rol oynamaktadır.³⁴⁰ Gerçekten de zayıf bir devletin uluslararası hukuku ihlal ettiğine inanan güçlü devletler, meseleleri kendi ellerine almaya karar verdiklerinde bu formülasyona güvenme eğiliminde olabilmektedirler.³⁴¹

1986’da Nikaragua davasında UAD, Korfu Kanalı davasındaki kararını yinelemiş ve hem müdahale etmeme hem de kuvvet kullanma yasağı ilkelerinin uluslararası teamül hukukunun bir parçası olduğuna ve kuvvet kullanma yasağının da *jus cogens* olabileceğine karar vermiştir.³⁴² Divan, Nikaragua’nın komşu ülkelerdeki isyancılara yardım ettiği iddiası nedeniyle ABD’nin kolektif meşru müdafaa gerekçesini reddetmiştir. Ayrıca, müdahalenin Nikaragua’daki insan hakları durumuyla gerekçelendirildiği argümanını da reddetmiş ve insan haklarının uluslararası sözleşmelerle korunduğu durumlarda, bu korumanın sözleşmede öngörülen insan haklarının izlenmesi ve sağlanması yöntemleriyle gerçekleşeceğini ifade etmiş³⁴³ ve demiştir ki;

*“ABD Nikaragua’da insan haklarına saygı gösterilmesi konusunda kendi değerlendirmesini oluşturabilir, ancak güç kullanımı bu saygıyı izlemek ya da sağlamak için uygun bir yöntem olamaz. Fiilen atılan adımlarla ilgili olarak, tamamen insancıl bir amaç olan insan haklarının korunması, limanların kazılması, petrol tesislerinin tahrip edilmesi ya da yine kontraların eğitilmesi, silahlandırılması ve donatılması ile bağdaştırılamaz.”*³⁴⁴

³⁴⁰ Gray, 39-40.

³⁴¹ Foley, 28.

³⁴² Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Judgment, of 27 June 1986, ICJ Reports 1986, parag. 172-202.

³⁴³ Esasen ABD, Nikaragua hükümetini devirme girişimlerinde kontralara verdiği desteği haklı göstermek ya da Nikaragua limanlarını mayınlamak ve petrol tesislerini bombalamak konusunda kuvvet kullanmasını haklı göstermek için insancıl müdahale doktrinine başvurmamıştır. Ancak Mahkeme yine de insan haklarının korunmasının ABD’nin kuvvet kullanması için hukuki bir gerekçe sağlayıp sağlayamayacağını değerlendirmiştir. Gray, 41.

³⁴⁴ Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Judgment, of 27 June 1986, ICJ Reports 1986, parag 268.

Bu ifadeler, sivilleri korumak için kuvvet kullanma hakkının tamamen reddedilmesi veya sadece ABD'nin söz konusu eyleminin bir insani amaç gütmeyeğine dair bir tespit olarak görülmektedir.³⁴⁵

Soğuk Savaş sırasında, devletler tarafından kuvvet kullanmanın bir gerekçesi olarak insancıl müdahale doktrini savunanlar, devletlerden ziyade yazarlar olmuştur.³⁴⁶ Bu yazarlar, zorla müdahaleyi mutlak anlamda yasaklayan kuvvet kullanımına ilişkin Genel Kurul kararlarını görmezden gelmişlerdir.³⁴⁷ Zira Dostça İlişkiler Bildirisi müdahale hakkını dışlamakta ve insancıl müdahale için herhangi bir hüküm içermemektedir.³⁴⁸ Aynı şekilde Saldırının Tanımı kararında yer alan 'siyasi, ekonomik, askeri ya da başka herhangi bir nitelikteki hiçbir mülhaza saldırıya haklılık gerekçesi sağlamaz' ifadesi de bunu desteklemektedir.³⁴⁹

³⁴⁵ Gray, 41-42. Divan'ın zorlayıcı bir insancıl müdahalenin reddedilmesine ilişkin bu ifadeleri kimi yazarlarca basit bir hata veya belirli olaylarla sınırlı olarak açıklanmıştır. Bkz. Fernando Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality* (2nd Edition, Transnational Press 1997) 270.

³⁴⁶ Bkz, örneğin, Richard B. Lillich, (ed.), *Humanitarian intervention and the United Nations* (Virginia legal studies), (University of Virginia Press 1973); Fernando Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality* (2nd Edition, Transnational Press 1997) Yakın zamana kadar tek taraflı insancıl müdahale devletler tarafından hukuki bir doktrin olarak ileri sürülmemiştir. Hindistan'ın 1971'de Bangladeş'te karşı, halkın Pakistan'dan bağımsızlığını kazanmasına ve baskının sona ermesine yardımcı olan eylemi, Tanzanya'nın 1979'da Uganda'da İdi Amin'in devrilmesine yol açan eylemi ve Vietnam'ın 1978'de Pol Pot'un devrilmesine yol açan Kamboçya'yı işgali, aslında Hindistan, Tanzanya ve Vietnam tarafından insancıl eylem temelinde gerekçelendirilmemiştir; daha ziyade, kuvvet kullanan devletler esas olarak meşru müdafaaya odaklanmıştır. Gray, 40.

³⁴⁷ Gray, 41.

³⁴⁸ UN Doc General Assembly Resolution 2625 (1970).

³⁴⁹ UN Doc General Assembly Resolution 3314 (1974). Bu kararlar esnasında Genel Kurul'da yapılan tartışmalarda Mali, Senegal, Jamaika, Şili ve Hollanda temsilcileri soykırım gibi ağır insan hakları ihlallerinin engellenmesi amacıyla müdahale edilebileceği, yani insancıl müdahale lehinde konuşmuşlardır. Böyle bir doktrine Milliyetçi Çin, Panama, İsrail, Meksika, Romanya gibi devletler karşı çıkmıştır. Daniel Wolf, 'Humanitarian Intervention, *Michigan Journal of International Law*' (1988) 9(1) 333-366, 357.

Tek taraflı insancıl müdahaleleri yasaklayan uluslararası hukuk belgeleri son derece açık olmakla birlikte, bazı devletler ve uluslararası hukukçular böylesine bir eylemin kimi zaman hayat kurtarmanın ve kitlesel zulümleri önlemenin tek yolu olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Buna rağmen yakın zamana kadar tek taraflı insancıl müdahale devletler tarafından hukuki bir doktrin olarak ileri sürülmemiş; çoğu durum meşru müdafaa ile temellendirilmeye çalışılmıştır. Thakur, Soğuk Savaş sırasında devletlerin müdahaleleri için başvurdukları en az on bir gerekçeyi sıralamıştır. Bunlardan birkaçından bahsetmek gerekirse; Çin ve Sovyetlerin Kuzey Vietnam'a yardımı esnasında, bu devletler asıl müdahalenin kurbanına yardım etmek için bir karşı müdahalede bulunduklarını, bunun da uluslararası hukuk tarafından yasaklanmadığı argümanını ileri sürmüşlerdir. Bir diğeri, yukarıda bahsedilen, Entebbe olayında olduğu gibi, İsrail meşru müdafaa hakkını, hukuka aykırı bir şekilde rehin tutulan vatandaşlarının serbest bırakılmasını sağlamak için dünyanın herhangi bir yerinde askeri eylemde bulunma hakkını da içerecek şekilde defalarca genişletmiştir. Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri 1983'te Grenada'yı işgalini açıkça kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlamakla gerekçelendirmiştir. Moskova 1979'da Afganistan'a girerken, Washington'un 1960'larda Güney Vietnam'daki askeri varlığını meşrulaştırmak için kullandığı argümana (meşru hükümetin daveti argümanına) başvurmuştur. Hindistan 1971'de Bengalli-Pakistanlıları Batı Pakistan'daki askeri diktatörlüğün baskıcı yönetiminden korumak için Bangladeş'e asker gönderdiğini savunmuş, Tanzanya 1979'da Uganda'da İdi Amin'i devirmek için müdahale etmiştir. Ancak insancıl müdahale kabul gören bir doktrin olmadığından, asıl gerekçeler meşru müdafaa (1971'de Doğu Pakistan'da devam eden iç savaşın neden olduğu bölgesel istikrarsızlıktan kaynaklanan Hindistan'a yönelik tehdit) veya demografik saldırganlık (Doğu Pakistan'daki iç savaştan kaçmak için çaresizce Hindistan'a akın eden on milyon mülteci) diliyle ifade edilme eğilimi göstermiştir.³⁵⁰ Belçika, Kosova krizi sırasında NATO müdahalesinden kaynaklanan bir davaya ilişkin sözlü sunumunda doktrine kısaca atıfta bulunmuş, ancak yazılı sunumunda doktrinden bahsetmemiştir. Birleşik Krallık, herhangi bir davada doktrine dayanmamış olmasına rağmen, sık sık insancıl müdahalenin -hedef devletin

³⁵⁰ Ramesh Thakur, 'Non-Intervention in International Relations: A Case Study' Political Science (1990) 42(1) 27-61, 29-30.

rızası olmadan ve gerekirse BM Güvenlik Konseyi'nin açık izni olmaksızın- istisnai durumlarda hukuken izin verilebilir olduğunu iddia etmiştir.³⁵¹

Ayrıca birçok uluslararası hukuk yazarı insancıl müdahale doktrininin hukukiliğini sorgularken, kimi yazarlar savunmaya devam etmişlerdir. Örneğin Lauterpacht, bir devlet, vatandaşlarına karşı temel insan haklarını inkâr edecek ve insanlığın vicdanını sarsacak şekilde zulüm ve eziyet uyguladığında müdahaleye hukuken izin verilebileceğini belirtmektedir.³⁵² Clapham, insancıl müdahale hakkının geliştirilmesinin *neo-colonial* nedenlerle sakıncalı görmüş ancak yaşam hakkının korunması açısından çok yakın bir tehdide karşı son çare olarak kuvvet kullanılması durumunun da göz ardı edilemeyeceğini ifade etmiştir.³⁵³ Wolf, bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik kitlesel katliamını önlemek için yapılan insancıl müdahalenin, mevcut uluslararası hukuk normları çerçevesinde sadece ahlaki açıdan değil, hukuki açıdan da haklı görülebilir bir eylem olduğunu savunmaktadır.³⁵⁴ Brierly, 1944'te kaleme aldığı eserinde, gelecekteki bir insan hakları sözleşmesinin ihlalinin, ihlalcı devlete yönelik müdahaleye izin verilebileceğini öngörmüş; ancak bu tür bir müdahalenin, savaş sonrası muhtemel kurulacak uluslararası otoritenin iznini gerektirerek, kötüye kullanıma karşı korunması gerektiği sonucuna varmıştır.³⁵⁵ Chesterman, uluslararası hukukta bir insancıl müdahale hakkı tesis etmek için, ya böyle bir hakkın madde 2/4'ün açık ifadesiyle uyumsuz olmadığını ya da madde 2/4'ün, Şart'ın öngördüğü kolektif güvenlik rejiminin bir krize çözüm getiremediği durumlarda, uluslararası teamül hukukuyla temellendirilebilecek, kendi hakkını alma (*self-help*) şeklindeki tek taraflı bir eylemi dışlamadığını ispat etmenin gerekli olduğunu savunmaktadır.³⁵⁶

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Lassa Francis Oppenheim, Hersch Lauterpacht (Ed.), International Law: A Treatise (6th Edition, Longmans, Green and Co. 1947) 96.

³⁵³ Andrew Clapham, Brierly's Law of Nations (7th edition, Oxford University Press 2012) 259,260.

³⁵⁴ Wolf, 334.

³⁵⁵ James Leslie Brierly, The Outlook for International Law (Clarendon Press 1944) 117. Gerçekten de sadece güçlü devletler bu tür askeri tedbirler alabildiği için doktrinin işleyişinin suiistimale açık olduğu bir gerçektir.

³⁵⁶ Chesterman, 47.

1.3. Birleşmiş Milletler Sisteminde Sivillerin Koruması

BM Şartı'nın çeşitli maddelerinde³⁵⁷ insan haklarına atıf yapılmakta, insan haklarının “geliştirilmesi” (*promotion*), “saygı gösterilmesi” (*respect*) ve “gözetilmesi” (*observance*) çağrısında bulunmaktadır. İnsan haklarına yapılan tüm bu atıflarla ilgili olarak, özellikle madde 1/3 uyarınca, insan haklarına saygı BM'nin temel amaçlarından biri olarak yorumlanmalıdır.

Ne var ki, 1946'dan bu yana, BM Şartı'nın insan hakları hükümlerinin üye devletlere hukuki yükümlülükler getirip getirmediği konusunda akademik görüşler bölünmüştür. BM'nin henüz kurulduğu yıllarda, bir görüşe göre Şart, BM Örgütü'nün izleyeceği ve üyelerin iş birliği yapma taahhüdünde bulunduğu bir eylem programı belirlemekle sınırlıdır. Bu görüşün destekçilerinden Hudson, Şart'ın kendisinin öngörmediği yeni anlamların yüklenmesinin, Şart hükümlerinin çarpıtılması olduğunu ifade ederek bu yöndeki girişimleri şiddetle eleştirmiştir.³⁵⁸ Hudson, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun bir üyesi olarak, Komisyon 1949 yılında Devletlerin Hak ve Ödevleri Bildirgesi (*Declaration on the Rights and Duties of States*) taslağını değerlendirirken, insan haklarına saygı konusunun Şart'ta geçtiği her yerde, bunun ulaşılması gereken bir amaç olduğunu, BM üyelerine hiçbir şekilde insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterme konusunda hukuki bir yükümlülük getirmediğini savunmuştur.³⁵⁹

Hans Kelsen de bu minvalde bir görüş ileri sürmüştü ve Şart'ın, üye devletlere, giriş bölümünde veya Şart metninde belirtilen hak ve özgürlükleri tanıma konusunda kesin bir yükümlülük getirmediğini, Şart'ın bu konuda kullandığı dilin, üyelerin haklar ve özgürlükler konusunda hukuki yükümlülükler altında oldukları yorumuna izin vermediğini ifade etmiştir. Ayrıca, Şart'ın hiçbir şekilde atıfta bulunduğu hak ve özgürlükleri ayrıntılarıyla belirtmediğini; bu nedenle üyelerin bu konudaki hukuki yükümlülüklerinin ancak Şart'ta yapılacak bir

³⁵⁷ Bkz. madde 1/3, madde 13/1-b, madde 55/c, madde 56, madde 62/2, madde 68, madde 76/c.

³⁵⁸ Manley O. Hudson, 'Integrity of International Instruments' *The American Journal of International Law* (editorial comment) (1948) 42(1) 105-108.

³⁵⁹ "Yearbook of the International Law Commission, 25th Meeting" 1949, s.178, 179.

değişiklikle veya üye devletler tarafından onaylanan bir sözleşmeyle belirlenebileceğini açıklamıştır.³⁶⁰

Diğer düşünce ekolünün başlıca temsilcilerinden Lauterpacht ise, Şart'ın insan haklarına ilişkin doğrudan üye devletlere yükümlülük getirmesinin Şart'ın geneliyle tutarlı bir yaklaşım olduğunu ifade etmiştir. Yazar'a göre Şart'ın konuya ilişkin hükümleri, BM'nin amaçlarında belirgin bir şekilde yer almakta olup, BM üyeleri bu amaçlar doğrultusunda hareket etme konusunda hukuki bir yükümlülük altındadır; temel insan haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermek ve bunları gözetmek onların hukuken görevidir.³⁶¹

Bu amacın devletler için insan hakları yükümlülükleri oluşturup oluşturmadığı sorusu bir süre tartışılmış; ancak bugün genellikle BM Şartı'nın üye devletler için insan hakları yükümlülükleri içerdiği kabul edilmektedir.

Madde 56'da ifade edilen *“Tüm Üyeler, Madde 55'te belirtilen amaçlara ulaşmak için gerek birlikte gerekse ayrı ayrı, Örgüt ile iş birliği içinde hareket etmeyi yükümlenirler.”* şeklindeki taahhütte belirgin bir görev unsuru bulunmaktadır. Lauterpacht'a göre Şart'ın, BM üyelerinin hukuken insan haklarını ve temel özgürlükleri göz ardı etme ve ihlal etme hakkına sahip olduğu bir şekilde yorumlanması, Şart'ın bir bütün olarak hem hukuki hem de ahlaki otoritesini yok edecektir.³⁶²

Şartta yer alan insan hakları taahhütleriyle ilgili olarak, yani bu yükümlülükle hangi hakların kastedildiğine ilişkin, Şart net bir cevap vermemektedir. Bu noktada BM'nin insan hakları yükümlülüklerinin içeriği tanımlanırken, sıklıkla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Siyasi ve Medeni Haklar ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin iki sözleşmeye atıfta bulunmaktadır.³⁶³

³⁶⁰ Hans Kelsen, *The Law of the United Nations, a Critical Analysis of its Fundamental Problems* (Stevens and Sons Limited 1950) 29-32.

³⁶¹ Lauterpacht, *International Law and Human Rights*, 147-149.

³⁶² Ibid.

³⁶³ Christian Tomuschat, *Human Rights : Between Idealism and Realism* (Oxford University Press 2003) 32.

BM Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve çoğu uluslararası insan hakları antlaşmasından daha eski tarihli olduğundan, BM Şartı'nın insan haklarına yapmış olduğu genel atıfların, sonraki gelişmeler bağlamında ve bunlarla uyumlu bir şekilde okunması gerektiği yaygın olarak kabul edilen bir gerçektir.³⁶⁴ Bu yorum AİHM tarafından da kabul edilmiş ve Mahkeme, Sözleşme'nin dış dünyadan kopuk ve ilişkisiz olarak yorumlanamayacağını ve uygulanamayacağını, diğer uluslararası hukuk kurallarının da öz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir.³⁶⁵

BM sistemi için önemli bir yer kaplayan UAD'nin zaman içinde insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasında önemli bir rol oynadığı görülmüştür. UAD geçmişte yargı yetkisini kullanarak ve danışma görüşleri vererek uluslararası düzeyde insan haklarının korunmasıyla ilgili kurallara önemli katkılarda bulunmuştur. Soykırım, göç, ırk temelinde ayrımcılık vb. alanlarda çeşitli içtihatlar ortaya koymuştur.

Bu bağlamda Divan, BM İnsan Hakları Komitesi'nin insan hakları ve temel özgürlüklerinin *erga omnes* yükümlülük olduğunu, BM Şartı'nın insan hakları ve temel özgürlüklere evrensel saygıyı ve bunlara riayeti teşvik etme yükümlülüğünün bulunduğu görüşünü birçok kez teyit etmiştir.³⁶⁶ Divan, BM'nin insan haklarına ilişkin hükümlerinin, devletler için bir yükümlülük getirdiğini kabul etmekle birlikte, bu başlık altında incelenen kararlarda görüleceği üzere, bu hükümlerin uluslararası hukukun diğer kurallarıyla uyumlu bir şekilde yorumlanması gerektiğini de göstermiştir.

Söz gelimi Soykırım Suçunun İşlenmesinin Önlenmesi ve Sorumluları Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmeye Çekinceler Koyulması Hakkında Danışma Görüşü'nde Divan, Sözleşme'nin esasının, BM'nin soykırımı, insanlığın vicdanını sarsan ve BM'nin ruhuna ve amaçlarına aykırı uluslararası hukuka göre bir suç olarak kınama ve cezalandırma niyeti olduğunu vurgulamıştır.³⁶⁷ Buna dayanarak Divan şu iki sonuca varmıştır: İlki, Sözleşmenin

³⁶⁴ Foley, 36.

³⁶⁵ European Court of Human Rights in *Loizidou v. Turkey* (merits), Appl. No. 25781/94, Judgment 18 December 1996., parag. 43.

³⁶⁶ U.N. Human Rights Committee, General comment no. 31 (80th session: 2004 : New York), parag.2.

³⁶⁷ Bkz. UN Doc General Assembly Resolution 96/1 (1946).

temelini oluşturan ilkelerin, sözleşmeden kaynaklı bir yükümlülük olmasa bile, devletler için bağlayıcı olduğu kabul edilen ilkeler olması. İkincisi sonuç ise hem soykırımın kınanmasının hem de Sözleşme'nin Giriş bölümünde de yazıldığı üzere, insanlığı “bu tür iğrenç bir beladan kurtarmak için” gerekli olan iş birliğinin *evrensel* karakterde olmasıdır. Soykırım Sözleşmesi'nin, Genel Kurul ve sözleşmeciler tarafından, kapsam bakımından kesinlikle evrensel olması amaçlanmıştır; Sözleşme'nin temelini oluşturan ilkeler, Sözleşme'ye taraf olmasalar bile, medeni uluslar tarafından tüm Devletler için bağlayıcı olarak kabul edilmiştir.³⁶⁸

Güney Afrika'nın Namibya üzerinde devam eden manda himayesinin hukuki sonuçlarına ilişkin 1971'de vermiş olduğu danışma görüşünde Divan, eski manda rejiminin BM Antlaşması uyarınca, uluslararası statüye sahip bir bölgede, ırk ayrımı gözetmeksizin herkes için insan haklarına ve temel özgürlüklere uymayı ve saygı göstermeyi taahhüt ettiğini; ancak Güney Afrika'nın Namibya'da izlediği resmi hükümet politikasının, BM Şartı uyarınca üstlendiği uluslararası yükümlülüklerle uygun olmadığını ifade etmiştir. Yani, Güney Afrika'nın *apartheid* uygulama politikasının, temel insan haklarının inkârını teşkil eden ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik kökene dayalı ayırım, dışlama, kısıtlama ve sınırlamalarını Şart'ın amaç ve ilkelerinin açık bir ihlali olduğuna karar vermiştir.³⁶⁹

Divan, 1970'te, Barcelona Traction Davası'nda, bazı hakların önemi göz önünde bulundurulduğunda, tüm devletlerin bu tür hakların korunmasında hukuki menfaatleri olabileceğini; bu haklara ilişkin yükümlülüklerin, doğası gereği tüm devletleri ilgilendirdiğini ve bu yükümlülüklerin *erga omnes* yükümlülükler olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁰ Devamında *erga omnes* yükümlülük getiren bu hakların kaynağının, saldırı eyleminin ve soykırımın yasaklanmasından, ayrıca kölelikten ve ırk ayrımcılığından korunma gibi temel insan haklarına ilişkin ilke ve kurallar olduğunu belirtmiş; bu hakların kiminin genel uluslararası hukukun bünyesine girdiğini, kiminin ise evrensel veya yarı-evrensel nitelikteki uluslararası belgeler

³⁶⁸ Reservations to the Genocide Convention, Advisory Opinion 28 May 1951, ICJ Reports 1951., p.15, s.23.

³⁶⁹ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia, Advisory Opinion 21 June 1971, ICJ Reports 1971, p.16., parag.129-131.

³⁷⁰ Barcelona Traction case (Belgium v. Spain), Judgment 5 February 1970, ICJ Reports 1970, p.3, parag.33.

tarafından tanındığını ifade ederek bu tür insan hakları sözleşmelerinin BM sistemindeki önemini vurgulamıştır.³⁷¹

1980’de Tahran Rehineler Davası’nda Divan, İran’ın uluslararası yükümlülüklerine yönelik ihlalleri ele alırken, İranlı yetkililerin, militanların 4 Kasım 1979’da gerçekleştirdikleri silahlı saldırıya karşı çıkmaması ve bu kişilerin Büyükelçilik binasını ve personelini ele geçirmelerine engel olma konusundaki başarısızlıkları ve hatta yaratılan durumu neredeyse onaylamalarına değinmiş, öte yandan ABD’yi belirli taleplere boyun eğmeye zorlamak amacıyla bir grup silahlı militan tarafından Büyükelçiliğin işgalini ve personelinin alıkonulmasını aylarca kasıtlı olarak sürdürdüğünü ifade etmiştir. Ardından insanları haksız yere özgürlüklerinden mahrum etmek ve onları zor koşullar altında fiziksel kısıtlamaya tabi tutmanın, BM Şartı’nın ilkelerine ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde belirtilen temel ilkelere açıkça aykırı olduğunu belirtmiştir.³⁷² Mahkemenin bir devletlerin uluslararası yükümlülüklerinden bahsederken İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne atıf yapması, bu belgenin yeterli hukuki statüye sahip bir belge olarak kabul edildiğinin kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

Buraya kadar verilen örneklerde Divan tarafından insan hakları ve temel özgürlüklerinin *erga omnes* yükümlülükler olarak kabul edildiği görülmektedir. Bundan sonra incelenen örneklerde ise Divan’ın, insan haklarına ilişkin BM yükümlülükleri ile BM Şartı’nın birer parçasını oluşturan diğer uluslararası hukuk kurallarını birlikte yorumladığı görülmektedir.

Söz gelimi 1995 yılında Doğu Timor Davası’nda; 1989’da Avustralya ve Endonezya arasında yapılan antlaşma neticesinde, Portekiz tarafından, Avustralya’nın söz konusu antlaşmayı yapmasının hukuka aykırı olduğu, bu şekilde Doğu Timor halkının self-determinasyon ve doğal kaynaklar üzerinde egemenlik haklarının ihlal edildiği iddialarında bulunmuştur.³⁷³ Avustralya, Portekiz ile kendisi arasında herhangi bir uyuşmazlık olmadığını,

³⁷¹ Ibid, parag.34.

³⁷² Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran), Judgment 24 May 1980, ICJ Reports 1980, p.3, parag.91.

³⁷³ Case Concerning East Timor, (Portugal v. Australia), Judgment June 30, 1995, ICJ Reports 1995, p.90., parag.19.

Portekiz'in kendisine değil Endonezya'ya dava açması gerektiğini iddia etmiştir.³⁷⁴ Zira Avustralya her zaman Doğu Timor halkının self-determinasyon hakkını ve Doğu Timor'un özerk olmayan ülke statüsünü tanıdığını belirtmiştir.³⁷⁵ Gerçekten de Avustralya'nın başlıca itirazlarından biri kendisi ile Portekiz arasında gerçekte herhangi bir uyumsuzluğun olmamasıdır. Portekiz'in başvurusunun Divan'ın, davanın tarafı olmayan Endonezya'nın hak ve yükümlülüklerine dair karar vermesine yol açacağını belirtmektedir.³⁷⁶ Portekiz, Avustralya'nın *erga omnes* nitelikli hakları ihlal ettiğini, diğer devletlerin hukuka uygun davranıp davranmadığına bakmaksızın, Avustralya'nın bu haklara saygı göstermesi gerektiğini iddia etmiştir.³⁷⁷ Bunun üzerine Divan, BM Şartı ve uygulamasına göre halkların self-determinasyon hakkına sahip olduğunun inkâr edilemez olduğunu; bu hakkın Şart tarafından tanındığını ve Divan'ın içtihatlarında da yer aldığı, self-determinasyon hakkının uluslararası hukukun temel prensiplerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Ne var ki, “*Bir normun erga omnes nitelikte olması ile divanın yargı yetkisini kabul etme kuralı birbirinden farklı iki konudur.*”

³⁷⁴ Divan söz konusu kararda ilkin Portekiz ve Endonezya'nın Doğu Timor'daki varlığı hakkında tarihi açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre, Doğu Timor 16. Yüzyılda Portekiz sömürgesi haline gelmiş ve Portekiz'in buradaki varlığı 1975'e kadar devam etmiştir. Adanın batı tarafı ise Alman sömürgesi iken, sonradan Endonezya'ya katılmıştır. Doğu Timor'da yaşanan iç karışıklıkların ardından Aralık 1975'te Endonezya silahlı güçleri Doğu Timor'a müdahale etmiş, Portekiz ise adayı tamamen terk etmiştir. Portekiz'in ayrılmasıyla Endonezya güçleri Doğu Timor'u işgal etmiştir. Temmuz 1976'da Endonezya Doğu Timor'un kendi ülkesinin bir parçası olduğunu ilan etmiştir. Parag.13. Endonezya'nın Doğu Timor'u işgalinin ardından BM Güvenlik Konseyi ve Genel kurul çeşitli kararlar almıştır. Bu kararlar genel olarak işgali kınayan, Doğu Timor halkının self-determinasyon hakkına saygı duymaya çağırın, Endonezya'nın derhal bölgeden çekilmesi çağrısında bulunan kararlardır. Parag.14-15. Ocak 1978'de Doğu Timor'un Endonezya'ya katılması, Avustralya tarafından *de facto* olarak tanınmış, Doğu Timor ve Avustralya arasındaki kıta sahanlığının belirlenmesi için Endonezya ile görüşmeler başladığında ise *de jure* olarak tanınacağı sözü verilmiştir. Görüşmeler Şubat 1979'da başlamış ancak bir sonuç elde edilememiştir. Bunun üzerine Aralık 1989'da “Kuzey Avustralya ile Endonezya'nın Doğu Timor eyaleti” arasında iş birliği alanı oluşturan bir antlaşma yapılmıştır. Parag. 17-18. İşte bu gelişmeler karşısında Portekiz, Avustralya'nın 1989 antlaşmasını akdetmesinin hukuka aykırı olduğu ve bu şekilde Doğu Timor halkının self-determinasyon ve doğal kaynaklar üzerinde egemenlik haklarının ihlal ettiği gerekçesiyle Divan'a başvurmuştur. Ibid., parag. 19.

³⁷⁵ Ibid., parag. 21.

³⁷⁶ Ibid., parag. 20.

³⁷⁷ Ibid. parag.29.

diyerek Divan, talep edilen yükümlülüklerin niteliği ne olursa olsun yani *erga omnes* nitelikte olsalar dahi, kendisinin, davaya taraf olmayan bir devletin (Endonezya) eylemlerinin hukukiliğini değerlendirmek suretiyle hüküm veremeyeceğini belirtmiştir.³⁷⁸ Divan, Endonezya'nın gıyabında verilecek böyle bir kararın bu devletin hak ve sorumluluğuna ilişkin olacağı ve "Divan'ın sadece rızası bulunan devletler hakkında yargılama yetkisinin bulunduğu" şeklindeki yerleşmiş uluslararası hukuk kuralının³⁷⁹ ihlali olacağını vurgulamıştır.³⁸⁰

2012'de Devletin Yargı Bağımsızlığı Davası, Aralık 2008'de Almanya tarafından, İtalya aleyhine, İtalyan mahkemelerinin Almanya'nın uluslararası hukuktan doğan yargı bağımsızlığını ihlal ettiği gerekçesiyle açılmıştır. İtalya Alman devleti tarafından İkinci Dünya Savaşı esnasında işlenen uluslararası insancıl hukuk ihlallerinden zarar görenlerin, zararlarının karşılanması amacıyla Almanya aleyhine İtalyan mahkemelerinde tazminat davası açmış ve Alman devlet mülkü olan ve İtalya'da bulunan *Villa Vigoni*'ye karşı haciz işlemlerine izin vermiştir. Almanya'nın yargı bağımsızlığı itirazına karşı İtalya Divan'da ihlal edilen uluslararası hukuk kurallarının buyruk kurallar (*jus cogens* normlar) olduğu savunmasında bulunmuştur.³⁸¹ Divan ise mevcut uluslararası örf ve âdet hukukuna göre, bir devletin dokunulmazlık hakkının, uluslararası silahlı çatışma hukuku ve uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlali sebebiyle kaldırılamayacağı sonucuna varmıştır.³⁸² Ardından silahlı çatışmalar hukukunu düzenleyen *jus cogens* kuralları ile Almanya'ya dokunulmazlık veren kurallar arasında bir çatışmanın mümkün olamayacağını; zira devlet dokunulmazlığı ilgili kuralların niteliği gereği usuli olduğunu; işgal altındaki sivillerin öldürülmesi, sivillerin ve savaş esirlerinin zorla çalıştırılmak üzere sürgün edilmesini yasaklayan silahlı çatışmalar hukuku kurallarının *jus cogens* kurallar olduğu varsayımında dahi, bu kuralların yargı bağımsızlığına ilişkin kurallarla çatışma halinde olamayacağını ifade etmiştir. Öte yandan, uluslararası örf ve âdet hukukuna uygun olarak bir

³⁷⁸ Ibid. parag.29.

³⁷⁹ Divan burada Roma'dan Kaçırılan altın Paralar Davası'na atıfta bulunmaktadır. Monetary Gold Removed from Rome in 1943 (Italy v. UK, US and France), Judgment 15 June 1954, ICJ Reports 1954., s.32.

³⁸⁰ Case Concerning East Timor. parag.34.

³⁸¹ Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgment 3 February 2012, ICJ Reports 2012, p.99., parag.80.

³⁸² Ibid. parag.91.

devlete, devlet dokunulmazlığının tanınmasının, *jus cogens* bir normun ihlali ile ortaya çıkan durumun, hukuka uygun olduğunun kabulü anlamına gelmeyeceğini de eklemiştir.³⁸³

Divan bu yöndeki yaklaşımını iki davada daha benimsemiştir: Kongo Ülkesinde Silahlı Faaliyetler Davası ve Tutuklama Kararı Davası.

Kongo Ülkesinde Silahlı Faaliyetler Davası'nda³⁸⁴ Divan, *erga omnes* hak ve yükümlülüklerin veya uluslararası hukukun emredici kurallarının bir uyuşmazlıkta söz konusu olmasının, Divan'ın sadece tarafların rızası ile yetkili kılınması ilkesine bir istisna oluşturmayacağını belirtmiştir.³⁸⁵

22 Mayıs 2002'de Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ruanda aleyhine, Ağustos 1998'den o güne değin devam eden silahlı saldırı eylemlerinden kaynaklanan insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk ihlalleri nedeniyle dava açmıştır. Ruanda ise yetkisizlik ve dilekçenin kabul edilemezliği itirazlarında bulunmuştur. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Divan'ın yetkili olduğunu kanıtlamak için çeşitli uluslararası antlaşmalarda yer alan tahkim kayıtlarını ileri sürmüştür. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ruanda'nın Soykırım Sözleşmesi'nin 9. Maddesine (uyuşmazlığın UAD'de görüleceğine ilişkin hüküm) çekince koymasının, sözleşmenin konu ve amacına uygun olmadığını; zira Sözleşme'nin *jus cogens* normlar içerdiğini, Sözleşme tarafından belirlenen haklar ve yükümlülüklerin *erga omnes* nitelikte olduğunu, bu sebeple Ruanda'nın çekincesinin geçersiz olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine Divan, bir normun *erga omnes* niteliği ile Divan'ın yargılama yetkisine rıza

³⁸³ Ibid. parag.93.

³⁸⁴ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda) Jurisdiction and Admissibility, 3 February 2006, ICJ Reports 2006, p.6. 23 Haziran 1999 tarihinde DKC, BM Şartı ile Afrika Birliği Örgütü Şartı'nı ihlal etmek suretiyle, ülkesine karşı ilahlı eylemlerde bulundukları gerekçesiyle Burundi, Uganda ve Ruanda aleyhine UAD'ye dava açmıştır. Burundi ve Ruanda Divan'ın yetkisine ve dilekçenin kabul edilebilirliğine itiraz etmişler; bunun üzerine Kasım 2001'de DKC Burundi ve Ruanda aleyhine açmış olduğu davalardan feragat ettiğini Divan'a bildirmiş, Uganda'ya karşı açılan dava ise devam etmiştir. 22 Mayıs 2002'de DKC bu kez Ruanda aleyhine, Ağustos 1998'den o güne değin devam eden silahlı saldırı eylemlerinden kaynaklanan insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk ihlalleri nedeniyle dava açmıştır. Ruanda ise yetkisizlik ve dilekçenin kabul edilemezliği itirazlarında bulunmuştur.

³⁸⁵ Ibid. parag.125

göstermesi kuralının birbirinden farklı olduğunun, önceki kararlarında olduğu gibi, altını çizmiştir. Bir uyuşmazlıkta *erga omnes* hak ve yükümlülüklerin söz konusu olmasının Divan’a bu uyuşmazlığı ele almak konusunda bir yetki vermeyeceğini; aynı durumun, uluslararası hukukun emredici normları ile Divan’ın yargı yetkisinin tesisi arasındaki ilişki için de geçerli olduğunu açıklamıştır. Ardından “*bir uyuşmazlığın bu nitelikte bir norma uyulmasıyla ilgili olması, ki soykırım yasağıyla ilgili olarak durum kesinlikle böyledir, Mahkeme’nin bu uyuşmazlığı ele alması için kendi başına bir temel oluşturamaz.*” Demek suretiyle, nihayetinde söz konusu uyuşmazlıkta yetkili olmadığına karar vermiştir.³⁸⁶

2002’de Belçika Tutuklama Kararı Davası’nda Divan, *jus cogens* kavramına açıkça atıfta bulunmamakla birlikte, bir Dışişleri Bakanı’nın, -şüphesiz *jus cogens* niteliği taşıyan- kuralları ihlal etmekle suçlanmasının; Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ni, uluslararası teamül hukuku gereği sahip olduğu, dokunulmazlık talep etme hakkından mahrum bırakmayacağına karar vermiştir.³⁸⁷

2007’de Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına dair Sözleşme’nin Uygulanmasına İlişkin Dava’da Divan, Srebrenica’da yaşanan katliamı soykırım olarak kabul etmekle birlikte, soykırım suçunu oluşturan eylemlerin, davalı devlete atfedilemeyeceğine; söz konusu eylemlerin devlete izafe edilecek kişi ve organlar tarafından işlenmediğine; neticede devletin sadece soykırım suçunu önleme ve cezalandırma yükümlülüğüne aykırı davrandığı için sorumlu tutulabileceğine hükmetmiştir.³⁸⁸

Divan, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin Sırp Cumhuriyeti’ne mali destek de dahil olmak üzere önemli ölçüde destek sağladığına ve bu desteğin aldığı biçimlerden birinin VRS’nin (Sırp Cumhuriyeti ordusu) bazı memurlarına maaş ve diğer yardımların ödenmesi olduğuna şüphe olmadığını, ancak bunun onları otomatik olarak Yugoslavya Federal

³⁸⁶ Ibid. parag. 64.

³⁸⁷ Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment 14 February 2002, ICJ Reports 2002, p.3, parag. 58.

³⁸⁸ Verda Neslihan Akün, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına dair Sözleşme’nin Uygulanmasına İlişkin Dava (26 Şubat 2007 Tarihli Karar) içinde Tütüncü, Şimşek, Uzun, Arıkoğlu, Akün, Korkmaz-Sürer, Güneysu, Gökalp (eds) Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007) (Beta 2008) 26.

Cumhuriyeti'nin bir organı yapmadığını belirtmiştir.³⁸⁹ Bu durumun, bu kişilerin eylemlerinin Sırp Devleti'nin eylemleriyle bir tutulabileceği anlamına gelemeyeceğini çünkü bu kişilerin “tamamen Sırp Devleti'ne bağımlı olmadığını” ve katliam sırasında Sırp Devleti'nin etkin kontrolü altında hareket etmediklerini ifade etmiştir.³⁹⁰ Bununla birlikte Divan, eylemlerin başka bir ülkede ve Sırp Devleti'nin etkin kontrolü altında olmayan güçler tarafından gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, Sırbistan'ın hem soykırımı önleme hem de cezalandırma yükümlülüğünü yerine getirmediğine ve bu nedenle uluslararası sorumluluğunun bulunduğu sonucuna varmıştır.³⁹¹

Bosna'daki durumla ilgili olarak, 1993'te Bosna-Hersek hükümeti tarafından Divan'dan geçici önlemler alınması talep edilmiştir. Buna göre Divan, 9 Aralık 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme uyarınca, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Hükümeti'nin (Sırbistan ve Karadağ), soykırım suçunun işlenmesini önlemek için gücü dahilindeki tüm tedbirleri alması gerektiğine karar vermiştir.³⁹² Bosna-Hersek ayrıca Divan'dan, Bosna-Hersek'e silah ambargosu uygulayan Güvenlik Konseyi'nin 713 (1991) sayılı kararı ve buna atıfta bulunan müteakip tüm Güvenlik Konseyi kararlarının hukuka uygunluğunun değerlendirmesini talep etmiştir.³⁹³ Bosna-Hersek Soykırım Sözleşmesinin 8. maddesine³⁹⁴ atıf yaparak, sözü geçen soykırım eylemlerini “önlemek ve bastırmak için elinden geleni yapmak üzere derhal ve etkili bir şekilde harekete geçmeye” çağırılmış; ancak Divan, yargılamanın bu aşamasında, madde 8'in kendisine Statü'de öngörülenlere ek herhangi bir

³⁸⁹ Application of Genocide Convention (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment 26 February 2007, ICJ Report 2007., parag.388.

³⁹⁰ Ibid. parag. 385-415.

³⁹¹ Ibid. parag. 450.

³⁹² Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 8 April 1993, I.C.J. Reports 1993., parag.52. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I. C.J. Reports 1993., parag.61.

³⁹³ Ibid. parag 2(o)

³⁹⁴ “Her Sözleşen Taraf, Jenosit fiillerinin veya 3'üncü maddede mezkûr fiillerden herhangi birinin önlenmesi ve cezalandırılması için, Birleşmiş Milletler artına göre gereken tedbirlerin alınması hususunda Birleşmiş Milletler yetkili makamlarına müracaat edebilir.”

görev veya yetki vermediğine, Statü'nün 41. maddesi uyarınca hangi geçici tedbirlerin alınabileceğini değerlendirmekten fazlasını yapmak zorunda olmadığına hükmetmiştir.³⁹⁵

Lauterpacht ayırık görüşünde, Güvenlik Konseyi'nin 25 Eylül 1991 tarihli ve 713 (1991) sayılı kararı neticesinde konulan silah ambargosunun uygulanmaya devam edilmesiyle, Bosna'daki Müslüman nüfusun, Sırpların soykırım faaliyetlerine maruz kalması arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Ayrıca Bosna Hersek'teki Sırp ve Müslüman nüfusun elindeki silahlar arasındaki belirgin dengesizliğin Sırp kontrolü altındaki bölgelerde etnik temizliğin yoğunluğunun artmasına katkıda bulunabileceğini belirtmiştir.³⁹⁶

Lauterpacht, BM Şartı madde 103 gereği³⁹⁷ Şartı'nın diğer uluslararası antlaşmalara göre öncelikli olması kuralının, Güvenlik Konseyi kararı ile *jus cogens* bir kural arasındaki bir çatışmayı kapsayamayacağını; zira soykırım yasağının uluslararası hukukun sıradan bir kuralı olmadığını, *jus cogens* statüsüne sahip olduğunu savunmuştur.³⁹⁸ Yargıç Lauterpacht durumu şöyle açıklamaya çalışmıştır:

“Güvenlik Konseyi'nin bir jus cogens kuralını açıkça ve kasıtlı olarak çiğneyen ya da insan haklarının ihlalini gerektiren bir kararı kasten kabul edeceği düşünülmemelidir. Ancak bir Güvenlik Konseyi kararının istemeden ya da öngörülemeyen bir şekilde böyle bir duruma yol açma ihtimali göz ardı edilemez. Görünen o ki, burada olan da budur. Bu temelde, Bosna Hersek'in Sırlara karşı yeterince güçlü bir şekilde mücadele edememesi ve Sırpların etnik temizlik politikasının uygulanmasını etkili bir şekilde engelleyememesi, en azından kısmen,

³⁹⁵ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 8 April 1993, I.C.J. Reports 1993., parag.47. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I. C.J. Reports 1993., parag.39-41.

³⁹⁶ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v Yugoslavia (Serbia and Montenegro)), Order of 13 September 1993, I.C.J. Reports 1993, Separate Opinion of Judge Sir Lauterpacht. parag. 96.

³⁹⁷ “Birleşmiş Milletler Üyelerinin işbu Andlaşmadan doğan vecibeleri ile başka herhangi bir milletlerarası anlaşmadan doğan vecibelerinin çatışması halinde Andlaşma vecibeleri üstün gelecektir.”

³⁹⁸ Separate Opinion of Judge Lauterpacht, parag.100.

*Bosna Hersek'in silah ve teçhizata erişiminin ambargo tarafından ciddi şekilde sınırlandırılmış olmasına doğrudan atfedilebilir. Bu açıdan bakıldığında, Güvenlik Konseyi kararı Birleşmiş Milletler Üyelerini, bilmeden ve kesinlikle istemeyerek de olsa, Sırpların soykırım faaliyetlerinin bir dereceye kadar destekçisi olmaya ve bu şekilde ve bu ölçüde bir jus cogens kuralına aykırı hareket etmeye çağırmış olarak görülebilir.”*³⁹⁹

Yargıç bu analiz neticesinde iki olasılığın söz konusu olduğunu; ya katı bir mantıkla, 713 (1991) sayılı Güvenlik Konseyi kararı BM üyelerini soykırıma ortak etmeye başladığında, Bosna-Hersek'e karşı işleyişinde geçerli ve bağlayıcı olmaktan çıktığı ve BM üyelerinin bu kararı göz ardı etmekte özgür hale geldiği sonucu çıkarılabileceğini; ya da Divan'ın şu anda bu konuda bir pozisyon almayıp; bunun yerine, Güvenlik Konseyi'nin, ambargonun gelecekte yeniden değerlendirilmesinde göz önünde bulundurması için, *jus cogens*in buradaki öneminin Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunulmasını önermiştir.⁴⁰⁰

Bir diğer UAD davası ise Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin 29 Nisan 1999 tarihinde, NATO güçleri tarafından ülkesine düzenlenen askeri hareketin hukuka aykırılığı iddiasıyla, kuvvet kullanma eylemlerinin derhal kesilmesi için geçici tedbir talebiyle Divan önüne getirmiş olduğu, geçici önlemler alınmasını istediği davadır. Yugoslavya on NATO ülkesine (sırasıyla Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri) karşı dava açmıştır.⁴⁰¹ Bu dava, insancıl müdahalenin hukuka uygunluğu hakkında karar vermesi açısından Divan'ın sahip olduğu en açık fırsat olmasına karşın, Divan davanın esası üzerinde yargı yetkisi olmadığına karar vermiştir. Çünkü Yugoslavya Divan'ın zorunlu yargı yetkisini Nisan 1999'da, şikayetini sunmadan birkaç gün önce kabul etmiş, Mahkeme'nin yargı yetkisini bu tarihten sonraki durum veya olaylarla ilgili olarak ortaya çıkan veya çıkabilecek uyuşmazlıklar ile sınırlandırmıştır. UAD'nin bu kararı

³⁹⁹ Separate Opinion of Judge Lauterpacht, parag.102

⁴⁰⁰ Ibid., parag.103.

⁴⁰¹ Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Belgium), (Yugoslavia v. Canada), (Yugoslavia v. France), (Yugoslavia v. Germany), (Yugoslavia v. Italy), (Yugoslavia v. Netherlands), (Yugoslavia v. Portugal), (Yugoslavia v. Spain), (Yugoslavia v. United Kingdom), (Yugoslavia v. United States of America) Preliminary Objections, International Court of Justice, International Court of Justice, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999.

verdiği sırada çatışma devam etmekte olmasına rağmen, çatışmanın başlangıcı daha öncesine dayandığı için, Divan'ın davanın esası üzerinde yargı yetkisi yoktu.⁴⁰²

1.4. 'İnsancıl Müdahale'den 'Koruma Sorumluluğu'na

NATO'nun Kosova'ya yönelik müdahalesi, insancıl müdahale konusunu çok açık bir şekilde gündeme getirmiştir. BM'nin yetkilendirmesi olmaksızın hareket ederek NATO tarafından gerçekleştirilen bombardımanın gerekçesi insani gereklilikler olmuştur. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti tarafından 1999'da on NATO devleti aleyhine açılan Kuvvet Kullanma Yetkisine ilişkin davada, İngiltere ve ABD kısaca insani bir felaketi önleme ihtiyacına atıfta bulunmuş, sadece Belçika bir insani müdahale doktrininin varlığını savunmuş; o da sadece sözlü bildirimde yer almıştır. Divan tarafından Yugoslavya'nın geçici tedbirler talebine ilişkin taraf devletlerin görüşleri dinlenirken, Belçika, bu harekatın Şart'ın sadece bir Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmayı yasaklayan 2. maddesinin 4. paragrafıyla uyumlu bir silahlı insancıl müdahale olduğu görüşünde olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰³

Bu harekatın BM Güvenlik Konseyi'nin açık onayı olmaksızın gerçekleştiği göz önüne alındığında, müdahale esasen BM Şartı'nın hükümlerinin birinci dereceden ihlalidir.⁴⁰⁴ Ne var ki bu harekât Güvenlik Konseyi tarafından kınanmamış; NATO'nun kuvvet kullanmasını kınayan BMGK kararı üçe karşı on iki oyla reddedilmiştir.⁴⁰⁵ Kısacası, NATO harekâtı için herhangi resmi bir onay olmamasına rağmen, herhangi bir kınama da söz konusu olmamıştır.

⁴⁰² Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Belgium), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999, parag.24-29.

⁴⁰³ Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium), Oral Proceeding, Verbatim record 1999/15, 10 May 1999, at 3 p.m.

⁴⁰⁴ 1998 yılında, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, Kosova'da sivillere yönelik bir şiddet girişimi başlatmış, Güvenlik Konseyi 1160 ve 1199 (1998) sayılı kararlarında Kosova'daki insani durumun uluslararası barış için bir tehdit oluşturduğunu tespit etmiş ve insani bir felaketin önlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Rusya ve Çin'in bu yönde bir karar alınmasını veto etmeleri nedeniyle Güvenlik Konseyi askeri müdahale için yetki vermemiştir. Bkz. UN Doc S/RES/1160(1998), 31 March 1998.; UN Doc S/RES/1199 (1998), 23 September 1998.

⁴⁰⁵ UN Doc S/PV.3989 (1999)

NATO devletleri Kosova’da işlenen ve kamuoyuna mal olmuş zulüm vakalarına atıfta bulunarak söz konusu harekâtı gerekçelendirmişlerdir.⁴⁰⁶ Uluslararası hukukçuların çoğu NATO’nun Sırbistan’ı bombalamasının BM Şartı’nın katı yorumuyla bağdaşmadığını kabul etmekle birlikte onaylamışlardır. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan NATO operasyonunun başlamasının hemen ardından Yugoslav yetkililerin Kosova’da siyasi bir çözümü reddetmelerinden duyduğu üzüntüyü dile getiren bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada diplomasinin başarısızlığa uğramasının gerçekten trajik olduğunu; ancak barışın sağlanması için kuvvet kullanımının meşru olabileceği zamanların da olabileceğinden bahsetmiş; ancak Şart uyarınca Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında birincil sorumluluğa sahip olduğunu, bu nedenle Konsey’in, kuvvet kullanımına başvurulmasına ilişkin her türlü kararda yer alması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁰⁷

Kısa bir süre sonra Annan, BM İnsan Hakları Komisyonu’nda yaptığı konuşmada Sırp yetkililer tarafından Kosova’da yürütülen etnik temizlik kampanyasına atıfta bulunarak, soykırımcılar, etnik temizlikçiler ve insan hakları ihlallerinden suçlu olanlar için cezasızlığın kabul edilemez olduğu konusunda BM’nin kimseyi şüphede bırakmaması gerektiğini belirtmiş; BM’nin hiçbir zaman onların sığınağı, Şart’ın ise hiçbir zaman bu tür eylemlerin meşruiyet kaynağı olmayacağını vurgulamıştır. Ardından, azınlıkların şiddet yoluyla bastırılmasına karşı uluslararası bir normun, devlet egemenliği kaygılarının önüne geçmesi gerektiğine ve yavaş da olsa kesinlikle geçeceğine olan inancını eklemiştir.⁴⁰⁸

NATO’nun 1999’da Kosova’ya müdahalesi insancıl müdahale tartışmalarını en yoğun noktasına getirmiş, Genel Sekreter Kofi Annan Eylül 1999’da BM Genel Kurulu’nun 54. oturumunda yapmış olduğu konuşmada uluslararası toplumun bu meselelere nasıl yaklaşılacağı

⁴⁰⁶ Gelişmekte olan ülkelerin buna yanıtı, egemenliğin adaletsiz bir dünyanın kurallarına karşı kendilerinin nihai savunması olduğu yönündeydi. Aynı şekilde o dönemde 113 üyeli Bağılantısızlar Hareketi (*Non-Aligned Movement*) de BM Şartı’nda ya da uluslararası hukukun genel ilkelerinde hukuki bir dayanağı olmayan sözde insancıl müdahale hakkını reddetmişlerdir. The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background Supplementary Volume to the Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001, Ottawa, s.162.

⁴⁰⁷ UN Doc Press Release, SG/SM/6938, 24 March 1999.

⁴⁰⁸ UN Doc Press Release, SG/SM/6949, 7 April 1999.

konusunda bir fikir birliğinde olmaları ve bu konuda birlik oluşturmaları gerektiğini vurgulamıştır. Güvenlik Konseyi'nin Ruanda ve Kosova'daki başarısızlıklarını hatırlatmış; BM üyelerini Şart ilkelerini korumakla, insanlığa karşı ihlallerde harekete geçme konusunda ortak bir zemin bulmaya davet etmiştir. Genel Sekreter öte yandan, insanlığın ortak vicdanının en büyük desteği BM sisteminde bulamazsa, barış ve adaleti tesis etmek için başka yolları denemesinin ciddi bir tehlike arz edeceği uyarısında bulunmuştur.⁴⁰⁹

Bir yıl sonra Genel Sekreter Genel Kurul'a sunduğu Milenyum Raporu'nda bu ikilemi yeniden dile getirmiş ve eğer insani müdahale gerçekten de egemenliğe karşı kabul edilemez bir saldırı ise, Ruanda'da, Srebrenitsa'da - insanlığın ortak vicdanını derinden sarsan ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine nasıl karşılık verilmelidir sorusunu yöneltmiştir.⁴¹⁰ Eylül 2000'de Kanada Hükümeti, Genel Sekreter'in çağrısına bağımsız "Devlet Egemenliği ve Müdahale Hakkında Uluslararası Komisyonu"nın (*International Commission on Intervention and State Sovereignty - ICISS*) kurulduğunu duyurarak yanıt vermiştir. ICISS, konuyla ilgili olarak küresel bir siyasi uzlaşa sağlamak amacıyla kurulmuştur Komisyon, çalışmaları neticesinde 2001 tarihli "Koruma Sorumluluğu" nihai raporunu oluşturmuştur.⁴¹¹ Komisyonun orijinal adı İnsancıl Müdahale Komisyonu'dur; ancak kullanılan dilin tartışmalı olacağı endişesiyle bu isim değiştirilmiştir. Komisyon, 'insancıl müdahale' müdahale terimini kullanmayı bilinçli olarak kullanmadığını belirtmiş, bu bağlamda 'müdahale' ya da insani koruma amacıyla 'askeri müdahale' kavramını tercih etmiştir. Bu raporda bir 'müdahale hakkı'ndan değil, 'koruma sorumluluğu'ndan bahsedileceğini vurgulamıştır.⁴¹²

İnsancıl müdahale doktrinin uluslararası hukukta devlet uygulamalarıyla desteklenememesi, bu konudaki tartışmaların devam etmesi ve farklı görüşlerin ileri sürülmesi

⁴⁰⁹ UN Doc Press Release SG/SM/7136 GA/9596, 20 September 1999.

⁴¹⁰ "'We the Peoples' : The Role of the United Nations, 21st Century / Kofi A. Annan, Secretary-General of the United Nations," s.48.

⁴¹¹ Evans, Gareth and Mohamed Sahnoun (Co-Chairs of the Commission), The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001, International Development Research Centre, Ottawa. (Bundan sonra ICISS, The Responsibility to Protect olarak anılacaktır.)

⁴¹² Ibid. parag. 1.37-1.40 ve parag. 2.4.

nedeniyle insancıl müdahalenin yerine geçmesi saikiyle koruma sorumluluğu terimi ileri sürülmüştür. İnsan hakları ve uluslararası ceza hukuku alanındaki ilerlemeler insancıl müdahaleden daha kapsamlı bir doktrin ihtiyacını doğurmuştur.⁴¹³ Buna göre soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar gibi uluslararası hukukun ağır ihlallerini önleme konusunda yükümlülüklerini yerine getirmeyen ve hatta bu konuda baş rol oynayan devletlere yönelik, koruma sorumluluğu adı altında kuvvet kullanılması gerektiği savunulmuştur.⁴¹⁴

ICISS'nin Koruma Sorumluluğu başlıklı raporu, kavramsal dili değiştirmeyi, sorumluluğu ulusal düzeyde devlet yetkililerine, uluslararası düzeyde ise Güvenlik Konseyi'ne yüklemeyi ve müdahaleler gerçekleştiğinde bunların uygun şekilde yapılmasını sağlamayı amaçlamıştır.⁴¹⁵

Koruma sorumluluğu kavramı ilk kez Komisyon'un kabul ettiği bu raporda kullanılmıştır. ICISS "insancıl müdahale" ifadesinin uzun geçmişini ve süregelen yaygın ve popüler kullanımını kabul etmiş; ancak bu terminolojiyi benimsememe konusunda bilinçli bir karar almıştır.⁴¹⁶ ICISS delegelerinden ve söz konusu raporun yazarlarından biri olan Thakur'a göre bu iki kavram; siyasi, kavramsal, normatif, prosedürel ve operasyonel olarak birbirinden ayrılmaktadır.⁴¹⁷

ICISS'se göre uluslararası devletler topluluğu için yol gösterici bir ilke olarak koruma sorumluluğunun temelleri şunlarda yatmaktadır⁴¹⁸:

i. egemenlik kavramının doğasında bulunan yükümlülükler,

⁴¹³ Yusuf Aksar, Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II (6. baskı, Seçkin 2021) 151.

⁴¹⁴ ICISS, The Responsibility to Protect, ; Sercan Reçber, İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu (On İki Levha 2016) 207.

⁴¹⁵ ICISS, The Responsibility to Protect.

⁴¹⁶ Ibid., 9 parag.1.39.

⁴¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ramesh Thakur, The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect (Cambridge University Press 2006) 244-263.

⁴¹⁸ ICISS, The Responsibility to Protect, XI.

ii. BM Şartı'nın 24. maddesi uyarınca Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik sorumluluğu,

iii. insan hakları ve insan hakları koruma beyannameleri, sözleşmeleri ve antlaşmaları, uluslararası insancıl hukuk ve ulusal hukuk kapsamındaki özel hukuki yükümlülükler,

iv. devletlerin, bölgesel örgütlerin ve Güvenlik Konseyi'nin gelişen uygulamaları.

Rapor'a göre, devlet egemenliği sorumluluk anlamına gelmektedir ve halkının korunmasına ilişkin birincil sorumluluk devletin kendisine aittir. Bir halkın iç savaş, isyan, baskı veya devlet başarısızlığı sonucunda ciddi zarar gördüğü ve söz konusu devletin bunu durdurma veya önleme konusunda isteksiz olduğu veya bunu yapamadığı durumlarda, müdahale etmeme ilkesi (*non-intervention*) yerini uluslararası koruma sorumluluğuna bırakmaktadır.⁴¹⁹

Diğer bir deyişle, halkı doğrudan etkilenen devlet koruma sorumluluğuna sahip olsa da daha geniş bir uluslararası devletler topluluğunun da artık bu konuda bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk, belirli bir devletin koruma sorumluluğunu yerine getirme konusunda isteksiz ya da yetersiz olduğu ya da bizzat suç veya zulüm faili olduğu ya da belirli bir devletin dışında yaşayan nüfusun o devlette gerçekleşen eylemler nedeniyle doğrudan tehdit altında olduğu durumlarda devreye girmektedir. Böylesine koruyucu bir müdahalenin amacı, bir devleti yok etmek ve devlet olma niteliğini ortadan kaldırmak için ona savaş açmak değil; o devlet ülkesindeki zulüm mağdurlarını korumak, müdahaleden sonra koruma görevini yeni oluşturulan kurumlara devretmek ve ardından tüm yabancı birlikleri geri çekmektir.⁴²⁰

Komisyon, koruma sorumluluğu fikri etrafında umulan ölçüde bir mutabakat oluşması halinde, Genel Sekreter'in, Güvenlik Konseyi'nin ve Genel Kurul'un oynaması gereken önemli roller olduğunu belirtmiş ve birtakım temennilerde bulunmuştur. Güvenlik Konseyi'nin Daimî beş üyesinin, hayati devlet çıkarlarının söz konusu olmadığı konularda, insani koruma amacıyla

⁴¹⁹ Ibid.

⁴²⁰ Thakur, 'Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect' 471.

askeri müdahaleye yetki veren kararların geçmesini engellemek için veto yetkilerini kullanmamalarını ve bu konuda anlaşmaya varmaya çalışmalarını tavsiye etmiştir.⁴²¹

Rapor'da koruma sorumluluğunun üç özel sorumluluğu kapsadığı belirtilmiştir:

i. Önleme sorumluluğu (*The responsibility to prevent*): İç çatışmaların ve halkları risk altına sokan diğer insan kaynaklı krizlerin hem temel nedenlerini hem de doğrudan nedenlerini ele alma anlamına gelmektedir.⁴²² Rapora göre koruma sorumluluğunun en önemli boyutunu önleme sorumluluğu oluşturmaktadır. Buna göre müdahale düşünülmenden önce önleme seçenekleri her zaman tüketilmeli ve bunun için daha fazla kaynak ayrılmalıdır. Zira çatışmaların önlenmesi sadece ulusal bir mesele olmayıp, çatışmayı önlemedeki başarısızlığın geniş çaplı uluslararası sonuçları ve maliyetleri olabilmektedir. Bu nedenle önleme faaliyetinin başarıya ulaşabilmesi için uluslararası toplumun güçlü desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu destek, kalkınma yardımı, çatışmanın temel nedenini gidermeye yönelik girişimler, iyi yönetim ve insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi konuların geliştirilmesi için yerel girişimlere destek olmak, dostane girişim misyonları oluşturmak, arabuluculuk ve diğer uzlaştırma diyalogları ile olabilir.⁴²³

ii. Harekete geçme sorumluluğu (*The responsibility to react*): Mücbir insani ihtiyaç durumlarına, yaptırımlar ve uluslararası kovuşturma gibi zorlayıcı tedbirleri; aşırı durumlarda ise askeri müdahaleyi kapsayan uygun tedbirlerle karşılık vermeyi içermektedir.⁴²⁴ Rapora göre koruma sorumluluğu her şeyden önce insanların korunmasına ihtiyaç duyulan mücbir durumlara tepki verme sorumluluğunu ifade etmektedir. Önleyici tedbirler durumu çözemediğinde veya kontrol altına alamadığında ve devlet durumu düzeltmediğinde veya düzeltmek istemediğinde, uluslararası toplumun diğer üyelerinin müdahaleci tedbirleri gerekebilmektedir. Bu zorlayıcı tedbirler siyasi, ekonomik veya adli tedbirler şeklinde olabilmekte ve ancak aşırı durumlarda askerî harekâtı içerebilmektedir. Rapor tıpkı önleme

⁴²¹ ICISS, The Responsibility to Protect, parag.8.29.

⁴²² Ibid, XI.

⁴²³ Ibid, 19, parag.3.2-3.

⁴²⁴ Ibid, XI.

konusunda olduğu gibi tepki verme konusunda da daha zorlayıcı ve müdahaleci tedbirler uygulanmadan önce daha az müdahaleci ve zorlayıcı tedbirler göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir.⁴²⁵

iii. Yeniden inşa etme sorumluluğu (*The responsibility to rebuild*): Özellikle askeri bir müdahaleden sonra, durdurmak veya önlemek için müdahale edilen zararın nedenlerini ele alarak iyileşme, yeniden yapılanma ve uzlaşma amacıyla yardım sağlama anlamına gelmektedir.⁴²⁶ Gerçekten koruma sorumluluğu sadece önleme ve tepki verme değil; aynı zamanda durumu takip etme ve yeniden inşa etme sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Koruma sorumluluğu yerine getirilirken, devletin otoritesinin çökmesi durumunda, kalıcı bir barışın inşasına yardımcı olmak ve iyi yönetim ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için söz konusu devlete destek olunmasıdır.⁴²⁷

Evrensel olarak kabul edilmiş tek bir liste olmamakla birlikte, Komisyon'un kanaatine göre askeri müdahaleye karar verme kriterleri şu altı başlık altında kısaca özetlenebilir: doğru yetkilendirme (*right authority*), haklı sebep (*just cause*), doğru niyet (*right intention*), son çare (*last resort*), orantılı araçlar, *proportional means* ve makul beklentiler (*reasonable prospects*).

Doğru yetkilendirme: Askeri müdahale kararı almaya kimin yetkili olacağı konusu ile ilgili Komisyon, Rapor'da, Güvenlik Konseyi'nin Şart uyarınca barış ve güvenlik konularında birincil sorumluluğa sahip olduğunu; ancak tek veya münhasır sorumluluk sahibi olmadığını belirttikten sonra madde 10 ve 11 kapsamında Genel Kurul'un sorumluluklarına değinmiş ve bu şekilde alınan Barış için Birlik Kararından bahsetmiştir.⁴²⁸ Rapor, Güvenlik Konseyi'nin 'harekete geçemediği' durumlarda, 'sorumluluğun' Genel Kurul'a⁴²⁹ veya Bölgesel Örgütlere⁴³⁰ geçebileceğini öne sürmüştür. Öte yandan Şart'ta kuvvet kullanma yasağına yönelik insani gerekler istinası öngörülmediğinden -her ne kadar Güvenlik Konseyi'nin bu

⁴²⁵ Ibid. 29, parag.4.1.

⁴²⁶ Ibid, XI.

⁴²⁷ Ibid. 39, parag.5.1.

⁴²⁸ Ibid. 48, parag.6.7.

⁴²⁹ Ibid., parag.6.29-30.

⁴³⁰ Ibid., parag.6.31-35.

konudaki güvenilirliğine ilişkin makul endişeler olsa da- insani koruma amaçlı askeri müdahale yetkisi konusunda Komisyon, Güvenlik Konseyi'nden daha iyi ya da daha uygun bir organ olmadığı kanaatindedir. Komisyon, Güvenlik Konseyi'nin sıklıkla gündeme gelen veto sorunsalı, askeri müdahaleler konusunda dengeli olmayan performansı gibi Güvenlik Konseyi'nin rolünü iyi oynayamadığına ilişkin haklı edenler olduğunu kabul etmekle birlikte, yapılması gerekenin, bir otorite kaynağı olarak Güvenlik Konseyi'ne alternatifler bulmak değil; Güvenlik Konseyi'nin şimdiye kadar olduğundan çok daha iyi çalışmasını sağlamak olduğunu söylemektedir.⁴³¹

Haklı sebep (eşik kriteri): İnsanların korunması amacıyla askeri müdahale istisnai ve olağanüstü bir tedbir olarak görülmeli ve müdahalenin gerekli olabilmesi için insanlara ciddi ve telafisi mümkün olmayan zararlar verilmeli ya da verilmesi yakın olmalıdır.⁴³²

Doğru niyet: Müdahalenin birincil amacı insanların acı çekmesini durdurmak ya da önlemek olmalıdır. Başlangıçtan itibaren, örneğin sınırların değiştirilmesini amaçlayan herhangi bir askeri güç kullanımı haklı gösterilemez.⁴³³

Son çare: İnsani krizin önlenmesi ya da barışçıl yollarla çözülmesi için askeri olmayan ve diplomatik tüm yollar araştırılmış olmalıdır. Askeri müdahale ile tepki verme sorumluluğu, ancak önleme sorumluluğu tamamen yerine getirildiğinde haklı görülebilir.⁴³⁴

Orantılı araçlar: Planlanan askeri müdahalenin ölçeği, süresi ve yoğunluğu, söz konusu insani hedefi güvence altına almak için gerekli olan düzeyde olmalıdır. Araçlar amaçlarla orantılı olmalı ve asıl kışkırtıcı eylemin büyüklüğüyle uyumlu olmalıdır.⁴³⁵

Makul beklentiler: Askeri müdahale ancak makul bir başarı şansı varsa, yani ilk etapta müdahaleyi tetikleyen zulümleri veya acıları durdurma veya önleme şansı varsa haklı

⁴³¹ Ibid. 49, parag.6.13-14.

⁴³² Ibid. 32, parag.4.18.

⁴³³ Ibid. 35, parag.4.33.

⁴³⁴ Ibid. 36, parag.4.37.

⁴³⁵ Ibid. 37, parag.4.40.

görülebilir. Fiili koruma sağlanamayacaksa ya da müdahaleye girişmenin sonuçları hiçbir eylemde bulunulmamasından daha kötü olacaksa askeri müdahale haklı değildir.⁴³⁶

Komisyon, insani koruma amaçlı askeri müdahalenin iki durumda kabul edilebileceğini, bunlardan birinin ya da her ikisinin mevcut olması halinde, müdahale kararının verilebileceği söylemiştir. (Haklı sebep) Bahsedilen durumlar şunlardır⁴³⁷:

- Kasıtlı bir devlet eyleminin ürünü olan, soykırım niyeti taşıyan ya da taşımasını, güncel ya da algılanan/farkına varılan/idrak edilen geniş çaplı can kayıpları veya devletin ihmali veya harekete geçememesi ya da başarısız bir devlet durumu.
- Öldürme, zorla sınır dışı etme, terör eylemleri veya tecavüz yoluyla gerçekleştirilen, güncel ya da algılanan/farkına varılan/idrak edilen geniş çaplı "etnik temizlik".

Bu iki koşulun neleri kapsadığının önemli olduğunu belirterek tipik olarak aşağıda sayılan vicdanları sarsan durumları kapsadığını ifade etmiştir.⁴³⁸

- 1948 Soykırım Sözleşmesi çerçevesinde tanımlanan, büyük ölçekli can kaybı veya tehdidi,
- Soykırım niyetinin olsun ya da olmasın ve devlet eylemi içersin ya da içermesin, büyük ölçekli can kaybı veya tehdidi,
- Belirli bir bölgedeki varlıklarını azaltmak veya ortadan kaldırmak amacıyla bir grubun üyelerinin sistematik olarak öldürülmesi; bir grubun üyelerinin belirli bir coğrafi bölgeden sistematik biçimde fiziksel olarak uzaklaştırılması; insanları kaçırmaya zorlamak için tasarlanmış terör eylemleri ve belirli bir grubun kadınlarına siyasi amaçlarla sistematik olarak tecavüz edilmesi (ya terörizmin başka bir biçimi olarak ya

⁴³⁶ Ibid. 37, parag.4.41.

⁴³⁷ Ibid. 32, parag.4.19.

⁴³⁸ Ibid. 33, parag.4.20.

da o grubun etnik yapısını değiştirme aracı olarak) gibi eylemleri içeren "etnik temizliğin" farklı tezahürleri,

- Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerinde ve başka yerlerde tanımlandığı üzere, büyük çaplı öldürme veya etnik temizlik içeren insanlığa karşı işlenen suçlar ve savaş hukuku ihlalleri,
- Devletin çökmesi ve bunun sonucunda nüfusun kitlesel açlık veya iç savaşıa maruz kalması,
- İlgili devletin başa çıkmakta isteksiz veya aciz olduğu ya da yardım çağrısında bulunamadığı ve önemli can kayıplarının meydana geldiğı veya bu tehdidin söz konusu olduğu çok büyük doğal veya çevresel felaketler.

ICISS'in amacı insancıl müdahalenin hukuken ve siyasi olarak problemli olan taraflarını çözmektir; bu anlamda Komisyon, insancıl müdahaleyi koruma sorumluluğu adı altında yeniden formüle etmeye çalışmıştır. Raporda koruma sorumluluğunun temel ilkelerinden bahsederken, devlet egemenliğinin, 'sorumluluğu' da içerdiğini belirtmiş ve egemenliği 'sorumluluk olarak egemenlik (*sovereignty as responsibility*)' şeklinde yapılandırılmıştır. Egemenliğin ikili bir sorumluluk getirdiğini kabul etmiştir: Dışsal olarak diğer devletlerin egemenliğine saygı göstermek, içsel olarak devlet içindeki tüm insanların onuruna ve temel haklarına saygı göstermek. Egemenliğin devletin kendi halkına istediğini yapma gibi sınırsız bir güç sağlamadığını, egemenliğin anlamına ilişkin bu modern anlayışın, Komisyon'un insani koruma amaçlı müdahale meselesine yaklaşımında ve 'koruma sorumluluğu' doktrininin geliştirilmesinde merkezi bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir.⁴³⁹

Yukarıda ayrıntıları verilen ve ilk kez 2001'de ortaya çıkan koruma sorumluluğu doktrini, daha sonra BM bünyesinde alınan karar ve raporlarla gelişmeye devam etmiş, kısa sürede uluslararası alanda destek bulmuştur.⁴⁴⁰

⁴³⁹ Ibid., XI; 8, parag.1.35-36

⁴⁴⁰ Aksar, 153.; Reçber, 257.

ICISS raporunun yayınlanmasından üç yıl sonra, Aralık 2004'te, BM Tehditler, Zorluklar ve Değişim Üst Düzey Paneli “Daha Güvenli Bir Dünya: Ortak Sorumluluğumuz” (*A more secure World: Our shared responsibility - Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*) isimli raporunu yayınlamıştır. Rapor, egemen hükümetlerin önlemekte güçsüz veya isteksiz kaldığı, soykırım ve diğer büyük ölçekli öldürme, etnik temizlik veya uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri durumunda, Güvenlik Konseyi'nin son çare olarak askeri müdahaleye yetki vermesiyle uygulanabilecek kolektif bir uluslararası koruma sorumluluğu olduğu yönündeki gelişmekte olan normu onayladığını belirtmiştir.⁴⁴¹

Koruma sorumluluğuna yapılan bir diğer önemli atıf, 2005 Dünya Zirvesi'ndeki büyük BM reformu müzakereleri neticesinde ortaya çıkan sonuç belgesinin üç paragrafında yer almıştır. 2005 tarihli BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi⁴⁴² koruma sorumluluğu konusuna yer vermiş; ‘İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü’ başlıklı dördüncü bölümünde ‘Halkları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma sorumluluğu’ bir alt başlığıyla koruma sorumluluğuna ilişkin hükümler yer almıştır.⁴⁴³

Nihai sonuç belgesi, halkları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruma konusunda her bir devletin bireysel sorumluluğunun açık ve net bir şekilde kabul edilmesini içermektedir. Öte yandan uluslararası toplumun, BM aracılığıyla, halkların soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korunmasına yardımcı olmak için Şart'ın VI. ve VIII. bölümleri uyarınca uygun diplomatik, insani ve diğer barışçıl araçları kullanma sorumluluğuna da sahip olduğunu belirtmiştir. Bu tür barışçıl yolların yetersiz kalması ve ulusal makamların halkını söz konusu suçlardan korumakta açıkça başarısız olması halinde ise Şart'ın VII. bölümü de dâhil olmak üzere, Güvenlik Konseyi aracılığıyla kolektif eyleme geçebileceğini ifade etmiştir.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ A More Secure World: Our Shared Responsibility, Report of the UN High-Level Panel on Threats, Challenges and Change (2004).

⁴⁴² 2005 World Summit Outcome, UN Doc A/RES/60/1, 24 October 2005

⁴⁴³ Belgede yer alan diğer ana başlıklar ise şu şekildedir: I. Değerler ve ilkeler, II. Geliştirme, III. Barış ve kolektif güvenlik, IV. İnsan hakları ve hukukun üstünlüğü, V. Birleşmiş Milletler'in Güçlendirilmesi.

⁴⁴⁴ 2005 World Summit Outcome, parag.138-139.

Belgede dikkat çeken konu Güvenlik Konseyi aracılığıyla kuvvet kullanmaya izin verilmesidir. Buna göre, ağır insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda, Güvenlik Konseyi bünyesinde yaşanan tıkanıklık nedeniyle Konsey'in askeri bir müdahale kararı alamaması durumunda dahi alternatif bir çözüm sunulmamıştır. ICISS raporunun yetki konusunda alternatif çözümlere olumlu yaklaşımına karşın Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi Güvenlik Konseyi'nin hareketsiz kaldığı durumlarda nasıl hareket edileceğine ilişkin açıklama yapmamıştır. Böylece söz konusu belgeden Konsey yetkilendirmesi olmaksızın tek taraflı insancıl müdahalelerin bir hak olmadığı ve kuvvet kullanma yetkisinin yalnızca Güvenlik Konseyi'nde olduğu konusunun tartışmaya kapalı olduğu anlaşılmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi 28 Nisan 2006'de 1674 sayılı kararında Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde yer alan koruma sorumluluğuna ilişkin hükümlerin teyit etmiştir. Güvenlik Konseyi bu kararıyla ilk kez koruma sorumluluğuna atıfta bulunmuştur.⁴⁴⁵

Koruma sorumluluğunun, uluslararası hukukun sivililerin korunması koruma hükümlerine yeni bir katkı sunduğu söylenebilse de bu katkının kesin içeriğinin belirsiz kaldığı söylenmelidir. İleride ele alınacağı üzere koruma sorumluluğu doktrini, 1990'larda geleneksel BM barış gücüne yönelik hayal kırıklığından doğmuş; bu durum Örgüt için giderek büyüyen bir meşruiyet krizine yol açmış ve Güvenlik Konseyi bu bağlamda barış gücü misyonlarına sivilleri koruma yetkileri vermeye başlamıştır.⁴⁴⁶

1.5. Kavramların Karşılaştırılması: Koruma Sorumluluğu, BM Sivillerin Korunması ve İnsancıl Müdahale

1994'te Ruanda'da ve 1995'te Srebrenitsa'da yaşanan soykırımlar ve uluslararası toplumun bu trajedilere etkili bir şekilde karşılık verememesi, devletlerin iki koruma rejimi geliştirmesine neden olmuştur: Sivillerin Korunması (*PoC*) ve Koruma Sorumluluğu (*R2P*). Her iki doktrin de BM tarafından, Ruanda ve Yugoslavya'daki misyonlarının insanları kitlesel

⁴⁴⁵ SC Res 1674 (2006)

⁴⁴⁶ Foley, 52.

zulümlerden korumadaki başarısızlığının kabul edilmesinin ardından geliştirilmiştir.⁴⁴⁷ Hem koruma sorumluluğu hem de barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması, 1999 yılında Güvenlik Konseyi başkanlığını üstlenen Kanada hükümetinin girişimiyle ortaya çıkmış ve her ikisi de sivillerin ağır insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk ihlallerine karşı korunmasına yönelik aynı hedefi paylaşmaktadırlar.⁴⁴⁸

Koruma sorumluluğu ve BM sivillerin korunması birbirinden farklı; ancak kaçınılmaz olarak birbiriyle ilişkili fikirlerdir. Son on yılda, bu iki kavram arasındaki ilişki BM sistemi içindeki tartışmalarda ön plana çıkmış ve özellikle bu kavramların çağdaş BM barışı koruma operasyonlarında nasıl bir rol oynaması gerektiği konusunda önemli tartışmalar yaratmıştır. BM barış güçleri artık sivilleri korumak için açık yetkilerle dünyanın dört bir yanına konuşlandırıldığından, koruma sorumluluğu ve BM sivillerin korunması ilişkisinin doğru tespit etmek daha büyük önem kazanmıştır. Zira sivillerin korunmasındaki başarısızlık örgütün güvenilirliğine büyük ölçüde zarar vermektedir.⁴⁴⁹

Koruma sorumluluğu ve BM sivillerin korunması arasındaki birtakım benzerlikler ve farklılıklar söz konusudur. İlk olarak, her iki fikir de aynı kaygıyı, sivil nüfusu koruma kaygısını paylaşmaktadır.

Bu sivilleri koruma yöntemlerinin her ikisi de nihayetinde savunmasız nüfuslar için daha iyi koruma sağlamak amacıyla tasarlanmış olsa da her birinin kendine özgü amaçları vardır. BM barışı korumada sivillerin korunması, “fiziksel şiddet tehditlerini önlemeyi veya bunlara karşılık vermeyi amaçlayan, kuvvet kullanmaya kadar varan gerekli tüm eylemler” yoluyla sivillerin fiziksel olarak korunmasını içermektedir. Buna karşılık koruma sorumluluğu; soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizliği önlemeyi ve durdurmayı amaçlayan bir doktrindir. Koruma sorumluluğu, her devletin kendi halkını bu dört kitlesel

⁴⁴⁷ Bkz. Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica, UN Doc A/54/549 (1999) parag. 499.; Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda, UN Doc S/1999/1257 (1999) 50-52.

⁴⁴⁸ Foley, 52.

⁴⁴⁹ Paul D. Williams, ‘The R2P, Protection of Civilians, and UN Peacekeeping Operations’ in Alex J. Bellamy and Tim Dunne (eds), The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect (Oxford University Press 2016) 524-544.

vahşet suçundan koruma konusunda birincil sorumluluğa sahip olduğunu, uluslararası toplumun bu sorumluluğu yerine getirme konusunda devletleri teşvik etme ve onlara yardımcı olma sorumluluğuna sahip olduğunu ve eğer bir devlet halkını korumakta açıkça başarısız oluyorsa, uluslararası toplumun zamanında ve kararlı bir şekilde ve BM Şartına uygun olarak kolektif eylemde bulunmaya hazır olması gerektiğini öngörmektedir.⁴⁵⁰

Gerçekten, kavramlar sivilleri korudukları tehdit türleri konusunda farklılık göstermektedir. Koruma sorumluluğunun görev alanı dört adet suç (soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik) ile sınırlı iken, BM barışı korumada sivillerin korunması, koruma sorumluluğundan daha geniş bir dizi konuyu kapsamaktadır. BM barışı korumada sivillerin korunması kapsamında tehditler “sivilere yönelik her türlü yaklaşan veya potansiyel fiziksel şiddet” olarak tanımlanabilir. Buna şunlar dahildir: yaşama yönelik tehditler (cinayet; keyfi, yargısız infazlar); fiziksel bütünlüğe yönelik tehditler (işkence, tecavüz ve diğer cinsel şiddet türleri, kaçırma, kasıtlı olarak mahrum bırakma); özgürlüğe yönelik tehditler (zorla kaybetme, keyfi tutuklama, zorla çalıştırma, hareket özgürlüğünün kısıtlanması); ve mülkiyete yönelik tehditler (hırsızlık, yağma).⁴⁵¹

Öte yandan BM barışı korumada sivillerin korunması tipik olarak silahlı çatışma durumlarında uygulanmaktadır. Barışı koruma bağlamında sivilleri korunması, misyonun yetki ve operasyon alanları dahilinde ve ev sahibi hükümetin sivilleri korumaya yönelik birincil sorumluluğuna halel getirmeksizin yapılmaktadır. 1999 yılında BM Güvenlik Konseyi sivillerin korunmasına ilişkin ilk kararını kabul etmiş⁴⁵² ve ilk kez bir barışı koruma operasyonuna yakın fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivilleri korumak için gerekli önlemleri alma yetkisi vermiştir.⁴⁵³ (Sierra Leone’deki Birleşmiş Milletler Misyonu, *UNAMSIL*) Yani BM barışı korumada sivillerin korunması çatışma durumlarıyla sınırlıyken, koruma

⁴⁵⁰ 2005 World Summit Outcome, parag.138.

⁴⁵¹ Savita Pawnday and Streifeld-Hal, Jaclyn, ‘POC and R2P: Commonalities and Differences, CoESPU Magazine’, Global Centre for the Responsibility to Protect, 7 July 2021, 14-19.

⁴⁵² UN Doc S/RES/1265 (1999)

⁴⁵³ UN Doc S/RES/1270 (1999))

sorumluluğunun dört suç önleme kaygısı sadece silahlı çatışma durumlarıyla sınırlı olmayıp; her zaman her yerde geçerlidir.⁴⁵⁴

Her iki kavram devlet egemenliği ve rızası konusuna farklı yaklaşmaktadır. BM Güvenlik Konseyi tarafından egemen bir devlete karşı kuvvet kullanma yetkisi verildiği takdirde, koruma sorumluluğu, ev sahibi devletin rızasının olmaksızın askeri kuvvet kullanımını öngörebilmektedir. Buna karşın BM barışı koruma operasyonları kapsamında BM barışı korumada sivillerin korunması yetkisi söz konusuysa, 2008 tarihli İlke ve Esaslar belgesinde belirtildiği üzere, BM barışı korumada sivillerin korunması, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi ve ev sahibi ülkenin ve çatışmanın ana taraflarının rızasıyla kuvvet kullanımını içerebilmektedir.⁴⁵⁵

Tüm bunlarla birlikte ne koruma sorumluluğu ne BM barışı korumada sivillerin korunması soykırım, etnik temizlik veya insanlığa karşı suçlar gibi yaygın ve ağır insan hakları ihlallerini önlemek veya sona erdirmek amacıyla ev sahibi devletin rızası olmaksızın askeri kuvvet kullanımı olarak tanımlanan “insancıl müdahale” ile eşanlamlı olmadığını hatırlamak önemlidir.⁴⁵⁶

Bazı yazarlar BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ve koruma sorumluluğunu neredeyse birbirinin yerine kullanılabilecek kavramlar olarak ele almaktadırlar. Söz gelimi Tsagourias, bunların ayrı kavramlar olarak tanıtılmasına karşın birbirleriyle bağlantılı olduğunu ve aslında daha geniş bir kavram olan insanların korunmasının (*protecting people*) parçalarını oluşturduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁷ Williams da BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ve koruma sorumluluğunun tamamen birbirinden ayrılamaz olduğunu; çünkü aynı normatif hedeften kaynaklandıklarını ve ele aldıkları

⁴⁵⁴ Williams, ‘The R2P, Protection of Civilians, and UN Peacekeeping Operations’ 528.

⁴⁵⁵ United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines, United Nations Department of Peacekeeping Operations, 2008, 34.

⁴⁵⁶ Williams, ‘The R2P, Protection of Civilians, and UN Peacekeeping Operations’ 527.

⁴⁵⁷ Tsagourias, ‘Self-defence, protection and humanitarian values and the doctrine of impartiality and neutrality in enforcement mandates’ 409.

konularda önemli örtüşmeler olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁸ Popovski, BM Genel Sekreteri'nin Koruma Sorumluluğu Özel Temsilcisi Ed Luck ile 2010 yazında kendisiyle yaptığı röportajda BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ve koruma sorumluluğundan “kuzenler ama kardeş değiller” diye bahsettiğini; ancak kendisinin bu iki kavramı daha yakın olduğunu dile getirerek “ikiz değiller ama kardeşler” olarak adlandırmıştır.⁴⁵⁹ Tardy ise koruma sorumluluğu ve BM barışı korumada sivillerin korunması arasındaki yakınlaşmanın, her iki kavramın da meşruiyetini ve yayılmasını olumsuz etkileyebileceğini, böylece ters etki yaratabileceğini savunmaktadır.⁴⁶⁰

Bu bağlamda, birkaç BM belgesinin iki konuyu birbirine bağladığı görülmektedir. 2006 yılında BM Güvenlik Konseyi BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ve koruma sorumluluğu arasında bir bağlantı kurmuştur. Koruma sorumluluğundan bahseden ilk Güvenlik Konseyi kararının⁴⁶¹ sivillerin korunması ile ilgili olması dikkat çekicidir. 1674 sayılı bu Güvenlik Konseyi Kararı (28 Nisan 2006), 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan halkı koruma sorumluluğuna ilişkin 138 ve 139. paragraflarında yer alan hükümleri yeniden teyit ederek, koruma sorumluluğuna atıfta bulunan ilk Güvenlik Konseyi kararıdır.⁴⁶² Ancak bu atıf, özel olarak barışı koruma operasyonlarına değil, silahlı çatışmaların geniş alanına işaret etmektedir.

Aynı yılın ilerleyen günlerinde Güvenlik Konseyi, Sudan'ın Darfur bölgesinde barışı koruma operasyonu kurulmasına ilişkin 1706 sayılı kararıyla (31 Ağustos 2006) koruma sorumluluğu ve barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasını açıkça ilişkilendirmiştir.⁴⁶³ Söz konusu karar, 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138. ve 139. paragraflarındaki hükümlerini teyit eden silahlı çatışmalarda sivillerin korunmasına ilişkin

⁴⁵⁸ Williams, ‘The R2P, Protection of Civilians, and UN Peacekeeping Operations’ 525.

⁴⁵⁹ Vesselin Popovski, ‘The concepts of responsibility to protect and protection of civilians: "sisters, but not twins" Security Challenges (2011) 7(4), 1-12.

⁴⁶⁰ Thierry Tardy, ‘The Dangerous Liaisons of the Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Peacekeeping Operations’, Global Responsibility to Protect (2012) Vol.4 424-448, 434.

⁴⁶¹ UN Doc S/RES/1674 (2006)

⁴⁶² Ibid.

⁴⁶³ UN Doc S/RES/1706 (2006)

1674 (2006) sayılı önceki kararına atıf yapmıştır. Bu kararda barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ile koruma sorumluluğu arasındaki yakınlaşma görülmektedir.⁴⁶⁴ Kararın onaylanmasının ardından yapılan tartışmada İngiliz temsilci Pierce şu sözleri sarf etmek suretiyle söz konusu bağlantıyı net bir şekilde ortaya koymuştur:

*“Yaklaşık bir yıl önce, Konsey üyesi ülkelerin Devlet Başkanları Dünya Zirvesi Sonuç Belgesini imzalayarak, her Birleşmiş Milletler Üyesi Devletin kendi vatandaşlarını koruma sorumluluğuna ve Devletin bu korumayı tek başına sağlayamaması halinde uluslararası toplumun bu konuda yardımcı olma sorumluluğuna dikkat çekmişlerdir. Birleşik Krallık bu konudaki çabaların ön saflarında yer almıştır. Bu kararın, bir Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonuna yetki veren ve bu sorumluluğa açıkça atıfta bulunan ilk Güvenlik Konseyi kararı olmasından büyük memnuniyet duyuyoruz. Kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlamak her zaman Sudan Hükümeti’nin birincil sorumluluğu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Geçtiğimiz birkaç yıl boyunca bunu açıkça yapmamıştır.”*⁴⁶⁵

BM’nin koruma sorumluluğunu kabul etmesinden kısa bir süre sonra Genel Sekreter BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ve koruma sorumluluğunu birbirini güçlendiren kavramlar olarak değerlendirmiştir. Ban Ki-moon, silahlı çatışmalarda sivillerin korunması hakkındaki 2007 tarihli raporunda koruma sorumluluğu için, çatışma bölgelerindeki sivillerin acılarını önlemek ya da hafifletmek için daha erken ve daha kararlı adımlar atılmasına yönelik önemli bir kazanım olarak bahsetmiştir.⁴⁶⁶

Ne var ki, BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ve koruma sorumluluğu arasındaki bağlantı, BM Güvenlik Konseyi’nin Mart 2011’de Libya’ya askeri

⁴⁶⁴ Tardy, 434.

⁴⁶⁵ UN Doc S/PV.5519 (2006) 4.

⁴⁶⁶ Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, UN Doc S/2007/643, 28 October 2007, parag.11.

müdahaleye izin vermesiyle bulanıklaşmıştır.⁴⁶⁷ Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararıyla yetkilendirilen NATO liderliğindeki Libya operasyonunun bazı çevrelerde yarattığı siyasi tepkiden sonra Genel Sekreter'in ofisi BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ve koruma sorumluluğu arasındaki farkları vurgulamaya başlamıştır. Zira Muammer Kaddafi devrilene kadar hareketin devam etmesi ve NATO'nun ateşkesi veya barışçıl bir iktidar değişikliği için müzakereleri reddetmesi, uluslararası toplum tarafından Mart Güvenlik Konseyi kararının şartlarının ötesine geçildiği savunmasına yol açmıştır. Libya Devleti'nin daha sonra parçalanmasına eşlik eden yaygın sivil acılar da bu tür insancıl müdahaleler için söz konusu durumun meşruluğunu zayıflatmıştır.⁴⁶⁸

Mayıs 2012 tarihli Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin Genel Sekreter Raporu'nda Ban Ki-moon kavramların sürekli ve yanlış bir şekilde birbirine karıştırılmasını eleştirmiş, durumu şöyle ifade etmiştir:

“Sivillerin korunması ve koruma sorumluluğu kavramlarının sürekli ve yanlış bir şekilde birbirine karıştırılmasından endişe duyuyorum. Bu iki kavram, özellikle önleme ve sivillere karşı sorumluluklarını yerine getirirken ulusal makamlara destek verme konusunda bazı ortak unsurları paylaşıp da aralarında temel farklılıklar bulunmaktadır. İlk olarak, sivillerin korunması uluslararası insani hukuk, insan hakları ve mülteci hukukuna dayanan hukuki bir kavram iken, koruma sorumluluğu 2005 Dünya Zirvesi Sonuçlarında ortaya konan siyasi bir kavramdır (bkz. Genel Kurul kararı 60/1). İkinci olarak, kapsamlarında önemli farklılıklar vardır. Sivillerin korunması, silahlı çatışma durumlarında uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku ihlalleri ile ilgilidir. Koruma sorumluluğu ise savaş suçu veya insanlığa karşı suç teşkil eden ya da

⁴⁶⁷ Güvenlik Konseyi'nin 26 Şubat 2011 tarihinde kabul ettiği 1970 sayılı karar, ülkeye silah ambargosu uygulamış, Libya hükümetinin kilit üyelerine seyahat yasağı getirmiş ve mal varlıklarını dondurmuş ve durumu daha ileri bir soruşturma için Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne havale etmiştir. UN Doc S/RES/1970, 26 February 2011. 17 Mart 2011 tarihinde kabul edilen 1973 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'nın 4. paragrafı ile Genel Sekreter'e bildirimde bulunan Üye Devletlere, ulusal olarak veya bölgesel örgütler veya düzenlemeler aracılığıyla ve Genel Sekreter ile iş birliği içinde hareket ederek saldırı tehdidi altındaki sivilleri ve sivillerin yaşadığı bölgeleri korumak gerekli tüm tedbirleri alma yetkisi verildiği ifade edilmiştir. UN Doc S/RES/1973, 17 March 2011.

⁴⁶⁸ Foley, 54-55.

soykırım veya etnik temizlik eylemi olarak değerlendirilebilecek ihlallerle sınırlıdır. İnsanlığa karşı suçlar, soykırım ve etnik temizlik silahlı çatışma eşiğini karşılamayan durumlarda da meydana gelebilir. Güvenlik Konseyi ve Üye Devletleri bu ayrımlara dikkat etmeye çağırıyorum.” ⁴⁶⁹

Barışı Koruma Operasyonları Departmanı yayınladığı Nisan 2015'te barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasına ilişkin kılavuzda⁴⁷⁰, BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması gibi koruma sorumluluğunun da kitlesel zulümlere (soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik) odaklanarak fiziksel şiddet vakalarını ele almayı amaçladıklarını belirttikten sonra koruma sorumluluğunun BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ile bazı hukuki ve kavramsal temelleri paylaşmasına ve bazı ortak terminolojileri kullanmasına rağmen, bunlar birbirinden farklı olduğunu ifade etmektedir. Bunların içerisinde en önemlisi, “*Koruma sorumluluğu ev sahibi devletin rızası olmadan, özellikle de ev sahibi devlet kendi halkını korumakta başarısız olduğunda devreye sokulabilir. Dolayısıyla koruma sorumluluğu, ev sahibi devletin rızasını gerektiren barışı koruma ilkelerinin ötesine geçen bir dizi eylem öngörmektedir.*”⁴⁷¹

Sonuç olarak BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması ve koruma sorumluluğu aynı kaygıyı, sivil nüfusu koruma kaygısını paylaşmalarına rağmen aralarında önemli farklılıklar göz ardı edilmemelidir.

⁴⁶⁹ Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, UN Doc S/2012/376, 22 May 2012, parag.21.

⁴⁷⁰ BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması yetkilerinin uygulanması ve Barışı Koruma Operasyonları Departmanı tarafından BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması yetkilerinin uygulanması konusunda ilgili destek için kavramsal çerçeve, yol gösterici ilkeler ve temel hususları sağlayan bu kılavuzun 1 Kasım 2019'da yürürlüğe giren ve 2022 yılında gözden geçirilmiş son nüshasında aynı ifadeler yer almaktadır. Bkz. Policy on the Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, United Nations Department of Peace Operations, Ref. 2019.17, 1 November 2019, s.21.

⁴⁷¹ Policy on the Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, Department of Peacekeeping Operations/Department of Field Support, Ref. 2015.07, 1 April 2015, s.19.

2. Birleşmiş Milletlerde Sivillerin Korunmasının (PoC) Kavramsallaşması

2.1. Sivillerin Korunması Yetkisini İçeren BMGK Kararları

1990'ların ortalarında barış güçleri, kendilerini, sivil halkın sık sık saldırıların hedefi haline geldiği iç çatışmalarda görev yaparken bulmuşlardır. Ruanda'daki UNAMIR ve eski Yugoslavya'daki UNPROFOR gibi misyonlar sivillere yönelik sistematik saldırılarla karşı karşıya kalmış ve barış güçleri bu saldırılara karşı hazırlıksız yakalanmıştır. Bu çatışmaların yanı sıra Somali, Sierra Leone ve Doğu Timor'daki çatışmalarda da silahlı grupların sivilleri hedef aldığı, cinsel şiddetin bir savaş taktiği olarak kullanıldığı ve çocuk haklarının ciddi şekilde ihlal edildiği görülmüştür. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi sivillerin korunmasını gündemine almış ve barış güçlerinin koruma rolünü güçlendiren bir politika geliştirmiştir. Barış güçlerinin harekete geçme yetkisine sahip olmalarını sağlamak için yetki tanımını ve angajman kurallarını netleştirilmiştir.⁴⁷²

Sivillerin korunması, 20 yılı aşkın bir süredir BM barışı koruma operasyonlarının temel bir parçası olmuştur. Dünyanın dört bir yanında, BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca Güvenlik Konseyi'nden sivilleri korumak için kuvvet kullanma konusunda yetki alan misyonlarda görev yapan 100.000'den fazla BM üniformalı barış gücü personeli bulunmaktadır.⁴⁷³ 1999 yılından bu yana misyonlara bu tür yetkiler verilmiş olsa da sivillerin korunması ancak son yıllarda merkezi bir görev haline gelmiştir.

Devletler her zaman halklarını koruma konusunda birincil sorumluluğa sahiptir. Barışı koruma görevlilerinin bu noktadaki ilk rolü, tavsiye, teknik ve lojistik destek ve kapasite geliştirme yoluyla hükümetlerin koruma sorumluluklarını yerine getirmelerine destek olmaktır. Barışı koruma misyonları ayrıca siyasi iyi niyet ve arabuluculuk yoluyla sivillerin korunmasına

⁴⁷² United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, "Protecting Civilians" <https://peacekeeping.un.org/en/protecting-civilians> (28.04.2023)

⁴⁷³ United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, "Military" <https://peacekeeping.un.org/en/military> (28.04.2023)

yönelik önleyici bir yaklaşım benimsemeye çalışmaktadır. Ancak son çare olarak, birçok barış gücü askeri sivilleri fiziksel olarak korumak için harekete geçme yetkisine sahiptir.⁴⁷⁴

Sivillerin korunması bir barışı koruma misyonunun tüm bölümlerini, sivil, askeri ve polis işlevlerini içeren bir sorumluluktur. Birçok durumda, barışı koruma misyonları, sivillere yönelik fiziksel şiddet tehditlerini önlemek veya bunlara karşılık vermek için, imkân ve operasyon alanları dahilinde ve ev sahibi hükümetin sorumluluğuna halel getirmeksizin, ölümcül kuvvet kullanımına kadar gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahiptir.⁴⁷⁵

1990’larda Ruanda ve Srebrenica’da yaşananların ve BM’nin harekete geçmekte başarısız olmasının ardından, sivillerin korunması barışı koruma operasyonlarında giderek daha belirgin bir rol üstlenmiştir. Açık bir sivillerin korunması yetkisi ile görevlendirilen ilk misyon 1999 yılında Sierra Leone’daki BM Misyonu (*UNAMSIL*) olmuştur. Sivillerin korunmasına yapılan vurgu başlangıçta hem geleneksel asker ve polis katkısı yapan devletler hem de sistem içinde isteksizlikle karşılanmış olsa da Brahimi Raporu’ndan sonra bu kavram BM barış operasyonlarında giderek daha merkezi bir rol üstlenmiştir. Şu anda barış operasyonlarında görev yapan askeri ve polis personelinin %98’inden fazlası sivilleri korumakla görevlidir.

1999 ve 2023 yılları arasında aşağıdaki barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması yetkisi verilmiştir:

Sivillerin korunması yetkisi ile görevlendirilen ilk barışı koruma misyonu olan 1999’daki *United Nations Assistance Mission in Sierra Leone UNAMSIL*’e ilk sivillerin korunması yetkisi 1270 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁴⁷⁶ Daha sonra sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ancak her yetki tanımı sivillerin korunmasına açık bir

⁴⁷⁴ United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, “Protecting Civilians” <https://peacekeeping.un.org/en/protecting-civilians> (28.04.2023)

⁴⁷⁵ United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, “Protection of Civilians Mandate” <https://peacekeeping.un.org/en/protection-of-civilians-mandate> (28.04.2023)

⁴⁷⁶ UN Doc S/RES/1270 22 October 1999

atıf içermemektedir.⁴⁷⁷ UNAMSIL 31 Aralık 2005 tarihinde tamamlanmıştır. 2010'da MONUSCO⁴⁷⁸ ile değiştirilen -2013'te Müdahale Tugayı eklenmiştir- *United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo (MONUC)* için ilk sivillerin korunması yetkisi 1291 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile 2000 yılında verilmiştir.⁴⁷⁹ *United Nations Mission in Liberia (UNMIL)* 'e sivilleri koruma yetkisi 1509 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁴⁸⁰ UNMIL 30 Mart 2018 tarihinde tamamlanmıştır. *United Nations Operation in Côte d'Ivoire (UNOCI)* ilk olarak sivillerin korunması yetkisi 1528 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁴⁸¹ UNOCI 30 Haziran 2017 tarihinde tamamlanmıştır. *United Nations Stabilization Mission in Haiti (MINUSTAH)* için ilk sivillerin korunması yetkisi 1542 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁴⁸² 2017'de bu misyon *United Nations Mission for Justice Support in Haiti (MINUJUSTH)* ile değiştirilmiş ve MINUJUSTH 15 Ekim 2019 tarihinde tamamlanmıştır.⁴⁸³ *United Nations Operation in Burundi (ONUB)* 'a ise ilk

⁴⁷⁷ Açıkça sivillerin korunması yetkisine sahip kararlar için bkz: UN Doc S/RES/1313 (2000) ; UN Doc S/RES/1289 (2000)

⁴⁷⁸ MONUSCO'ya dair ilk sivillerin korunması yetkileri aşağıdaki kararlarda yer almıştır: UN Doc. S/RES/1925 (2010); UN Doc. S/RES/19UN Doc S/RES/1291 (2000) S/RES/2053 (2012)

⁴⁷⁹ UN Doc S/RES/1291 (2000) Misyonun sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ve uzatılmıştır ancak tüm yetki tanımları sivillerin korunmasına açıkça bir atıf içermemiştir. Açık bir sivillerin korunması yetkisine sahip kararlar için bkz: UN Doc. S/RES/1417 (2002); UN Doc. S/RES/1493 (2003).; UN Doc. S/RES/1565 (2004); UN Doc. S/RES/1592 (2005); UN Doc. S/RES/1649 (2005); UN Doc. S/RES/1756 (2007); UN Doc. S/RES/1794 (2007); UN Doc. S/RES/1856 (2008); UN Doc. S/RES/1906 (2009); UN Doc. S/RES/1925 (2010)

⁴⁸⁰ UN Doc. S/RES/1509 (2003) Sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ancak tüm yetki tanımları sivillerin korunması açısından açık bir atıf içermemiştir. Açıkça sivillerin korunması yetkisine sahip kararlar için bkz UN Doc. S/RES/2066 (2012); UN Doc. S/RES/2190 (2014); UN Doc. S/RES/2239 (2015); UN Doc. S/RES/2333 (2016)

⁴⁸¹ UN Doc. S/RES/1528 (2004) Sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ve uzatılmıştır. Ancak tüm yetki tanımı sivillerin korunması açısından açık bir atıf içermemiştir. Açıkça sivillerin korunması yetkisine sahip kararlar için bkz. UN Doc. S/RES/1609 (2005); UN Doc. S/RES/1739 (2007); UN Doc. S/RES/1933 (2010); UN Doc. S/RES/1962 (2010); UN Doc. S/RES/2000 (2011); UN Doc. S/RES/2062 (2012); UN Doc. S/RES/2112 (2013); UN Doc. S/RES/2162 (2014); UN Doc. S/RES/2226 (2015); UN Doc. S/RES/2284 (2016)

⁴⁸² UN Doc. S/RES/1542 (2004) Sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş, ancak kararların hiçbiri açıkça bir sivillerin korunması yetkisi içermemiştir.

⁴⁸³ UN Doc. S/RES/2350 (2017)

olarak sivillerin korunması yetkisi 2004 yılında 1545 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁴⁸⁴ ONUB 31 Aralık 2006'da son bulmuştur. *United Nations Mission in Sudan (UNMIS)* için sivillerin korunması yetkisi ilk kez 2005 yılında 1590 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁴⁸⁵ 2007'de 1706 sayılı karar ile Güvenlik Konseyi UNMIS'in yetkisini, Misyonun mevcut görev ve faaliyetlerine halel getirmeksizin, Darfur'a konuşlanmasını içerecek şekilde genişletmiştir.⁴⁸⁶ Güvenlik Konseyi ayrıca Darfur'daki UNMIS'in yetkisini de sivillerin korunması ile donatmıştır.⁴⁸⁷ Ancak UNMIS, hükümetin muhalefeti nedeniyle Darfur'da konuşlandırılmadığından, BM Güvenlik Konseyi, yetkiyi BM ve Afrika Birliği tarafından ortaklaşa yürütülen UNAMID adlı barış operasyonuna devretmeden önce *African Union Mission in Sudan (AMIS)* 'in aşamalı olarak güçlendirilmesi yoluyla bölgeyi istikrara kavuşturmaya çalışmıştır.⁴⁸⁸ UNMIS Sudan'da faaliyet göstermeye devam etmiş ve sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ve uzatılmıştır. Ancak yetkiler sivillerin korunmasına açık bir atıf içermemiştir.⁴⁸⁹ *United Nations Interim Security Force for Abyei (UNISFA)* 'nın ilk sivillerin korunması yetkisi 2011 yılında 1990 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla verilmiştir.⁴⁹⁰ *United Nations Mission in South Sudan (UNMISS)* için ilk sivillerin korunması yetkisi 2011

⁴⁸⁴ UN Doc. S/RES/1545 (2004) Sivillerin korunması yetkisi birçok kez yenilenmiş ancak tüm yetki tanımları sivillerin korunması açısından açık bir atıf içermemiştir.

⁴⁸⁵ UN Doc. S/RES/1590 (2005)

⁴⁸⁶ UN Doc S/RES/1706 (2006)

⁴⁸⁷ UN Doc. S/RES/1706 (2006)

⁴⁸⁸ UN Doc. S/RES/1769 (2007)

⁴⁸⁹ UNMIS'in yerini daha sonra UNISFA ve UNMISS almıştır. UNMIS'in sivillerin korunması yetkisine doğrudan atıfları için bkz. UN Doc. S/RES/1870 (2009); UN Doc. S/RES/1919 (2010)

⁴⁹⁰ UN Doc. S/RES/1990 (2011) Sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ve uzatılmıştır tüm yetki tanımları sivillerin korunması açısından açık bir atıf içermemiştir. Açık bir sivillerin korunması yetkisine sahip kararlar için bkz. UN Doc. S/RES/2104 (2013); UN Doc. S/RES/2126 (2013); UN Doc. S/RES/2156 (2014); UN Doc. S/RES/2179 (2014); UN Doc. S/RES/2205 (2015); UN Doc. S/RES/2230 (2015); UN Doc. S/RES/2251 (2015); UN Doc. S/RES/2287 (2016); UN Doc. S/RES/2318 (2016); UN Doc. S/RES/2352 (2017); UN Doc. S/RES/2386 (2017); UN Doc. S/RES/2416 (2018); UN Doc. S/RES/2445 (2018); UN Doc. S/RES/2497 (2019); UN Doc. S/RES/2550 (2020)

yılında 1996 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla verilmiştir.⁴⁹¹ Ağustos 2016'dan Mart 2021'e kadar BM Güvenlik Konseyi UNMISS'e Bölgesel Koruma Gücü (*Regional Protection Force*) tarafından destek verilmesini öngörmüştür.⁴⁹² Bu sivilinlerin korunması yetkisi birkaç kez uzatılmış ve yenilenmiştir.⁴⁹³ 2021'den itibaren ise Bölgesel Koruma Gücü'nden bahsetmeden UNMISS için açıkça sivilinlerin korunması yetkisi sağlamıştır.⁴⁹⁴ 2023'te 2677 sayılı karar uyarınca Güvenlik Konseyi, Güney Sudan'daki durumun bölgede uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaya devam ettiğini tespit etmiş, UNMISS'in görev süresini 15 Mart 2024 tarihine kadar uzatmıştır.⁴⁹⁵ *United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)*'in ilk sivilinlerin korunma yetkisi 2006'da 1701 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁴⁹⁶ *United Nations- African Union Hybrid Operation in Darfur (UNAMID)* için ilk olarak sivilinlerin korunması yetkisi 1769 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile 2007 yılında verilmiştir.⁴⁹⁷

⁴⁹¹ UN Doc. S/RES/1996 (2011) Sivilinlerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ve uzatılmıştır, tüm yetki tanımları sivilinlerin korunması açısından açık bir atıf içermemiştir. Açık bir sivilinlerin korunması yetkisine sahip kararlar için bkz. UN Doc. S/RES/2057 (2012); UN Doc. S/RES/2109 (2013); UN Doc. S/RES/2155 (2014); UN Doc. S/RES/2187 (2014); UN Doc. S/RES/2223 (2015); UN Doc. S/RES/2241 (2015); UN Doc. S/RES/2252 (2015)

⁴⁹² İlk görev tanımı için bkz. UN Doc. S/RES/2304 (2016)

⁴⁹³ Yetkilerin tümü sivilinlerin korunmasına dair açık bir atıf içermemiştir. Açıkça sivilinlerin UN Doc. S/RES/2327 (2016); UN Doc. S/RES/2406 (2017)c. S/RES/2327 (2016); UN Doc. S/RES/2406 (2017) UN Doc. S/RES/2514 (2020)

⁴⁹⁴ Bkz. UN Doc. S/RES/2567 (2021)

⁴⁹⁵ Kararda UNMISS'in, Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca, sivilinlerin korunmasını sağlamak için gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahip olduğu ifade edilmiştir. UN Doc. S/RES/2677 (2023)

⁴⁹⁶ Sivilinlerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiştir ancak yetkilerin hepsi sivilinlerin korunmasına açık bir atıf içermemiştir. Açık bir sivilinlerin korunması yetkisine sahip kararlar için bkz.: UN Doc. S/RES/2373 (2017); UN Doc. S/RES/2433 (2018); UN Doc. S/RES/2485 (2019); UN Doc. S/RES/2539 (2020); UN Doc. S/RES/2591 (2021) Lübnan Hükümeti'nin talebi üzerine UNIFIL'in görev süresi Güvenlik Konseyi tarafından her yıl yenilenmektedir.

⁴⁹⁷ UN Doc. S/RES/1769 (2007) Sivilinlerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ve uzatılmıştır, ancak yetkilerin hepsi sivilinlerin korunmasına dair açık bir atıf içermemiştir. Açıkça sivilinlerin korunması yetkisi verilen kararlar için bkz. UN Doc. S/RES/2173 (2014); UN Doc. S/RES/2228 (2015); UN Doc. S/RES/2296 (2016); UN Doc. S/RES/2363 (2017); UN Doc. S/RES/2425 (2018); UN Doc. S/RES/2429 (2018); UN Doc. S/RES/2495 (2019); UN Doc. S/RES/2525 (2020)

UNAMID 31 Aralık 2020 tarihinde görev süresini tamamlamıştır.⁴⁹⁸ *United Nations Mission in the Central African Republic and Chad (MINURCAT)* 'a ilk olarak sivillerin korunması yetkisi 2009 yılında 1861 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁴⁹⁹ *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)* için ilk kez sivillerin korunması yetkisi 2013 yılında 2100 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁵⁰⁰ *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSCA)* 'nın ilk sivillerin korunması yetkisi 2014 yılında 2149 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmiştir.⁵⁰¹

Son yıllarda BM Güvenlik Konseyi, BM üye devletlerine ve BM dışındaki bölgesel veya uluslararası örgütlere üçüncü bir devletin topraklarındaki sivilleri korumak için açık bir yetki de vermiştir.⁵⁰² Söz gelimi Güvenlik Konseyi ilk olarak 2001 yılında üye devletlere Afganistan'da bir sivillerin korunması görevi üstlenmeleri için yetki vermiştir.⁵⁰³ İki yıl sonra, BM Güvenlik Konseyi Fransa'ya ve *Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na (Economic Community of West African States- ECOWAS)* Fildişi Sahili'nde sivilleri koruma görevi vermiştir.⁵⁰⁴ Güvenlik Konseyi aynı yıl aldığı bir kararla Avrupa Birliğine ilk kez sivillerin korunması görevi vermiş ve ilerleyen yıllarda sivillerin korunmasını içeren muhtelif kararlar

⁴⁹⁸ UN Doc. S/RES/2559 (2020)

⁴⁹⁹ UN Doc. S/RES/1861 (2009) Sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiştir ancak kararların hiçbirisi sivillerin korunmasına açık bir atıf içermemiştir. Misyon 31 Aralık 2010 tarihinde görevini tamamlamıştır.

⁵⁰⁰ UN Doc. S/RES/2100 (2013) Sivillerin korunması yetkisi şu kararlarda yenilenmiş ve uzatılmıştır: UN Doc. S/RES/2164 (2014); UN Doc. S/RES/2227 (2015); UN Doc. S/RES/2295 (2016); UN Doc. S/RES/2364 (2017); UN Doc. S/RES/2423 (2018); UN Doc. S/RES/2480 (2019); UN Doc. S/RES/2531 (2020); UN Doc. S/RES/2584 (2021) UN Doc. S/RES/2640 (2022) MINUSMA halen bölgede mevcut bulunmaktadır.

⁵⁰¹ UN Doc. S/RES/2149 (2014) Sivillerin korunması yetkisi birkaç kez yenilenmiş ve uzatılmıştır; ancak her yetki sivillerin korunmasına açık bir atıf içermemiştir. Açık bir sivillerin korunması yetkisine sahip kararlar için bkz. UN Doc. S/RES/2217 (2015); UN Doc. S/RES/2301 (2016); UN Doc. S/RES/2387 (2017); UN Doc. S/RES/2448 (2018); UN Doc. S/RES/2499 (2019); UN Doc. S/RES/2552 (2020); UN Doc. S/RES/2605 (2021) MINUSCA halen bölgede mevcut bulunmaktadır.

⁵⁰² Bunlara "BM tarafından yetkilendirilmiş barışı koruma operasyonları" denilmektedir. Çalışmanın konusu yalnızca BM tarafından yürütülen barışı koruma operasyonları olduğundan, BM tarafından yetkilendirilmiş barışı koruma operasyonlarına ayrıntılı olarak yer verilmeyecek olup, birkaç örnekle yetinilecektir.

⁵⁰³ UN Doc. S/RES/1378 (2001)

⁵⁰⁴ UN Doc. S/RES/1464 (2003)

almıştır.⁵⁰⁵ 2007 yılında, Afrika Birliği'ne BM ile birlikte Darfur'daki sivilleri koruma yetkisi verilmiş ve bu da BM-AB hibrid operasyonu UNAMID'in kurulmasıyla sonuçlanmıştır.⁵⁰⁶ Öte yandan 2011 yılında BM Güvenlik Konseyi 1973 sayılı BMGK kararını kabul ederek üye devletlere ulusal olarak ya da bölgesel örgütler veya düzenlemeler aracılığıyla hareket ederek Libya'da yürütülecek bir sivillerin korunması yetkisi vermiştir.⁵⁰⁷

Güvenlik Konseyi kararlarında, her bir duruma özgü, o ülkeye ve duruma özel sivillerin korunması yetkisi verilmektedir.

Örneğin UNIFIL'in sivillerin korunmasıyla ilgili yetki dili şöyledir:

“Lübnan Hükümeti'nin, toprakları üzerinde otoritesini kullanmasına yardımcı olmak üzere uluslararası bir güç konuşlandırılması talebini desteklemek üzere hareket ederek; operasyon alanının herhangi bir tür düşmanca faaliyet için kullanılmamasını sağlamak, Güvenlik Konseyi'nin yetkisi altındaki görevlerini yerine getirmesini güç kullanarak engelleme girişimlerine direnmek, Birleşmiş Milletler personelini, tesislerini, tesisatlarını ve teçhizatını korumak, Birleşmiş Milletler personelinin, insani yardım çalışanlarının güvenliğini ve hareket özgürlüğünü sağlamak ve Lübnan Hükümeti'nin sorumluluğu saklı kalmak kaydıyla, yakın fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivilleri korumak ... amacıyla UNIFIL'e güçlerinin konuşlandırılacağı alanlarda ve imkânları dâhilinde gerekli tüm tedbirleri alma yetkisi verir.”⁵⁰⁸

MINUSMA'nın sivillerin korunması ile ilgili yetki dili ise şöyledir:

“(i) Mali resmi makamlarının birincil sorumluluğuna hâle getirmeksizin, fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivilleri korumak;

⁵⁰⁵ Bkz. UN Doc. S/RES/1484 (2003); UN Doc. S/RES/1671 (2006); UN Doc. S/RES/1778 (2007); UN Doc. S/RES/2134 (2014)

⁵⁰⁶ UN Doc. S/RES/1769 (2007)

⁵⁰⁷ UN Doc. S/RES/1973 (2011)

⁵⁰⁸ UN Doc S/RES/1701 (2006), parag.12.

(ii) Mali resmi makamlarına destek olarak, kapsamlı ve entegre bir yaklaşımla, özellikle Mali'nin kuzeyinde ve merkezinde sivil nüfusa yönelik tehditleri öngörmek, caydırmak ve bunlara etkili bir şekilde karşılık vermek için aktif adımlar atmak ve bu bağlamda:

- Uluslararası insancıl hukuk ihlalleri ile uluslararası insan hakları hukuku ihlal ve istismarlarını izleme ve belgeleme çabalarını arttırmak ve erken uyarıyı güçlendirmek;
- Sivillerin en fazla risk altında olduğu yüksek riskli bölgelere kara ve hava unsurlarının konuşlandırılması da dâhil olmak üzere sivilleri korumak için hareketli, esnek, sağlam ve proaktif adımlar atmak;
- Herhangi bir askeri ya da polis operasyonu öncesinde, sırasında ve sonrasında, misyonun operasyonlarından kaynaklanan sivil zararın izlenmesi, önlenmesi, en aza indirilmesi ve ele alınması da dahil olmak üzere sivillere yönelik riski azaltmak;
- Aktif silahlı unsurların kilit nüfus merkezlerine ve sivillerin risk altında olduğu diğer bölgelere geri dönmesini engellemek, sadece ciddi ve inandırıcı tehditler doğrultusunda doğrudan operasyonlara girişmek ...⁵⁰⁹

Görüldüğü üzere yetkiler geniş ve açık olabilir veya daha buyurgan bir dil benimseyebilir. Güvenlik Konseyi, giderek artan bir şekilde, sivillerin korunması yetkisinin bir parçası olarak belirli bir misyonun üstlenmesi gereken stratejik yön ve görevler hakkında daha ayrıntılı rehberlik sunmaktadır.

2.2. Birleşmiş Milletlerde Sivillerin Korunması Yetkilerinin Benimsenmesi için İtici Güç

Ahlaki bir sorumluluk, hukuki bir yükümlülük veya bir barışı koruma görevi şekillerde tanımlanan sivillerin korunması, kavram olarak belirsizliğini korusa ve hukuki çerçeveye ilişkin kafa karışıklığı devam etse de -ki bu durumlar sivillerin etkin bir şekilde korunmasını engellemektedir- başta BM olmak üzere uluslararası örgütler, hükümetler ve sivil toplum için bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Gerçekten de sivillerin korunması uluslararası ilişkilerin en önemli ve güncel konularından biri olup, BM'nin uluslararası barış ve güvenlik konusundaki

⁵⁰⁹ UN Doc. S/RES/2480 (2019) parag.28 (c)

alışmalarının büyük bir kısmının merkezinde yer almaktadır. Darfur, Güney Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Mali dahil olmak üzere BM barışı koruma gücü konuşlandırmalarının odağındadır.⁵¹⁰

1999 yılına kadar BM Güvenlik Konseyi sivil­lerin korunmasını ayrı bir konu olarak ele almamıştır. 1999’da BM, sivil­leri Srebrenica ve Ruanda’daki kitlesel zulüm ve soykırımdan koruyamayınca güvenilirliğini büyük ölçüde kaybetmiş bu da onun rotasını bu yöne çevirmesini sağlamıştır. Kötü hazırlanmış iki BM barış operasyonu, UNPROFOR ve UNAMIR, korumaları gereken nüfusu korumakta başarısız olmuş, ardından çatışma yeniden alevlenmiş ve tarafların misyonun konuşlandırılmasına ilişkin rıza geri çekilmiştir.⁵¹¹ Gerçekten de Soğuk Savaş sonrası ilk on yıla Ruanda soykırımı ve Yugoslavya savaşları sırasında yaşanan katliamlar ve özellikle de Güvenlik Konseyi kararıyla oluşturulan güvenli bölgede bulunmalarına rağmen 7,000 sivilin hayatını kaybettiği Srebrenitsa katliamı damgasını vurmuştur. Bunun üzerine BM ve Güvenlik Konseyi, sivil­lerin hayatlarının korunmasını çalışmalarının merkezine koymadıkları takdirde BM Şartının ruhuna sadık kalamayacaklarının farkına varmışlardır.⁵¹²

Bu başarısızlıkların ardından BM Genel Sekreteri tarafından 1999 yılında Srebrenitsa⁵¹³ ve Ruanda⁵¹⁴ ile ilgili, 2000 yılında barış koruma ile ilgili⁵¹⁵ raporlar hazırlanmıştır. Bu

⁵¹⁰ Haidi Willmot, Ralph Mamiya, and Scott Sheeran, ‘Introduction’ in Haidi Willmot and others (eds), *Protection of Civilians* (Oxford, 2016; online edn, Oxford Academic, 23 June 2016)

⁵¹¹ Victoria K. Holt and Glyn Taylor, *Protecting Civilians in the Context of UN Peacekeeping Operations Successes, Setbacks and Remaining Challenges* (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs 2009)

⁵¹² Jean-Marie Guéhenno, ‘The United Nations and the Protection of Civilians’, in Haidi Willmot and others (eds), *Protection of Civilians* (Oxford, 2016; online edn, Oxford Academic, 23 June 2016), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198729266.003.0012>, accessed 1 May 2023.

⁵¹³ Bkz. United Nations General Assembly (UNGA), ‘Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica’ 15 November 1999 UN Doc A/54/549

⁵¹⁴ Bkz. United Nations Security Council (UNSC), ‘Report of the Independent Inquiry into the Actions of the UN During the 1994 Genocide in Rwanda’ UNGA and UNSC, ‘Report of the Panel on UN Peace Operations’ UN Doc A/55/305-S/2000/809 (2000) Operations’ UN Doc A/55/305-S/2000/809 (2000)

raporlar BM'nin tavrının değişmesine katkıda bulunmuş ve barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasına giderek daha fazla önem verilmesini sağlamıştır.

Srebrenitsa'ya ilişkin raporda BM Genel Sekreteri şu değerlendirmede bulunmuştur:

*“Srebrenitsa'dan çıkarılacak en önemli ders; bütün bir halkı şiddet kullanarak yıldırmaya, sürgün etmeye ya da öldürmeye yönelik kasıtlı ve sistematik bir girişime, gerekli tüm araçlarla kararlı bir şekilde ve stratejiyi makul sonuca kadar götürecektir siyasi iradeyle karşılık verilmesi gerektirir. Balkanlar'da, bu on yıl içinde, bu dersin bir değil iki kez öğrenilmesi gerekmiştir. Her iki durumda da, Bosna ve Kosova'da, uluslararası toplum vicdansız ve katil bir rejimle müzakere yoluyla bir çözüme ulaşmaya çalışmıştır. Her iki durumda da sivillerin planlı ve sistematik bir şekilde öldürülmesini ve sürgün edilmesini durdurmak için kuvvet kullanılması gerekmiştir.”*⁵¹⁶

Srebrenitsa Raporu'ndan bir ay sonra yayımlanan Ruanda'ya ilişkin BM Raporu Srebrenitsa'ya ilişkin Rapor'a atıf yaparak buradaki BM eylemlerine yöneltilen eleştirilerin ve çıkarılan derslerin BM'nin Ruanda'daki eylemleri için de geçerli olduğunu belirtmiş ve şu ifadelerle yer vermiştir:

*“Birleşmiş Milletler barış güçlerinin Ruanda'daki varlığı, mevcut bir barış anlaşmasının uygulanmasını izlemek için geleneksel bir barışı koruma operasyonu olarak başlamış olsa da soykırım saldırısı, Birleşmiş Milletler'deki karar vericilerinin -Genel Sekreter ve Güvenlik Konseyi'nden, Sekretarya personeli ve UNAMIR liderliğine- asıl yetki tanımının ve tabii ki Birleşmiş Milletler'in tarafsız arabuluculuk rolünün artık yeterli olmadığını ve bu tür bir eylemi gerçekleştirmek için gerekli araçlarla birlikte farklı ve daha iddialı bir yanıt gerektirdiğini fark etmelerine yol açmalıydı.”*⁵¹⁷

⁵¹⁶ Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica (1999), parag. 502.

⁵¹⁷ Report of the Independent Inquiry into the Actions of the UN During the 1994 Genocide in Rwanda (1999), 50-51.

Mart 1992'den Şubat 1993'e kadar Barışı Koruma Operasyonlarından sorumlu BM Genel Sekreter Yardımcısı (*UN Assistant Secretary-General for Peacekeeping Operations*) ve Mart 1993'ten Aralık 1996'ya kadar Barış Operasyonlarından sorumlu BM Genel Sekreter Başyardımcısı (*UN Under-Secretary-General for Peace Operations*) olarak görev yaptıktan sonra 1 Ocak 1997'de BM Genel Sekreteri olarak atatan Kofi Annan, BM'nin barış operasyonlarındaki yükümlülükleri ve rolü konusunda seleflerinden çok daha kapsamlı bir vizyon benimsemiştir. Bunu nedeninin ise, Barışı Koruma Operasyonlarından sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı iken BM'nin güvenilirliğini büyük ölçüde zedeleyen Bosna ve Ruanda trajedilerinden kısmen sorumlu olması gerçeği gibi görünmektedir.⁵¹⁸ Gerçekten de bu durum hem BM Genel Sekreterini hem de BM içindeki diğer kişileri sivillerin etkili bir şekilde korunmasını sağlamak için alternatif yollar aramaya yönlendirmiştir.

Dikkatlerin sivillerin korunması konusuna çekilmesiyle birlikte BM bünyesinde çeşitli çalışmalar yapılmaya, raporlar hazırlanmaya başlamıştır. BM Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'den BM Güvenlik Konseyi'nin "silahlı çatışma durumlarında sivillerin fiziksel ve hukuken korunmasını nasıl geliştirebileceğine" dair tavsiyeler içeren bir rapor sunmasını talep etmiştir.⁵¹⁹ Güvenlik Konseyi, uluslararası insancıl hukuk kuralları ile bunların uygulanması arasındaki uçurumun giderek büyümesinden duyduğu endişeyi ifade etmiş, uluslararası toplumun, silahlı çatışmanın taraflarının, uluslararası insancıl hukuk kuralları da dahil olmak üzere, ilgili uluslararası hukuk kurallarına uyumunu arttıracak yol ve yöntemlerin daha fazla araştırılması için çağrıda bulunmuştur. Silahlı çatışma durumlarında sivillerin korunması sorununun ele alınabilmesi için üye devletler ile uluslararası örgütler tarafından kapsamlı ve eşgüdümlü bir yaklaşımın gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu amaçla Genel Sekreter'den Konsey'in kendi sorumluluk alanı içinde hareket ederek silahlı çatışma durumlarında sivillerin

⁵¹⁸ Findlay, 326.

⁵¹⁹ UNSC, '3977th Meeting (on the Protection of Civilians in Armed Conflict)' 12 February 1999, UN Doc. S/PV.3977 (1999); UNSC, '3978th Meeting (on the Protection of Civilians in Armed Conflict)' 12 February 1999, UN Doc. S/PV.3978 (1999)

fiziksel ve hukuki korunmasını nasıl geliştirebileceğine dair somut tavsiyeler içeren bir rapor sunmasını talep etmiştir.⁵²⁰ Genel Sekreter'den istenen rapor Eylül 1999'da yayınlanmıştır.

Güvenlik Konseyi sivillerin korunması hakkında toplantılar düzenlemeye devam ederken ve bu toplantılarda alınan kararlar henüz eyleme dönüşmemişken NATO, Mart 1999'da Arnavut azınlığı korumak için Kosova'da bir hava harekâtı başlatmıştır. Bu harekât, BM Güvenlik Konseyi'nin bölgedeki insani felaketi durdurmak için sert bir eylemde bulunma konusunda anlaşılamaması üzerine başlatılmıştır. BM Güvenlik Konseyi bu operasyona izin vermemiştir. NATO müdahalesinden kısa bir süre sonra BM Genel Sekreteri Kofi Annan uluslararası topluma Şart'ın ilkelerini korumak ve ortak insanlığı savunmak için müşterek bir zemin bulma çağrısında bulunmuştur.⁵²¹ Annan'ın çağrısını Kanada hükümetinin ICISS'in kuruluşunu ilan etmesi izlemiş, ardından ICISS de koruma sorumluluğu ile ilgili etkili raporu kabul etmiştir. Bu raporun ana fikri, egemen devletlerin kendi vatandaşlarını önlenabilir felaketlerden -toplu katliamdan, tecavüzden, açlıktan- koruma sorumluluğu olduğu; ancak bunu yapmak istemedikleri veya yapamaya muktedir olmadıkları zaman, bu sorumluluğun daha geniş bir devletler topluluğu tarafından üstlenilmesi gerektiğidir.⁵²²

BM sivilleri korumak için harekete geçme yükümlülüğünü üstlenmek istemese de nispeten daha az iddialı olan sivillerin korunması (*PoC*) konusundaki çalışmalarını sürdürmüştür. Bu amaçla Eylül 1999'da BM Genel Sekreteri, BM Güvenlik Konseyi'nin sivillerin korunmasını nasıl geliştirebileceğine dair tavsiyeleri detaylandıran ilk raporunu yayınlamıştır. Rapor Güvenlik Konseyi'nin, çatışmanın taraflarını nasıl uluslararası hukuk ve sözleşmelerle sivillere garanti edilen haklara saygı göstermeye nasıl zorlayabileceğine dair bir dizi tavsiye içermektedir.⁵²³ Raporun yayınlanmasını memnuniyetle karşılayan Güvenlik

⁵²⁰ UN Doc. S/PV.3978 (1999), 3

⁵²¹ UNSG, 'Secretary-General Presents His Annual Report to General Assembly' UN Doc. SG/SM/7136 (1999)

⁵²² ICISS, 'The Responsibility to Protect', VIII.

⁵²³ Bkz. Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict, 8 September 1999 UN Doc. S/1999/957 (1999)

Konseyi, Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına ilişkin bir dizi kararın ilkinin kabul etmiştir.⁵²⁴

2.3. Sivillerin Korunmasına İlişkin İlk Yetki Tanımı

Güvenlik Konseyi, Eylül 1999'da vermiş olduğu bu kararda, barışı koruma görevlerinin silahlı çatışmanın siviller üzerindeki olumsuz etkilerini nasıl daha iyi ele alabileceğini düşünme konusunda istekli olduğunu ifade etmiş⁵²⁵ ve Genel Sekreterden barış yapma, barışı koruma ve barışı inşa etme faaliyetlerinde yer alan BM personelinin, uluslararası insancıl hukuk, insan hakları hukuku ve mülteci hukuku konularında uygun eğitime sahip olmalarının sağlanmasını talep etmiştir.⁵²⁶

Kararın üzerinden bir ay sonra Güvenlik Konseyi Sierra Leone'da aşağıdaki yetkileri içeren bir barışı koruma misyonuna (UNAMSIL) yetki vermiştir:

*Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. bölümü uyarınca hareket ederek, UNAMSIL'in, görevlerini yerine getirirken, personelinin güvenliğini ve hareket özgürlüğünü sağlamak için ve imkanları ve konuşlanma alanları dahilinde, Sierra Leone Hükümeti'nin sorumluluklarını dikkate alarak yakın fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivillere koruma sağlamak için gerekli önlemleri alabileceğine karar verir.*⁵²⁷

22 Ekim 1999'da verilen bu kararda BM Güvenlik Konseyi, BM Şartı'nın VII. Bölümü kapsamında hareket eden bir barış operasyonu için ilk kez açıkça sivillerin korunması yetkisi tanımıştır.

BM Güvenlik Konseyi üyeleri, sivillerin korunması yetkisi içeren ilk kararının kabul edildiği 4054. toplantısında UNAMSIL'in görev tanımında seçilen ifadenin (personelinin

⁵²⁴ Bkz. UN Doc. S/RES/1265 (1999) Ayrıca bkz. UN Doc. S/RES/1296 (2000); UN Doc. S/RES/1502 (2003); UN Doc. S/RES/1612 (2005); UN Doc. S/RES/1674 (2006); UN Doc. S/RES/1882 (2009); UN Doc. S/RES/1894 (2009); UN Doc. S/RES/1998 (2011)

⁵²⁵ UN Doc. S/RES/1265 (1999), parag. 11

⁵²⁶ UN Doc. S/RES/1265 (1999), parag. 14

⁵²⁷ UN Doc S/RES/1270, 1999, parag. 14.

güvenliğini ve hareket özgürlüğünü sağlamak ve imkânları ve konuşlanma alanları dâhilinde, yakın fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivillere koruma sağlamak için gerekli tedbirleri alabileceği) ne anlama geldiğini tartışmışlardır.⁵²⁸ Bu formülasyonun, misyonun sivil nüfusa yönelik, ayırım gözetmeyen saldırılara kayıtsız kalmaması; büyük ölçekli şiddetin sivilleri tehdit etmesi halinde, sert kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere, kararlı ve acil eylemlerde bulunması yönünde açık bir talimat teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Öte yandan Güvenlik Konseyi'nin 1270 (1999) sayılı kararı on beş lehte oyla kabul etmiş olması, o dönemde BM içinde önemli bir gelişme olarak görülen bu karara verilen geniş desteği göstermiştir.

2.4. Barışı Korumanın “Üçüncü Aşaması” ve Sivillerin Korunması

Yukarıda ifade edildiği üzere, sivillerin korunmasına dair ilk kararın (1270 sayılı karar) kabul edildiği yıl, BM tarafından Ruanda ve Srebrenitsa'daki soykırımı önleme misyonlarının başarısızlığına ilişkin iki rapor da yayınlanmıştır.⁵²⁹ Gerçekten de BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasının doğuşunun, 1990'larda genel olarak BM barışı korumanın başarısızlıklarına, özel olarak eski Yugoslavya'daki sözde “güvenli bölgeler” ve Ruanda'daki soykırımı dayandığı söylenebilir.⁵³⁰ Bu bağlamda BM barışı koruma ilkelerinin, yani tarafların rızası, tarafsızlık ve meşru müdafaa dışında kuvvet kullanılmaması ilkelerinin eksikliklerine bir tepki olarak doğduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bu ilkeler ilk silahlı BM barışı koruma operasyonu olan UNEF I'in Süveyş Kanalı'nda konuşlandırılmasının ardından geliştirilmiştir. Ateşkesin izlenmesi ve pasif gözlem ile karakterize edilen bu geleneksel barışı koruma operasyonu modeli, yirmi birinci yüzyılın karmaşık, sağlam, çok boyutlu misyonlardan büyük ölçüde farklıdır. Bu barışı koruma modeli

⁵²⁸ Bkz. 4054th Meeting (at Which UNSC Res 1270 (1999) Was Adopted)' UN Doc. S/PV.4054 (1999)

⁵²⁹ Bkz. United Nations General Assembly (UNGA), 'Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica' 15 November 1999 UN Doc A/54/549 (1999) ve United Nations Security Council (UNSC), 'Report of the Independent Inquiry into the Actions of the UN During the 1994 Genocide in Rwanda' 16 December 1999 UN Doc S/1999/1257 (1999)

⁵³⁰ UNGA, 'Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35' (1999) UN Doc A/54/549, parag. 502; UNSC, 'Letter Dated 15 December 1999 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council' (1999) UN Doc S/1999/1257, s.50

karşılaştığı zorlu durumlarda yetersiz kalmaya ve Srebrenitsa ve Ruanda gibi vakalarda başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁵³¹

2000 yılında BM Güvenlik Konseyi, silahlı çatışma durumlarında sivil nüfusa veya korunan diğer kişilere kasıtlı olarak saldırmanın ve uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku'nun sistematik, açık ve yaygın bir şekilde ihlal edilmesinin, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabileceğini belirttiği 1296 (2000) sayılı kararı kabul etmiştir. Bu tematik kararda Konsey, barışı koruma misyonlarına sivilleri korumak için uygun insan gücü ve kaynak sağlama niyetini belirtmiş ve barış güçlerine; soykırım tehdidi, insanlığa karşı suçlar ve sivil halka karşı savaş suçları ile karakterize edilen durumlarda, sivillerin korunması ve yardım ulaştırılması için geçici güvenlik bölgelerinin kullanılmasını değerlendirme çağrısında bulunmuştur.⁵³²

Bu tematik karar BM barış operasyonlarının yetkilerini büyük ölçüde etkilemiştir. BM Genel Sekreteri daha sonraki bir raporunda, BM barış operasyonlarının yetki tanımlarını BM barış güçlerinin yakın şiddet tehdidi altındaki sivilleri fiziksel olarak korumasına izin verecek şekilde genişletilmesinin dayanağı olarak bu 1296 (2000) sayılı kararına atıfta bulunmuştur.⁵³³

Mart 2000'de dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM Barış Operasyonları Paneli'ni (*Panel on United Nations Peace Operations*) kurmuş ve geçmişteki BM barış ve güvenlik faaliyetlerine ilişkin bir rapor ve BM'nin gelecekte bu tür faaliyetleri nasıl daha etkin bir şekilde yürütebileceğine dair tavsiyeler hazırlamakla görevlendirmiştir.⁵³⁴

⁵³¹ Scott Sheeran, and Catherine Kent, 'Protection of Civilians, Responsibility to Protect, and Humanitarian Intervention: Conceptual and Normative Interactions', in Haidi Willmot and others (eds), *Protection of Civilians* (Oxford, 2016; online edn, Oxford Academic, 23 June 2016)

⁵³³ UNSG, 'Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict' UN Doc. S/2004/431 (2004), parag. 8. Conflict' UN Doc. S/2004/431 (2004), parag. 8.

⁵³⁴ UNSG and UNSC, 'Identical Letters Dated 21 August 2000 from the Secretary-General to the President of the General Assembly and the President of the Security Council, Fifty-Fifth Session of the General Assembly, Item 87 of the Provisional Agenda; Fifty-Fifth Year of the Security Council' UN Doc. A/55/305-S/2000/809 (2000), i

21 Ağustos 2000’de BM tarafından, Lakhdar Brahimi başkanlığındaki BM Barış Operasyonları Paneli Raporu (Brahimi Raporu) yayınlanmıştır. Rapor Panel başkanın adıyla anılmaktadır. Raporda BM’nin barışı koruma birliklerini yeterli zaman ve sayıda konuşlandırmada karşılaştığı lojistik ve kaynaklara dayalı zorluklar sıralanmış ve bu sorunları gidermek için tasarlanmış bir dizi tavsiye yer almıştır. Sekreteryası’nın misyon yetki tanımını formüle ederken ya da değiştirirken Güvenlik Konseyi’ne, Konsey’in duymak istediklerini değil, bilmesi gerekenleri söylemesi gerektiğini savunmuştur.⁵³⁵ Raporda, sivillere yönelik şiddete tanık olan BM barışı koruma askerlerinin bunu durdurmaya yetkili olduklarının varsayılması gerektiği belirtilmiş; ancak sivillerin korunması için geniş ve açık bir yetki verilen operasyonlara, bu yetkiyi yerine getirmek için gereken özel kaynakların da verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵³⁶ Mevcut BM görev bölgelerinde potansiyel şiddet riskine maruz kalan yüz binlerce sivilin bulunduğu ve halihazırda görev yapan BM güçlerinin, yönlendirilseler bile bunların küçük bir kısmından fazlasını koruyamayacağı belirtilmiştir.⁵³⁷ Öte yandan BM barış güçlerinin konuşlandıktan sonra görevlerini profesyonelce ve başarıyla yerine getirebilmeleri gerektiğini; angajman kurallarının, birlikleri, vuruşa vuruşla karşılık vermekle sınırlandırmaması gerektiğini; BM’nin birliklerine ya da korumakla görevli oldukları insanlara yöneltilen ölümcül bir saldırının kaynağını susturmaya yetecek karşılıklara izin vermesi gerektiğini belirtmiştir.⁵³⁸ BM barış güçlerinin sivillerin korunması rolüne ilişkin olarak Panel şunları belirtmiştir:

“Gerçekten de sivillere yönelik şiddete tanık olan barış güçlerinin (asker ya da polis), Birleşmiş Milletler’in temel ilkelerini destekleyecek şekilde ve Ruanda Bağımsız Soruşturması raporunda da belirtildiği üzere, “(bir operasyonun) varlığının yarattığı koruma algısı ve beklentisi” ile tutarlı olarak, imkanları dahilinde şiddeti durdurmaya yetkili oldukları varsayılmalıdır (bkz. S/1999/1257, s. 51).”

⁵³⁵ The Brahimi Report, parag. 64/d.

⁵³⁶ Ibid., parag. 62.

⁵³⁷ Ibid., parag.63.

⁵³⁸ Ibid., parag.49.

Yukarıda zikredilen raporların yayınlanması yaygın olarak BM barış gücünün üçüncü aşamasının başlangıcı olarak görülmektedir. Bundan böyle sivillerin korunması BM barış koruma operasyonlarının yetki tanımında yer almaya başlamış ve zamanla merkezi haline gelmiştir.

2.5. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları Bağlamında Sivillerin Korunması (PoC) Kavramının Gelişimi ve Normatif Önemi

Brahimi Raporu'nun tavsiyeleri ışığında Mayıs 2002'de BM Barışı Koruma Operasyonları için Angajman Kurallarının Geliştirilmesine Yönelik Kılavuz İlkeler'i (*Guidelines for the Development of Rules of Engagement for UN Peacekeeping Operations*) yayınlamıştır. Bu kılavuz barış güçlerinin kuvvet kullanabileceği parametreleri belirtmektedir. Bu bağlamda beş adet kurallar dizisi belirlemiştir. (Kural 1: kuvvet kullanma, kural 2: silah sistemleri kullanma, kural 3: silah taşıma yetkisi, kural 4: göz altına alma, arama ve silahsızlandırma yetkisi, kural 5: sivil eyleme/karışıklığa tepki) Kuvvet kullanma ile ilgili olarak 1.8 no.lu kural şu şekilde kaleme alınmıştır:

*Yetkili yerel makamların derhal müdahale edebilecek durumda olmadığı durumlarda, düşmanca bir eyleme veya düşmanca bir niyete karşı korunma ihtiyacı içinde olan herhangi bir sivil kişiyi savunmak için ölümcül güç de dahil olmak üzere kuvvet kullanılmasına izin verilir. Mümkün olan durumlarda, kuvvet kullanmak için en üst komutandan izin alınmalıdır.*⁵³⁹

Bu kılavuz ile BM, yetkileri ne olursa olsun tüm misyonlara “korunmaya ihtiyacı olan herhangi bir sivil kişiyi savunmak için” kuvvet kullanmasına izin vermiştir. Misyonlar da giderek çok boyutlu hale gelmiştir.

Gerçekten de BM Güvenlik Konseyi, barışı koruma operasyonlarına giderek daha fazla sivillerin korunması yetkisi vererek barış güçlerinin sivilleri yakın fiziksel şiddet tehdidine karşı korumasına izin vermiştir. Örneğin 1999 ve 2005 yılları arasında Demokratik Kongo

⁵³⁹ Guidelines for the Development of Rules of Engagement for UN Peacekeeping Operations, Provisional Sample ROE, Attachment 1 to FGS/0220.001, United Nations, May 2002, United Nations Master List of Numbered ROE, Rule 1.8.

Cumhuriyeti (MONUC),⁵⁴⁰ Liberya (UNMIL),⁵⁴¹ Fildişi Sahili (UNOCI),⁵⁴² Haiti (MINUSTAH),⁵⁴³ Burundi (ONUB)⁵⁴⁴ ve Sudan'daki (UNMIS)⁵⁴⁵ barış operasyonlarına sivillerin korunması yetkisi verilmiştir.

Bu yetkiler genellikle sivillerin güvenliğinin artırılması, insan haklarının desteklenmesi, kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması ve istikrarlı bir ortam sağlanması gibi bir dizi görev içermektedir. Ancak sivillerin korunması yetkisinin 1999'dan itibaren BM barışı koruma misyonlarına sürekli olarak verilmesine rağmen, Güvenlik Konseyi'nin ilk tartışmalarında ortaya konan amacın netliği dağılmıştır. Uygulamaya yönelik yeterli operasyonel kılavuzların bulunmaması nedeniyle, sivillerin korunması yetkileri sahadaki üst düzey misyon liderlerinin yorumuna açık hale gelmiş; bu da pek çok barışı koruma misyonunun bu yetkiyi doğru bir şekilde uygulayamamasına ve sivillerin yeterince korunamamasına neden olmuştur. Öte yandan bu başarısızlıklar, sivillerin korunması konusundaki uluslararası tartışmaların, koruma sorumluluğu (*RtoP*) kavramıyla ilgili ikilemlere kaymasına yol açmıştır.⁵⁴⁶

2006 yılında 1674 sayılı karar ile BM Güvenlik Konseyi, sivillerin korunması ile ilgili normatif ve operasyonel çerçeveyi güçlendirmiştir. Kararda, BM'nin barışı koruma misyonlarının görev tanımlarının, aşağıdaki hususlara ilişkin hükümler içermesini sağlama niyeti ifade edilmiştir:⁵⁴⁷

i. sivillerin, özellikle de operasyon bölgelerinde yakın fiziksel tehlike tehdidi altında olanların korunması,

⁵⁴⁰ UN Doc S/RES/1291 (2000)

⁵⁴¹ UN Doc. S/RES/1509 (2003)

⁵⁴² UN Doc. S/RES/1528 (2004)

⁵⁴³ UN Doc. S/RES/1542 (2004)

⁵⁴⁴ UN Doc. S/RES/1545 (2004)

⁵⁴⁵ UN Doc. S/RES/1590 (2005)

⁵⁴⁶ Haidi Willmot and Scott Sheeran, 'The protection of civilians mandate in UN peacekeeping operations: reconciling protection concepts and practices', International Review of the Red Cross (2013)95, 517-538, 522

⁵⁴⁷ UN Doc. S/RES/1674 (2006), parag.16.

ii. insani yardım sağlanmasının kolaylaştırılması,

iii. Mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin, güvenle, saygın ve sürdürülebilir bir şekilde geri dönüşlerine elverişli koşulların yaratılması,

BM Güvenlik Konseyi ayrıca şunları sağlama taahhüdünü de ifade etmiştir:⁵⁴⁸

i. bu tür yetkilerin, misyonların bu hedeflere ulaşmak için neler yapabileceği ve yapması gerektiğine ilişkin açık kılavuz ilkeler içermesi,

ii. görevlerin yerine getirilmesinde bilgi ve istihbarat kaynakları da dahil olmak üzere mevcut kapasite ve kaynakların kullanımına ilişkin kararlarda sivillerin korunmasına öncelik verilmesi,

iii. koruma yetkilerinin uygulanması.

Böylece BM barış operasyonları bağlamında sivillerin korunmasına odaklanmaya geri dönmüştür. BM barışı koruma misyonlarının, özellikle Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde sivilleri korumadaki başarısızlıklarının ardından, sivillerin korunması görevine yeniden odaklanmasının 2007 yılına kadar gerçekleşmediği söylenebilir. Bu başarısızlıklara cevaben Güvenlik Konseyi, Darfur (UNAMID), Kongo Demokratik Cumhuriyeti (MONUC),⁵⁴⁹ Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti (MINURCAT)⁵⁵⁰ ve Güney Sudan (UNMISS)⁵⁵¹ ve Liberya'da (UNMIL)⁵⁵² gibi çeşitli BM barışı koruma misyonlarında sivilleri koruma konusuna açıkça öncelik vermeye başlamıştır.⁵⁵³ Artık Güvenlik Konseyi sivillerin korunmasını barış operasyonlarının bir önceliği haline getirmiştir.

⁵⁴⁸ Ibid.

⁵⁴⁹ UN Doc. S/RES/1856 (2008)

⁵⁵⁰ UN Doc. S/RES/1778 (2007)

⁵⁵¹ UN Doc. S/RES/2057 (2012)

⁵⁵² UN Doc. S/RES/2066 (2012)

⁵⁵³ Willmot, Sheeran, 'The protection of civilians mandate in UN peacekeeping operations: reconciling protection concepts and practices' 522.

C34 olarak da bilinen BM Genel Kurul'a bağılı Barış Koruma Operasyonları Özel Komitesi (*The Special Committee on Peacekeeping Operations*) 2009 yılı olağan oturumunun raporuna ve sonraki yıllık raporlarına sivillerin korunmasına ilişkin bir dil benimsemiş ve zorunlu bir görev olarak atıfta bulunmaya başlamıştır.⁵⁵⁴

Güvenlik Konseyi de 2009 yılında 1894 sayılı kararıyla BM barış operasyonlarının sivillerin korunması yetkilerinin uygulanmasındaki görev ve sorumluluklarına ilişkin kapsamlı bir operasyonel kılavuz geliştirilmesini talep etmiştir.⁵⁵⁵ Bunun üzerine, 2010 yılında, eski BM Barış Koruma Operasyonları Dairesi (*The Department of Peacekeeping Operations-DPKO*) ve Saha Destek Departmanı (*The Department of Field Support-DFS*), BM Barış Koruma Operasyonlarında Sivillerin Korunması Operasyonel Konsept Taslağını (*UN Draft Operational*

⁵⁵⁴ Bkz. UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2009 Substantive Session (23 February-20 March 2009), Sixty-Third Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/63/19 parag. 125-128. UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2010 Substantive Session (22 February-19 March 2010), Sixty-Fourth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/64/19 parag. 143-151; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2011 Substantive Session (New York, 22 February-18 March and 9 May 2011), Sixty-Fifth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/65/19 parag. 172-183; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2012 Substantive Session (New York, 21 February-16 March and 11 September 2012), Sixty-Sixth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/66/19 parag. 191-205; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2014 Substantive Session (New York, 24 February-21 March 2014), Sixty-Eight Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/68/19 parag. 212-226; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2015 Substantive Session (New York, 17 February-13 March 2015), Sixty-Ninth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/69/19 parag. 218- 233; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2016 Substantive Session (New York, 16 February-11 March 2016), Seventieth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/70/19 parag. 242-262; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2017 Substantive Session (New York, 21 February-17 March 2017), Seventy-First Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/71/19 parag. 282-302; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2018 Substantive Session (New York, 12 February-9 March 2018), Sixty-Second Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/72/19 parag. 293-321; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2020 Substantive Session (New York, 17 February-12 March 2020), Seventy-Fourth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/74/19 parag. 116-135; UNGA, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2021 Substantive Session (New York, 15 February-12 March 2021), Seventy-Fifth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/75/19 parag. 128-150.

⁵⁵⁵ UN Doc. S/RES/1894 (2009), parag.22.

Concept on Protection of Civilians in UN Peacekeeping Operations) geliştirmiştir.⁵⁵⁶ Taslak alışmada sivillerin korunmasına yonelik net, operasyonel ve pratik bir konseptin olmaması sebebiyle, bazı st düzey misyon liderleri, misyon personeli, asker ve polis tarafından, sivillerin korunmasının BM barışı koruma misyonları için ne anlama geldiğine dair çok çeşitli görüşlerin ortaya çıktığından bahsetmiştir. Öte yandan birlik ve polis katkısında bulunan devletlerin, BM yelerinin, Güvenlik Konseyi, Genel Kurul organlarının, misyon personelinin ve Barışı Koruma Operasyonları Dairesi ve Saha Destek Departmanı bünyesindeki personelin, sivillerin korunmasını genellikle birbiriyle çelişebilecek şekillerde anlamakta olduklarını; bunun da misyonlarda sürtüşme, yanlış anlama ve hayal kırıklığına neden olduğunu belirtmiştir.⁵⁵⁷

Bu bağlamda taslak alışma, BM barışı koruma misyonları tarafından sivillerin korunması yetkileri için temel bir ereve sunmak üzere operasyonel görüş sunmaya çalışmıştır. Bu bağlamda BM barış operasyonları bağlamında sivillerin korunmasına yonelik üç kademeli bir yaklaşım önermişlerdir:⁵⁵⁸

1. Kademe: Siyasi süreç yoluyla koruma
2. Kademe: Fiziksel şiddete karşı koruma sağlanması
3. Kademe: Koruyucu bir ortamın oluşturulması

Taslak alışma, BM barışı koruma misyonları tarafından üstlenilen sivillerin korunması görevlerinin, BM barışı koruma ilkelerini; yani ev sahibi hükümetin ve çatışmanın ana taraflarının rızasını, tarafsızlığı ve meşru müdafaa ve görevin savunulması dışında kuvvet kullanılmamasını desteklemesi gerektiği anlayışında olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca sivillerin korunmasının öncelikle ev sahibi hükümetin sorumluluğunda olduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ UN DPKO and UN DFS, 'Draft DPKO/DFS Operational Concept on the Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Operations' (2010) <http://www.peacekeeping.org.uk/wp-content/uploads/2013/02/100129-DPKO-DFS-POC-Operational-Concept.pdf> (07.05.2023)

⁵⁵⁷ Ibid. parag. 4, 9.

⁵⁵⁸ Ibid., parag. 2

⁵⁵⁹ Ibid., parag.7.

Sadece fiziksel şiddet tehdidi belirgin olduğunda ve tüm önlemler tüketildiğinde, sivil nüfus ile düşman unsurlar arasına barış güçlerinin yerleştirilmesi veya nüfusun yakın bir fiziksel şiddet tehdidi altında olduğu durumlarda son çare olarak kuvvet kullanılmasının söz konusu olacağını belirtmiştir.⁵⁶⁰

2015 yılında, eski BM Barış Koruma Operasyonları Dairesi ve Saha Destek Departmanı, 2010 BM Barış Koruma Operasyonlarında Sivillerin Korunması Operasyonel Konsept Taslağını revize etmiş ve yerine 2015 tarihli “BM Barış Koruma Misyonlarının askeri unsurları için uygulama kılavuzunu” yayınlamıştır.⁵⁶¹ Bu kılavuz, BM barış koruma bağlamında sivillerin korunmasına dair ilk tanımını ortaya koymuştur:

*Birleşmiş Milletler barış koruma faaliyetlerinde sivillerin fiziksel olarak korunması “ev sahibi hükümetin sivilleri koruma sorumluluğuna halel getirmeksizin, imkanlar ve operasyon alanları dahilinde, sivillere yönelik fiziksel şiddet tehditlerini önlemeyi veya bunlara karşılık vermeyi amaçlayan, güç kullanımına kadar varan gerekli tüm eylemler” olarak tanımlanabilir.*⁵⁶²

Kılavuzda sivillerin korunması yetkisine sahip barış gücü askerlerinin, sivillere yönelik yakın bir şiddet tehdidinin var olduğuna makul olarak inandıkları her durumda, son çare olarak ölümcül güç de dahil olmak üzere gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahip oldukları ifade edilmiştir.⁵⁶³

2014 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, BM barış koruma operasyonları ve özel siyasi misyonlar da dâhil olmak üzere BM barış operasyonlarının durumunu ve sivillerin ortaya çıkan ihtiyaçlarını karşılamada karşılaştıkları zorlukları kapsamlı bir şekilde değerlendirmek üzere BM Barış Operasyonları Üst Düzey Bağımsız Paneli’ni (*High-level Independent Panel on UN Peace Operations - HIPPO*) kurmuştur. HIPPO, “Barış için

⁵⁶⁰ Ibid. parag.19.

⁵⁶¹ UN. Department of Peacekeeping Operations; UN. Department of Field Support, Protection of civilians : implementing guidelines for military components of United Nations Peacekeeping Missions (2015)

⁵⁶² Ibid., s.3

⁵⁶³ Ibid. s.25

güçlerimizi birleştirmek: politika, ortaklıklar ve insanlar” (*Uniting our strengths for peace: politics, partnerships and people*) başlıklı değerlendirme raporunu Haziran 2015’te yayınlamıştır. Rapor, barış operasyonlarından beklenenler ile operasyonların sundukları arasında giderek büyüyen bir uçurum olduğunu, bunların birbirine yaklaşması gerektiğini açıklamıştır. HIPPO raporu bu boşluğun özellikle BM’nin temel yükümlülüğü olarak tanımladığı sivillerin korunması konusun olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶⁴ Raporun sivillerin korunması ile ilgili bölümünde koruma yetkilerinin uygulanmasını iyileştirmek için hedefe yönelik bir dizi öneri sunulmaktadır. Rapor’a göre BM, sivillerin korunması konusundaki uygulamasını güçlendirmeli ve mevcut tüm sivil, askeri ve polis kapasitelerinden uygun şekilde yararlanmalıdır.⁵⁶⁵

2015 yılındaki kılavuzdan sonra BM Barış Operasyonları Dairesi, 2019 yılında BM Barış Koruma Operasyonlarında Sivillerin Korunması Politikası,⁵⁶⁶ 2020 yılında BM Barış Koruma Operasyonlarında Sivillerin Korunması Elkitabı⁵⁶⁷ ve son olarak da 2023 yılında BM Barış Koruma Operasyonlarında Sivillerin Korunması Politikası⁵⁶⁸ yayınlamıştır.

2.6. Birleşmiş Milletler’in Güncel Sivillerin Korunması Anlayışı

BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması (*PoC*) barışı koruma misyonlarının tüm bölümlerini, sivil, askeri ve polis işlevlerini içeren bir sorumluluktur. Birçok durumda, barışı koruma misyonları, sivillere yönelik fiziksel şiddet tehditlerini önlemek veya bunlara karşılık vermek için imkanlar ve operasyon alanları dahilinde ve ev sahibi hükümetin

⁵⁶⁴ The HIPPO Report, 11

⁵⁶⁵ Ibid., parag.38/b.

⁵⁶⁶ United Nations Department of Peace Operations, Policy on The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping (2019) Ref. 2019.17 https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/poc_policy_2019_.pdf

⁵⁶⁷ United Nations Department of Peace Operations, Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Handbook (2020)

⁵⁶⁸ United Nations Department of Peace Operations, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, 1 May 2023, Ref. 2023.05.

sorumluluğuna halel getirmeksizin, ölümcül güç kullanımına kadar gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahiptir.⁵⁶⁹

Günümüzde sivillerin korunması, BM barış operasyonları için hala bir önceliktir ve 1999'dan bu yana konuşlandırılan neredeyse tüm barışı koruma operasyonlarının sivilleri koruma yetkisi mevcuttur. 9 Mayıs 2023 tarihi itibarıyla güncel olan on iki barışı koruma operasyonundan altısı (MONUSCA, MINUSMA, MONUSCO, UNIFIL, UNISFA, UNMISS) sivillerin korunması yetkisiyle donatılmıştır.

Barış operasyonlarının konuşlandırıldığı çatışmaların doğası değiştikçe, sivillerin korunması yetkisi ve bunu yerine getirmek için gereken görevler, faaliyetler, roller ve sorumluluklar da değişmiştir. Gerçekten de başlangıçta sivillerin korunmasına yönelik sınırlı rehberlik ve uzman personelle karşı karşıya kalan BM barışı koruma operasyonları, aşamalı olarak sivillerin korunmasına yönelik kendi yaklaşımlarını geliştirmiştir.⁵⁷⁰ Bu bağlamda Barışı Operasyonları Dairesi ve Saha Destek Departmanı ve BM İnsani İlişkiler Koordinasyon Ofisi (*UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs-OCHA*) bir yandan barış operasyonlarının konuşlandırılmasına rehberlik etmek diğer yandan da askeri personelin eğitimini düzenlemek amacıyla sivillerin korunması için operasyonel bir konsept geliştirmek üzere yukarıda sözü edilen kapsamlı bir çalışmalarını yapmışlardır.

Sierra Leone'daki ilk sivillerin korunması yetkisiyle karşılaştırıldığında günümüzdeki operasyonlarda kullanılan sivillerin korunması dilinin gelişimi ve genişleyen kapsamı gözlenebilmektedir. Güvenlik Konseyi UNAMSIL'in görev tanımına eklediği sivillerin korunması yetkisinin öneminin farkında olsa da bu görevin misyon içinde operasyonel ya da taktiksel düzeyde önemli bir ayrı görev olarak görülmediği anlaşılmaktadır.

UNAMSIL'in esas görev tanımındaki ihtiyatlı ifadeler o tarihten sonra pek çok kez tekrarlanmış; ancak zamanla Güvenlik Konseyi, saha deneyimlerinden yola çıkarak ve BM

⁵⁶⁹ United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, "Protection of Civilians Mandate" <https://peacekeeping.un.org/en/protection-of-civilians-mandate> (08.05.2023)

⁵⁷⁰ United Nations Department of Peace Operations, Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Handbook (2020)

bünyesinde oluşturulan rehberler ve kılavuzların yol göstermesiyle barışı koruma misyonlarının sivillerin korunması görevlerini giderek daha ayrıntılı bir şekilde ifade etmeye başlamıştır.

Günümüzde sivillerin korunması yetkisine sahip operasyonlar kapsamlı bir görev tanımına sahiptirler. Görev tanımları, erken uyarı ve müdahale mekanizmaları da dahil olmak üzere geniş çaplı koruma stratejilerine sahip olmalarını ve mevcut kaynakların kullanımına ilişkin kararlarda sivillerin korunmasına öncelik vermelerini, özellikle misyonun “stratejik önceliği” veya “öncelikli görev” olarak belirlemelerini gerektirmektedir.⁵⁷¹

BM’nin mevcut sivillerin korunması politikası, 2019 BM Barışı Korumada Sivillerin Korunması Politikası’nda (*UN Policy on Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping*) ve 2023 BM Barışı Korumada Sivillerin Korunması Politikası’nda (*UN Policy on Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping*) bulunabilir. Öte yandan BM Barış Operasyonları Dairesi tarafından 2020 yılında yayınlanan Barışı Korumada Sivillerin Korunması El Kitabı daha ayrıntılı bir şekilde sivillerin korunması yetkilerinin uygulanması konusunda pratik rehberlik sağlamaktadır.

Genel Kurul Barışı Koruma Operasyonları Özel Komitesi tarafından da kabul edildiği üzere, sivillerin BM Barışı Koruma Operasyonları tarafından korunması konusundaki BM politikası, kapsamlı ve entegre bir yaklaşıma odaklanmaktadır.⁵⁷² Özel Komite, BM barışı koruma operasyonları tarafından sivillerin korunmasının, siviller için koruyucu bir ortamın yaratılması ve sürdürülmesi amacıyla, ulusal makamların yanı sıra yerel topluluklar ve ilgili insani yardım kuruluşları ile koordinasyon içinde sivil, polis, askeri unsurları arasında kapsamlı ve entegre bir yaklaşım gerektiren, misyonun tamamını kapsayan bir hedef olduğunu vurgulamıştır.⁵⁷³

⁵⁷¹ UN OCHA, ‘Building a Culture of Protection: 20 Years of Security Council Engagement on the Protection of Civilians’ (UN OCHA 2019) Occasional Policy Paper , s.41-42.

⁵⁷² United Nations Department of Peace Operations, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, 1 May 2023, Ref. 2023.05, parag.3

⁵⁷³ Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, UN Doc. A/75/19 (2021), parag.129

2023 Politikası'na göre sivillerin korunmasına yönelik kapsamlı bir yaklaşım, siyasi, güvenlik ve sosyo-ekonomik faktörlerin yanı sıra toplumsal cinsiyet dinamikleri de dahil olmak üzere hem kısa hem de uzun vadede sivillere yönelik tehditleri etkileyen ve destekleyen bir dizi faktörü dikkate alan bir yaklaşımdır. Sivillerin korunmasına yönelik entegre bir yaklaşım ile kastedilen ise sivil, polis ve askeri olmak üzere tüm misyon bileşenlerinin çaba göstermesi ve diğer BM aktörleriyle koordinasyonunun sağlanmasıdır.⁵⁷⁴

2023 BM Barışı Korumada Sivillerin Korunması Politikası'nda, BM barışı korumada sivillerin korunması yetkisi şu şekilde tanımlanmıştır:⁵⁷⁵

“Ev sahibi devletin birincil sorumluluğuna halel getirmeksizin, tüm sivil ve üniformalı misyon unsurlarının, misyonun imkânları ve konuşlanma alanları dâhilinde sivillere yönelik fiziksel şiddet tehditlerini önlemek, caydırmak veya bunlara ölümcül güç dâhil olmak üzere gerekli tüm araçları kullanarak karşılık vermek için entegre ve koordineli faaliyetler.”

Bu bağlamda barışı koruma operasyonlarının aktif bir görevi vardır. Sivilleri korumaya yönelik faaliyetlerin planlı, bilinçli ve sürekli olması gerektiği ve tüm misyon unsurlarının, sadece saldırılara tepki vermekle kalmayıp, sivillere yönelik tehditleri önlemek, önceden tespit etmek ve bunlara karşılık vermek için sürekli çalışmaları gerektiğine dikkat çekilmiştir.⁵⁷⁶ Polis ve askeri operasyonlar yürütülürken de sivillerin zarar görmemesi için her türlü çabanın gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öte yandan tüm misyon unsurları gerek faaliyetlerinde gerek bireyler ve topluluklarla olan ilişkilerinde, sivilleri riske atmamaya veya sivillerin, misyonla iş birliği yaptıkları için olası misillemelere maruz kalmamaları için önlemleri almaya, zarar görmemelerini sağlamaya dikkat etmelidir.⁵⁷⁷ 2023 Politikası ayrıca barışı koruma misyonlarında sivillerin korunmasına öncelik verilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.⁵⁷⁸

⁵⁷⁴ United Nations Department of Peace Operations, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, 1 May 2023, Ref. 2023.05, parag.3

⁵⁷⁵ Ibid., parag.13

⁵⁷⁶ Ibid. parag.25

⁵⁷⁷ Ibid. parag.32

⁵⁷⁸ Ibid. parag.21

Barış Operasyonları Dairesi, BM barış gücüne verilmiş olan sivillerin korunması yetkisi, uluslararası insancıl hukuk, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası mülteci hukuku dahil olmak üzere uluslararası hukuka dayandığını belirtmiştir.⁵⁷⁹ Ev sahibi devletin, kendi topraklarındaki sivilleri koruma konusunda her zaman birincil sorumluluğa sahip olduğunu, misyonun sivilleri koruma yetkisi bu sorumluluğu hiçbir şekilde değiştirmeyeceği, etkilemeyeceği veya sınırlamayacağı belirtilmiştir. Buna göre misyon, ev sahibi devletin sivilleri koruma çabalarını mümkün olduğunca destekleyecek, ancak ev sahibi devletin bunu yapmadığı veya yapmak istemediği ya da hükümet güçlerinin siviller için tehdit oluşturduğu durumlarda sivilleri korumak için bağımsız olarak hareket edebileceği vurgulanmıştır.⁵⁸⁰

Barış Operasyonları Dairesi, BM barış operasyonlarına sivillerin korunması yetkisi verildiğinde, kullanılabilecek çeşitli yaklaşımları ve araçları üç kademe (*tier*) altında sınıflandırmıştır.⁵⁸¹

1. kademe: Diyalog ve katılım yoluyla koruma,
2. kademe: Fiziksel koruma sağlanması,
3. kademe: Koruyucu bir ortam oluşturulması.

Kademeler arasında doğal bir hiyerarşi ya da sıralama olmadığı, sivillerin korunması görevinin misyonların her kademesinde uygulanacağı ve misyonun tüm unsurlarının her kademedede oynayacak bir rolü olduğunun altı çizilmiştir. Zira bunlar birbirini destekleyen ve güçlendiren yaklaşımlardır ve eş zamanlı uygulanacaklardır.⁵⁸²

1. kademe faaliyetleri arasında; sivillere yönelik şiddetin failleri veya potansiyel failleri ile aktif , yapılandırılmış ve düzenli diyalog, çatışmanın tarafları arasında çatışma çözümü ve arabuluculuk, sivilleri korumak için müdahale etmek üzere ev sahibi hükümet, güvenlik kurumları ve diğer ilgili aktörlerle işbirliği, yerel çatışma çözümü ve sosyal uyum faaliyetleri,

⁵⁷⁹ Ibid., parag.8

⁵⁸⁰ Ibid., parag.22

⁵⁸¹ Ibid., parag.34

⁵⁸² Ibid.

uzlaşma girişimleri, stratejik iletişim, soruşturma, insan hakları hakkında raporlama ve iletişim, diyalog ve doğrudan veya dolaylı katılım yoluyla sivilleri korumayı amaçlayan diğer girişimler yer almaktadır.⁵⁸³ 2. kademe, ister silahlı ister silahsız yöntemlerle olsun, tüm misyon bileşenlerinin, sivilleri fiziksel olarak korumaya yönelik mevcudiyeti, müdahalesi, kuvvet tehdidi veya kuvvet kullanması ya da güvenli geçiş veya sığınak sağlama gibi faaliyetlerini kapsamaktadır.⁵⁸⁴ 3. kademe kapsamındaki faaliyetler ise siviller için koruyucu bir ortam yaratılmasına yardımcı olmakta, fiziksel şiddet tehditlerinin yeniden ortaya çıkmasını önlemekte, ev sahibi devletin meşruiyetini ve sivilleri koruma kapasitesini desteklemekte ve hukukun üstünlüğü ve adaletin yeniden sağlanmasını desteklemektedir.⁵⁸⁵

Sahadaki sivilleri etkili bir şekilde korumak için çatışmanın aşaması, tehdidin niteliğine göre kısa ve uzun vadeli eylemler gereklidir. Sivillerin korunmasına yönelik üç kademe şu dört aşamada (*phrase*) uygulanmaktadır:⁵⁸⁶

- i. önleme (*prevention*): sivillere yönelik açık bir tehdidin tespit edilmediği durumlarda (uzun vadeli)
- ii. ön-alım (*pre-emption*): muhtemel tehditlerin belirlendiği ve sivillere yönelik saldırının beklendiği durumlarda (kısa vadeli)
- iii. müdahale (*response*): sivillere yönelik tehdidin yakın olduğu veya meydana geldiği durumlarda (kısa vadeli)
- iv. güçlendirme (*consolidation*): sivillere yönelik şiddetin azaldığı durumlarda (uzun vadeli)

Kademelerde olduğu gibi, bu aşamalar birbirini dışlamaz ve birbiriyle örtüşebilir. Diğer bir deyişle aşamaların sırayla gerçekleşmesi gerekmez; farklı aşamalarla ilgili yaklaşımlar aynı anda veya bağımsız olarak gerçekleştirilebilir. Görevin içeriğine, sahadaki duruma bağlı olarak

⁵⁸³ Ibid. parag.38

⁵⁸⁴ Ibid. parag.49

⁵⁸⁵ Ibid., parag.66

⁵⁸⁶ Ibid., parag.36

farklı coğrafi bölgelerde farklı yaklaşımlar gerekli olabilir.⁵⁸⁷ 2020 Elkitabı, belirli yerlerde ve belirli zamanlarda münferit tehditlere yönelik aşamalar olabileceği gibi tüm çatışmalara yönelik aşamalar da olabileceğini ve misyonun bir eylemi birden fazla aşamayı aynı anda ele alabileceğini açıklamıştır.⁵⁸⁸

BM, sivillerin korunması kavramını günümüz gerçekleriyle daha uyumlu hale getirmek amacıyla üzerinde çalışmaya devam etmektedir. BM Genel Sekreteri'nin silahlı çatışmalarda sivillerin korunması ile ilgili 2022 tarihli son raporunda,⁵⁸⁹ mevcut barışı koruma misyonlarında sivillerin zarar gördüğü olayların sayısının artması ve bu durumun sivilleri korumak için görev yapan barış güçleri için zorluklar yaratmasından bahsedilmiştir. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için BM barışı koruma misyonlarının, siyasi katılım ve iyi niyet misyonları da dahil olmak üzere sivilleri korumaya yönelik tüm araç ve kabiliyetlerden yararlanıldığını; misyonlarının giderek artan bir şekilde sivil personel için geçici operasyon üsleri kurarak, ulaşılamayan bölgelerde diyalog, toplum katılımı ve soruşturmalar da dahil olmak üzere daha fazla koruma faaliyeti başlatmalarına ve yürütmelerine olanak sağlandığını ifade etmiştir. Tüm bu çabaların entegre ve kapsamlı bir müdahalenin parçası olarak sivillerin korunmasına yönelik silahsız yaklaşımları geliştirme ve iyileştirme çabalarıyla uyumlu olduğu vurgulanmıştır.⁵⁹⁰

BÖLÜM II DEĞERLENDİRMESİ

Bölüm II'de barışı koruma operasyonları ve son yıllarda uluslararası söylemin ön saflarında yer alan ve birçok uluslararası konuşlandırmada önemli bir rol üstlenen oldukça güncel bir konu olan sivillerin korunması arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır.

⁵⁸⁷ Ibid., parag.37

⁵⁸⁸ UN Department of Peace Operation, The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Handbook (2020) 13

⁵⁸⁹ 9 Mayıs 2023 itibarıyla BM Genel Sekreteri'nin silahlı çatışmalarda sivillerin korunması ile ilgili raporu. Protection of civilians in armed conflict Report of the Secretary-General, UN Doc. S/2022/381

⁵⁹⁰ Ibid. parag. 46-48.

Bu amaçla öncelikle tarihsel süreçte sivillerin korunmasına ilişkin uluslararası hukuk gelişmeleri ve bu gelişmeler neticesinde meydana gelen hukuk belgelerinden bahsedilmiş, ardından sivillerin korunmasını amaç edinen uluslararası hukuk doktrinleri teker teker incelenmiştir. Bu bağlamda insancıl müdahale ve koruma sorumluluğu açıklandıktan sonra BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması yetkisi bu doktrinlerle karşılaştırılmış, aradaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Daha sonra BM barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması yetkisi içeren BM Güvenlik Konseyi kararlarındaki yetki dilinin analizi yapılmaya çalışılmış, bu kararlarda geçen kavramların ne anlama geldiği incelenmiştir. BM'yi, barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması yetkilerinin verilmesi için teşvik eden, uluslararası toplumun şahit olduğu bazı olaylardan bahsedilmiş, bu olaylar neticesinde sivillerin korunmasının BM barışı koruma operasyonlarında nasıl merkezi bir rol oynamaya başladığından söz edilmiştir. Sivillerin korunması için tematik bir karar olan ilk yetki tanımından bahsedilmiş, BM Güvenlik Konseyi'nin sivillerin korunması ile ilgili normatif ve operasyonel çerçeve çizme çabaları değerlendirilmiştir. Son olarak BM'nin güncel sivillerin korunması anlayışından söz edilmiştir.

Bu bölümde aşağıdaki araştırma sorulara cevap vermeye çalışılmıştır:

1. BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasının, sivillerin korunmasını amaç edinen diğer doktrinlerden farkı nedir?
2. BM kapsamında sivillerin korunması yetkisini içeren BMGK kararlarının içeriği nedir ve nasıl yorumlanmalıdır?
3. BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasına yönelik operasyonel çerçeve nedir?
4. Çatışmaların doğası değiştikçe BM'nin güncel barışı korumada sivillerin korunması anlayışı ne olmuştur?

1994'te Ruanda'da ve 1995'te Srebrenitsa'da yaşanan soykırımlar ve uluslararası toplumun bu trajedilere etkili bir şekilde karşılık verememesi, devletlerin iki koruma rejimi geliştirmesine neden olmuştur: Sivillerin Korunması (*PoC*) ve Koruma Sorumluluğu (*R2P*). Bu

sivilleri koruma yöntemlerinin her ikisi de savunmasız siviller için daha iyi koruma sağlamak amacıyla tasarlanmış olsa da her birinin kendine özgü amaçları vardır. Söz gelimi BM barışı korumada sivillerin korunması, “fiziksel şiddet tehditlerini önlemeyi veya bunlara karşılık vermeyi amaçlayan, kuvvet kullanmaya kadar varan gerekli tüm eylemler” yoluyla sivillerin fiziksel olarak korunmasını içermekte iken; koruma sorumluluğu, soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizliği önlemeyi ve durdurmayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu açıdan BM barışı korumada sivillerin korunması, koruma sorumluluğundan daha geniş bir dizi konuyu kapsamaktadır. Ayrıca BM barışı korumada sivillerin korunması çatışma durumlarıyla sınırlıyken, koruma sorumluluğunun dört suçu önleme kaygısı sadece silahlı çatışma durumlarıyla sınırlı olmayıp; her zaman her yerde geçerlidir. Bununla birlikte her iki kavram devlet egemenliği ve rızası konusuna farklı yaklaşmaktadır. Koruma sorumluluğu, ev sahibi devletin rızasının olmaksızın askeri kuvvet kullanımını öngörmekte iken; BM barışı korumada sivillerin korunması, Güvenlik Konseyi’nin yetkilendirmesi ve ev sahibi ülkenin ve çatışmanın ana taraflarının rızasıyla kuvvete başvurmayı içermektedir.

BM Güvenlik Konseyi sivillerin korunması konusunu 1999 yılına kadar ayrı olarak ele almamıştır. 1999’da BM, sivilleri Srebrenica ve Ruanda’da yaşanan kitlesel zulüm ve soykırımlar, BM’yi barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması konusunun üzerine eğilmesine neden olmuştur. Bu olaylar üzerine BM Güvenlik Konseyi, barışı koruma operasyonlarına giderek daha fazla sivillerin korunması yetkisi vererek barış güçlerinin sivilleri yakın fiziksel şiddet tehdidine karşı korumasına yetki vermiştir.

Sivillerin korunması yetkisinin 1999’dan itibaren BM barışı koruma misyonlarına sürekli olarak verilmesine rağmen, uygulamaya yönelik yeterli operasyonel kılavuzların bulunmaması nedeniyle, sivillerin korunması yetkileri sahadaki üst düzey misyon liderlerinin yorumuna açık hale gelmiş; bu da pek çok barışı koruma misyonunun bu yetkiyi doğru bir şekilde uygulayamamasına ve sivillerin yeterince korunamamasına neden olmuştur. Bu konu üzerine BM’nin yapmış olduğu çeşitli çalışmalar neticesinde BM barış operasyonları bağlamında sivillerin korunmasına yönelik üç kademeli bir yaklaşım önerilmiştir. 1. Kademe: Siyasi süreç yoluyla koruma, 2. Kademe: Fiziksel şiddete karşı koruma sağlanması, 3. Kademe: Koruyucu bir ortamın oluşturulması.

Zamanla barışı koruma operasyonlarının konuşlandırıldığı çatışmaların doğası değiştikçe, sivillerin korunması yetkisi ve bunu yerine getirmek için gereken görevler, faaliyetler, roller ve sorumluluklar da değişmiştir. Başlangıçta sivillerin korunmasına yönelik sınırlı rehberlik ve uzman personelle karşı karşıya kalan BM barışı koruma operasyonları, aşamalı olarak sivillerin korunmasına yönelik kendi yaklaşımlarını geliştirmiştir. Bu gelişim Sierra Leone'daki ilk sivillerin korunması yetkisinde kullanılan dil ile günümüzdeki operasyonlarda kullanılan sivillerin korunması dilinin kıyasında gözlenebilmektedir.

Günümüzde sivillerin korunması yetkisine sahip operasyonlar kapsamlı ve entegre bir görev tanımına sahiptirler. Görev tanımları, erken uyarı ve müdahale mekanizmaları da dahil olmak üzere geniş çaplı koruma stratejilerine sahip olmalarını ve mevcut kaynakların kullanımına ilişkin kararlarda sivillerin korunmasına öncelik vermelerini, özellikle misyonun “stratejik önceliği” veya “öncelikli görev” olarak belirlemelerini gerektirmektedir. 2023 Politikası'na göre sivillerin korunmasına yönelik kapsamlı bir yaklaşım, siyasi, güvenlik ve sosyo-ekonomik faktörlerin yanı sıra toplumsal cinsiyet dinamikleri de dahil olmak üzere hem kısa hem de uzun vadede sivillere yönelik tehditleri etkileyen ve destekleyen bir dizi faktörü dikkate alan bir yaklaşımdır. Sivillerin korunmasına yönelik entegre bir yaklaşım ile kastedilen ise sivil, polis ve askeri olmak üzere tüm misyon bileşenlerinin çaba göstermesi ve diğer BM aktörleriyle koordinasyonunun sağlanmasıdır.

BÖLÜM III

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA SİVİLLERİN KORUNMASI AMACIYLA KUVVET KULLANILMASI

1. Barışı Koruma Operasyonlarında Kuvvet Kullanılması

1.1. Barışı Korumada Kuvvet Kullanmanın Evrimi

Barışı koruma ve kuvvet kullanılması arasındaki ilişki karmaşık bir ilişkidir. BM'nin, 1940'ların sonu ve 1950'lerin başındaki ilk barışı koruma operasyonlarında, barışı koruma operasyonunun kuvvet kullanılması konusu çok az tartışılmıştır. Zaten bu tür güçlerin hafif silahlı olduğu; eğer silahlıysa genellikle çatışmanın taraflarına oranla daha az sayıda güçten oluştuğu düşünüldüğünde kuvvete başvurulması pek olası değildi. Ancak elbette barışı koruma görevlileri meşru müdafaa için kuvvet kullanma hakkına her zaman sahip olmuştur.⁵⁹¹

1958 yılında UNEF I'in⁵⁹² kurulmasının ardından, BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld operasyonun üç temel ilkesini ortaya koymuştur:

i. barış gücünün uyuşmazlıkta tarafsızlığı,⁵⁹³

⁵⁹¹ Bu hak, barışı koruma operasyonu hukuki dayanağını ister Şart'ın VI. bölümünde ister VII. bölümünde bulsun, temel ve doğaldır. Higgins et al., 1062.

⁵⁹² UNEF I en eski silahlı BM barışı koruma operasyonudur. İlk iki BM barışı koruma operasyonu UNTSO ve UNMOGIP idi, ancak bunlar silahsız gözlem misyonlarıydı.

⁵⁹³ UN Secretary-General, 'Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General', Thirteenth Session, Annexes, Agenda Item 65, 9 October 1958, UN Doc A/3943 (1958) parag. 12. October 1958, UN Doc A/3943 (1958) parag. 12.

ii. meşru müdafaa kapsamında ateş etme hakkı; meşru müdafaa dışında silahlı kuvvete dair herhangi bir girişimde bulunma yasağı,⁵⁹⁴

iii. ev sahibi devletin rızası.⁵⁹⁵

Barışı koruma operasyonlarında kuvvet kullanmanın evrimini Sloan beş evreye ayırarak özetlemeye çalışmıştır.⁵⁹⁶ Buna göre erken dönem BM barışı koruma misyonları öncelikle gözlem yapmakla görevlendirilmiştir. Bu operasyonlar meşru müdafaa dışında kuvvet kullanmamışlar ve büyük ölçüde silahsız oldukları için isteseler bile bunu yapamamışlardır. BM Ateşkes Gözetim Örgütü (UNTSO) ve Hindistan ve Pakistan'daki BM Askeri Gözlemci Grubu (UNMOGIP) ile başlayan barış gözlem misyonları barışı koruma olarak kabul edilmeyip, barışı korumanın öncülleri olarak görülmektedir.⁵⁹⁷

İkinci aşama, 1956 yılında Genel Kurul tarafından ilk BM Acil Durum Gücü'nün (UNEF I) kurulmasıyla başlamış ve sona ermiştir. Burada kuvvet sadece meşru müdafaa amacıyla ve kesin olarak tanımlandığı şekilde kullanılabilmiştir. Bu operasyona doğası gereği daha kapsamlı bir yetki verilmiş ve daha önceki gözlem odaklı operasyonlardan çok daha fazla sayıda birlik içermiştir. Operasyonun boyutunun ve işlevlerinin artmasıyla birlikte sahadaki durum üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olma potansiyeli de ortaya çıkmıştır.⁵⁹⁸ UNEF I ile birlikte barışı koruma gücü askerlerinin kuvvet kullanmasına ilişkin sınırlar detaylandırılmıştır. Genel Sekreter sadece meşru müdafaa için kuvvet kullanılmasını istemiş; ancak bununla ilgili olarak bir özgürlük marjı tanımıştır. Genel Sekreter Dag Hammarskjöld 1958'de UNEF I'e

⁵⁹⁴ UNEF birliklerinin meşru müdafaa için ateş etme haklarının olduğu; silah kullanımında asla inisiyatif kullanmayacakları belirtilmiştir. Sadece kendilerine yönelik bir silahlı saldırıya ateşle karşılık verebilecekleridir. Bkz. ibid., parag. 70

⁵⁹⁵ Barışı koruma gücünün konuşlandırılabilmesi ve faaliyete geçebilmesi için ilgili ülke hükümetinin onayı gerekmektedir. Bkz. ibid., parag. 15

⁵⁹⁶ Sloan, The Evolution of the Use of Force in UN Peacekeeping, 679 vd.

⁵⁹⁷ Yine de bu operasyonların işlevleri diğer barışı koruma misyonlarının işlevleriyle örtüştüğünden, bu operasyonlar BM ve pek çok akademisyen tarafından barışı koruma olarak nitelendirilmektedir. Sloan, The Evolution of the Use of Force in UN Peacekeeping, 680.

⁵⁹⁸ Sloan, The Evolution of the Use of Force in UN Peacekeeping, 680-82.

ilişkin nihai raporunda, barış güçlerinin asla silahlı güç kullanımını başlatmamalarını, ancak barış güçlerinin mevzilerinden çekilmelerini sağlamaya yönelik girişimler de dahil olmak üzere silahlı bir saldırıya karşılık olarak kuvvet kullanmalarını istemiştir. Operasyona katılan askerlerin hiçbir zaman silahlı güç kullanımında inisiyatif alamayacağını; ancak komutanın emriyle bulundukları mevzilerden çekilmelerini sağlamak amacıyla kuvvet kullanma girişimleri de dahil olmak üzere, silahlı bir saldırıya kuvvet kullanarak karşılık verme hakkına sahip olduklarını belirtmiştir.⁵⁹⁹

Üçüncü aşamada, kuvvetin sadece meşru müdafaa (öz-savunma, *self-defense*) için kullanılabileceği fikri tekrar ortaya atılmış; ancak “öz” (*self*) kavramının barışı koruma misyonunu ve bu misyonun yerine getirmekle yükümlü olduğu görevi de kapsadığı söylenmiştir.

Dördüncü aşama, Güvenlik Konseyi’nin -her zaman açıkça olmasa da- Bölüm VII yetkilerine dayanmasını içermektedir. Yani sahada mevcut, kuvvet kullanmayan bir barışı koruma operasyonu varken şiddetin patlak vermesi, Güvenlik Konseyi’nin harekete geçmesi için siyasi baskı hissetmesine neden olmuş ve bu yönde karar alması konusunda harekete geçirmiştir. Brahimi Raporu’nun 2000 yılında yayınlanmasına kadar - ki bu olay aşağıda ana hatlarıyla belirtilen beşinci aşamanın başlangıcına tekabül etmektedir - BM barışı koruma operasyonlarında saldırgan güce izin verilmesi nadiren görülen bir durum olmuştur. Bu nedenle sahada kötüleşen bir durumla karşı karşıya kalan barışı koruma operasyonu için kuvvet kullanma izni verilmesi Güvenlik Konseyi için son çare olmuştur.⁶⁰⁰ Bu kategoriye giren operasyonlar arasında 1960 yılında Kongo’ya kurulan BM barışı koruma operasyonu (ONUC), 1992 yılında kurulan Somali ve eski Yugoslavya’daki BM operasyonları ve 1999 yılında kurulan Doğu Timor’daki BM operasyonları yer almaktadır.

⁵⁹⁹ UN Secretary-General, ‘Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General’, Thirteenth Session, Annexes, Agenda Item 65, 9 October 1958, UN Doc A/3943 (1958) parag. 179

⁶⁰⁰ Sloan, The Evolution of the Use of Force in UN Peacekeeping, 686.

1960 yılında kurulan ONU ile birlikte meşru müdafaa dışında kuvvet kullanılamayacağına ilişkin sınırlar terk edilmiş, meşru müdafaanın ötesinde kuvvete izin verilmiş ve bazı durumlarda kullanılmıştır. ONU'tan sonraki barışı koruma operasyonlarında, barış güçlerine sadece meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanma yetkisi veren önceki uygulamaya geri dönmüş; ancak meşru müdafaa geniş yorumlanmış ve misyonun ve görevinin savunulmasını da içerdiği düşünülmüştür. Bu uygulamanın sonucu, bazı barışı koruma operasyonları için meşru müdafaa için kuvvet kullanma yetkisinin neredeyse saldırgan kuvvet kullanma yetkisiyle eşdeğer olması olmuştur.⁶⁰¹

Beşinci ve güncel aşama ise -en azından operasyonun belirli görevleri için- en başından itibaren Bölüm VII'ye başvurulmasını içermektedir. Bu aşamada, Brahimi Raporu'nun etkisinin Güvenlik Konseyi'nin barışı koruma operasyonlarının işlevlerinin bir kısmı ya da tamamı için başlangıçtan itibaren Bölüm VII'ye başvurduğu görülmektedir. Güvenlik Konseyi'nin operasyonları en başından itibaren Bölüm VII yetkileriyle donatması ve bunu rutin bir şekilde yapması, bu aşamayı dördüncü aşamadaki operasyonlardan ayırmaktadır. Barışı koruma operasyonları artık sivilleri, BM personelini ya da insani yardım çalışanlarını korumak ve silahsızlanma da dahil olmak üzere operasyonla ilgili diğer çeşitli hedeflere ulaşmak için saldırgan güç kullanma yetkisine sahiptir.⁶⁰² Yalnızca meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanma temel ilkesinden *An Agenda for Peace*'in yayınlanmasından sonra 1990'ların başında ve ortasında geçici olarak uzaklaşmış ve daha sonra 2000 Brahimi Raporu ile büyük ölçüde uzaklaşmıştır.

1.2. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarında Meşru Müdafaanın Evrimi

Barışı korumanın ilk dönemlerinde meşru müdafaanın kapsamı, BM personelinin yalnızca bireysel saldırıya uğraması halinde kendilerini koruma hakkını içermiş ve bu açıdan

⁶⁰¹ Higgins et al., 1062.

⁶⁰² Sloan, The Evolution of the Use of Force in UN Peacekeeping, 690-91.

çok dar görünmüştür.⁶⁰³ Çünkü burada söz konusu olan temel unsur, silahlı kuvvete başvurmada herhangi bir inisiyatifin yasaklanmasıdır.⁶⁰⁴

Bununla birlikte erken dönem barışı koruma operasyonlarında barış güçlerinin operasyonun yetkisini savunmak için aktif kuvvet kullanma konusunda inisiyatif almalarına izin verilmemiş olsa da bir anlamda kendilerini savunarak operasyonun yetkisini savundukları söylenebilir. Zamanla barışı koruma operasyonlarının meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanması, hafif silahlı bireysel barış gücü askerlerinin basit savunmasının ötesine geçerek operasyonun görev alanının aktif savunmasına dönüşmüştür.⁶⁰⁵

1960-64 yılları arasında Kongo’da gerçekleştirilen ONU başlangıçta UNEF I’e benzer sınırlı bir yetki ile başlamış; ancak, bir dizi aksilik ve tırmanan çatışmanın ardından, 1961’de Güvenlik Konseyi bir kararla “Kongo’da iç savaş çıkmasını önlemek için, ... gerekirse son çare olarak kuvvet kullanılması da dahil olmak üzere, tüm uygun önlemlerin alınmasına” yetki vermiştir.⁶⁰⁶ Konsey bu yetkiyi yedi gün sonra değiştirerek, teoride hala bir BM barışı koruma operasyonu olan ONU’ya şu yetkileri vermiştir:

*Birleşmiş Milletler komutası altında olmayan tüm yabancı askeri ve paramiliter personel ile siyasi danışmanların ve paralı askerlerin derhal yakalanması, hukuki işlem yapılıncaya kadar gözaltında tutulması ve/veya sınır dışı edilmesi için gerekirse kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere güçlü (vigorous) bir şekilde harekete geçmek.*⁶⁰⁷

ONU’nun eylemleri pratikte savaşan rolünden ve standart askeri harekattan ayırt edilemez hale gelmiştir. ONU’nun aktif yetkisi ve uygulanma şekli UNEF I’deki BM barış

⁶⁰³ Uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkının kullanılması ve meşru müdafaanın gereklilik, ölçülülük ve orantılılık kriterleri için ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Hakan Erkiner, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa, (2. Baskı, Seçkin) 2021, 294 vd.

⁶⁰⁴ UN Secretary-General, ‘Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General’, Thirteenth Session, Annexes, Agenda Item 65, 9 October 1958, UN Doc A/3943 (1958) parag. 179.

⁶⁰⁵ Christian Henderson, The Use of Force and International Law (Cambridge University Press 2018) 190., s.190.

⁶⁰⁶ UN Doc S/RES/161(1961)

⁶⁰⁷ Ibid.

gücünün temel ilkelerinin çok ötesine geçmiştir.⁶⁰⁸ BM, genişletilmiş bir meşru müdafaa temelinde kuvvet kullanımını yeniden tanımlamış; meşru müdafaa kapsamına görevin savunulmasını da dâhil etmiştir. Bu ilk olarak 1964 yılında Kıbrıs'taki BM Barış Gücü (UNFICYP) misyonunda yapılmıştır.

1964'ün başlarında Genel Sekreter U Thant Kıbrıs'taki BM Gücü (UNFICYP) misyonu için meşru müdafaa kavramına dair şöyle bir söylemde bulunmuştur:

“Meşru müdafaa, silahlı saldırıya uğrayan Birleşmiş Milletler karakollarının, binalarının ve araçlarının savunulmasının yanı sıra silahlı saldırıya uğrayan UNFICYP'in diğer personelinin desteklenmesini de içerir. Meşru müdafaa kapsamında hareket edilirken her zaman asgari güç ilkesi uygulanacak ve silahlı güç sadece tüm ikna yolları başarısız olduğunda kullanılacaktır. Ne zaman kuvvet kullanılacağına ilişkin karar, o yerdeki Komutana aittir. Birliklere kuvvet kullanma yetkisinin verilebileceği örnekler arasında; komutanın emirleri doğrultusunda bulundukları bir mevziden çekilmeye zorlamak için kuvvet kullanma girişimleri, silahsızlandırmak için kuvvet kullanma girişimleri ve komutanın emrettiği şekilde sorumluluklarını yerine getirmelerini engellemek için kuvvet kullanma girişimleri yer alır.”⁶⁰⁹

1970'lerin ortalarına gelindiğinde barışı koruma operasyonlarında meşru müdafaa kavramı, Güvenlik Konseyi tarafından verilen görevin yerine getirmesini engellemeye yönelik girişimlere karşı kuvvet kullanmayı içerecek şekilde genişlemiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim 1973 tarihli raporunda, “meşru müdafaa, gücün Güvenlik Konseyi'nin yetkisi altındaki görevlerini yerine getirmesini engellemeye yönelik kuvvet kullanarak yapılan girişimlere karşı direnmeyi de içerir” şeklinde bazı ilkeler önermiştir.”⁶¹⁰

⁶⁰⁸ Scott Sheeran, ‘The Use of Force in United Nations Peacekeeping Operations’ in Marc Weller (ed.) The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law (Oxford University Press 2015) 351-53.

⁶⁰⁹ UNSG, Report on the United Nations Operation in Cyprus / by the Secretary-General, 10 September 1964. UN Doc S/5950 (1964), 4.

⁶¹⁰ Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolution 340 (1973) UN Doc S/11052/Rev.1 27 October 1973, parag.4/d ve 5.

1973'ten sonra meşru müdafaa 'misyonun savunmasını' da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Artık meşru müdafaa, bir barışı koruma misyonunun Güvenlik Konseyi yetkisi kapsamındaki görevlerini yerine getirmesini engellemeye yönelik kuvvet kullanma girişimlerine karşı direnmeyi de içerecekti. Bu durumda eğer misyonun görevi insani yardımın ulaştırılmasına yardımcı olmaksa, o zaman teorik olarak yardımın ulaşmasını sağlamak için kuvvet kullanılabilir. Eğer misyonun görevi eski savaşçıların silahsızlanmasını ve terhis edilmesini sağlamaksa, silahlarını teslim etmeyi ve sivil hayata dönmeyi reddederek görevi engellemeye çalışırlarsa kuvvet kullanılabilir. Yetki belgesi bir barış operasyonunun görev bölgesinin tamamında konuşlanmasına izin veriyor ve bu konuşlanmaya kuvvet kullanılarak direniliyorsa, bu dirence kuvvet kullanarak karşılık verilebilir.⁶¹¹ 2000 yılında Brahimi Raporu, 2008 Capstone Doktrini ve 2015 yılında Barış için Güçlerimizi Birleştirme Raporu (*Uniting our Strengths for Peace Report*) da meşru müdafaa'nın bireysel meşru müdafaa'dan misyon veya görev savunmasına genişletilmesinin geçerliliğini korumuştur.⁶¹²

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, BM barış güçleri tarafından kuvvet kullanılması bağlamı kökten değişmiştir. BM barış gücü sayısı oldukça artmış; öyle ki 1988-1993 yılları arasında önceki 40 yılda yapılandan daha fazla operasyon gerçekleştirilmiştir. Kısa süre içinde, BM barış güçleri basit bir meşru müdafaa'nın ötesinde çok çeşitli durumlarda kuvvet kullanmaya çağırılmıştır. 1990'ların başında ve ortasında, özellikle Bosna, Somali ve Ruanda'da, meşru müdafaa dışında kuvvet kullanılmaması ilkesi de dahil, BM barışı korumanın geleneksel ilkeleri kırılma noktasına varmıştır.⁶¹³

Kuvvet kullanılması ve meşru müdafaa, eski Yugoslavya'daki BM Koruma Gücü (*UNPROFOR*) barışı koruma operasyonunun merkezinde yer almıştır. Çatışma tırmanmaya başlayınca, UNPROFOR Eylül 1992'de Güvenlik Konseyi'nin Bölüm VII'ye başvurulmaksızın aldığı bir kararla, silahlı kişilerin kuvvet kullanarak, misyonun görevini

⁶¹¹ Findlay, 19

⁶¹² The Brahimi Report, parag. 48-51.; United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine) 31. ; Uniting our Strengths for Peace Report, s.x

⁶¹³ Sheeran, 'The Use of Force in United Nations Peacekeeping Operations', 353.

yerine getirmesini engellemeye çalıştıkları durumlar da dahil olmak üzere meşru müdafaa için kuvvet kullanma yetkisine sahip olmuştur.⁶¹⁴

Haziran 1993'te Güvenlik Konseyi, Bölüm VII kapsamında hareket ederek UNPROFOR'un kuvvet kullanması için daha geniş bir yetki vermiştir.⁶¹⁵ UNPROFOR'a tanınan bu yetki kapsamında, kuvvet kullanımına üç farklı durumda izin verilmiştir:

- i. güvenli bölgelere yönelik saldırıları caydırmak,
- ii. bu bölgelerde ve çevresinde (ve daha sonra her yerde) UNPROFOR'un hareket özgürlüğünü sağlamak,
- iii. insani yardım konvoylarını korumak.⁶¹⁶

Bu yetkilerin meşru müdafaa'nın (görevin savunulması amacıyla meşru müdafaa'nın) daha geniş bir uygulaması olduğunu söylemek gereklidir.

Yine Haziran 1993'te, Somali'deki BM Operasyonu (UNOSOM II), ONUC'tan bu yana meşru müdafaa'nın ötesinde kuvvet kullanmak için özel bir Bölüm VII yetkisi verilen ilk BM barış gücü operasyonu olmuştur.⁶¹⁷

1.3. Meşru Müdafaa Amacıyla Kuvvet Kullanılmasından Sivillerin Korunması Amacıyla Kuvvet Kullanılmasına

BM barışı koruma operasyonlarında kuvvet kullanmaya ilişkin bir sonraki önemli gelişme, Güvenlik Konseyi'nin Bölüm VII kapsamında hareket ederek, barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması yetkilerini vermesi olmuştur.

Barışı koruma operasyonları genellikle muhafaza edilecek bir barışın olmadığı bölgelere konuşlandırılmıştır. Birçok durumda ortam istikrarsızdır ve silahlı gruplar arasında çatışmalar

⁶¹⁴ UN Doc S/RES/776 (1992)

⁶¹⁵ UN Doc S/RES/836 (1993)

⁶¹⁶ Ibid. parag.5

⁶¹⁷ UN Doc S/RES/837 (1993), s.2 vd.

devam etmektedir. Siviller ise her zaman bu silahlı çatışmaların kurbanı olmuşlardır; hatta BM'nin konuşlandığı bölgeler dahi bu konuda bir istisna teşkil etmemiştir. Sivil halka fiziksel koruma sağlamak, BM'nin erken dönem barışı koruma operasyonlarının görev tanımında yer almış; ancak 1990'larda Bosna, Somali ve Ruanda'da, uluslararası birliklere yakın yerlerde sivillere yönelik işlenen zulümler, BM barış güçlerine sivillerin korunmasına öncelik vermeleri yönünde açık bir talimat verilmesini gerektirmiştir.⁶¹⁸

Reaktif ve proaktif güç arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran, genişleyen meşru müdafaa diline paralel olarak, BM saldırgan güçle ilişkili bir dile başvurmaya başlamıştır. Özellikle Güvenlik Konseyi, saldırgan sınır ötesi kuvvet kullanmanın şifresi olarak kabul edilen “gerekli tüm araçların” (*all necessary means*) kullanımına izin veren yetkileri kabul etmiştir.⁶¹⁹ 1999'da “gerekli tüm araçlar” (*all necessary means*) ve “gerekli tüm eylemler” (*all necessary action*) gibi ifadeler düzenli olarak sivillerin korunması ile ve diğer öncelikli görevlerle (siyasi süreci bozmaya yönelik zorlayıcı girişimleri caydırmak veya ulusal makamlara kanun ve düzeni sağlamada yardımcı olmak gibi) ilişkilendirilmeye başlanmıştır.⁶²⁰

Buna rağmen, 1999 yılında ilk sivillerin korunması yetkisinin kabul edilmesinden bu yana, sivillerin etkili bir şekilde korunamaması gündemden düşmemektedir. Sivillerin etkili bir şekilde korunmasının önündeki en büyük engelin, BM'nin “gerekli tüm araçları” kullanma yetkisine sahipken sivilleri korumak için ne yapabileceği ve ne yapması gerektiği konusunda ortak bir anlayış eksikliği olduğunu söylemek gereklidir. Sivillerin korunması kuvvet kullanımı ile yakından bağlantılı olsa da kuvvete ne zaman başvurulabileceği ne zaman başvurulması gerektiği ve ne zaman başvurulması gerekmediği konuları her zaman net olmamaktadır. 2009 yılında, eski Barışı Koruma Operasyonları Dairesi ve BM İnsani İlişkiler Koordinasyon Ofisi, sivillerin korunması üzerine bir çalışma yaptırmış; bu çalışma Güvenlik Konseyi'nin sağladığı

⁶¹⁸ Fiona Blyth and Patrick Cammaert, ‘Using Force to Protect Civilians in United Nations Peacekeeping Operations’, in Haidi Willmot and others (eds), *Protection of Civilians* (Oxford, 2016; online edn, Oxford Academic)

⁶¹⁹ Henderson, 102-114.

⁶²⁰ United Nations Peacekeeping Operations, *Principles and Guidelines* (Capstone Doctrine) 34.

yetkiler ile BM barış operasyonlarının performansı arasındaki uçurumu vurgulamış ve geniş çaplı kurumsal reformlara yol açmıştır.⁶²¹

1.4. Birleşmiş Milletler'in Sivillerin Korunması için Kuvvet Kullanma Politikası

Son yıllarda, farklı BM organları sivillerin kuvvet kullanılarak korunmasına yönelik stratejik, operasyonel ve taktiksel yaklaşımları netleştirmek için önemli çabalar sarf etmiştir.

Yukarıda bahsedildiği üzere BM'nin güncel sivillerin korunması politikası,⁶²² barış operasyonlarına sivillerin korunmasına dair üç kademe (*tier*) arasında ayırım yapmıştır:⁶²³

1. kademe: Diyalog ve katılım yoluyla koruma,
2. kademe: Fiziksel koruma sağlanması,
3. kademe: Koruyucu bir ortam oluşturulması.

1. kademe ve 3. kademenin önemi BM barışı koruma bağlamında artmaya devam etmektedir. Bununla birlikte BM birliklerinin Kademe 2 kapsamında sivillere fiziksel güvenlik sağlama temel işlevi barışı koruma faaliyetlerinin merkezinde yer almaya devam etmektedir.⁶²⁴

2. kademe tüm misyon bileşenlerinin, sivilleri fiziksel olarak korumaya yönelik mevcudiyeti, müdahalesi, kuvvet tehdidi veya kuvvet kullanması ya da güvenli geçiş veya sığınak sağlama gibi faaliyetlerini kapsamaktadır. Özellikle askeri unsurlar, sivillere yönelik tehditleri önlemek, engellemek ve bunlara karşılık vermek için kuvvet tehdidi veya kuvvete

⁶²¹ Bkz. Victoria K. Holt and Glyn Taylor, Protecting Civilians in the Context of UN Peacekeeping Operations Successes, Setbacks and Remaining Challenges (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs 2009)

⁶²² 1 Mayıs 2023 tarihli Politika. Bkz. UN DPO, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping (2023)

⁶²³ Ibid., parag. 34

⁶²⁴ UN DPKO and UN DFS, 'Protection of Civilians: Implementing Guidelines for Military Components of United Nations Peacekeeping Missions' (2015) Ref. 2015.02.; UN DPKO and UN DFS, 'Guidelines: Use of Force by Military Components in United Nations Peacekeeping Operations' (2017) Ref. 2016.24

başvurulması gibi faaliyetler üstlenebilir.⁶²⁵ Bu noktada barışı koruma güçleri sivillere yönelik somut bir saldırı tehdidi tespit edildiğinde, şiddet olayları meydana gelmeden önce tehdidi ortadan kaldırmak veya azaltmak için zamanında proaktif önlemler alabilirler.⁶²⁶

“Sivillere yönelik saldırı tehdidi” ifadesinden ne anlaşılması gerektiği konusunda BM’nin 2023 Politikası; bu tür tehditlerin, cinsel şiddet de dahil olmak üzere sivillerin ölümüne veya ciddi bedensel yaralanmasına yol açması muhtemel tüm “düşmanca eylemleri veya durumları” kapsadığını söylemektedir. Tehdit, sivillere karşı gerçekleşmiş ve devam etmekte olan şiddeti ve gerçekleşme potansiyeli olan şiddeti kapsamaktadır. Ayrıca Güvenlik Konseyi’nin özel yetkisi bunu gerektirmediği sürece tehdidin yakın olması gerekmemektedir.⁶²⁷

Politika bu bağlamda “yakın” ifadesini tanımlamamaktadır. Bu ihmal kasıtlı olabilir ve BM’nin zamansal olmayan bir yakınlık anlayışını benimsediği şeklinde yorumlanabilir. Bu konuda eski BM Barışı Koruma Operasyonları Dairesi ve Saha Destek Departmanı, BM Barışı Koruma Misyonlarının Askeri Bileşenleri için 2015 BM Uygulama Kılavuzunda “yakın” teriminin, şiddetin hemen ya da yakın gelecekte gerçekleşeceğinin garanti edildiği ya da gerçekleşmekte olduğu anlamına gelmediğini belirtmiştir.⁶²⁸

Sivillere yönelik bir fiziksel şiddet tehdidi, misyonun, potansiyel bir saldırganın fiziksel şiddet uygulama niyet ve kapasitesine sahip olduğuna dair makul bir inanca sahip olduğu anda yakın olarak kabul edilmektedir. Ayrıca sivillere yönelik şiddet tehdidi, tespit edildiği andan itibaren, misyonun, tehdidin artık mevcut olmadığını belirleyeceği zamana kadar yakın bir tehdittir. Sivillerin korunması yetkisine sahip barış gücü askerleri, sivillere yönelik yakın bir

⁶²⁵ UN DPO, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping (2023), parag.49

⁶²⁶ Ibid. parag. 51

⁶²⁷ Ibid., parag. 16

⁶²⁸ UN DPKO and UN DFS, ‘Protection of Civilians: Implementing Guidelines for Military Components of United Nations Peacekeeping Missions’ (2015) Ref. 2015.02

şiddet tehdidinin var olduğuna makul olarak inandıkları her durumda, son çare olarak ölümcül güç de dahil olmak üzere gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahiptir.⁶²⁹

Barış Operasyonları Dairesi 2023 Politikasında, barışı koruma operasyonlarının, sivillere yönelik tehdidin ev sahibi devletin güvenlik güçleri unsurlarından geldiği durumlarda da sivillere fiziksel koruma sağlanmakla görevli olduğunu belirtmiştir. Ancak ev sahibi devletten kaynaklanan tehditlere güçlü bir şekilde karşılık vermek, misyonun kapasitesinin ötesinde olabileceği gibi barış güçlerine karşı bir güvensizliğe de yol açabilecek ve ev sahibi devletin misyonun varlığına rızasını etkileyebilecektir.⁶³⁰

Sivillere yönelik saldırı tehdit ve yakın tehdit ile bağlantılı kavramlar “düşmanca eylem” (*hostile act*) veya “düşmanca niyet” (*hostile intent*) kavramlarıyla ilgili olarak, BM Barışı Koruma Operasyonlarında Askeri Unsurlar Tarafından Kuvvet Kullanılmasına İlişkin 2017 BM Kılavuz İlkelerinde düşmanca eylem; ‘ölüme, ciddi bedensel zarara veya BM mülkünün tahrip edilmesi niyeti taşıyan eylemler’ olarak tanımlanmıştır. Düşmanca niyet ise ‘düşmanca bir eylemin hazırlığı gibi görünen tutum veya faaliyet yoluyla ortaya konan, yaklaşmakta olan bir kuvvet kullanma tehdidi’ olarak anlaşılmaktadır. Düşmanca niyete dair makul bir inanç bu amaçla kuvvet kullanmak için yeterlidir. Düşmanca niyetin gösterilip gösterilmediği, olay yerindeki komutan tarafından şu faktörlerin biri veya kombinasyonu temelinde değerlendirilmelidir: i. tehdidin kabiliyeti ve hazırlığı, ii. saldırı niyetini gösteren mevcut kanıtlar, iii. misyonun sorumluluk alanı içindeki tarihsel yapılageliş.⁶³¹

Kuvvet kullanma, bir kişinin iradesini kabul ettirmek için fiziksel araçların kullanılması veya kullanma tehdidinde bulunulması olarak tanımlanmaktadır. Barışı koruma operasyonlarında, barışı koruma görevlileri meşru müdafaa ve uygun durumlarda kendilerine verilen görevleri yerine getirmek için kuvvet kullanma yetkisine sahiptir. Bu yetki sivillerin korunması için kuvvet kullanmayı içerebilir.⁶³² Barışı koruma görevlileri tarafından kuvvet

⁶²⁹ Ibid., 25.

⁶³⁰ UN DPO, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping (2023), parag.56

⁶³¹ UN DPKO and UN DFS, ‘Guidelines: Use of Force by Military Components in United Nations Peacekeeping Operations’ (2017), 19.

⁶³² Ibid., parag.6

kullanımının hukuki dayanağı, Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen ilgili kararlarda belirtildiği üzere, barışı koruma misyonunun yetki tanımında yer almaktadır. Kuvvete başvurma, yetki tanımı ile tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır.⁶³³

Kuvvet kullanma gereklilik, orantılılık, yasallık, ihtiyatlılık, insanilik ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun olmalıdır. Kullanılan her türlü kuvvetin yoğunluğu ve süresi, yetkilendirilen hedefe ulaşmak için gerekli olanla sınırlı olmalı ve tehditle orantılı olmalıdır.⁶³⁴ Bu yorum, BM barışı koruma güçlerinin her zaman kuvvet kullanmaya alternatif araması gerektiği anlamına gelmektedir. Buna göre çatışmayı kuvvet kullanımı dışındaki yollarla çözmek için her türlü makul çaba gösterilmelidir. Arabuluculuk, müzakere ve sivil barışı koruma personelinin iyi niyetli yaklaşımları sayesinde kuvvet kullanmaktan kaçınılması mümkündür.⁶³⁵ Yetkilendirilmiş hedeflere ulaşmak için kuvvet kullanmak kaçınılmazsa, BM barış güçleri artan kuvvet seviyelerinin kademeli olarak uygulanmasını benimsemelidir. Artan kuvvet seviyelerinin kademeli olarak uygulanması, hedefe ulaşmak için gerekli minimum kuvvet seviyesinin kullanılmasını; böylece aşırı kuvvete başvurmaktan kaçınılmasını sağlamaktadır.⁶³⁶ Tehdidin niteliğine bağlı olarak, barışı koruma güçleri bazen kademeli güç uygulamasını benimsemek için yeterli zamana sahip olmayabilir ve daha büyük zararlardan kaçınmak ya da görev yetkisini tehlikeye atmamak için ölümcül güce başvurarak derhal harekete geçmek zorunda kalabilir.⁶³⁷

Kademeli güç; fiziksel olarak orada mevcut bulunmakla başlayan, ölümcül olmayan güce ve son olarak ölümcül güç kullanımına doğru ilerleyen üç seviyeyle kategorize edilmektedir.⁶³⁸

⁶³³ Ibid., parag.7

⁶³⁴ Ibid., parag.8

⁶³⁵ Ibid., parag.10

⁶³⁶ Ibid., parag.11.; Ayrıca bkz. UN DPO, United Nations Department of Peace Operations, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, 1 May 2023, Ref. 2023.05, parag. 57.

⁶³⁷ Ibid., parag.12

⁶³⁸ Ibid., parag.12

Fiziksel olarak mevcudiyet; belirli durumlarda barış güçlerinin irade ve kabiliyetlerinin etkisini en üst düzeye çıkarabilmektedir. Örneğin yaya, araç veya hava devriyeleri yoluyla uygun kuvvet kullanma kapasitesine sahip bir birliğin fiziksel varlığı, istikrarsız bir durumu önlemek veya gerginliği azaltmak için yeterli olabilmektedir. Ayrıca saldırganları şiddet eylemlerinden vazgeçirmek ve barışçıl davranmaya ikna etmek için sözlü iletişime başvurmak, durumu yatıştırmak ve kuvvet kullanımından kaçınmak için kritik öneme sahiptir.⁶³⁹

Ölümçül olmayan güç, silahsız kuvvet de dahil olmak üzere, itaate zorlamak veya saldırganları caydırmak için gerekli olan; ölüme veya ciddi bedensel yaralanmaya yol açması amaçlanmayan veya muhtemel olmayan güçtür. Göz yaşartıcı gaz, sersemletici bombalar, sis bombaları kullanmak gibi ölümçül olmayan önlemlerle saldırganları kontrol altına almak mümkün olabilmektedir.⁶⁴⁰

Ölümçül güç ise ölümlü sonuçlanıp sonuçlanmadığına bakılmaksızın, ölüme neden olması amaçlanan veya ölüme neden olması muhtemel olan güç seviyesi olup, gücün en üst derecesidir. Silahlı kuvvet de dahil olmak üzere ölümçül güç kullanımı, ölüme veya ciddi bedensel yaralanmaya neden olabilecek düşmanca bir eylem veya niyete karşı son çare olarak kullanılmalıdır. Barış Operasyonları Dairesi, durum gerektirdiği halde ölümçül güç kullanma konusundaki isteksizliğin daha büyük zararlara yol açabileceğini ve BM'nin itibarını riske atarak, görevin başarısız olmasına neden olabileceğine dikkat çekmiştir.⁶⁴¹

2. Sivillerin Korunması için Kuvvet Kullanılmasını Düzenleyen Hukuki Çerçeve

2.1.Hukuki Dayanak Sağlayan Kurallar ile Operasyonun Yürütülmesini Düzenleyen Kurallar Arasında Ayrım Yapılması Gerekliliği

Sivilleri korumak için kuvvet kullanımına ilişkin belirgin hukuki çerçeve konusunda bazı belirsizlikler vardır. Sebebi ise sivillerin korunmasında kuvvete başvurma'nın hukuki dayanağı ile sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvurulmasında uygulanacak hukuki

⁶³⁹ Ibid., parag.12/a.

⁶⁴⁰ Ibid., parag.12/b.

⁶⁴¹ Ibid., parag.12/c.

rejimler arasındaki ayrımın kimi zaman yapılmamasıdır.⁶⁴² Oysa her birinin kuvvet kullanmaya dair düzenleme alanları farklıdır.

Hukuki dayanak *jus ad belluma* atıf yapmakta ve esas olarak başka bir devletin topraklarında silahlı kuvvete başvurulmasını ve operasyonun yürütülmesi için kullanılan toplam kuvvet seviyesini düzenlemektedir. Bu kurallar BM Şartı'nda ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve yeniden tesis edilmesine ilişkin uluslararası teamül hukukunda bulunabilir. Öte yandan üçüncü bir devletin topraklarında askeri kuvvet kullanımı ev sahibi devletin rızasında ve BM Güvenlik Konseyi kararında yer alan göreve özgü bir yetki gerektirmektedir.

Hukuki rejimler ise *jus in bello*yla ilgili olup silahlı kuvvetler tarafından sahada kuvvet kullanımını düzenleyen kurallardır. Sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvurulması durumunda, askeri kuvvetin ne zaman ve nasıl yürütüleceğini düzenleyen rejimlerdir. Bu noktada koşullara bağlı olarak, silahlı kuvvetlerin ne zaman ve nasıl kuvvet kullanabileceğini uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku belirlemektedir.

Hukuki dayanak ile hukuki rejimler arasındaki ayrım -diğer bir deyişle *jus ad bellum* ve *jus in bello* arasındaki ayrım- uluslararası insancıl hukukunun, silahlı çatışmayı başlatan kuvvete başvurmanın hukuka uygun olup olmadığına bakılmaksızın ya da hangi hukuki dayanağa başvurduğundan bağımsız olarak, çatışmaya taraf olan tüm devletlere, uluslararası örgütlere ve silahlı gruplara eşit şekilde uygulandığı sonucuna götürmektedir. BM Şartı meşru müdafaa durumunda veya Şart'ın VII. bölümü uyarınca yetki verildiğinde kuvvet kullanımına izin verilebileceğini belirtmiştir. Meşru müdafaa kapsamında kuvvete başvurulmasında *jus in bello* açısından gereklilik ve orantılılık şartlarının sağlanması beklenmektedir. Bölüm VII kapsamında kuvvet kullanımı ise meşru müdafada kuvvet kullanımına kıyasla bazı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bölüm VII kapsamında kuvvet kullanımına bir devlette güvenlik ve

⁶⁴² Barışı koruma operasyonları bağlamında *us ad bellum* ve *jus in bello* arasındaki farka ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz. Galip Engin Şimşek, "On the Question Whether International Organizations are Bound by International Law", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni (1-2) 2005-2006, 367-410, 399 vd.

istikrarı sağlamak veya silahlı çatışmada sivilleri korumak gibi çeşitli amaçlar için izin verilmektedir.⁶⁴³

Barışı koruma operasyonları bağlamında düşünülecek olursa, sivillerin korunması yetkisi verilen barışı koruma operasyonlarının bu amaçla kuvvet kullanmasını hukuki kural ve ilkelere dayandırmak yerine; kimi zaman sivilleri koruma ihtiyacına ve Güvenlik Konseyi'nin böylesine bir eyleme yetki veren Bölüm VII kapsamındaki kararına, meşru müdafaa kapsamında yetkinin savunulması için kuvvet kullanımına atıfta bulunmaktadır.

Bu noktada barışı koruma operasyonlarına verilen sivillerin korunması yetkisinin *jus in bello* kapsamındaki yükümlülüklerden üstün olup olmadığı sorusu gündeme gelmekte, bu nedenle bu operasyonların *jus in bello* kapsamındaki yükümlülükleri ile *jus ad bellum* kapsamındaki dayanakları arasındaki sınırın çizilmesini gerekmektedir.

Bu bölümde hangi kuralların barışı koruma operasyonlarının kurulması, konuşlandırılması ve işleyişi için hukuki bir temel oluşturabileceğine; hangi kuralların barışı koruma operasyonlarının yürütülmesini yönetebileceğine dair bir bakış açısı çizmek amaçlanmaktadır.

2.2. Birleşmiş Milletler Barış Operasyonları İçin Hukuki Dayanak Sağlayan Kurallar

2.2.1. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının “Kurulmasının” Hukuki Dayanağı

BM Şartı'nı hazırlayanların madde 2/4 hükmündeki amaçları, yalnızca devletlerin tek taraflı kuvvet kullanmasını yasaklamak değil; aynı zamanda kuvvet kullanma kontrolünü IV. Bölüm kapsamında Güvenlik Konseyi etrafında merkezileştirmekti. Bu bağlamda o dönemde asıl hedeflenen, Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi, bozulması ve saldırı eylemlerine karşı hazır bulunan, daimî bir ordusunun olmasıydı. Ne var ki, daimî bir BM ordusu fikri hiçbir zaman hayata geçememiştir. Çünkü devletler madde 43'te öngörüldüğü

⁶⁴³ Keiichiro Okimoto, 'The Relationship Between Jus ad Bellum and Jus in Bello in March Welle (ed) The Oxford Handbook of the Use of Force' in International Law (Oxford University Press 2015) 1210.

üzere BM'ye askeri birlik tahsis etmek konusunda anlaşmaya varamamışlardır.⁶⁴⁴ Bu durum BM'nin uluslararası çatışmalarda oynayacağı aktif rolü kısıtlamış ve genel itibariyle BM'nin zorlama yetkisini kullanmasını Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin *consensusuna* bağlı kılmıştır. Bu noktada, barışı koruma operasyonları BM'nin kolektif güvenlik sistemine bir alternatif olarak düşünülmüştür.

Bu, barışı korumanın hukuki dayanağını belirlemede önemli bir noktadır. Çünkü madde 43 kapsamında, silahlı kuvvetlerin Konsey'in hizmetine sunulması konusundaki anlaşmaların yapılamaması, BM'yi, barışı korumanın hukuki dayanağı açısından yeni bir yol bulmaya mecbur bırakmıştır. Bu da barışı koruma gücünün oluşturulmasında hangi organların ehil olduğu ve bunu yaparken hangi yetkiyle donatıldıklarını açığa kavuşturabilmek için Şart'ın hükümlerinin yorumlanmasını gerektirmiştir.⁶⁴⁵

Bununla birlikte, barışı koruma operasyonlarının hukuki zemini ile ilgili olarak Şart sessizdir. Yani BM Şartı'nda bu konuda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Şart bir bütün olarak ve amaçları doğrultusunda düşünüldüğünde, böyle bir hükmün olmaması Şart'ın eksikliğinden ziyade bir özelliği olarak düşünülebilir. Gerçekten de hangi organa barışı koruma gücü kurma yetkisi verildiğine ilişkin herhangi bir ifadenin yer almayışı, barışı koruma gücü kurma konusunda yetkili organın sadece bir ana organla kısıtlanmadığı, diğer ana organların da olası salahiyetlerinin dışlamadığı anlamına gelmektedir.⁶⁴⁶

⁶⁴⁴ Madde 43: 1. Birleşmiş Milletlerin bütün Üyeleri milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını desteklemek üzere, Güvenlik Meclisinin daveti ile ve mahsus bir anlaşma veya mahsus anlaşmalar gereğince, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için Kurulun emrine gerekli silahlı kuvvetleri vermeği ve geçit hakkı da dâhil olmak üzere yardım ve kolaylıklarda bulunmayı taahhüt ederler. 2. Yukarda kast olunan anlaşma veya anlaşmalar bu kuvvetlerin miktar ve mahiyetini, hazırlık derecelerini ve genel mevkiileri ile gösterilecek kolaylık ve yardımın mahiyetini tespit edecektir. 3. Anlaşma veya anlaşmalar Güvenlik Meclisinin teşebbüsü üzerine, kabil olur olmaz müzakere edilecektir. Bu anlaşmalar, Güvenlik Meclisi ile Teşkilât Üyeleri veya Güvenlik Meclisi ile Teşkilât Üyelerinden mürekkep guruplar arasında akdedilecek ve imzalayan Devletler tarafından, her birinin anayasası usûlleri gereğince onanacaktır. RG, 24 Ağustos 1945, 6092. Gray, 263.

⁶⁴⁵ Alexander Orakhelashvili 'The Legal Basis of the United Nations Peace-Keeping Operations', Virginia Journal of International Law, (43) 2003, 485-524, 486.

⁶⁴⁶ Orakhelashvili, 489.

Bu durumda, herhangi bir ana organın barışı koruma güçlerinin kurulmasıyla ilgisi, o organa Şart kapsamında verilen görev ve yetkiler ışığında değerlendirilmelidir. Zira barışı kurma gücü oluşturacak organ bunu ancak Şart'ta belirtilen kendi yetki alanı içinde yapabilecektir.⁶⁴⁷

Barışı koruma güçleri bir BM organı kararıyla kurulmaktadır. Bu kapsamda ilgili organlar; Güvenlik Konseyi, Genel Kurul ve Genel Sekreterdir. Ancak hangi organın hangi yetkisine başvurarak barışı koruma operasyonu kuracağı konusunda görüş birliği yoktur. Bu konuda UAD, barışı koruma operasyonları kurulurken BM Şartı'nın hangi maddelerinin dayanak teşkil edeceği konusunda Divan'ın görüş beyan etmesine gerek olmadığını belirterek, yorum yapmaktan kaçınmıştır.⁶⁴⁸

Barışı koruma operasyonlarının Şart kapsamındaki hukuki dayanağının açıklığa kavuşturulması için, operasyonlara olanak sağlayan hükümlerin birbirinden ayırt edilmesi gereklidir. Bu bağlamda söz konusu hükümler üç gruba ayrılabilir⁶⁴⁹:

İlki, esasa ilişkin yetki veren hükümler, yani belirli bir konu veya durumu ele almak üzere bir kuruluşa veya belirli bir organa yetki veren hükümler. İkincisi, şekle ilişkin yetki veren hükümler, yani bağlayıcı kararlar alma yetkisi veren hükümler. Bunlar Güvenlik Konseyi için madde 25⁶⁵⁰, Genel Kurul için madde 17'dir.⁶⁵¹ Üçüncüsü, örgütsel yetki veren hükümler, yani belirli bir organın örgütsel önlemler almasını sağlayan hükümler. Bunlar ise, ikincil organlar

⁶⁴⁷ Orakhelashvili, 487.

⁶⁴⁸ International Court of Justice, Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion, ICJ Reports (1962) p.151, 77.

⁶⁴⁹ Bothe, 1185.

⁶⁵⁰ Madde 25: Teşkilât Üyeleri işbu Andlaşma gereğince, Güvenlik Meclisinin kararlarını kabul etmek ve uygulamak hususunda mutabıktırlar. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

⁶⁵¹ Madde 17: 1. Genel Kurul, Teşkilâtın bütçesini inceler ve tasvip eder. 2. Teşkilâtın giderlerini, Genel Kurulun yaptığı taksim gereğince Üyeler üzerlerine alırlar. 3. Genel Kurul, 57'nci maddede bahis mevzuu olan ihtisas müesseseleri ile yapılan bütün malî ve bütçeye müteallik anlaşmaları inceler ve tasvip eder ve anılan müesseselerin idarî bütçelerini, kendilerine tavsiyelerde bulunmak üzere, inceler. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

oluşturma yetkisi veren madde 22⁶⁵² ve madde 29⁶⁵³ ve Genel Sekretere belirli görevleri verme yetkisi veren madde 98⁶⁵⁴ hükmüdür.

A. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Yetkileri

BM'nin başlıca hedefi, uluslararası barış ve güvenliği korumak, bu amaçla önlemler almak ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürebilecek uyuşmazlıklara karşı barışçı yollarla çözümler aramaktır. Bu bağlamda BM yeleri uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne vermişlerdir. Bu anlamda, Güvenlik Konseyi bu yetkilerini kullanırken örgütün tüm yeleri adına hareket ettiğini ve aldığı kararların tüm ye devletler için bağlayıcı olduğunu söylemek gereklidir.

Güvenlik Konseyi'nin yetkileri iki ana kategoriye ayrılmaktadır: Uyuşmazlıkların barışçıl çözümü ve zorlama tedbirlerinin uygulaması.⁶⁵⁵

Güvenlik Konseyi'nin yetkileri şart'ın 24. maddesinde formüle edilmiş olup; buna göre Konsey, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumlu organdır. Bu amaçla şart'ın VI, VII, VIII ve XII'nci bölümlerinde Güvenlik Konseyi'ne tanımlanan yetkiler gösterilmiştir. VI. Bölüm için 34. madde, VII. Bölüm için 39. madde Konsey'e bu bölümler kapsamında karar alma yetkisi veren özel hükümlerdir.

Soğuk Savaş boyunca Güvenlik Konseyi, madde 24 kapsamında başlıca sorumluluğu olan, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması görevini ve madde 25 kapsamında BM yeleri

⁶⁵² Madde 22: Genel Kurul görevlerinin yapılması için gerekli gördüğü tâli uzuvları vcoda getirebilir. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

⁶⁵³ Madde 29: Güvenlik Meclisi görevlerinin yapılabilmesi için gerekli gördüğü tâli uzuvları vcoda getirebilir. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

⁶⁵⁴ Madde 98: Genel Sekreter, Genel Kurulun, Güvenlik Meclisinin, Ekonomik ve Sosyal Meclisin ve Vesayet Meclisinin bütün toplantılarında işbu sıfatla hareket eder. Bu uzuvlar tarafından kendisine yükletilen görevleri yapar. Teşkiltin alışması hakkında Genel Kurula bir yıllık rapor sunar. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

⁶⁵⁵ Malcolm N. Shaw, International Law (9th Edition, Cambridge University Press 2021) 1074.

üzerinde bağlayıcı karar alma yetkisini; Konsey'in beş daimî üyesinin madde 27'de⁶⁵⁶ yer alan veto yetkisi sebebiyle yerine getirememiştir.⁶⁵⁷ Güvenlik Konseyi'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca, veto sebebiyle, VII. Bölüm kapsamında faaliyete geçme konusundaki yetersizliğine karşılık, barışı koruma kurumu gelişim göstermeye başlamıştır.⁶⁵⁸ Böylece ilk gözlemci operasyonu, *United Nation Truce Supervision* , Güvenlik Konseyi tarafından Orta Doğu'da 1948'de kurulmuştur.⁶⁵⁹

Barışı koruma operasyonlarının ilk uygulamalarında Güvenlik Konseyi hangi hukuki dayanak kapsamında hareket ettiğini belirtmemiş, daha sonraki uygulamalarda -hangi hüküm olduğunu belirtmeden- VII. Bölüm kapsamında faaliyet gösterdiğini belirtmiştir. Durumun çok acil olmadığı, diğer bir deyişle uluslararası barış ve güvenliğe yönelik yakın ve doğrudan bir tehdidin mevcut olmadığı hallerde, BM VI. Bölüm kapsamında karar almıştır. VI. Bölüm kapsamında alınan kararların bağlayıcı olmadığı, zira bu kararların 'tavsiye' niteliğinde olduğu bilinmektedir. Öte yandan VII. Bölüm kapsamında alınan kararlar, Güvenlik Konseyi'nin kendisinin bağlayıcı karar almaktan imtina ettiği ve madde 39'da yer alan tavsiye kararları ile sınırlaması durumları hariç, bağlayıcı niteliktedir.⁶⁶⁰

1990'lara kadar Güvenlik Konseyi barışı koruma operasyonlarının kurulmasıyla ilgili olarak özellikle VII. Bölümde atıfta bulunduğunda, operasyonların meşruiyeti konusunda sessiz kalmıştır. Barışı koruma operasyonları, 'Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi' başlıklı VI. Bölümde belirlenenden daha fazla, 'Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi' başlıklı VII. Bölümde öngörülenden daha az BM müdahalesi içerdiğinden, bazen barışı koruma operasyonları ile ilgili olarak BM'nin 6,5. Bölümü olduğu söylenmektedir. Ne var ki, barışı

⁶⁵⁶ Madde 27/3: Güvenlik Meclisinin diğer bütün meselelerdeki kararları, süreli Üyelerin hepsinin oyları dâhil olmak üzere, yedi Üyenin müspet oyu ile alınır, şu kadar ki, VI'ncı bölüm ile 52'nci maddenin 3'üncü fıkrası mefadı gereğince alınan kararlarda, bir uyuşmazlıkta taraf olan, oy vermekten imtina eder. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

⁶⁵⁷ Gray, 263.

⁶⁵⁸ Gray, 270.; UN Department of Public Information, *The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping* (3th Edition, UN Department of Public Information 1996) 4.

⁶⁵⁹ SC Res 50 (1948)

⁶⁶⁰ Bothe, 1186.

koruma operasyonlarının VI. ve VII. Bölümde yer alan önlemlere tam olarak uyum sağladığı söylenemese de bu şekilde soyut bir bölüme bel bağlamaktan kaçınmakta yarar vardır. Zira bu şekilde BM'nin, Şart'ın VI. ve VII. Bölümleri kapsamındaki eylemlerine yönelik sınırlamalara bağlı olmadığı ve belirsiz bir şekilde hareket etme özgürlüğüne sahip olduğu kanısı oluşabilir. O sebeple Güvenlik Konseyi'nin barışı koruma operasyonlarına hukuki dayanak olarak hem Bölüm VI hem de Bölüm VII kapsamındaki yetkilerine bakmak daha uygun olacaktır.⁶⁶¹

a. Birleşmiş Milletler Şartı VI. Bölüm Kapsamında Karar Alınması

BM Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdidin çok acil olmadığı durumlarda VI. Bölüm kapsamında da hareket etmesi mümkündür.

BM Barış operasyonlarının planlanması ve yürütülmesine rehberlik etmesi amacıyla BM Barış Koruma Dairesi tarafından 2008 yılında hazırlanan Capstone Doktrini (*United Nations Peacekeeping Operations Principles and Guidelines*), barışı koruma operasyonlarının geleneksel olarak Şart'ın VI. Bölümü ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi'nin, barışı koruma operasyonunu harekete geçirecek kararını alırken Şart'ın belirli bir bölümüne atıfta bulunmak zorunda olmadığı ve hiçbir zaman VI. Bölüm'e başvurmadığı söylenmelidir.⁶⁶²

Ancak kimileri erken dönem barışı koruma operasyonları kararlarının VI. Bölüm kapsamında alındığını düşünmektedirler. Söz gelimi, BM Genel Sekreteri, UNOGIL'in (*United Nations Observation Group in Lebanon*) kurulduğu sırada Güvenlik Konseyi'nin bütünüyle Şartın VI. Bölümü sınırları çerçevesinde hareket ettiğini açıklamıştır.⁶⁶³ Bununla birlikte, Şart'ın VI. Bölümü, anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne ilişkin prosedürlerle ilgili olduğundan, bazı yazarlar, bu bölüm hükümlerinin barışı koruma güçlerinin kurulması için uygun olmadığına inanmaktadır. VI. bölüm kapsamında alınan kararların uyuşmazlıkların barışçıl çözümünü hedeflemesi ve kuvvet kullanmanın barışçıl bir çözüm olmaması sebebiyle VI. bölüm kararlarının barışı koruma için hukuki bir dayanak teşkil etmeyeceği düşünülmektedir.

⁶⁶¹ Higgins et al., 1040.

⁶⁶² United Nations Peacekeeping Operations-Principles and Guidelines, (Capstone Doctrine) 2008, 13.

⁶⁶³ Higgins et al., 1040.

Örneğin Higgins, barışı koruma güçlerinin Bölüm VI. temelinde kurulabileceği yaklaşımından duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir.⁶⁶⁴

Buna karşın, VI. bölümün kapsamının yalnızca dar anlamda uluslararası anlaşmazlıklar olmadığı, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atabilecek durumları da kapsadığı unutulmamalıdır. Madde 36/1'e göre, bu nitelikteki uyuşmazlıklar için Güvenlik Konseyi, somut koşullar altında uygun gördüğü bir yöntemi önerebilir. UAD *Certain Expences* Danışma Görüşü'nde, UNEF'i "durumun barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulmasını teşvik etmek ve sürdürmek için" oluşturulan bir operasyon olarak nitelendirmiştir.⁶⁶⁵ Her ne kadar UNEF, Genel Kurul tarafından oluşturulmuş bir barışı koruma operasyonu olsa da burada vurgulanmak istenen, hem Genel Kurul hem de Güvenlik Konseyi tarafından 'barışçıl çözümün' bir unsuru olarak barış gücünün kurulabileceğidir. Gerçekten de Divan, Şart'ın 11/2 ve 14. maddelerinde Genel Kurul'a, madde 36/2'de Güvenlik Konseyi'ne tanıdığına benzer şekilde yetkiler verdiğini ve bunların barışı koruma operasyonlarının kurulması için temel teşkil edebileceğini belirtmiştir.⁶⁶⁶

Öte yandan Şart'ın VI. bölümünün genel yapısından, bu bölüm kapsamında barışı koruma operasyonunun kurulması için Güvenlik Konseyi'nin ev sahibi devletin rızasını alması ve operasyonun zorlayıcı olmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Barışı korumanın zora dayalı olmaması gerekliliği bu noktada şöyle bir sonuca neden olmuştur: 'Barışı koruma personelinin meşru müdafaa hakkına sahip olduğu gerçeği hesaba katıldığında, Bölüm VI uyarınca bir barışı koruma operasyonu (veya en azından silahlı bir barışı koruma operasyonu) kurulamaz.' Ne var ki, meşru müdafaa'nın herkes için doğal bir hak olduğu düşünüldüğünde böylesi bir akıl yürütmenin yanlış olduğu görülmektedir.⁶⁶⁷

⁶⁶⁴ Rosalyn Higgins, *United Nations peacekeeping, 1946-1967: Documents and commentary*, IV: Europe 1946-1976, (Oxford University Press 1981) 144.

⁶⁶⁵ International Court of Justice, *Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion*, ICJ Reports (1962) p.151, 172.

⁶⁶⁶ International Court of Justice, *Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion*, ICJ Reports (1962) p.151, 172.

⁶⁶⁷ Higgins et al., s.1042.

Şart'ın VI. bölüm çerçevesinde hangi hükmünün Güvenlik Konseyi'ne barışı koruma kararı alma konusunda anayasal temel sağladığı hakkında bir netlik söz konusu değildir. Bu konuda bazı barışı koruma operasyonlarının temeli olarak Güvenlik Konseyi'nin Şart'ın 34. maddesinde⁶⁶⁸ geçen soruşturma yetkisine atıf yapılmıştır.⁶⁶⁹ White, UNOGIL'in işlevinin en başından beri soruşturma ve gözlem amaçlı olduğunu ifade etmiştir. UNOGIL'in amacının, BM daha fazla önlem almadan önce, gerçekleri tespit etmek olduğunu; bu yönüyle Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından, geçici önlemler almak üzere oluşturulmuş diğer barışı koruma güçlerinin aksi yönde bir operasyon olduğunu tespit etmiştir.⁶⁷⁰ Gerçekten de amacının sınırlı olduğu hesaba katıldığında, soruşturmanın, barışı koruma için uygun bir dayanak sağlamadığı görülmektedir. Zira 34. madde Güvenlik Konseyi'ne bir uyuşmazlığın uluslararası barış ve güvenliği tehdit edip etmediğinin tespiti amacıyla soruşturma yapma yetkisi tanımaktadır. Oysaki barışı koruma operasyonları durum tespiti yapmanın ötesinde bir amaca hizmet etmektedir.⁶⁷¹

⁶⁶⁸ Madde 34: Güvenlik Meclisi, herhangi bir uyuşmazlık veya milletler arasında bir anlaşmazlıkla neticelenebilecek veya uyuşmazlık doğurabilecek durum hakkında; bu uyuşmazlığın veya durumun uzamasının milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit etmek istidadında olup olmadığını tespit için soruşturmada bulunabilir. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

⁶⁶⁹ Nigel D. White, *The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security* (Manchester University Press 1990) 186.

⁶⁷⁰ Ana Guedes Mesquita and Nigel D. White, 'United Nations Observation Group in Lebanon (UNOGIL)' in Joachim A. Koops, Thierry Tardy, Norrie MacQueen and Paul D. Williams (eds) *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations* (Oxford University Press 2015) 155.

⁶⁷¹ Higgins et al., 1041.

Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı'nın VI. Bölümü uyarınca bir barışı koruma operasyonu kurma yetkisi için daha sağlam bir temel, madde 33/2⁶⁷² veya madde 36/1'de⁶⁷³ bulunabilir. Madde 33/2, Güvenlik Konseyi'nin, gerekli gördüğünde, aralarındaki anlaşmazlığı çözmek üzere tarafları, “görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, tahkim, yargısal çözüm yolları, bölgesel kuruluş veya anlaşmalara başvurma veya diğer barışçıl yollarla” çözmeye çağırabileceğini belirtmektedir. Öte yandan madde 36/1'de, madde 33/2'de yer alan yetkiler, daha az bir sınırlama ile tekrarlanmaktadır. Her iki hüküm karşılaştırılacak olursa; madde 36/1, Güvenlik Konseyi'ne, somut koşullar altında en uygun gördüğü belirli bir prosedürü ‘tavsiye edebileceğini’ belirtmek suretiyle, madde 33/2'de kendisine verilen yetkinin daha ötesinde hareket etme imkânı tanımasına karşın, madde 33/2, Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası barış ve güvenlik üzerinde tehdit oluşturabilecek bir uyuşmazlıkta tarafları, “kendi seçtikleri” barışçıl yöntemlerle çözmeye çağırabileceğini ifade etmektedir. Yani, Güvenlik Konseyi, madde 36/1'de, madde 33/1'de açıkça sıralanan yöntemlerle sınırlı değildir. Bu durumda Konsey, uyuşmazlığın Genel Kurul'a havale edilmesi gibi diğer barışçıl yöntemleri tavsiye edebilir. Böylece Genel Kurul müdahalesinin önündeki madde 12/1'den⁶⁷⁴ kaynaklanabilecek herhangi bir engel de ortadan kalkmış olacaktır.⁶⁷⁵ Açıktır ki, Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atabilecek bir durumun devam etmesini önlemek için uygun gördüğü tüm düzenleme yöntemleri tavsiye edebilir. Barışı koruma operasyonları doğal olarak bu kategoriye

⁶⁷² Madde 33: 1. Uzaması, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit edebilecek mahiyette bir uyuşmazlıkta taraf olanlar, bu uyuşmazlığın çözülmesini her şeyden önce görüşme, soruşturma, ara bulma, uzlaşma, tahkim ve yargı yollarıyla veya bölge teşkil veya anlaşmalarına başvurarak veyahut kendi seçecekleri başka barış yollarıyla aramalıdır. 2. Güvenlik üyesi, gerekli görürse tarafları, aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye davet eder. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

⁶⁷³ Madde 36/1: Güvenlik Meclisi, 33'üncü maddede zikredilen mahiyette bir uyuşmazlığın veya buna benzer durumun gelişmesinin herhangi bir safhasında, uygun düşen düzeltme usul veya tarzlarını tavsiye edebilir. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

⁶⁷⁴ Madde 12/1: Güvenlik Meclisi, bir uyuşmazlık veya herhangi bir durum karşısında, işbu Andlaşmanın kendisine yüklediği görevleri yaptığı müddetçe, Genel Kurul bu uyuşmazlık veya durum hakkında hiçbir tavsiyede bulunmamalıdır, meğerki, Güvenlik Meclisi bunu ondan isteye. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

⁶⁷⁵ Thomas Giegerich, 'Ch.VI Pacific Settlement of Disputes, Article 36' in Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, Nikolai Wessendorf (eds) The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I, (3rd edition, Oxford University Press 2012) 1134.

girmektedir. Yani Konsey madde 36/1 kapsamındaki tavsiyeler temelinde barışı koruma operasyonları, başlatılabilir. Özetle, BM Şartı'nın VI. Bölümünün, barışı koruma güçlerinin kurulması için hukuki bir temel sağlaması konusunda herhangi bir engel bulunmamaktadır.⁶⁷⁶

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte Güvenlik Konseyi'nin aktif barışı koruma operasyonları kurma yönündeki uygulamaları, Bölüm VII'ye gönderme yapma yönünde bir eğilimi beraberinde getirmiştir. Bu durumda Bölüm VI daha ziyade barışı koruma operasyonlarının zorlayıcı tedbirler alma yönündeki yetersizliğini vurgulamak için kullanılmıştır. Ancak VI. ve VII. bölüm arasındaki ayrımın bu şekilde anlaşılması yanıltıcıdır.⁶⁷⁷ Zira, VI. Bölüm idaresinde barışı koruma operasyonu kurulduktan sonra bu operasyonlar kuvvet kullanma yetkisiyle donatılabilir. Operasyonların VI. bölüm kapsamında başlatılmış olması, durumun çözümünün mutlaka barışçıl devam edeceği anlamına gelmez. Diğer bir deyişle, VI. bölümdeki hiçbir hüküm, VI. bölüm kapsamına giren durumların çözümünün barışçıl olması gerektiği yönünde anlaşılamaz.⁶⁷⁸ Ayrıca Güvenlik Konseyi'nin VII. bölüme doğrudan atıf yapmaması VII. bölüm kapsamında hareket etmediği anlamına gelmediği gibi, VII. bölüm kapsamında kurulan tüm operasyonlar da askeri kuvvet kullanılma yetkisiyle donatılmamış olabilir. Esasen burada yapılması hedeflenen ayrımın aktif/aktif olmayan (*robust/non-robust*) barışı koruma ayrımı olduğu görülmektedir. O nedenle bu farklılığı vurgulamak için VI. ve VII. bölüm ikiliğine odaklanmak kesinlik arz etmez.⁶⁷⁹

Gerçekten de Bölüm VI'ya aktif barışı koruma operasyonları yoluyla başvurulabilir ve bu operasyonlar görünüşte zorlama operasyonları olarak görülebilir. Oysaki, uygulamada barışı koruma güçleri Bölüm VI kapsamında bir önlem olarak kurulmuştur. Bölüm VII kapsamında madde 39'a başvurularak da aynı önlemlerin alınması mümkündür. Bu da Güvenlik Konseyi'nin VII. bölüme başvurduktan sonra alabileceği tek yöntemin madde 42 olmadığını ortaya koymaktadır.⁶⁸⁰

⁶⁷⁶ Kelsen, 401.

⁶⁷⁷ Higgins et al., 1042.

⁶⁷⁸ Orakhelashvili, 491.

⁶⁷⁹ Higgins et al., 1042.

⁶⁸⁰ Orakhelashvili, 291.

Aynı şekilde Bölüm VII’de ifade edilen uluslararası barışa yönelik tehdidin, çatışan tarafları ayırmak ve gözlemlemek gibi klasik yetkileri barındıran barışı koruma güçlerinin kurulması yoluyla ele alınması mümkündür. Zira madde 42’nin lafzından barışı koruma operasyonlarının en geleneksel biçimi dahi, bu tür operasyonların kurulmasını hariç tutmadığı görülebilir.⁶⁸¹

b. Birleşmiş Milletler Şartı VII. Bölüm Kapsamında Karar Alınması

Barışı koruma operasyonlarının kurulması için bir temel oluşturduğu ileri sürülen VII. Bölümdeki maddeler arasında 39. madde, 40. madde, 41. madde ve 42. madde bulunmaktadır. Sadece Bölüm VII olarak başlatılması, barışı koruma parametrelerine sınırlı bir bakış sağlamaktadır. Çünkü BM Şartı’na göre, 39 ve 40. maddeler ve 41 ve 42. maddeler birbirlerinden nitelik olarak farklıdır. Sadece 41 ve 42. maddeler zorlayıcı eylemler için hukuki dayanak sağlamaktadır.⁶⁸² Öte yandan VII. Bölüm kapsamında kabul edilen kararlar, Konsey bağlayıcı bir karar almaktan kaçınmadıkça ve 39. madde uyarınca bir tavsiye kararı ile sınırlı kalmadıkça bağlayıcıdır. Bununla birlikte, tavsiye kararlarının da taraflar kabul ettiği taktirde bağlayıcı hale gelmesi mümkündür. Barışı koruma kararı söz konusu olduğunda tarafların kabulü gerekli olduğundan, iki durum arasındaki fark uygulamada pek önem arz etmektedir.⁶⁸³

Güvenlik Konseyi özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde bazı barışı koruma operasyonlarını kurarken veya yetkilerini değiştirirken Bölüm VII’ye başvurma eğilimine rağmen, bölüm dahilinde dayandığı maddeyi nadiren özel olarak belirtmiştir. Hatta Soğuk savaş öncesinde dahi Güvenlik Konseyi ONUC ile ilgili olarak VII. Bölüm yetkilerini kullanmıştır. 1960 yazında Kongo Cumhuriyeti’ndeki uyuşmazlıkla ilgili üç karar almıştır. 143 sayılı karar ile Belçika kuvvetlerinin derhal geri çekilmesi çağrısında bulunmuş ve askeri yardım sağlanmasına yetki vermiş⁶⁸⁴; 145 sayılı karar ile Kongo Cumhuriyeti’nde kanun ve düzenin yeniden kurulmasının uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına etkin bir şekilde katkıda

⁶⁸¹ Ibid.

⁶⁸² Higgins et al., s.1043.

⁶⁸³ Bothe, 1186.

⁶⁸⁴ UN Doc S/RES/143 (1960)

bulunacağını ileri sürmüştü⁶⁸⁵; 146 sayılı karar ile Belçika'nın geri çekilmesi ve üye devletlere, BM Şartı'nın 25. ve 49. maddeleri uyarınca Güvenlik Konseyi kararlarını kabul etmeleri ve yerine getirmeleri ve Konsey tarafından kararlaştırılan tedbirlerin uygulanmasında karşılıklı yardım sağlama çağrısında bulunmuştur.⁶⁸⁶ Bunlardan 146 sayılı kararda BM Şartı'nın 25. ve 49. maddelerine atıfta bulunulması, Bölüm VII kapsamında alınan bir karar olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte Güvenlik Konseyi ilk iki kararda hangi bölüm uyarınca hareket ettiğini belirtmezken, Genel Sekreter her ikisinin de Bölüm VII'ye dayandığı dile getirmiştir.⁶⁸⁷

Esasen devlet uygulamasında barışı korumaya dayanak olarak VI. bölüme atıf yapılması geleneksel hale gelmiştir. Doğrudan bir devlete yönelik VII. bölüm kapsamında bir zorlama önlemi olmayan ONUC, UAD tarafından *Certain Expences* Danışma Görüşü'nde açıklığa kavuşturulduğu üzere, Kongo'daki uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumu düzeltme yöntemi olarak, Şart'ın 36/1 maddesi altında oluşturulmuştur. 143 ve 161 sayılı Güvenlik Konseyi kararları, Konseyin niyetinin Kongo hükümetine, muhalif gruplar ve oluşumlarla mücadelede yardım olduğunu kanıtlamaktadır.⁶⁸⁸ Güvenlik Konseyi 169 (1961) tarihli kararıyla, bir adım ileri giderek Genel Sekreter'i, BM Komutanlığı altında olmayan tüm yabancı askeri ve paramiliter personelin ve siyasi danışmanların derhal tutuklanması ve yakalanması veya sınır dışı edilmesi için, eğer gerekliyse zaruri kuvvet kullanma önlemi de dahil, etkin adımlar atma konusunda yetkilendirmiştir.⁶⁸⁹ Bu açıdan ONUC madde 40 altında bir geçici önlem değildir. Zira geçici önlemler tarafların haklarını, iddialarını ya da konumlarını hiçbir şekilde etkilememektedir; oysa ONUC böyle değildir.

UNPROFOR ise 743 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile kurulmuştur. Kararın giriş kısmında madde 25 ve VIII. Bölüme başvurulmuştur. UNPROFOR, BM kontrolü altında bir operasyondur. Konsey 836 no.lu kararı ile yetkilendirme konusunda bir adım daha öteye giderek, 824 (1993) sayılı kararda atıfta bulunulan güvenli bölgelerde, sivillere insani yardım

⁶⁸⁵ UN Doc S/RES/145 (1960)

⁶⁸⁶ UN Doc S/RES/146 (1960)

⁶⁸⁷ UN Doc S/ PV.884 (1960)

⁶⁸⁸ SC Res 143 (1960); SC Res 161 (1961))

⁶⁸⁹ SC Res 169 (1961)

sağlanmasına katkıda bulunmanın yanı sıra, bu alanlara yönelik saldırılara mani olmak, ateşkesi takip etmek, Bosna Hersek Cumhuriyeti Hükümeti dışındaki askeri veya paramiliter birimlerin geri çekilmesini organize etmek, ve o bölgedeki bazı kilit noktaları işgal altında tutmak gibi VII. bölüm kapsamında birtakım önlemler almıştır.⁶⁹⁰

Bu iki örnekte görüldüğü üzere barışı koruma gücünün Bölüm VII barışı zorlama gücüne dönüşümü söz konusu olmuştur. Gerçekten de 836 no.lu kararın 9. paragrafında, güvenli bölgelerin korunması için kuvvet kullanma yetkisi verilmesi UNPROFOR'a bir devlete karşı kuvvet kullanma hak ve yetkisi vermek olarak görülebilir. Elbette burada sınırlı bir kuvvet kullanma yetkisi söz konusudur. Söz konusu paragraf, taraflardan herhangi birinin güvenli bölgelere yönelik bombardımanı veya silahlı saldırısına veya bu alanlarda barış gücünün veya insani yardım konvoylarının hareket özgürlüğünün kasıtlı olarak engellenmesi durumlarına yanıt olarak harekete geçilebileceğinden bahsetmektedir.⁶⁹¹

Bölüm VI ve VII'ye aynı olayda birlikte başvurulmasının riskli olduğu söylenmektedir.⁶⁹² UNPROFOR'da Bölüm VI ve VII birleşimiyle yetkilendirilmiş 'genişletilmiş' bir barışı koruma operasyonunun uygulanması söz konusudur. Bu durum barışı koruma askeri açısından operasyon sahasını karmaşık hale getirmiştir. Zira sahada bazı durumlarda toprak devletinin rızasına dayanan eylemler bazı durumlarda ise bu rızanın aranmadığı eylemlere söz konusu olabilecektir. Gerçekten de Genel Sekreter, raporunda⁶⁹³, NATO uçaklarının güvenliğini sağlamak için gerekli olan önleyici askeri hareketin Bosnalı Sırplar tarafından düşmanca bir eylem olarak görülmekte olduğunu ve bu durumun UNPROFOR'u, bir barışı koruma operasyonunun sınırlarının dışına çıkarabileceğini ve onu çatışmanın tarafı haline getirebileceğinden duyduğu endişeyi vurgulamıştır. Yani NATO

⁶⁹⁰ SC Res 836 (1993)

⁶⁹¹ SC Res 836 (1993)

⁶⁹² Christopher Greenwood, 'The United Nations as Guarantor of International Peace and Security: Past, Present and Future: A United Kingdom View' in The United Nations at Age Fifty: A Legal Perspective, Tomuschat Christian (ed) (Kluwer Law International-1995) 75.

⁶⁹³ UN Secretary General, Report of the Secretary-General pursuant to Security Council resolutions 982 (1995) and 987 UN Doc S/1995/444 (1995).

uçaklarının güvenliğini emniyete almak için Bosnalı Sırpların hava savunmasına karşı önleyici bir hareketin gerekliliğini kabul etmekle birlikte, Bosna’da bu i ie geçmiş ortamın UNPROFOR’ın asıl görev performansında aksaklıklara sebep olduğu ifade etmiştir.⁶⁹⁴ Gerçekten de bölgede bir tarafta barışı koruma gücü olarak UNPROFOR, diğer tarafta zorlama önlemi olarak NATO’nun hava saldırılarının kombinasyonu söz konusu olmuştur.

Pellet, tüm barışı koruma operasyonları için en güvenli hukuki zeminin Bölüm VII olduğunu iddia etmektedir.⁶⁹⁵

Yugoslavya, Somali ve Ruanda’daki operasyonlardan sonra önemli bir süre boyunca Güvenlik Konseyi, silahlı çatışmalar sırasında barışı zorlama operasyonu kurmamış; barışı koruma operasyonlarını Bölüm VII’ye dayandırmamıştır. Bu tarihten sonra kurulan barışı koruma operasyonlarının büyük çoğunluğu ise Bölüm VII kapsamında kurulmuştur. Barışı koruma operasyonlarının kurulmasında sıklıkla VII. bölüme başvurulması, normalde Bölüm VII’ye atıfta bulunulmayan sınırlı gözlemci ve izleme operasyonları ile Güvenlik Konseyi’nin, ya bir operasyonun kurulması için ya da bir barışı koruma operasyonuna ilişkin bir kararın içinde Bölüm VII’yi kullanmaya devam ettiği daha kapsamlı operasyonlar arasında bir ayırım ortaya çıkmıştır.⁶⁹⁶

Son yıllarda Güvenlik Konseyi, ilgili devletin güvenliği ve kamu düzenini sağlayamadığı, istikrarsız çatışma sonrası durumlarda, barışı koruma operasyonlarının konuşlandırılmasına yetki verirken, şart’ın VII. Bölümüne başvurma uygulamasını benimsemiştir. Gray’e göre Bölüm VII altında operasyon kurma tercihi için çeşitli sebepler olabilir. Söz gelimi barışı koruma kuvvetlerinin, gözlem veya izlemenin ötesinde bir yetkiye sahip olduğunu belirtmek amacıyla tercih edilebilir. Ya da barışı koruma gücünün normalde ilgili devletin iç yargı yetkisine giren konuları düzenlemesine izin vermek veya operasyonun o

⁶⁹⁴ UN Secretary General, Report of the Secretary-General pursuant to Security Council resolutions 982 (1995) and 987 UN Doc S/1995/444 (1995) 12, parag. 40.

⁶⁹⁵ Pellet, 130.

⁶⁹⁶ Gary, 313.

devletin rızasına bağlı olmadığını ve tüm tarafların BM kuvveti ile iş birliği yapma yükümlülüğü olduğunu açıkça belirtmek amacıyla başvurulabilir.⁶⁹⁷

BM, Güvenlik Konseyi'nin bu gibi durumlarda VII. Bölüm'e başvurmasının nedeninin, operasyonların hukuki dayanağını açıklamanın yanı sıra, kesin bir siyasi kararlılığın ifadesi ile çatışmanın taraflarına ve hatta BM üyelerine, Güvenlik Konseyi kararlarını yürürlüğe koyma yükümlülüklerini hatırlatmak olduğunu açıklamıştır.⁶⁹⁸

Bu noktada, barışı korumanın bir zorlama eylemi olarak kurulabilmesi, barışı koruma operasyonlarının doğası gereği zorlama operasyonlarından farklı olması sebebiyle çelişkili bulunmaktadır. O sebeple, madde 41 veya 42. kapsamında alınan Konsey kararlarının 'barışı koruma' olmadığı; zorlama (*enforcement*) veya barışı zorlama (*peace enforcement*) olarak nitelendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Yukarıda tartışıldığı gibi aktif barışı koruma operasyonlarının zorlama operasyonlarına benzer özellikler taşıdığı belirtilmelidir.

i. Birleşmiş Milletler Şartı Madde 39

39. maddeye göre, Güvenlik Konseyi, barışa yönelik herhangi bir tehdit, barışın ihlali veya saldırı eyleminin varlığını tespit etmekle yetkilidir.⁶⁹⁹ Bu yetki kapsamında ayrıca uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesis edilmesi amacıyla tavsiyelerde bulunabilir veya 41 ve 42'nci maddeler gereğince hangi tedbirler alınacağını kararlaştırabilir. Bu madde kapsamındaki tavsiyeler, barışı koruma operasyonları için hukuki bir temel sağlayabilir.

Madde 39 kapsamında kurulan bir barışı koruma operasyonunun yerleştirilmesi için ev sahibi devletin rızasını gereklidir. Bu tür bir ev sahibi devlet rızası, Şart'ın 2/7. maddesi

⁶⁹⁷ Elbette sadece Bölüm VII'ye atıfta bulunulması kendi başına kuvvet kullanılmasına yetki vermez. Bölüm VII bir kararın içinde kullanıldığında, bu her zaman olmasa da genellikle kuvvet kullanımına yetki vermek için yapılır. Gary, 313.

⁶⁹⁸ United Nations Peacekeeping Operations-Principles and Guidelines, (Capstone Doctrine) 2008, s.14.

⁶⁹⁹ Madde 39: Güvenlik Meclisi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırı fiilinin vuku bulunduğunu tespit eder ve milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42'nci maddeler gereğince hangi tedbirler alınacağını kararlaştırır. (RG, 24 Ağustos 1945, 6092)

uyarınca örgütün, ev sahibi devletin iç yetki alanındaki konulara müdahale etmesini istememe hakkında feragat etmesi olarak değerlendirilmektedir. Elbette bu rıza, bir barışı koruma operasyonunun meşru müdafaanın ötesinde kuvvet kullanmasını engellememektedir.⁷⁰⁰

39. maddeyle ilgili tartışma, bu maddeye dayanılarak kuvvet kullanma yetkisi veren bir karar alınıp alınamayacağı noktasında başlamaktadır. Kimileri 39. maddede yer alan tavsiyelerde bulunma yetkisinin, kuvvet kullanımına yetki veren tavsiyeler için bir temel oluşturabileceğini ileri sürmüştür. 39. maddenin lafzında, kuvvet kullanımına ilişkin bir tavsiyenin söz konusu maddeye dayandırılmasını engelleyen hiçbir engel yok gibi görünse de, buna dayanarak kuvvet kullanımına yönelik zorunlu bir çağrı VII. Bölüm'ün yapısına ters düşecektir. Sonuçta, kuvvet kullanma yetkisi sadece 42. maddede özel olarak belirtilmiştir; bu durumda Güvenlik Konseyi tarafından sadece 41. madde kapsamındaki zorlayıcı olmayan tedbirlerin yetersiz olduğu veya yetersiz kalacağı kanaatine varıldığında söz konusu olabilecektir.⁷⁰¹

Güvenlik Konseyi hiçbir zaman bir barışı koruma operasyonunun kurulması için tek başına 39. maddeye dayandığını belirtmemiştir. Zaten böylesine bir karar Bölüm VI kapsamında daha kolay alınabilecekken, madde 39 kapsamında bağlayıcı olmayan bir barışı koruma operasyonu kurmanın pek bir avantajı yok gibi görünmektedir.⁷⁰²

⁷⁰⁰ Higgins et al., 1044.

⁷⁰¹ Ibid.

⁷⁰² ICTY, Güvenlik Konseyi'nin madde 39 kapsamında tavsiye kararı aldığında bunun halen Bölüm VI kapsamında alınmış bir karar gibi göründüğünü ileri sürmüştür. Bkz. Prosecutor v Dusko Tadić, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case No IT-94-1-AR72, 2nd October 1995, parag. 31.

ii. Birleşmiş Milletler Şartı Madde 40

40. maddenin⁷⁰³, özellikle barışı korumanın ilk yıllarında, barışı koruma operasyonlarının kurulması için hukuki dayanak olduğu sıkça söylenmiştir. Güvenlik Konseyi'nin 40. madde yetkisinin atfedildiği operasyonlar arasında UNTSO, UNMOGIP, ONUC, UNFICYP, UNIPOM, UNEF II, UNDOF, UNIFIL, UNIIMOG, UNTAG ve UNCRO sayılmaktadır.⁷⁰⁴

BM Şartı'nın 40. maddesi Güvenlik Konseyi'ne, tarafları gerekli gördüğü geçici tedbirlere uymaya çağırarak durumun daha da kötüleşmesini önleme yetkisi vermektedir. 40. madde kapsamında alınan tedbirlerin “ilgili tarafların haklarına, taleplerine veya pozisyonlarına hâlel getirmeksizin” alınmasının öngörülmesi, 40. madde tedbirlerinin zorlama (*enforcement*) niteliğinde olmadığını göstermektedir. Madde 40'ın zorlama içermeyen bir tedbir olarak nitelendirilmesi genel kabul görmüş görünmektedir; bunun yerine, madde 40 kapsamındaki eylemler “önleyici tedbirler” (*preventive measures*) olarak sınıflandırılabilir.

Zorlama içeren tedbir ya da önleyici tedbir olarak değerlendirsin fark etmeksizin, 40. madde kapsamında alınan kararların devletleri bağladığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu madde kapsamında zorunlu bir karar olarak tesis edilen bir barışı koruma operasyonu için ev sahibi devletin rızasının gerekli olmayacağı söylenebilir. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi uygulaması, 40. madde kapsamında oluşturulan barışı koruma operasyonları için ev sahibi devletin rızasının alınması yönünde olmuştur. Öte yandan 40. Bölüm kapsamındaki zorunlu tedbirler için ev sahibi devletin rızasının alınması yönündeki tutarlı Güvenlik Konseyi

⁷⁰³ Madde 40: Durumun vahimleşmesine mâni olmak üzere, Güvenlik Meclisi, 39 uncu madde gereğince tavsiyelerde bulunmazdan veya alınacak tedbirleri kararlaştırmazdan evvel, ilgili tarafları, gerekli veya temenniye değer gördüğü geçici tedbirlere riayete davet edebilir. Bu geçici tedbirler herhangi bir şekilde, ilgili tarafların haklarına, iddialarına veya durumlarına hâlel getirmez, işbu geçici tedbirlerin yerine getirilmemesi halinde, Güvenlik Meclisi bu noksanı gereği gibi nazara alacaktır. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

⁷⁰⁴ Higgins et al., 1045.

uygulamasının, hukuki bir gereklilikten ziyade siyasi bir gereklilik niteliğinde olduğu düşünülmektedir.⁷⁰⁵

Güvenlik Konseyi, 40. madde uyarınca bağlayıcı bir tedbir olarak bir barışı koruma operasyonu kurması halinde, bu operasyona meşru müdafaa'nın ötesinde kuvvet kullanma yetkisi veremez. Çünkü böyle bir yetkilendirme BM Şartı'nın VII. bölümünün yapısına ters düşecektir; zira bu bölüm Güvenlik Konseyi'nin, kuvvet kullanma kararını 42. madde uyarınca almasını açıkça öngörmektedir ve bu da ancak 41. madde kapsamındaki kuvvet kullanmaya varmayan tedbirlerinin yetersiz kaldığı (ya da yetersiz kalacağı düşünülen) durumlarda söz konusu olabilmektedir.⁷⁰⁶

Bu noktada Güvenlik Konseyi'nin rızaya dayalı bir barışı koruma operasyonuna, meşru müdafaa'nın ötesinde kuvvet kullanma yetkisi verebilmesi için 40. maddeye dayanıp dayanamayacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Madde 39'da olduğu gibi, böyle bir tedbiri engelleyen hiçbir şey yok gibi görünse de⁷⁰⁷ bir operasyon meşru müdafaa'nın ötesinde kuvvet kullandığında, madde 40'ın 'tarafsız olma' şartına uymama riski taşımaktadır. Çünkü 40. madde geçici tedbirlerin 'ilgili tarafların haklarına, taleplerine veya konumlarına halel getirmeyeceğini' öngörmektedir.⁷⁰⁸

iii. Birleşmiş Milletler Şartı Madde 41

41. madde barışı koruma operasyonu kurulması için sağlam bir dayanaktır. Normalde 41. madde kapsamında alınan tedbirler saldırı amaçlı kuvvet kullanma içermezken, bu madde kapsamında kurulan bir barışı koruma operasyonu savunma amaçlı kuvvet kullanabilecektir. Meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanma potansiyelinin, bir barışı koruma operasyonunu 41.

⁷⁰⁵ Higgins et al., 1047.

⁷⁰⁶ Higgins et al., 1048.

⁷⁰⁷ Ev sahibi devletin rızası, madde 2/4'teki kuvvet kullanma yasağına ve madde 2/7'deki iç işlerine karışmama yasağına yönelik eleştirileri gidermektedir.

⁷⁰⁸ Higgins et al., 1048.

madde kapsamında zorlayıcı olmayan bir tedbir olmaktan çıkardığı iddiası ikna edici değildir.⁷⁰⁹

Madde 41 kapsamında barışı koruma operasyonu kurma kararı bir zorlama tedbiri anlamına geldiğinden, hükmün lafzına ve BM Şartı'nın genel yapısına dayanarak, ilgili devletin rızasının hukuken gerekli olmadığı açıktır. Öte yandan madde 2/7 kapsamındaki, esasen devletin iç yargı yetkisine giren konulara müdahale yasağı da geçerli olmayacaktır.⁷¹⁰ Bowet'e göre, Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmesine yol açan durum -ister 41. madde kapsamında ister 42. madde kapsamında harekete geçmeye karar vermiş olsun- 39. madde kapsamında barışa yönelik bir tehdit, barışın ihlali veya bir eylem veya saldırı olarak kabul edildiğinde, ev sahibi devlet topraklarında bir BM gücünün bulunmasına rıza göstermeyerek BM eylemini engelleyemez.⁷¹¹

iv. Birleşmiş Milletler Şartı Madde 42

Bu noktada şu sorunun cevaplanması gereği meydana gelmiştir: Madde 43 gereğince -ulusal askeri kuvvetlerin Güvenlik Konseyi istifadesine sunulmasına ilişkin- yapılması tasarlanan anlaşmalar oluşturulmamışken, madde 46 gereğinde silahlı kuvvet kullanılması için planlar hazır edilmemişken ve madde 47 gereğince Askeri Kurmay Komitesi kendi rolü için harekete geçmeye hazır değilken, madde 42'nin bu operasyonların hukuki dayanağı olarak kabul edilmesi mümkün müdür? Diğer bir deyişle madde 42, devamındaki hükümlerden bağımsız düşünülebilir mi? Bu soruya doktrinde ve uygulamada verilen cevabın olumlu olduğu söylenmelidir.⁷¹²

Barışı koruma operasyonları geleneksel olarak Bölüm VII'deki zorlama eylemlerinden ayırt edilmiştir; çünkü bu operasyonlar çatışan tarafların, BM himayesi altında barışı koruma birliklerinin ve askeri gözlemcilerin konuşlandırılması konusundaki rızasına dayalıdır. Bununla birlikte zorlama eylemi ile barışı koruma eylemi arasındaki ayrım o kadar da katı değildir. Zira

⁷⁰⁹ Higgins et al., 1048.

⁷¹⁰ Higgins et al., 1049.

⁷¹¹ Bowett, United Nations Forces : A Legal Study of United Nations Practice, 412.

⁷¹² Pellet, 125.

barışı koruma operasyonları da VII. Bölüm kapsamında düzenlenebilmektedir. Fakat zorlama güçlerinde olduğu gibi madde 43 kapsamında yapılan anlaşmalar barışı koruma güçleri açısından kaçınılmaz bir gereklilik değildir. Bu sebeple madde 43 gerekliliklerine uyulmaması barışı koruma güçlerinin oluşturulmasının geçerliliğini etkilememektedir.⁷¹³ Yani 43. madde dahilindeki anlaşmaların yokluğunda barışı koruma operasyonlarının hukuki dayanağı olarak yalnızca 42. maddenin ileri sürülmesi sorgulanabilir değildir.⁷¹⁴

Bu bağlamda Güvenlik Konseyi,

- BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca hareket ederek, Genel Sekretere ve iş birliği yapan üye devletlere Somali'deki insani yardım operasyonları için mümkün olan en kısa sürede güvenli bir ortam oluşturmak üzere gerekli tüm araçları kullanmak (*to use all necessary means*) üzere yetki verdiğinde, devamında da bunu yapabilecek durumda olan tüm üye devletlere askeri güç temin etme çağrısında bulunduğunda⁷¹⁵,
- Üye devletlere ve bölgesel örgütlere, Genel Sekreter ve UNPROFOR ile yakın iş birliği içinde, Yugoslavya'ya karşı deniz ambargo izleme ve uygulama veya Bosna Hersek üzerindeki uçuşa yasak bölge uygulaması tedbirleri konusunda ihtiyaç duyduğunu ifade ederken⁷¹⁶,
- Üye devletlerin; BM'nin Ruanda'daki hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan, ulusal komuta ve kontrol altında geçici bir operasyon kurarak, Genel Sekreter ile iş birliği yapma teklifini memnuniyetle karşılarken ve Genel Sekreter ile iş birliği yapan üye devletlere, insani hedeflere ulaşmak için gerekli tüm araçları kullanarak operasyon yürütme yetkisi verirken⁷¹⁷, Şart hükümleri ile tamamen uyumlu davranmıştır.

⁷¹³ International Court of Justice, Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion, ICJ Reports (1962) p.151, 171-172, 177.

⁷¹⁴ Pellet, 125.

⁷¹⁵ UN Doc S/RES/794 (1992)

⁷¹⁶ SC Res 816 (1993); SC Res 836 (1993)

⁷¹⁷ SC Res 929 (1994)

B. Birleşmiş Milletler Genel Kurul Yetkileri

BM Genel Kurulu'nun asli yetkileri BM'nin tüm faaliyet alanını kapsamaktadır. Madde 10 Genel Kurul'un BM Şartı kapsamına giren ya da bu Şart'ta öngörölmüş organlardan herhangi birinin yetki ve görevlerine ilişkin bütün sorunları ya da işleri görüşebileceğini ve tavsiyede bulunabileceğini belirtmektedir.⁷¹⁸ Bunun yanı sıra madde 14 uluslararası barış ve güvenliğe özel olarak atıfta bulunarak, Genel Kurul'un, kökeni ne olursa olsun kamu esenliğine zarar verecek, uluslararası dostça ilişkileri tehlikeye sokacak nitelikte gördüğü herhangi bir durumun barışçıl şekilde düzeltilmesi için önlemler alınmasını tavsiye edebileceğini ifade etmektedir.⁷¹⁹ Ne var ki, Genel Kurul'un bu konulardaki yetkileri Güvenlik Konseyi'nin yetkileri ile sınırlandırılmıştır. Madde 24'ün uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca organ olarak kabul ettiğı Güvenlik Konseyi'nin çalışmaları ile Genel Kurul arasında herhangi bir çatışma olmaması için Genel Kurul'a 10. ve 14. madde ile tanınan yetkilerin 12. maddede⁷²⁰ yer alan sınırlamayla tabi tutulması söz konusudur. İlgili maddeye göre Güvenlik Konseyi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin yetkilerini kullanırken Genel Kurul herhangi bir tavsiyede bulunamayacaktır. Yine de Genel Kurul çoğunlukla Güvenlik Konseyi'nin

⁷¹⁸ Madde 10: Genel Kurul, işbu Andlaşma çerçevesine giren veya işbu Andlaşmada derpiş edilen uzuvlardan herhangi birinin yetki ve görevlerini ilgilendiren, her türlü mesele veya işleri görüşebilir ve 12'nci madde hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, işbu mesele veya işler hakkında, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Üyelerine, Güvenlik Meclisine veya Teşkilât Üyeleri ile beraber Güvenlik Meclisine tavsiyelerde bulunabilir. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

⁷¹⁹ Madde 14: 12'nci madde hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerini beyan eden işbu Andlaşma hükümlerinin ihlâlinden doğan durumlar da dâhil olmak üzere, Genel Kurulca umumun iyiliğine zarar verecek veya milletler arasındaki dostane münasebetleri tehlikeye koyacak mahiyette görölen, menşei ne olursa olsun, herhangi bir durumun, barış yoluyla düzeltilmesini temin edebilecek tedbirler tavsiye olunabilir. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

⁷²⁰ Madde 12: 1 Güvenlik Meclisi, bir uyuşmazlık veya herhangi bir durum karşısında, işbu Andlaşmanın kendisine yüklediğı görevleri yaptığı müddetçe, Genel Kurul bu uyuşmazlık veya durum hakkında hiçbir tavsiyede bulunmamalıdır, meğerki, Güvenlik Meclisi bunu ondan isteye. 2. Genel Sekreter, Güvenlik Meclisinin rızası ile her devrede, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasına müteallik olup, Güvenlik Meclisinin meşgul bulunduğu işleri Genel Kurulun ıttılama sunar, keza Güvenlik Meclisi sözü geçen işlerle meşgul olmayı bıraktığı anda, Sekreterlik bundan Genel Kurulu veya Genel Kurul toplantı halinde değilse, Teşkilât Üyelerini haberdar eder. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

değerlendirdiği sorun hakkında karar almaktadır. Bu açıdan 12. maddenin Genel Kurul uygulamalarıyla bağdaştırılması güç olan bir madde olduğunu söylemek gereklidir. Bu noktada Genel Kurul tarafından barışı koruma kararı alınması ile 12. madde sınırlaması ilişkisine genel olarak bakıldığında Genel Kurul'un barışı koruma gücü oluşturmasının 12. madde gereklerini ihlal etmediği görülecektir. Zira Genel Kurul'un barışı koruma operasyonu kurması ya Güvenlik Konseyi'nin meseleyi ele almaktan vazgeçtiğinde ya da Genel Kurul'un meseleyi halletmesini sağlamak için kasıtlı olarak meseleye temas etmemesi halinde söz konusu olmuştur.⁷²¹

BM Genel Kurulu'nun geniş faaliyet alanına Şart'ın 11. maddesinde⁷²² açıkça belirtilen, uluslararası barış ve güvenliğin korunması da dahildir. Bilindiği gibi, Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında “birincil” sorumluluğa sahiptir; ancak bu sorumluluk münhasır değildir. BM Şartı, Genel Kurul'a bu konuda birtakım yetkiler tanımıştır.

Genel Kurul'un bu yetkisi madde 11/2'nin son cümlesinde ifade edildiği üzere; uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin bir 'eylem' (*action*) gerektiren meselelerin Genel Kurul tarafından Güvenlik Konseyi'ne havale edilmesiyle sınırlıdır. Yani uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin eylem gerektiren meseleler Genel Kurul tarafından Güvenlik Konseyi'ne gönderilecektir. Bu noktada, Genel Kurul'un barışı koruma gücü

⁷²¹ Nigel D. White, 'The UN Charter and Peacekeeping Forces: Constitutional Issues' (1996) (3) 43-63, 49-50.

⁷²² Madde 11: 1. Genel Kurul, silâhsızlanmada ve silâhlanmanın düzenlenmesinde hâkim olan prensipler dâhil olmak üzere, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası hususundaki iş birliğinin genel prensiplerini tetkik ve bu prensipler hakkında ya Teşkilât Üyelerine ya Güvenlik Meclisine veya Teşkilât Üyeleri ile beraber Güvenlik Meclisine tavsiyelerde bulunabilir. 2. Genel Kurul, Birleşmiş Milletlerden herhangi biri, veya Güvenlik Meclisi veyahut Teşkilât Üyesi olmayan bir Devlet tarafından, 35'inci maddenin ikinci fıkrası hükümlerine göre kendisine sunulan ve milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını ilgilendiren her türlü meseleleri görüşebilir ve 12'inci madde hükmü mahfuz kalmak üzere, bu gibi her türlü meseleler hakkında ya ilgili Devlet veya Devletlere, ya Güvenlik Meclisine veyahut da Devletler ile beraber Güvenlik Meclisine tavsiyelerde bulunabilir. Bir teşebbüse lüzum gösteren bu neviden her mesele Genel Kurul tarafından görüşülmezden önce veya görüşüldükten sonra, Güvenlik Meclisine havale edilir. 3. Genel Kurul, milletlerarası barış ve güvenliği tehlikeye koyacak gibi görünen durumlara, Güvenlik Meclisinin dikkatini çekebilir. 4. Genel Kurulun, işbu maddede sayılan yetkileri 10'uncu maddenin şümülünü tahdit etmez. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

oluşturma kararının Güvenlik Konseyi'ne havale edilecek, 'eylem' gerektiren bir mesele olup olmadığı; diğer bir deyişle madde 11/2 ile bağdaşıp bağdaşmadığı sorusu gündeme gelecektir. *Certain Expences* Danışma Görüşü ile UAD, Genel Kurul tarafından alınan barışı koruma kararının madde 11/2'nin gereklerini ihlal etmediğini açıklığa kavuşturmuştur. Bu bağlamda Divan madde 11/2 anlamında bir eylemin' zora dayanan bir eylem olduğunu; 'eylem' ifadesinden münhasıran Güvenlik Konseyi'nin yetkisine giren eylemlerin anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.⁷²³ Rızaya dayanan barışı koruma operasyonlarının ise bu kapsama girmedeği açıktır.

Öte yandan Divan, barışı koruma operasyonuna ilişkin kararların madde 14'e dayandırılabilirliğini açıklamıştır. Böylece UNEF I'in kurulmasının Genel Kurul yetkisi dahilinde olduğuna karar vermiştir. Aynı şekilde madde 14'te yer alan Genel Kurul yetkilerinin madde 11 hükümlerine tâbi tutulamayacağını, sadece madde 12'deki usule ilişkin sınırlamayla bağlı olduğunu belirtmiştir. Yani Güvenlik Konseyi uyuşmazlık ya da duruma ilişkin yetkilerini kullanırken Genel Kurul herhangi bir tavsiyede bulunamayacaktır.⁷²⁴

Görüldüğü üzere, BM barışı koruma operasyonlarının Genel Kurul tarafından yetkilendirilmesi Şart hükümlerine göre mümkündür. Her ne kadar barışı koruma operasyonları esas olarak Güvenlik Konseyi tarafından kurulmakta (1963 itibarıyla kurulan tüm barışı koruma operasyonları Güvenlik Konseyi kararıyla) ve BM Genel Sekreteri'nin otoritesi altında yürütülse de örgütün ilk yıllarında barışı koruma operasyonlarının kurulması, daimî üyelerin veto yetkisini kullanması nedeniyle Güvenlik Konseyi'nin, büyük ölçüde harekete geçememesi sebebiyle Genel Kurul'a düşmüştür.

1947'de Genel Kurul, SSCB'nin Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisini kullanması sebebiyle konunun Güvenlik Konseyi'nin gündeminden çıkıp kendisine havale edilmesiyle, UNSCOB kurmuştur. 1956'da daimî üyelerin (bu sefer İngiltere ve Fransa) vetoları ile konunun

⁷²³ International Court of Justice, *Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion*, ICJ Reports (1962) p.151.

⁷²⁴ International Court of Justice, *Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion*, ICJ Reports (1962) p.151, 172.

Güvenlik Konseyi'nde ele alınması engellenmiş ve Güvenlik Konseyi'nin paralize olması nedeniyle Genel Kurul tarafından UNEF I kurulmuştur. UNEF ile, ev sahibi devletin rızası, BM gücünün tarafsızlığı ve yalnızca meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılmasını gerektiren, klasik barışı koruma modeli temin edilmiştir. Zira bu klasik barışı korumanın birincil amacı geniş kapsamlı bir barış anlaşması yapılabilmesi için gereken şartlara olanak sağlamaktır.⁷²⁵ Son olarak, Eylül 1962'de Genel Kurul tarafından UNTEA/UNSF (*United Nations Security Force in West New Guinea/West Irian*) kurulmuştur. Bu üç operasyon, Genel Kurul'un barışı koruma operasyonlarının oluşturulmasına katılımının boyutunu göstermektedir.⁷²⁶

Barışı koruma operasyonlarının oluşturulmasında artık bir rolü olmamasına rağmen, Genel Kurul barışı koruma hareketlerinin finansmanında halen önemli bir role sahiptir. Zira madde 17'ye⁷²⁷ göre Örgütün bütçesine ve Örgütün harcamaların üye devletler arasında paylaştırılmasına ilişkin yetkiler münhasıran Genel Kurul'dadır. Yalnızca Genel Kurul üye devletlere Örgütün masraflarına mali olarak katkıda bulunma yükümlülüğü getirebilir. Bu bağlamda Barışı Koruma Operasyonları Özel Komitesi (*Special Committee on Peacekeeping Operations*), barışı koruma ile ilgili tüm konuların kapsamlı bir incelemesini yürütmek üzere 1965 yılında kurulmuştur.⁷²⁸

a. Barış için Birlik Kararı ve Barışı Koruma Operasyonları

Barışı koruma operasyonları ağırlıklı olarak Konsey ya da Genel Kurul tarafından kurulan, Sekreteryaya tarafından yönetilen ve üye devletler tarafından ortaklaşa finanse edilen BM operasyonları olmuştur.⁷²⁹ 1950'lerin sonu ve 1960'ların başındaki operasyonlarda, Genel

⁷²⁵ UN Department of Public Information, *The Blue Helmets: A Review of United Nations Peace-keeping* (3th Edition, UN Department of Public Information 1996) 4.

⁷²⁶ Higgins et al., 970.

⁷²⁷ Madde 17: 1. Genel Kurul, Teşkilâtın bütçesini inceler ve tasvip eder. 2. Teşkilâtın giderlerini, Genel Kurulun yaptığı taksim gereğince Üyeler üzerlerine alırlar. 3. Genel Kurul, 57'nci maddede bahis mevzuu olan ihtisas müesseseleri ile yapılan bütün malî ve bütçeye mütâallik anlaşmaları inceler ve tasvip eder ve anılan müesseselerin idarî bütçelerini, kendilerine tavsiyelerde bulunmak üzere, inceler. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

⁷²⁸ GA Res 2009 (XIX) (1965)

⁷²⁹ Goulding, 453.

Kurul, Barış için Birleşme Kararı yoluyla, Güvenlik Konseyi tarafından kurulan operasyonların yetkilerinin değiştirilmesinde de rol oynamıştır. 3 Kasım 1950 tarihli Barış için Birleşme (*Uniting for Peace*) başlıklı Genel Kurul kararı ile barışa yönelik tehdit, barışın ihlali ve saldırı eyleminin olduğu durumlarda, Güvenlik Konseyi'nin, daimi üyelerinin arasında oy birliği olmaması nedeniyle, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin birincil sorumluluğunu yerine getirmemesi halinde -barışın ihlali veya saldırı eylemi durumunda, uluslararası barış ve güvenliği korumak veya yeniden sağlamak için gerektiğinde silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere- Genel Kurul'un, üyelere uygun tavsiyelerde bulunmak üzere konuyu derhal ele alacağı ifade edilmektedir.⁷³⁰

Barışı koruma operasyonlarının asıl amacı barışı dayatmak, zorla uygulanmasını sağlamaktan ziyade, silahlı çatışmaların sona ermesini sağlamak, durumu emniyet altına almaktır. Öte yandan 'Barış için Birleşme' dünya savaşı sonrası uluslararası ilişkiler düşünüldüğünde BM sistemine bir alternatif, bir itici güç olarak meydana gelmiştir.⁷³¹

Barış için Birleşme Kararı uygulamada, konunun Güvenlik Konseyi'nin gündeminden Genel Kurul'un gündemine taşınması prosedürü olarak kabul edilmiş; ancak kolektif güvenlik alanında amaçlanan etkiyi tam olarak yaratmayı başaramamıştır. Gerçekten de hiçbir BM zorlama eylemi Barış için Birlik kararı ile yetkilendirilmemiştir.

Ağustos 1958'de, Güvenlik Konseyi tarafından kurulan UNOGIL'in daha iyi nasıl ilerleyeceği konusunda Güvenlik Konseyi'nin anlaşmaya varamaması nedeniyle, Genel Kurul Olağanüstü Özel Toplantısı (*Emergency Special Session of the General Assembly*) yapılmıştır.⁷³² Aynı şekilde 1960'ta Genel Kurul, ONUC yetkilendirmesini görüşmek üzere Olağanüstü Özel Toplantı düzenlemiştir. ONUC, 1960 Temmuz ayının başlarında, Belçika kuvvetlerinin bağımsızlığını yeni kazanmış olan Kongo'ya (eski adıyla Belçika Kongosu) yeniden girmesinin ardından, Kongo Hükümeti'nin BM'den önlem almasını istemesi ile

⁷³⁰ GA Res 377 (V) (1950)

⁷³¹ Pellet, 118.

⁷³² GA Res 1237 (ES-III) (1958)

kurulmuştur. Temmuz ve Ağustos 1960'ta alınan üç kararla⁷³³ Güvenlik Konseyi, ONUC adlı bir barışı koruma operasyonu kurmuş ve Belçika kuvvetlerinin geri çekilmesi çağrısında bulunmuştur. Eylül 1960'ta, yapısal bir kriz, Güvenlik Konseyi içinde ONUC'un yetkisini değiştirme çağrısına yol açmış; ancak Sovyetler Birliği'nin barışı koruma gücünü desteklemediği ve sona erdirilmesini istediği ortaya çıkmıştır. Nihayetinde, Güvenlik Konseyi, daimî üyeler arasında oybirliği olmamasının, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik birincil sorumluluğunu yerine getirmesini engellediğini dikkate alarak, uygun tavsiyelerde bulunmak üzere Genel Kurul'u acil durum özel toplantısına çağırmaya karar vererek⁷³⁴ 'Barış için Birleşme' çağrısında bulunmuştur.⁷³⁵ böylece barışı koruma gücünün yetkisi değiştirilmiştir.⁷³⁶

Genel Kurul'ın Barış için Birlik kararı yoluyla UNEF ve ONUC'un kurulmasına katılımı bu operasyonların finansmanı konusunda büyük tartışmalara yol açmış; Sovyetler Birliği, masrafların toplu olarak BM üyeleri tarafından karşılanması gerektiği fikrine şiddetle karşı çıkmıştır. Anlaşmazlığın kökeni esasen Sovyetlerin, Genel Kurul'un BM misyonlarına yetki verme veya uluslararası barış ve güvenliği tesis etme yetkisini genişletme girişimini reddetmesinden ve sonuç olarak hukuka aykırı olarak kurulduğunu düşündüğü misyonlar için ödeme yapma konusundaki isteksizliğinden kaynaklanmaktaydı.⁷³⁷ Genel Sekreter ve Batılı devletler, UNEF'in BM'nin bir organı (Genel Kurul) tarafından kurulduğunu ve bu nedenle tüm üyeler tarafından toplu olarak finanse edilmesi gerektiğini savunurken⁷³⁸; SSCB ve müttefikleri, masrafların en başta bu misyonun kurulmasına sebep olan 'saldırganlar' tarafından

⁷³³ SC Res 143 (1960); SC Res 145 (1960); ve SC Res 146 (1960)

⁷³⁴ 377 (V) no.lu Barış için Birleşme (*Uniting for Peace*) Genel Kurul Kararı'nda, söz konusu durumda Genel Kurul, o tarihte toplantıda değilse, talepten itibaren yirmi dört saat içinde Olağanüstü Özel Oturumunda toplanabileceği; aynı şekilde bu tür Olağanüstü Özel Oturumların Güvenlik Konseyi tarafından herhangi bir yedi üyenin oyu veya Birleşmiş Milletler Üyelerinin çoğunluğunun oyu ile talep edilmesi halinde de başlatılacağı ifade edilmiştir. (GA Res 377 (V) (1950))

⁷³⁵ SC Res 157 (1960)

⁷³⁶ GA Res 1474 (ES-IV) (1960)

⁷³⁷ Higgins, *United Nations Peacekeeping 1946-1967, Documents and Commentary*, Vol. I (The Middle East), 262.

⁷³⁸ *Ibid.*, 430.

karşılanması gerektiğini savunmuşlardır.⁷³⁹ İlk görüş galip gelmiş ve Aralık 1956'da Genel Kurul, masrafların üyeler arasında paylaştırılması gerektiğine karar vermiştir.⁷⁴⁰ Barışı korumanın finansmanına ilişkin tartışmalar Kongo'daki operasyonlar esnasında yeniden alevlenmiştir. Üstelik bu sefer sadece Sovyetler değil, uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin konuların, kendisinin de veto hakkına sahip olduğu, Güvenlik Konseyi'nin elinde tutmak isteyen Fransa da Genel Kurul'un barışı koruma misyonlarını yetkilendirme ve masrafları üye devletlere dayatmasını sorgulamıştır.⁷⁴¹ Bu durum üzerine Genel Kurul, Uluslararası Adalet Divanı'ndan danışma görüşü talep etmiştir.

1962'de Uluslararası Adalet Divanı, *Certain Expences* görüşünde, hem Güvenlik Konseyi'nin hem de Genel Kurul'un rızaya dayalı barışı koruma güçlerini yetkilendirme yetkisine sahip olduğunu ve bu nedenle UNEF ve ONUC operasyonların masraflarının BM tarafından karşılanmasının hukuka uygun olduğunu tespit etmiştir.⁷⁴²

Özetle Fransa ve Sovyetler Birliği'nin, bu güçlerin Genel Kurul tarafından yetkilendirilmesinin *ultra vires* yani BM Şartı kapsamındaki yetkilerinin ötesinde olduğunu ileri sürerek ödeme yapmayı reddetmeleri üzerine verilen bu danışma görüşünde Divan, barışı koruma operasyonlarının BM'nin amaçlarını yerine getirdiği ve Şart'ta bulunan herhangi bir açık sınırlamayı ihlal etmediği için *ultra vires* olarak değerlendirilemeyeceği, barışı koruma misyonlarının tüm üyeler tarafından toplu olarak finanse edilmesi gerektiğini ve tüm üyelerin kendilerine düşen payları ödemekle yükümlü oldukları yönünde tavsiye niteliğindeki görüşünü beyan etmiştir.⁷⁴³

⁷³⁹ Ibid., 426.

⁷⁴⁰ GA Res. 1089 (XI) (1956).

⁷⁴¹ Dominik Zaum, 'The Security Council, the General Assembly, and War: The Uniting for Peace Resolution' in Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jennifer Welsh, and Dominik Zaum (eds) *The United Nations Security Council and War, The Evolution of Thought and Practice since 1945* (Oxford University Press 2008) 168.

⁷⁴² International Court of Justice, *Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion*, ICJ Reports (1962) p.151, 163-164.

⁷⁴³ International Court of Justice, *Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion*, ICJ Reports (1962) 151, 163-164.

Bu görüşe rağmen Sovyetler ve müttefiklerinin ONUC'un masraflarına katılmayı reddetmiş ve bu durum BM'deki ilk finansal krize sebep olmuştur. Bu durum ardından siyasi bir krize de yol açmıştır. Gerçekten de Sovyetler ve müttefiklerinin masraflara katılmayı reddetmesi 1964 yılında Genel Kurul'da oy kullanmaktan menedilmelerine sebep olmuştur.⁷⁴⁴ 1965 senesinde barışı koruma operasyonlarının finansmanı konusu uzlaşmayla çözülmüş, bugün hala barışı koruma ödeneklerinin temeli olan, bu misyonların normal bütçeden farklı bir ölçekte toplu olarak finanse edileceği ilkesi kesin olarak yerleşmiştir.⁷⁴⁵

Gerçekten de BM'nin erken dönem barışı koruma operasyonlarından kaynaklanan borç BM'yi neredeyse iflas ettirmiş ve meydana gelen bu mali kriz BM'nin bu misyonları ve görevlerini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu amaçla Barışı Koruma

⁷⁴⁴ BM Şartı madde 19: Teşkilât giderlerine iştirak hissesinin ödenmesinde geciken bir Birleşmiş Milletler Üyesi, gecikmiş ödemelerinin tutarı, geçen tam iki senelik hissesine eşit veya bundan fazla ise, Genel Kurulda oya iştirak edemez. Bununla beraber Genel Kurul, bu gecikmenin Üyenin iradesi dışında olan durumlardan ilen geldiğini görürse, bu Üyenin oya iştirakine müsaade edebilir. RG, 24 Ağustos 1945, 6092.

⁷⁴⁵ Zaum, 'The Security Council, the General Assembly, and War: The Uniting for Peace Resolution', 196.

Operasyonları Özel Komitesi (*Special Committee for Peacekeeping Operations (C34)*)⁷⁴⁶ kurulmuştur.⁷⁴⁷

C. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Yetkileri

Uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl çözümü ile ilgili olarak BM Genel Sekreteri, önleyici diplomasiden barışı koruma operasyonlarının yönetimine uzanan oldukça kapsamlı bir yetkiyle donatılmıştır. Buna karşın BM Şartı'nda Genel Sekreterle ilgili olarak kısa öz ve genel hükümler yer almaktadır.

BM Şartı madde 97 gereğince örgütün en yüksek memuru olan BM Genel Sekreteri, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi ve

⁷⁴⁶ Komite 14 Şubat 1965'te 2006(XIX) sayılı Genel Kurul kararı ile kurulmuştur. GA Res 2006 (XIX) (1965). C34 olarak da bilinen Barışı-Koruma Operasyonları Özel Komitesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonları ile ilgili tüm konuları kapsamlı bir şekilde gözden geçirmekle görevlendirilmiştir. Özel Komite Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarını gözden geçirmek ve tavsiyelerde bulunmak üzere Genel Kurul Dördüncü Komitesi (*Special Political and Decolonization Committee or SPECPOL or C4*) altında kurulmuştur. 1989'da Çin (*People's Republic of China (PRC)*) Komite'nin 34. üyesi olmuş ve Komite remi olmayan bir şekilde C34 olarak anılmaya başlanmıştır. Komite Şubat 2022 tarihi itibarıyla, barışı koruma misyonlarına geçmişte veya şu anda katkıda bulunan 157 üye devletten ve gözlemci üyelerden oluşmaktadır. Bkz. United Nations Resmî Websitesi, General Assembly Special Committee on Peacekeeping Operations 270th and 271st Meetings, 14 Şubat 2022. <https://www.un.org/press/en/2022/gapk243.doc.htm> (18.05.2022).

⁷⁴⁷ Özel Komite, raporları aracılığıyla barışı-koruma ilgililerine tavsiyelerde bulunmaktadır. Buna karşılık, Genel Sekreter, Barışı Koruma Operasyonları Özel Komitesinin tavsiyelerinin uygulanmasına ilişkin Sekretarya tarafından alınan önlemleri özetleyen yıllık bir rapor yayınlamaktadır. Özel Komite'nin son tavsiyeleri ve Genel Sekreter'in cevabı için bkz. United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, "Recommendations of the Special Committee on Peacekeeping Operations (C34)" <https://peacekeeping.un.org/en/recommendations-of-special-committee-peacekeeping-operations-c34> (18.05.2022).

önemli hususları Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunma temelinde barışı koruma operasyonlarında merkezi bir rol oynamaktadır.⁷⁴⁸

Basit bir memur görevi yüklenen Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri'nin aksine, BM Genel Sekreteri Şart hükümleri gereğince geniş yetkilerle donatılmıştır. Bu bağlamda Genel Sekreter, madde 98'de⁷⁴⁹ belirtildiği üzere Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirir. Bu görevlerini bir araştırma/inceleme heyeti (*fact-finding mission*) göndermekten, kendi arabuluculuğunu teklif etmeye veya bir barışı koruma gücü organizasyonunu yürütme şeklinde gerçekleştirebilir.⁷⁵⁰

Madde 98, Genel Sekreter'in yetkilerinin ortaya konulduğu ana maddedir. Bununla birlikte Şart, Genel Sekreter'e görev verilmesini düzenleyen ek kurallar içermektedir. Zira madde 97 Genel Sekreter'in Örgüt'ün en yüksek memuru olduğunu ifade etmektedir. Esasen Genel Sekreter BM yönetiminin başı olarak düşünülmüş ve kendisine dolaylı olarak idari görevler tahsis edilmiştir. Madde 99'da Genel Sekreter'in, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürdüğünü düşündüğü herhangi bir sorunda Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebileceği ifade edilmiştir. Öte yandan Şart'ın birçok maddesi Genel Sekreter'e spesifik bazı yükümlülükler tahsis etmiştir. Örneğin madde 12/2 Genel Sekreter'den, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olup, Güvenlik Konseyi'nce ele alınan konuları, Güvenlik Konseyi'nin onayı ile Genel Kurul'un dikkatine sunmasını; aynı şekilde Güvenlik Konseyi sözü geçen işlerle meşgul olmayı bıraktığı anda, Genel Kurulu veya Genel Kurul toplantı halinde değilse, BM Üyelerini haberdar etmesini talep etmektedir. Madde 20 madde ile Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi ya da BM üyelerinin çoğunluğunun isteği üzerine, Genel Kurul olağanüstü toplantılarının yapılmasından sorumlu tutulmuştur. Madde 73/e ile Genel Sekreter, XII. ve XIII.

⁷⁴⁸ Madde 97: Sekreterlik bir Genel Sekreter ile Teşkilâtın icab ettirebileceği memurları ihtiva eder. Genel Sekreter Güvenlik Meclisinin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından tâyin edilir. Genel Sekreter Teşkilâtın en yüksek memurudur. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

⁷⁴⁹ Madde 98: Genel Sekreter, Genel Kurulun, Güvenlik Meclisinin, Ekonomik ve Sosyal Meclisin ve Vesayet Meclisinin bütün toplantılarında işbu sıfatla hareket eder. Bu uzuvlar tarafından kendisine yükletilen görevleri yapar. Teşkilâtın çalışması hakkında Genel Kurula bir yıllık rapor sunar. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

⁷⁵⁰ White, 'The UN Charter and Peacekeeping Forces: Constitutional Issues', 55.

bölümlerin uygulama alanı dışında kalan, halkların henüz kendi kendilerini tam olarak yönetmediği bölgelerin, ekonomik, sosyal ve eğitim koşullarına ilişkin istatistiksel ve teknik nitelikte bilgileri alma konusunda sorumlu tutulmuştur. Bu tür bölgelerin yönetilmesinden sorumlu olan BM üyeleri bu bilgileri düzenli olarak Genel Sekreter'e vermekle yükümlü tutulmuşlardır. 101. madde Genel Sekreter'e BM Sekretaryası memurlarının atama yetkisi tanımaktadır. Madde 110/2 onay belgelerinin ABD'ye tevdi edileceği ve ABD'nin tevdi edilen bu belgelerden Genel Sekreter'i bilgilendirme yükümlülüğünden bahsetmektedir. Buna karşılık madde 102/1 herhangi bir BM üyesi devlet tarafından yapılan uluslararası sözleşmenin kütüğe işlenmesi ve yayınlanmasının Sekretarya -Genel Sekreter değil- tarafından yapılacağı ifade edilmiştir.⁷⁵¹

Bununla birlikte Sekretarya ve Genel Sekreter'in görevlerinin ayrılamayacağı Şart'ın bazı maddelerinde vurgulanmıştır. Söz gelimi madde 97'nin son cümlesinde Genel Sekreter'in Örgüt'ün en yüksek memuru olduğu, madde 98'in ilk cümlesinde de kendisinin Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Vesayet Konseyi toplantılarında "bu sıfatla hareket edeceği" ifade edilmiştir. Bu sıfattan kasıt Örgüt'ün en yüksek memuru olma vasfıdır. Bu durum, madde 98'de Genel Sekreter'e tahsis edilen görevlerin, şahsi görevler olarak yorumlanmaması, Sekretarya'nın idari fonksiyonlarının Genel Sekreter tarafından yürütülmesi olarak yorumlanmalıdır.⁷⁵²

Öte yandan 99. madde⁷⁵³ ile kendisine özerk bir yetki tanınmıştır. Buna göre Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunabilir. Güvenlik Konseyi'nin çalışmalarında -özellikle iç çatışmalarla ilgili olarak- barışın tehdidi kavramının önemi göz önüne alındığında, bu önemli bir hükümdür. Genel Sekreter Hammarskjöld'un 1960'ta açıkça madde 99/3 dayanarak

⁷⁵¹ Bruno Simma, Hermann Mosler, Andreas Paulus, Eleni Chaitidou (eds) The Charter of the United Nations- A Commentary Volume I (2nd edition, Oxford University Press 2002) 1206.

⁷⁵² Simma et al.,1207.

⁷⁵³ Madde 99: Genel Sekreter, fikrinde milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehlikeye koyabilecek her hususa Güvenlik Meclisinin dikkatini çekebilir. RG, 24 Ağustos 1945, 6092

Kongo'daki kötüleşen durumu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunması dikkate değer bir istisna olmasına rağmen, bu yetki BM Genel Sekreterleri tarafından çok az kullanılmıştır.⁷⁵⁴

Madde 99 net bir şekilde gösteriyor ki, Genel Sekreter yalnızca BM Örgütünün en yüksek idari memuru (madde 97) değil; uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında siyasi inisiyatif alabilme konusunda hak ve yetki tanınan kişidir. Bu madde Genel Sekreter'in her politik faaliyetine hukuki dayanak sunan bir maddedir. Elbette burada kastedilen Genel Sekreter'in inisiyatif aldığı faaliyetlerdir, madde 98 uyarınca kendisine yüklenen görevler değildir. Genel Sekreter'e politik bir yetki tanınmanın, Şart'ı oluşturanlar açısından bilinçli bir tercih olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur.⁷⁵⁵ Bu durum San Francisco Konferansı hazırlık belgeleri ve protokollerinde doğrulanmıştır. Konuya ilişkin olarak Hazırlık Komisyonu Raporu (*Report of the Preparatory Commission of the United Nations*) durumu şöyle ifade etmektedir:

*“Genel Sekreter, birçok hükümette arabulucu ve gayri resmi danışman olarak önemli bir role sahip olabilir ve idari görevlerini yerine getirirken, hiç şüphesiz, zaman zaman haklı olarak siyasi olarak adlandırılabilir kararlar almaya davet edilecektir. Ayrıca, Şart'ın 99. maddesi uyarınca, kendisine daha önce uluslararası bir örgütün başkanına tanınan herhangi bir yetkinin ötesine geçen oldukça özel bir hak verilmiştir, bu da: kanaatince uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit edebilecek herhangi bir meselede (salt bir anlaşmazlık veya vaziyet değil) Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekmek. Bu maddenin nasıl uygulanacağını öngörmek mümkün değildir; ancak Genel Sekretere verdiği sorumluluk, en yüksek siyasi yargı, incelik ve dürüstlük niteliklerinin kullanılmasını gerektirecektir.”*⁷⁵⁶

Bu zamana kadar madde 99 resmi olarak, yani aleni bir şekilde bu kurala dayanılmak suretiyle sadece iki kez uygulanmıştır. Birincisi 1960 yılında Kongo krizi zamanında Dag

⁷⁵⁴ UN Doc S/RES/873 (1960) parag. 18.

⁷⁵⁵ Simma et al.,1206.

⁷⁵⁶ Preparatory Commission of the United Nations, Report of the Preparatory Commission of the United Nations (PC/20) 23 December 1945 London.

Hammaraskjöld⁷⁵⁷ tarafından, ikincisi ise 1979 Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği işgali durumunda Kurt Waldheim⁷⁵⁸ tarafından başvurulmuştur. 1960 Temmuz ayında Dag Hammaraskjöld Kongo Cumhuriyeti Hükümeti'nden iki adet telefon çağrısı (12, 13 Temmuz) aldı. Cumhurbaşkanı ve başbakan BM'den Kongo'ya acil askeri yardım sevk edilmesini talep etti. Bu talebin altında yatan sebep ise Armee Nationale Congalaise'nin (ANC) ayaklanmasının ardından Belçika ve Kongo arasındaki 29 Haziran 1960 Dostluk Anlaşması'nın ihlali suretiyle Belçika'nın askeri birliklerini Kongo topraklarına göndermesiydi. Söz konusu anlaşmaya göre yalnızca Kongo devletinden böyle bir talep gelmesi halinde Belçika'nın askeri birliklerini ülkeye sevk edebilmesi mümkündü ve böyle bir talepte bulunulmamıştı. BM'den talep edilen askeri yardım ile Kongo ülkesi Belçika saldırına karşı korunacaktı. Kongo hükümeti Belçika'nın eyleminin uluslararası barışa yönelik bir tehdit olduğunu biliyordu ancak Hammaraskjöld'den açıkça madde 99'a başvurmasını talep etmemişlerdi.⁷⁵⁹ Bu duruma Hammaraskjöld bu telgrafları doğrudan Güvenlik Konseyi üyelerine iletebilir ya da Güvenlik Konseyi üyeleriyle gizlice görüş alışverişinde bulunarak, şikâyet konusu duruma ilişkin yapılabilecekler konusunda karar vermek üzere Konsey'e bırakabilirdi.⁷⁶⁰ Ancak Genel Sekreter, Kongo'daki duruma ilişkin daha önceden yapmış olduğu kapsamlı malumat ve bizzat kendisinin ve temsilcisinin 1960 bahar aylarında Afrika'ya yapmış olduğu seyahatlere dayanarak vakit kaybetmeden 13 Temmuz öğleden sonrası için Güvenlik Konseyi'ni acil toplantıya çağırmış ve Konsey bu davet üzerine aynı günün akşamı toplanmıştır. Genel Sekreter davet mektubunda Kongo'da meydana gelen ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden soruna dikkat çekmek için Konsey'i acil toplantıya çağırdığını ifade etmektedir.⁷⁶¹ Toplantının başında Sovyet temsilcisi, önerilen gündemin, Kongo devletinin BM eylemi talebini ve

⁷⁵⁷ BM'nin ilk Genel Sekreteri Trygve Lie'den sonra hizmete başlayan İsveçli Hammaraskjöld (Dag Hjalmar Agne Carl Hammaraskjöld) 10 Nisan 1953 ila 18 Eylül 1961 yılları arasında görevini icra etmiştir. (United Nations Secretary-General Official Web Page)

⁷⁵⁸ BM'nin dördüncü Genel Sekreteri olarak atanan Avusturyalı Waldheim 1 Ocak 1972 tarihi itibarıyla beş yıllık bir süre için BM Genel Sekreteri olarak atanmıştır. (United Nations Secretary-General Official Web Page)

⁷⁵⁹ UN Doc S/4382 (1960)

⁷⁶⁰ Simma et al., 1221.

⁷⁶¹ Letter dated 60/07/13 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council UN Doc S/4381 (1960)

gönderdiği iki adet telgrafı içermediği sebebiyle itiraz etmiştir. Bu itiraza karşı Genel Sekreter, Kongo devleti tarafından gönderilen telgraflarda Güvenlik Konseyi'ne yönelik herhangi bir referans olmadığı, doğrudan Genel Sekreter olarak kendisine hitap edildiği açıklamasında bulunmuştur.⁷⁶² Burada Genel Sekreter, madde 99 kapsamındaki yetkisine dayanarak Konsey'i davet etmesinin bizzat kendi kararı olduğunu, dolayısıyla Kongo hükümetinin talebi uyarınca hareket etmediğini vurgulamak istemiştir.

Toplantıda Genel Sekreter, Güvenlik Koseyi'nden, kendisini Kongo'ya BM askeri yardım gönderilmesi konusunda yetkilendirilmesini salık vermiştir. Bu askeri destek tamamen bağımsız devletlerin birliklerden oluşacak, Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin hariç tutulacak, sadece meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanma yetkileri olacak ve Kongo'daki iç çatışmaya müdahil olmayacaklardı.⁷⁶³ Güvenlik Konseyi Genel Sekreter'in bu girişimini ciddiye almış, kendisini Kongo'daki barış ve güvenliğin yeniden tesisi için madde 98 kapsamında yetkilendirmiştir; böylece Konsey'in Hammarskjöld'un önerisine büyük ölçüde riayet ettiği söylenmelidir.

Bununla birlikte madde 99'daki yetkinin kullanılmasının Genel Sekreter'in sorumluluğunda olması, mevcut durumun gerekliliğine göre başvuracağı en uygun yöntem kendisinin bizzat karar vermesi sonucunu birlikte getirmektedir; bu anlamda takdir yetkisinin olduğu söylenmelidir. Söz gelimi kimi durumlarda madde 99'a açıkça başvurmamak suretiyle stratejik bir tedbir olarak nüfuzunu kullanabilir. Diğer bir deyişle, bu madde düzenlemesi, Genel Sekreter'in sahnenin arkasından kapsamlı gayri resmi politik faaliyetlerini ve *good offices* denilen girişimlerini yürütmesi için özel bir hukuki gerekçe olarak işlevini yerine getirmektedir.⁷⁶⁴

Madde 99 Genel Sekreter'e uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında siyasi inisiyatif yetkisi tanımlamakla birlikte, bu hakkın kullanılmasının gerekliliği hakkında karar

⁷⁶² Security Council Official Records (SCOR), 15th year : 873rd Meeting, 13/14 July 1960, New York, UN Doc S/PV/873 (1960), parag.1-8.

⁷⁶³ Security Council Official Records (SCOR), 15th year : 873rd Meeting, 13/14 July 1960, New York, UN Doc S/PV/873 (1960), parag. 28.

⁷⁶⁴ Simma et al., 1220.

verebilmesi için gerekli olan araştırma ve incelemeyi yürütebilme hakkı da tanıdığını da zımnen ifade etmektedir. Zira söz konusu meselenin Genel Sekreter tarafından araştırılması ve incelenmesine, Güvenlik Konseyi müzakerelerinde çoğunlukla karşı çıkılmadığı gibi tasdik edilmiştir. Önleyici diplomasi, dostane girişim/iyi niyet teklif etmesi ve madde 99 kapsamında görevlerini yerine getirmesi uçsuz bucaksız bir bilgi yığını ve bu bilgilerin değerlendirilmesi gerektirmektedir. Bu maksatla Sekretarya bünyesinde bir alt bölümü olarak Bilgi Araştırma ve Toplama Bürosu kurulmuştur.⁷⁶⁵

Uygulamada madde 99'un kullanılması, Genel Sekreter'in Güvenlik Konseyi'ne sunduğu bir bildiri, öneri veya karar taslağında yetkilendirme kaydı şeklinde görülmektedir.

Uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebileceğini düşündüğü bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunabilmenin yanı sıra Genel Sekreter'in yetkileri zaman içerisinde, iyi niyet/dostane girişim (*good offices*), arabuluculuk (*mediation*), tahkim (*arbitration*), araştırma/inceleme (*fact finding*) gibi bir dizi yetkiyle genişlemiştir. Bu yetkiler kimi zaman Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin muvafakatiyle, kimi zaman bu organların aktif desteğiyle gelişme göstermiş olup, Genel Sekreter'in BM'nin herhangi bir organının talimatına bağlı olmaksızın bir takım doğal (*inherent*) yetkilere sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda Genel Sekreter'in doğal olan bu yetkilerinin kendi inisiyatifiyle bir çatışmaya araştırma/inceleme heyeti göndermeye kadar genişlediği söylenebilse de barışı koruma gücü kurma konusunda halen salahiyet sahibi değildir; zira bu konuda Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmesi gerekmektedir.⁷⁶⁶

Genel Sekreter'in barışı koruma operasyonlarını organize etme konusundaki yetkileri arasında uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atabilecek durumlar hakkında Güvenlik Konseyi'ne ve Genel Kurul'a rapor vermenin yanı sıra barışı koruma operasyonuna ilişkin anlaşmaların müzakere edilmesi ve akdedilmesi yer almaktadır. Genel Sekreter, Güvenlik

⁷⁶⁵ The Office of Research and Collection of Information (ORCI) UN Archives and Records Management Section https://search.archives.un.org/office-of-research-and-collection-of-information-orci-3;isad?sf_culture=en (04.03.2023)

⁷⁶⁶ White, 'The UN Charter and Peacekeeping Forces: Constitutional Issues', 55.

Konseyi tarafından kendisine uygun yetki verilirse, barışı koruma harekâtı kurabilir ve yürütebilir. Genel Sekreter'e bahsedilen bu yetki onun bağımsız olmadığını göstermektedir. Çünkü Genel Sekreter'in yetkisi Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul'un bu kapsamdaki yetkileriyle ilgilidir.⁷⁶⁷ Kısaca, Genel Sekreter'in bağımsız bir şekilde barışı koruma operasyonu kurma yetkisinin olmadığı, bu yetkinin münhasıran Genel Kurul ve Güvenlik Konseyine ait olduğu, Genel Sekreter'in kendisine ancak bu yönde verilen yetki temelinde hareket edebileceği söylenmelidir.⁷⁶⁸ Bu duruma istisnai olarak 1988 Cenevre Anlaşması'nı (*Geneva Accords*) takiben UNGOMAP'ın (*United Nations Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan*) Afganistan'a ilk konuşlandırılması gösterilebilir. Genel Sekreter tarafından, iyi niyet misyonuna yardımcı olmak üzere mevcut BM operasyonlarından askeri görevlilerin Afganistan ve Pakistan'a geçici gönderilmesi, Güvenlik Konseyi tarafından geriye dönük olarak onaylanmıştır.⁷⁶⁹

Uygulamada barışı koruma operasyonlarıyla ilgili olarak Genel Sekreter, durumu analiz etmekte ve genellikle söz konusu operasyonu çerçeveleyen somut önerilerde bulunarak Güvenlik Konseyi'ne rapor vermektedir. Bu şekilde kabul edilen kararın uygulanması Genel Sekreter'e bırakılmıştır. Genel Sekreter çoğu zaman mevzubahis operasyonun başı olan bir Özel Temsilci atamaktadır. Özetle, Genel Sekreter herhangi bir BM barışı koruma operasyonunun komuta yapısının en üstündedir. Tüm barışı koruma operasyonlarının yönetimi, Sekreterliğin özel bir bölümü olan Barışı Koruma Operasyonları Dairesi'nin elindedir. Barışı koruma operasyonu kurma kararı Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul'a ait olsa da Genel Sekreter'in yetkileri oldukça geniştir. ONUC örneğinde, Genel Sekreter'in yetkisinin kapsamı keskin bir tartışmaya yol açmıştır.⁷⁷⁰

Özetle Genel Sekreter'in barışı koruma konusundaki yetkileri yıllar içerisinde artarak Güvenlik Konseyi yetkisi altında bir barışı koruma gücü kurulmasında azmettirici bir role, aynı zamanda kurulan barışı koruma güçlerinin baş komutanı olma vasfına erişmiştir. Ancak bu

⁷⁶⁷ Orakhelashvili, 507.

⁷⁶⁸ Konuya ilişkin aksi bir görüş için bkz. Orakhlashvili, 508 vd.

⁷⁶⁹ UN Doc S/RES/622 (1988)

⁷⁷⁰ Bothe, 2012.

durumun yalnızca geleneksel barışı koruma güçleri ve Namibya ve Kamboçya’da bulunan yeni nesil entegre barışçıl çözümü misyonları için geçerli olduğuna dikkat edilmelidir. Çünkü Haiti, Ruanda, Somali’deki ve şimdi de Bosna’daki IFOR’daki zorlama-benzeri (*quasi-enforcement*) operasyonlarında, Genel Sekreter’in söz konusu kuvvetler üzerinde herhangi bir siyasi kontrolü yoktur. Her ne kadar mutabakata dayalı barışı koruma güçlerinde olduğu gibi bu tür operasyonlarda da Konsey tarafından, Genel Sekreter’in operasyonun ilerleyişi hakkında düzenli raporlar sunması istense de bunlar genel olarak hem siyasi hem de askeri olarak, gevşek bir Güvenlik Konseyi yetkisi altında faaliyet gösterirler ve bir devlet veya bir grup devlet tarafından komuta edilirler.⁷⁷¹

2.2.2. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının “KONUŞLANDIRILMASININ” HUKUKİ DAYANAĞI

Başka bir devletin topraklarında askeri kuvvete başvurulması bir yetki gerektirir; bu yetki ya BM Şartı VII. Bölümü uyarınca BM Güvenlik Konseyi tarafından ya da ev sahibi devletin hükümetinin kendi topraklarında bir barış operasyonu yürütülmesini talep etmesi veya buna rıza göstermesiyle verilebilir.

BM Şartı’nın 2/4. maddesi, devletlerin bireysel veya kolektif meşru müdafaa haklarını kullanmadıkları veya BM Güvenlik Konseyi’nin BM Şartı’nın VII. bölümü uyarınca böyle bir kuvvet kullanımına izin vermediği durumlarda, uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmalarını veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklamaktadır. Bunun dışında, bir devlet her zaman kendi topraklarında silahlı kuvvet kullanılmasına rıza gösterebilir; bu durumda kuvvet kullanma ya da kullanma tehdidine ilişkin genel yasağın ihlali söz konusu olmaz.

2.3. Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarının Yürütülmesini Düzenleyen Kurallar

Sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvurma konusunda yetkilendirilen BM barış güçleri, konuşlandıktan sonra her türlü eylemlerinde ilgili hukuki rejimlerin kurallarına uymak zorundadırlar. Barış güçleri tarafından kuvvet kullanımıyla ilgili iki hukuki rejim, öncelikli olarak uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukudur. Bu ikisine ek olarak,

⁷⁷¹ White, ‘The UN Charter and Peacekeeping Forces: Constitutional Issues’, 56.

askeri birlik katkısında bulunan devletlerin (*troop contributing countries - TCC*) ve ev sahibi devletin iç hukuku gibi diğer hukuki rejimler de barış güçlerinin kuvvet kullanma yetkisinin sınırlandırılmasında rol oynayabilmektedir.⁷⁷²

İster kişisel isterse görevin savunulması olsun, meşru müdafaa amacıyla ya da sivillerin korunması başvurulmuş her türlü kuvvet kullanımı yürürlükteki hukuki rejimlere uygun olmalıdır. Silahlı kuvvetlerin hangi koşullar altında ve ne şekilde belirli bir hedefe veya belirli bir kişiye karşı kuvvet kullanabileceğini belirleyen öncelikle ilgili hukuki rejimdir. Dolayısıyla, esas olan, barış güçlerinin meşru müdafaa kapsamında -başkalarını savunma ya da görevin savunulması amacıyla farketmeksizin- veya Güvenlik Konseyi tarafından sivillerin korunması amacıyla yetkilendirilmesiyle kuvvet kullanmaları durumunda, bunu uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku ya da iç hukuk kuralları (uluslararası hukuktan daha koruyucu olduğu ölçüde) gibi o durumda geçerli olan hukuki rejimlerin kural ve ilkelerine uygun olarak yapmaları gerekliliğidir. Diğer bir deyişle, meşru müdafaa ya da ister sivillerin korunması sebebiyle barışı koruma operasyonlarında kuvvet kullanımının hukuka uygunluğu sivillerin korunması yetkisi içeren BMGK kararı ve bu kapsamda oluşturulmuş angajman kurallarına (*ROE-Rules of engagement*) dayansa bile, uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukuna göre yürütülmelidir.⁷⁷³

Bu açıdan Güvenlik Konseyi kararının, sadece misyonun konuşlanması ve faaliyet göstermesi için bir *jus ad bellum* temeli sağlamakla kalmadığı, barış güçlerinin sahada nasıl güç kullanabileceğini ya da barış güçlerinin hukuken ne kadar güç kullanabileceğini düzenlediği

⁷⁷² Hanna Bourgeois and Patryk I. Labuda, 'When May UN Peacekeepers Use Lethal Force to Protect Civilians? Reconciling Threats to Civilians, Imminence, and the Right to Life' *Journal of Conflict and Security Law* (2023) 28(1), 1-65, 18.

⁷⁷³ Bourgeois and Labuda, 'When May UN Peacekeepers Use Lethal Force to Protect Civilians? Reconciling Threats to Civilians, Imminence, and the Right to Life', 23

yanılıgısına düşölmemelidir. Zira bu şekilde anlaşıldığında güç, uygulaması Güvenlik Konseyi kararlarının diline bağılı olan tek bir kavram haline gelebilmektedir.⁷⁷⁴

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışma araç ve yöntemlerini kısıtlar ve 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi ve 1977 tarihli iki Ek Protokolün yanı sıra savaş araç ve yöntemlerini düzenleyen teamöl kurallarında ve silahlı çatışmalar esnasında kültürel varlıkların ve çevrenin korunması gibi birçok uluslararası sözleşmeden oluşmaktadır.

Uluslararası insancıl hukuk, düşmanlıklara hiç katılmayan ya da artık katılmayan kişileri korumak için tasarlanmıştır ve silahlı bir çatışmada sivillerin, mağdurların ve savaşçı olmayanların haklarını korumaktadır. Bu kurallar BM barış koruma operasyonları için de geçerlidir çünkü bu misyonlar genellikle şiddetin devam ettiği veya çatışmanın yeniden alevlenebileceğı ortamlara konuşlandırılmaktadırlar.⁷⁷⁵ Bu açıdan Genel Sekreter Kofi Annan 6 Ağustos 1999 tarihli Uluslararası İnsancıl Hukukun BM Güçleri Tarafından Uygulanmasına İlişkin Bülteni'nde (*Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations forces of international humanitarian law*) BM barış güçleri için geçerli olabilecek insancıl hukukun temel ilke ve kurallarını ortaya koymaktadır.⁷⁷⁶ Barış koruma operasyonlarının İnsancıl Hukuk kurallarıyla bağılı oldukları, BM ile barış operasyonlarına ev sahipliğı yapan devletler arasında

⁷⁷⁴ Patryk I. Labuda, 'UN Peacekeeping as intervention by invitation: host state consent and the use of force in Security Council-mandated stabilisation operations', *Journal on the Use of Force and International Law* (2020) 1-41, 8.

⁷⁷⁵ United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine) 15-16.

⁷⁷⁶ Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations forces of international humanitarian law, UN Doc ST/SGB/1999/13 (1999)

imzalanan birçok Kuvvetlerin Statüsü Anlaşmasında (*Status of Forces Agreements-SOFA*) da yansıtılmaktadır.⁷⁷⁷

Uluslararası insan hakları hukuku, BM barışı koruma operasyonlarının normatif çerçevesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Uluslararası insan hakları standartlarının temel taşı oluşturan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel olduğunu ve herkes için güvence altına alındığını vurgulamaktadır. Bu açıdan BM barışı koruma operasyonları insan haklarına tam saygı çerçevesinde yürütülmeli, barışı koruma personeli -ister asker ister polis ister sivil olsun- görevlerini yerine getirirken uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak hareket etmelidir.⁷⁷⁸

Uluslararası insan hakları hukuku, silahlı çatışma sırasında olduğu kadar barış zamanında da her zaman uygulanabilir. Dolayısıyla, barışı koruma gücünün konuşlandırıldığı durumun niteliğine bakılmaksızın, ilke olarak tüm barışı koruma operasyonlarında uygulanabilir bir hukuki rejimdir.⁷⁷⁹

BM'nin kuvvet kullanma politikası iki farklı hukuki rejimin kesiştiği noktada yer almaktadır; uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku. Bu iki rejimin hedef alma konusundaki, diğer bir deyişle hangi koşullar altında ölümcül güç kullanılabileceği, farklı yaklaşımlarına rağmen BM barışı koruma bağlamında her iki çerçeveden de

⁷⁷⁷ Kuvvetlerin statüsü anlaşmaları, “Birleşmiş Milletler, (operasyonun adı) operasyonunu, askeri personelin davranışlarına uygulanabilir uluslararası Sözleşmelerin ilke ve kurallarına tam saygı göstererek yürütmesini sağlayacaktır” ifadesini içermektedir. Bu uluslararası sözleşmeler arasında 12 Ağustos 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi ve 8 Haziran 1977 tarihli Ek Protokolleri ile 14 Mayıs 1954 tarihli Silahlı Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin UNESCO Sözleşmesi yer almaktadır. Terry Gill, Dieter Fleck, William H. Boothby, and Alfons Vanheusden, ‘The Applicability of International Humanitarian Law in Peace Operations’ in Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, 91-104, (Cambridge University Press 2017) 91.

⁷⁷⁸ United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine) 15.

⁷⁷⁹ Terry Gill, Dieter Fleck, William H. Boothby, and Alfons Vanheusden, ‘The Applicability of International Human Rights Law in Peace Operations’ in Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, 76-90 (Cambridge University Press 2017) 76.

yararlanmaktadır. Örneğin BM'nin sivil tanımında esas alınacak çerçeve uluslararası insancıl hukuk gibi görünmektedir.⁷⁸⁰

2.4. Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarında Yetki, Komuta ve Kontrol Seviyeleri

Güvenlik Konseyi, BM barışı koruma operasyonları için hukuki yetki, üst düzey stratejik yönlendirme ve siyasi rehberlik sağlar ve bu operasyonları yönetmek için operasyonel yetkiyi BM Genel Sekreteri'ne vermiştir. Barışı Destekleme Operasyonları Genel Sekreter Yardımcısı, Genel Sekreter tarafından tüm BM barışı koruma operasyonlarının idaresi ve yürütme yönünün sağlanması için görevlendirilmiştir. Bu bağlamda New York'taki BM Genel Merkezi'nde bir barışı koruma operasyonunun yönetimi; yetki, komuta ve kontrolün stratejik düzeyi olarak kabul edilmektedir.⁷⁸¹ Barışı koruma operasyonlarından sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı, bu operasyonları yönlendirmekte ve kontrol etmekte; bu bağlamda Güvenlik

⁷⁸⁰ United Nations Department of Peace Operations, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, 1 May 2023, Ref. 2023.05, parag. 15. "Barışı korumada sivillerin korunması yetkisinin amaçları doğrultusunda aşağıdaki kategorilerden birine giren kişiler dışında herkes sivil olarak kabul edilecektir: - silahlı kuvvetler mensupları, - sürekli muharebe faaliyetinde bulunan organize bir silahlı grubun üyeleri ve - düşmanlıklara doğrudan katılan siviller (bunu yaptıkları süre boyunca). Bir kişinin sivil olup olmadığı konusunda şüpheye düşülmesi halinde, bu kişi sivil olarak kabul edilecektir. Uluslararası insancıl hukuk BM kuvvetleri için geçerli olduğunda, ayrımcılık, orantılılık ve ihtiyat ilkeleri de dahil olmak üzere BM kuvvetleri bu hukuka uymak zorundadır. Bu yükümlülük sivillerin korunması yetkisinden bağımsızdır." Ayrıca bkz. United Nations Department of Peace Operations and Department of Operational Support, Policy on Authority, Command, and Control in UN Peacekeeping Operations, Department of Peacekeeping Operations, 25 October 2019, Ref. 2019.23. parag. 21.

⁷⁸¹ Patrick C. Cammaert, Ben F. Klappe, Authority, Command, and Control in United Nations-led Peace Operations in The Handbook of the International Law of Military Operations, Terry D. Gill, Dieter Fleck (Eds), Second Edition, Oxford: Oxford University Press, 2015, 181-185, s.181.

Konseyi kararlarına dayalı olarak politikalar oluşturup operasyonel kılavuzlar geliştirmektedir.⁷⁸²

Barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılması konusunda hukuki dayanakların ve uygulanabilir hukuki rejimlerin oynadıkları roller, BM'nin barışı koruma operasyonlarına verdiği farklı yetki, komuta ve kontrol seviyeleri bağlamına yerleştirildiğinde daha açık hale gelmektedir. Bu nedenle operasyonlardaki komuta, kontrol seviyeleri; stratejik, operasyonel ve taktik düzeyler olmak üzere üç genel düzeyde ele alınarak incelenecektir.

2.4.1. Stratejik Seviye

Siyasi stratejik düzey, bir operasyon için hukuki yetki, üst düzey stratejik yönlendirme ve siyasi rehberlik sağlayan en üst düzey yetki, komuta ve kontrol düzeyidir. BM barışı koruma operasyonları söz konusu olduğunda, bir operasyonun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ve operasyonun ulaşacağı genel hedefleri BM Güvenlik Konseyi belirlemektedir. Stratejik düzeyde alınan bu yetkiler daha sonra operasyonel ve taktiksel düzeylere yönelik politikalara ve operasyonel kılavuzlara dönüştürülmektedir.⁷⁸³

Güvenlik Konseyi, barışı koruma operasyonları üzerinde siyasi stratejik yetkiyi kullanan organdır. Bu sıfatla, barışı koruma operasyonlarına bir yetki verir ve misyonun siyasi hedeflerini belirler. Misyon yetkilerinin operasyonel hale getirilmesi ise BM Genel

⁷⁸² Bunlara ek olarak, Yönetimden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı mali yetkiye, Emniyet ve Güvenlikten Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı BM personelinin emniyet ve güvenliğinden sorumludur. Tüm bu sorumluluklar BM barışı koruma operasyonlarını etkilemektedir. Saha Desteğinden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı ise personel, finans, tedarik, lojistik, iletişim, bilgi teknolojileri ve diğer idari ve genel yönetim konuları da dâhil olmak üzere saha operasyonlarına özel destek sağlamaktan sorumludur. Ayrıntılı bilgi için bkz. United Nations Department of Peace Operations and Department of Operational Support, Policy on Authority, Command, and Control in UN Peacekeeping Operations, Department of Peacekeeping Operations, 25 October 2019, Ref. 2019.23.

⁷⁸³ Hanna, Bourgeois, 'All Necessary Means' to Protect Civilians The Interpretation and Implementation of UN Security Council Mandates Authorising the Protection of Civilians', Journal of International Peacekeeping (2020) 1-62, 11.

Sekreteri'nin yetkisindedir. BM Genel Sekreteri bu sorumluluğu, barışı koruma operasyonlarına siyasi rehberlik ve stratejik yönlendirme sağlayan barış operasyonlarından sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı'na devretmiştir.⁷⁸⁴ BM Barış Operasyonları Genel Sekreter Yardımcısı aynı zamanda politika gelişmelerine öncülük etmekte ve görevlerin planlanması ve icrası için kılavuz ilkeleri tasdik etmektedir.⁷⁸⁵

2.4.2. Operasyonel Seviye

Operasyonel seviye esas olarak görev seviyesidir; stratejik düzeyde belirlenen genel hedeflere ulaşmak için operasyonel seviye planlanır ve yürütülür. Operasyonel lider, stratejik düzeyde geliştirilen genel görev stratejisini, askeri eylem için resmi askeri emir ve direktiflere uygulama yetkisine sahiptir. Operasyon planı, stratejik terimlerle hareketin amacını ana hatlarıyla belirtir ve bu amaca nasıl ulaşılabileceğini geniş bir şekilde tanımlar; ayrıca hareketin icrasında fiilen konuşlandırılan kuvvetlerin görevlerini ve operasyonlarını tanımlayan somut planlar hazırlar. Operasyonel plan ve resmi askeri emir ve direktifler BMGK yetkisinde belirtilen sınırları yansıtmaktadır; ancak bu emir ve direktifler bir barışı koruma operasyonunun hukuki dayanağı olarak yetkinin kendisiyle karıştırılmamalıdır.⁷⁸⁶

Barışı koruma operasyonları bağlamında, genellikle BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi olarak atanan Misyon Şefi stratejik ve operasyonel seviyeler arasında denge kurmakta ve BM Barış Operasyonları Genel Sekreter Yardımcısı tarafından belirlenen parametreler dahilinde siyasi ve stratejik yönü belirlemektedir.⁷⁸⁷ Misyon şefi, üye devletler

⁷⁸⁴ United Nations Department of Peace Operations and Department of Operational Support, Policy on Authority, Command, and Control in UN Peacekeeping Operations, Department of Peacekeeping Operations, 25 October 2019, Ref. 2019.23, parag.8

⁷⁸⁵ Ibid, parag.11.

⁷⁸⁶ Bourgeois, s.13-14.

⁷⁸⁷ United Nations Department of Peace Operations and Department of Operational Support, Policy on Authority, Command, and Control in UN Peacekeeping Operations, Department of Peacekeeping Operations, 25 October 2019, Ref. 2019.23, parag.21

tarafından BM'ye devredilen ve misyonda görevlendirilen tüm BM personeli üzerinde yetkiye sahiptir.⁷⁸⁸

2.4.3. Taktik Seviye

En düşük yetki, komuta ve kontrol seviyesi olan taktik seviye, operasyonel seviye tarafından belirlenen hedeflerin ilerletilmesi ya da gerçekleştirilmesi için operasyonu yürütür. BM'nin kendi askeri birliği olmadığı için bu seviyedeki yetki askeri birlik katkısı yapan devletlere aittir. Taktik seviyedeki komutanlar kendi birimlerinin ve alt birimlerinin eylemlerinden insancıl hukuk, insan hakları hukuku, angajman kurallarına (*Rules of Engagement -ROE*) uymaktan sorumludur. Bu nedenle, taktik düzeyde herhangi bir kuvvet kullanımı, en azından ilke olarak, o sırada geçerli olan hukuki rejimlerin sınırları içinde kalmalıdır.⁷⁸⁹

Barışı koruma bağlamında askeri komutanlar tabur ve bölük düzeyinde atanır ve kendi saha komuta çerçevelerine uygun olarak kendi komuta zincirleri aracılığıyla rapor verirler. Bu komutanlar, Saha Ofisi sorumluluk alanındaki tüm faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesi konusunda Saha Ofisi Başkanı, bölgesel entegrasyon birimleri ve Misyon Destek personeli ile koordinasyon içinde hareket etmektedirler.⁷⁹⁰

2.5. Hukuki Dayanak ve Hukuki Rejimlerin Stratejik, Operasyonel ve Taktik Seviyelere Yansıması

İster stratejik ister operasyonel ya da taktiksel düzeyde olsun, barışı koruma güçlerinin her türlü kuvvet kullanımının hukuki bir gerekçesi olmalıdır. Misyon özel yetki tanımı sadece başka bir devletin topraklarında silahlı kuvvet kullanımına ve operasyonda kullanılacak kuvvetin seviyesi açısından hukuki bir dayanak sağlamaktadır. Bu durum kuvvetin ne zaman

⁷⁸⁸ Ibid. parag.40.

⁷⁸⁹ Bourgeois, 14

⁷⁹⁰ United Nations Department of Peace Operations and Department of Operational Support, Policy on Authority, Command, and Control in UN Peacekeeping Operations, Department of Peacekeeping Operations, 25 October 2019, Ref. 2019.23, parag.37

ve nasıl kullanılacağını düzenleyen uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukuna uygun olması gerektiğinden yani uygulanabilir hukuki rejimlerden farklıdır. Bu noktada her türlü güç kullanımının söz konusu hukuki rejimlere uygun olması gerekli olduğu tekrarlanmalıdır.

Stratejik, operasyonel ve taktik seviyelerin birbiriyle ilişkisi şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle Güvenlik Konseyi tarafından sivillerin korunmasında kuvvet kullanmaya ilişkin bir yetki verilmektedir. Bu yetki daha sonra operasyonel ve taktiksel düzeylerde ele alınan politikalara ve operasyonel kılavuzlara dönüştürülmektedir. Stratejik bir belge olan emirname (*mandate*) çeşitli düzeylerde etkili olmaya devam emekte ve böylece dolaylı olarak operasyonel ve taktik düzeylerde emredilen kuvvet kullanımını da düzenlemiş olmaktadır.

Kuvvet kullanımının uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukuna uygunluğu ise öncelikle taktik düzeyde önem arz etmektedir. Operasyonun taktik düzeyinde belirli durumlarda ne zaman ve nasıl güç kullanılabileceği düzenlenirken bu hukuki rejimlere uygun davranılmalıdır. Kısacası taktiksel belgeler uygulanabilir hukuki rejimlere göre hazırlanmalıdır. Operasyonel ve stratejik belgeler ise taktiksel belgeler oluşturulurken uygulanabilir hukuki rejimlere uygun olarak yorumlanmalıdır.

Bazen Güvenlik Konseyi kararının barışı koruma görevlerinin sadece misyonun konuşlanması ve faaliyet göstermesi için bir *jus ad bellum* temeli sağlamakla kalmadığı, ayrıca barış güçlerinin sahada nasıl ve ne ölçüde kuvvet başvurabileceğini düzenlediği varsayılmaktadır. Oysa barış güçlerinin kuvvete başvurup başvuramayacağı ve nasıl başvuracağını belirlemek her zaman uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukuna ilişkindir ve kuvvet kullanılmasına dair ayrı ayrı her bir seviyede (stratejik-operasyonel-taktik) bu hukuki rejimlere uygunluğun analizi gerektirir.⁷⁹¹

⁷⁹¹ Labuda, 'UN Peacekeeping as intervention by invitation: host state consent and the use of force in Security Council-mandated stabilisation operations', 8

3. Barışı Koruma Operasyonlarında Sivillerin Korunması Amacıyla Kuvvet Kullanılmasında Uygulanabilir Hukuki Rejimler

3.1. Uluslararası İnsancıl Hukukun Sivillerin Korunması Yetkisiyle Donatılan Barışı Koruma Operasyonlarına Uygulanabilirliği

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmaların insani sonuçlarına sınırlama getirmek amacıyla oluşturulmuş kurallar dizisi olup, spesifik olarak silahlı çatışmaları yönetmek üzere düzenlenmiştir. Bu itibarla, savaş araç ve yöntemlerini düzenleyen ayrıntılı hükümler ile savaşıyan tarafın otoritesine maruz kalan kişilerin ve nesnelerin korunmasını ve insani muameleye tabi tutulmasını ihtiva etmektedir. Kısacası uluslararası insancıl hukuk her türlü silahlı çatışma durumunda saygı gösterilmesi gereken asgari insanlık standartlarını belirleyen uluslararası hukuk kurallarını kapsamaktadır.⁷⁹² Silahlı çatışma bir kere meydana geldiğinde, çatışmaya ilişkin yapılan her türlü eylem insancıl hukuk kurallarına uygun olmak zorundadır.

Uluslararası insancıl hukukun BM barış operasyonlarına uygulanabilirliği artık tartışmalı bir konu değildir. Bununla birlikte, özellikle BM barış operasyonları bağlamında, uluslararası insancıl hukukun ne zaman uygulanmaya başlayacağı, kuvvetlerin uluslararası insancıl hukukun kapsamında hangi statüye sahip olduğu ve farklı uluslararası insancıl hukuk kural ve ilkelerinin barışı koruma eylemlerine ne ölçüde uygulanacağı hala tartışma konusudur.

Bu soruların cevabını bulmak açısından tezin bu kısmı, barışı koruma operasyonları bağlamında uluslararası insancıl hukukun zaman bakımından (*ratione temporis*), kişi bakımından (*ratione personae*), konu bakımından (*ratione materiae*) ve yer bakımından (*ratione loci*) uygulanabilirliğini ele almaktadır.

3.1.1. Konu Bakımından (*Ratione Materiae*) Uygulanabilirlik

Uluslararası insancıl hukuk hükümleri yalnızca silahlı çatışma durumları için geçerli olacaktır. Silahlı çatışma, devletler arasında silahlı kuvvete başvurulduğunda veya hükümet

⁷⁹² Nils Melzer, International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction. ICRC, Geneva. August 2016, 17.

yetkilileri ile organize silahlı gruplar arasında veya bir devlet içinde bu tür grupların kendi aralarında uzun süreli silahlı şiddet olduğunda mevcut olarak tanımlanmıştır.⁷⁹³

Uluslararası insancıl hukuk, uluslararası silahlı çatışmalarda sivil ya da asker, yaralı ya da aktif bireylere yönelik muameleyi düzenlemek üzere tasarlanmış tüm uluslararası hukuk kurallarını kapsamaktadır.⁷⁹⁴ Bu terim genellikle 1949 tarihli dört adet Cenevre Sözleşmesi (Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi; Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi; Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi, Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi)⁷⁹⁵ ve 1977 tarihli Ek Protokolleri 1(2 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol; 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol)⁷⁹⁶ ile bağlantılı olarak kullanılsa da 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri gibi daha önceki anlaşmaları da kapsamaktadır. Uluslararası hukuk ayrıca bir dizi uluslararası teamül hukuku kuralını da içermektedir.⁷⁹⁷ Dört Cenevre Sözleşmesi

⁷⁹³ Prosecutor v Dusko Tadić, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case No IT-94-1-AR72, ICTY, 2 October 1995, parag.7. ; Prosecutor v. Ramush Haradinaj, Idriz Balaj, Lahi Brahimaj Case No. IT-04-84-T, ICTY, Judgment of 3 April 2008, parag. 49, 60.

⁷⁹⁴ Uluslararası insancıl hukuka ilişkin uluslararası sözleşmeler için bkz. Ayşe Nur Tütüncü, İnsancıl Hukuka Giriş, (2. Baskı, Beta 2012)

⁷⁹⁵ Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Geneva, 12 August 1949. ; Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, Geneva, 12 August 1949. ; Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War, Geneva, 12 August 1949. ; Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949.

⁷⁹⁶ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. ; Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977. ; Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III), 8 December 2005

⁷⁹⁷ Dieter Fleck, The Handbook of International Humanitarian Law, (2nd edition, Oxford University Press 2008) 11.

ve Ek Protokol I'in tamamı uluslararası silahlı çatışmalar için geçerli olup; sözleşmelerin Ortak 3. maddesi ve Ek Protokol II uluslararası olmayan silahlı çatışmalar için geçerlidir.

Sivillerin korunması amacıyla ölümcül güç kullanıldığında uluslararası insancıl hukukun temel prensiplerine uyulması gereklidir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından uluslararası insancıl hukuk hükümlerinin özünü oluşturan yedi temel kural ortaya konulmuştur. 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ve ek protokollerinin temelini oluşturan silahlı çatışmalarda uyulması gereken temel kurallar şöyle sıralanabilir.⁷⁹⁸

“1. Hors de Combat kişiler ve muhasamatta doğrudan yer almayan kişiler yaşam haklarına, fiziksel ve manevi bütünlüklerine saygı gösterilmesi hakkına sahiptirler. Herhangi bir karşı ayrım uğratılmadan her şart altında korunmak ve insancıl davranılmak zorundadırlar.

2. Hors de Combat durumda veya teslim olmuş düşmanı öldürmek veya yaralamak yasaktır.

3. Yaralı ve hastalar, Çatışmanın taraflarından onları elinde bulunduran tarafça toplanır ve bakılır. Koruma, tıbbi personel, yapılar, transfer ve ekipmanı da kapsar. Kızılhaç veya Kızılay amblemi koruma işaretidir ve saygı gösterilmesi zorunludur.

4. Karşı Tarafça yakalanan savaşçılar ve siviller, yaşamlarına, onurlarına kişisel haklarına ve inanç ve kanaatlerine saygı gösterilmesi hakkına sahiptirler. Her tür şiddet eylemleri ve misillemelere karşı korunurlar. Aileleriyle irtibat kurma ve yardı alma hakkına sahiptirler.

5. Herkes temel yargısal güvencelerden yararlanma hakkına sahiptir. Hiç kimse işlemediği bir fiilden sorumlu tutulamaz. Hiç kimse fiziksel veya zihinsel işkenceye, bedensel cezalandırmaya veya zalimane veya aşağılayıcı muameleye maruz bırakılamaz.

⁷⁹⁸ Çeviri Meltem Sarıbeyoğlu Skalar tarafından yapılmıştır. Bkz. Meltem Sarıbeyoğlu Skalar, ‘Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması İçin Güvenli Bölgeler’, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (2014) (9), 37-64, 41. Orijinal metin için bkz. Fundamental rules of humanitarian law applicable in armed conflicts, International Review of the Red Cross Vol.10, 1978, ss.248-249. <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400066055a.pdf> (16.04.2023).

6. *Çatışmanın tarafları ve silahlı kuvvetlerin mensupları savaş yöntem ve araçların seçimi konusunda sınırsız değillerdir. Gereksiz kayıp ve haddinden fazla acıya yol açan silah ve savaş yöntemlerini kullanmak yasaklanmıştır.*

7. *Çatışmanın Tarafları sivil nüfusu ve varlıklarını korumak amacıyla sivil nüfus ile savaşçıları arasında daima ayırt etmelidir. Sivil nüfus veya sivil kişiler saldırının konusu olamazlar, Saldırıları yalnızca askeri hedeflere yöneltilmelidir.*”

Dört Cenevre Sözleşmesi’nin Ortak 1. maddesi uyarınca, taraf devletlerin Sözleşmelere saygı gösterme ve Sözleşmelere saygı gösterilmesini sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Ek Protokol I’ın 1/1. fıkrası da aynı hükmü içermektedir. Söz konusu hüküm, devletlerin “her koşulda” Sözleşmelere “saygı göstermesini ve saygı gösterilmesini sağlamasını” gerektirmektedir.⁷⁹⁹ Bu şu anlama gelmektedir; devletlerin belirli uluslararası insancıl hukuk ihlallerini suç olarak kabul etme, bu tür ihlal iddialarını soruşturma ve gerçekleştirmeleri halinde sorumluları ulusal mahkemeleri aracılığıyla cezalandırma yükümlülükleri bulunmaktadır.⁸⁰⁰ Bu bağlamda askeri komutanların da insancıl hukuka uyulmasını sağlamak için hem proaktif hem de reaktif olarak hareket etmesi ve ihlalleri soruşturmak ve failleri kovuşturmak suretiyle üçüncü tarafların ihlallerini durdurmak için nüfuzlarını kullanması gerekmektedir.⁸⁰¹ İddia edilen ihlalleri inceleme ve soruşturma yükümlülüğü sadece çatışmanın taraflarından birinin vatandaşları ve hizmet personeli ile sınırlı olmayıp, her devlet için kendi topraklarında bulunan ve bu tür ihlalleri gerçekleştirdiğinden şüphelenilen herkes için geçerlidir.⁸⁰² Bu yükümlülük, genellikle ceza mevzuatının yürürlüğe konması yoluyla cezai veya disiplin yaptırımlarının

⁷⁹⁹ 1949 Cenevre Sözleşmeleri Ortak madde 1: Yüksek Akit Taraflar işbu Sözleşmeye her halükârda riayet etmeyi ve ettirmeyi taahhüt ederler.

⁸⁰⁰ I No.lu Cenevre Sözleşmesi madde 52; II No.lu Cenevre Sözleşmesi madde 53; III No.lu Cenevre Sözleşmesi madde 132; IV No.lu Cenevre Sözleşmesi madde 146,149 ve Ek Protokol I madde 87.

⁸⁰¹ Ek Protokol I madde 87.

⁸⁰² I No.lu Cenevre Sözleşmesi madde 49; II No.lu Cenevre Sözleşmesi madde 50; III No.lu Cenevre Sözleşmesi madde 129; IV No.lu Cenevre Sözleşmesi madde 146 ve Ek Protokol I madde 85, 86/1.

kabul edilmesini ve ayrıca ciddi ihlallerin hüküm giymiş faillerinin araştırılmasını, yargılanmasını ve cezalandırılmasını da içermektedir.⁸⁰³

Saygı gösterme ve saygı gösterilmesini sağlama şeklindeki bu pozitif yükümlülük, Cenevre Sözleşmeleri I-IV ve Ek Protokol I'nin ötesine geçmiş ve teamül kuralı haline gelmiştir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından oluşturulan uluslararası insancıl hukuk teamül kurallarından 139. kurala göre “Çatışmanın her bir tarafı uluslararası insancıl hukuka saygı göstermeli ve silahlı kuvvetlerinin talimatı ile veya yönetimi ya da kontrolü altında hareket eden diğer kişi ve grupların da saygı göstermesini sağlamalıdır.”⁸⁰⁴ Kural 139'un yorumunda, devletlerin uygulamalarına göre artık bu kuralın, hem uluslararası hem de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir bir uluslararası teamül hukuku normu haline geldiği belirtilmiştir.⁸⁰⁵ Aynı şekilde 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ICRC tarafından hazırlanan güncel yorumlarında (I No.lu Cenevre Sözleşmesinin 2016, II No.lu Cenevre Sözleşmesinin 2017, III No.lu Cenevre Sözleşmesinin 2020 tarihli Yorumu), bu yükümlülüğün sadece ortak 2. maddede tanımlanan, işgal dahil uluslararası silahlı çatışmalara uygulanabilir hükümleri değil, aynı zamanda ortak 3. madde kapsamında uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanabilir hükümleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla, Yüksek Sözleşmeci

⁸⁰³ Ibid.

⁸⁰⁴ Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin İnsancıl Hukuka İlişkin Örf ve Âdet Hukuku Çalışması için Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law Study (2004). Vol.1. ICRC. (2004). Çalışmanın Türkçe tercümesi için bkz. Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck, Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf- Âdet) Hukuku Cilt I: Kurallar, Uluslararası Kızılhaç Komitesi. Çeviri: A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya (2005) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları:66, s.553. (Bu çalışmada Türkçe tercümeden yararlanılmıştır.)

⁸⁰⁵ Ibid.

Taraflar, devlet dışı silahlı gruplar da dahil olmak üzere, uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda geçerli olan kurallara saygı gösterilmesini de sağlamalıdır.⁸⁰⁶

Öte yandan Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Cenevre Sözleşmeleri'nin güncel yorumları, yalnızca asker gönderen devletlerin değil; operasyonları yürüten yani operasyonlar üzerinde komuta ve kontrol yetkisine sahip olan uluslararası örgütün de Cenevre Sözleşmeleri'ne saygı göstermek ve saygı gösterilmesini sağlamakla yükümlü olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar uluslararası örgütler bu sözleşmelere, devlet olmadıkları için taraf olamasalar ve taraf olmaktan ötürü bir yükümlülükleri bulunmasa da; uluslararası hukukun öznelere olarak, uluslararası teamül hukuku gereğince, insancıl hukuk kurallarına saygı gösterme ve saygı gösterilmesini sağlama yükümlülükleri ile bağlı oldukları artık yaygın olarak kabul edilmektedir.⁸⁰⁷ Böylesine tür bir komuta ve kontrol uygulaması olmasa ve kendileri çatışmanın tarafı olmasa da uluslararası örgütler uluslararası teamül hukuku uyarınca, çatışmanın taraflarının bu kurallara saygı göstermesini sağlamakla yükümlüdür.⁸⁰⁸

BM, Cenevre Sözleşmelerine taraf değildir; zira devletler dışında uluslararası hukuk kişileri Cenevre Sözleşmelerine taraf olamaz. Öte yandan Cenevre Sözleşmelerinin uluslararası bir örgüt tarafından değil ancak toprak ve ülkesel yetkiye sahip bir devlet tarafından saygı gösterilebilecek çok sayıda kuralı vardır. Bu nedenle BM, varlığının en başından beri

⁸⁰⁶ ICRC, Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Cambridge University Press 2016; ICRC, Commentary on the Second Geneva Convention: Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick, and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, Cambridge University Press, 2017; ICRC, Commentary on the Third Geneva Convention: Convention (III) Relative to the Treatment of Prisoners of War, Cambridge University Press 2021

⁸⁰⁷ ICRC, 2016 ICRC Commentary on Geneva Convention I, parag. 138,139; ICRC, 2017 ICRC Commentary on Geneva Convention II, parag. 160,161; ICRC, 2020 ICRC Commentary on Geneva Convention III, parag. 171,172.

⁸⁰⁸ ICRC, 2016 ICRC Commentary on Geneva Convention I, parag. 142; ICRC, 2017 ICRC Commentary on Geneva Convention II, parag. 164,161; ICRC, 2020 ICRC Commentary on Geneva Convention III, parag. 175.

uluslararası insancıl hukukun sadece “ilkelerine ve ruhuna” saygı göstereceğini söylemiştir.⁸⁰⁹ Bu noktada zorluk neyin uluslararası insancıl hukukun ilkelerine ve ruhuna ait olduğunu tanımlamaktır. 12 Ağustos 1999 tarihinde kabul edilen “BM Genel Sekreteri’nin Kılavuz İlkeleri”ne bakmak gereklidir. Bu bülten Genel Sekreter’in, BM komutası ve kontrolü altında operasyonlar yürüten BM kuvvetleri için geçerli olan uluslararası insancıl hukukun temel ilke ve kurallarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Buna göre *“Birleşmiş Milletler ile topraklarında bir Birleşmiş Milletler kuvvetinin konuşlandırıldığı bir Devlet arasında imzalanan kuvvet statüsü anlaşmasında, Birleşmiş Milletler, kuvvetin operasyonlarını askeri personelin davranışlarına uygulanabilir genel sözleşmelerin ilke ve kurallarına tam saygı göstererek yürütmesini sağlamayı taahhüt eder.”*⁸¹⁰

Sözleşmelere saygı gösterme ve saygı gösterilmesini sağlama yükümlülüğü silahlı çatışmalarla sınırlı olmayıp barış zamanında da aynı şekilde geçerlidir. Uygulamanın geniş zamansal kapsamı hem silahlı çatışma sırasında hem de barış zamanında anlamına gelecek şekilde yorumlanan “her koşulda” ifadesinden anlaşılmaktadır.⁸¹¹

Cenevre Sözleşmeleri’ne saygı yükümlülüğü ile ilgili sorunlar yüksek sözleşmeciler tarafından çok uluslu operasyonlara, yani uluslararası bir örgüt kapsamında iki veya daha fazla devletin kuvvetleri tarafından yürütülen operasyonlara girdikleri durumlarda ortaya çıkabilir. BM barışı koruma operasyonları buna örnek olarak verilebilir. Bu durumda Uluslararası

⁸⁰⁹ Marco, Sassoli, ‘International humanitarian law and peace operations, scope of application *ratione materiae*’ in Gian Luca Beruto (ed), International Humanitarian Law Human Rights And Peace Operations, International Institute of Humanitarian Law (2008) 100-107, 101.

⁸¹⁰ UN Secretariat, Secretary-General’s Bulletin Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, UN Doc ST/SGB/1999/13 6 August 1999 Sassoli, Bu bültenin bu kılavuz ilkelerin müzakerelerinde yer alan Marco Sassoli, kılavuz ilkelerin iyi bir yaygınlaştırma aracı olduğunu ve BM güçleri için uluslararası insancıl hukukun pek çok kuralının geçerli olduğunu kabul ettiği için önemli olduğunu kabul etmekle birlikte çok kısa olduğunu ifade etmektedir. Zira Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokol I yüzlerce sayfadan oluşurken, kılavuz ilkeler sadece altı sayfalık kuralları kapsamaktadır. Sassoli, 101.

⁸¹¹ ICRC, 2016 ICRC Commentary on Geneva Convention I, parag. 127-129; ICRC, 2017 ICRC Commentary on Geneva Convention II, parag. 149,151; ICRC, 2020 ICRC Commentary on Geneva Convention III, parag. 160-162.

Kızılhaç Komitesi'nin yorumu, yüksek sözleşmecî tarafların Sözleşmelere saygı gösterilmesini sağlamakla yükümlü oldukları; birliklerini uluslararası bir örgütün emrine vererek yükümlülüklerinden kaçamayacakları yönündedir.⁸¹²

3.1.2. Kişi Bakımından (*Ratione Personae*) Uygulanabilirlik

Kişi bakımından insancıl hukukun barışı koruma operasyonlarına uygulanabilirliği incelenirken, barışı koruma personeli ayrı ayrı -askeri, sivil, polis- değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Silahlı bir çatışmaya dahil olan bir barış misyonunun askeri üyeleri, misyonun diğer personelinden ayırt edilmelidir. Bir barış operasyonunun askeri personeli, misyon silahlı çatışmaya dahil olduğunda, ayırım gözetme ilkesinin doğrultusunda muharip hale gelir ve askeri unsur içindeki işlevlerine bakılmaksızın, misyon silahlı çatışmaya taraf olduğu sürece saldırılara karşı korumalarını kaybeder ve insancıl hukuk kapsamında hedef haline gelirler.⁸¹³ Barış güçleri farklı asker desteğinde bulunan ülkelerden gelen farklı birliklerden oluşsa ve barış güçlerini oluşturan askeri birliklere barış misyonu içinde farklı görevler verilmiş olsa bile, bu güçlerin insancıl hukuk kapsamında hukuki statüsü tüm askeri birlik için geçerlidir.⁸¹⁴

Ekonomik, siyasi, idari yönden katkıda bulunan veya insan haklarının geliştirilmesi, korunması veya insani yardım faaliyetlerinde yer alan sivil personel, barış misyonunun silahlı çatışmanın bir tarafı olarak nitelendirilmesine bakılmaksızın, insancıl hukukun amaçları doğrultusunda sivil olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla sivil personel doğrudan saldırılardan

⁸¹² ICRC, 2016 ICRC Commentary on Geneva Convention I, parag. 133; ICRC, 2017 ICRC Commentary on Geneva Convention II, parag. 155; ICRC, 2020 ICRC Commentary on Geneva Convention III, parag. 166.

⁸¹³ Tristan Ferraro, 'The Applicability and Application of International Humanitarian Law to Multinational Forces', International Review of the Red Cross (2013) Vol.95, 561-612, 600.

⁸¹⁴ Bu durumun aksi Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki BM barış operasyonu (MONUSCO) bağlamında, özellikle de MONUSCO bünyesinde 'Müdahale Tugayı'nı (*Intervention Brigade*) kuran 2098 (2013) sayılı Güvenlik Konseyi kararının ardından yaşanmıştır. Burada BM misyonunun askeri birimlerinin yerine getirdikleri işlevlere göre ayırt edilmesi gerektiği savunulmuştur. Yalnızca fiilen savaşıyor uluslararası olmayan silahlı çatışmanın tarafları olurken, savaş operasyonları dışında kalan diğer görevlerde yer alanlar insancıl hukuk kapsamında sivil olarak kabul edilecektir denilmiştir. Ibid.

korunmaya devam edecek ve çatışmalara doğrudan katılmadıkları sürece insancıl hukukun sivillere sağladığı korumadan yararlanacaktır.⁸¹⁵

Barış misyonunun polis bileşenine ilişkin durum, barış operasyonu komutanlığı tarafından kullanımına göre değişebilir. Barış misyonunun polis personeli genellikle yerel polis gücüne ve diğer yerel kolluk kuvvetlerine danışmanlık yapmak ve onları eğitmek veya kolluk operasyonları yürütmek üzere istihdam edilmektedir. Kısacası faaliyetlerinin klasik kolluk faaliyetleriyle sınırlı olduğu ve barış misyonunun askeri bileşeni tarafından üstlenilebilecek askeri operasyonlarla doğrudan bir bağlantısı olmadığı söylenebilir. Bu nedenle kolluk kuvvetleriyle ilgili görevleri yerine getirirken polis personeli, insancıl hukukun amaçları doğrultusunda sivil olarak kabul edilmeli ve bu hukukun bu kategorideki kişilere sağladığı korumadan yararlanmalıdır.⁸¹⁶

Bununla birlikte misyonun hem sivil hem de insancıl hukuk bağlamından sivil kabul edilen polis personelinin bazı durumlarda misyonun askeri operasyonlarına doğrudan katılması söz konusu olabilir. Bu noktada eylemin düşmanlıklara doğrudan katılım olarak değerlendirilmesi ve sivil statünün kaybedilmesi söz konusu olabilir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin görüşüne göre, barış misyonunun sivil bir üyesi tarafından gerçekleştirilen belirli bir eylemin düşmanlıklara doğrudan katılım olarak nitelendirilebilmesi için aşağıdaki kriterlerin tamamını karşılaması gerekmektedir.⁸¹⁷

i. Eylemin, silahlı çatışmanın taraflarından birinin askeri operasyonlarını veya askeri kapasitesini olumsuz etkilemesi veya doğrudan saldırıya karşı korunan kişi veya nesneler üzerinde ölüm, yaralanma veya yıkıma yol açması muhtemel olmalıdır,

ii. Eylem ile zarar arasında doğrudan bir nedensellik bağı olmalıdır,

⁸¹⁵ Ibid., 601.

⁸¹⁶ Ibid., 602.

⁸¹⁷ Sassòli, Marco, A. Bouvier, and Quintin, How Does Law Protect in War? Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law, Volume I Outline of International Humanitarian Law, ICRC, Part 1, Chapter 9, 15.

iii. Eylem, çatışmanın bir tarafının lehine ve diğerinin aleyhine olacak şekilde özel olarak tasarlanmış olmalıdır (*belligerent nexus*).

BM barış güçleri Genel Sekreter'in BM Kuvvetlerinin Uluslararası İnsancıl Hukuka Uyumlu Bülteni'nde (*Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law*) belirtmiş olduğu insancıl hukuk ilkelerinin yanı sıra uluslararası antlaşmalarda yer alan insancıl hukuk kuralları ve her bir asker katkısında bulunan devletin bağlı olduğu teamül hukuku ile bağlıdır. π ⁸¹⁸

Bu bağlamda BM barış güçleri öncelikle şunlardan kaynaklanan insancıl hukuk yükümlülükleriyle bağlıdır:

-operasyonu yürüten uluslararası örgüt olarak BM'nin bağlı olduğu insancıl hukuka dair teamül kurallarıyla ve

-operasyonda yer alan devletlerin taraf olduğu insancıl hukuk anlaşmaları ve teamül hukuku kuralları.⁸¹⁹

Hangi insancıl hukuk yükümlülüklerinin uygulanacağını belirlemek için, silahlı çatışmaya kimin taraf olduğu, yani operasyonu yürüten uluslararası örgüt ve operasyonu üstlenen veya operasyonda yer alan devletler tespit edilmelidir. Kimin silahlı çatışmanın tarafı olarak kabul edileceği sorusunun cevabı doktrininde halen tartışılmaktadır.

Uygulamada, barışı koruma operasyonuna katılan bazı devletler, eylemlerine insancıl hukukun uygulanması konusunda, uygulanabilirlik kriterleri yerine getirilmiş olsa bile, isteksiz davranmışlardır. Çok uzun bir dönem çok uluslu güçlere insancıl hukukun uygulanması fikri dikkate alınmamıştır. BM güçlerinin silahlı çatışmanın tarafı olmayacağı ve bu yüzden de insancıl hukukla bağlı olmayacakları sıklıkla ileri sürülmüştür. Bu durum, çok uluslu güçlerin

⁸¹⁸ UN Secretariat, Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, UN Doc ST/SGB/1999/13 6 August 1999

⁸¹⁹ Terry D. Gill, Characterization and Legal Basis for Peace Operations, in The Handbook of the International Law of Military Operations, Terry D. Gill and Dieter Fleck (Ed.) , Oxford University Press, New York, Second Edition, 2016, 153-160, s.160.

uluslararası toplumun tümü adına faaliyet gösterdikleri gerçeğiyle gerekçelendirilmekte ve bu sebeple onların silahlı çatışmanın ‘tarafı’ veya Cenevre Sözleşmeleri anlamında bir ‘güç’ olamayacağı sebebine dayanmaktadır.⁸²⁰ Buna göre BM çatısı altında, Şartın VII. Bölümü kapsamında büyük bir askeri güç kullanılsa dahi, bu eylemlerin onun savaştan taraf olduğu anlamına değil; hukuku uyguladığı anlamına geldiği ve bu şekilde yürütülen muhasamatın silahlı çatışma niteliğine sahip olmadığı görüşü ileri sürülmüştür.⁸²¹

Sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvuran BM barışı koruma misyonu silahlı çatışmanın tarafı haline gelmiş kabul edilir. Peki uluslararası örgüt olarak BM’nin silahlı çatışmanın tarafı haline gelmiş midir? Yoksa sadece asker katkısında bulunan devletler mi silahlı çatışmanın tarafı olarak kabul edilmelidir? BM’nin ve söz konusu devletler müştereken silahlı çatışmanın tarafları olarak kabul edilebilir mi? Bilindiği üzere BM’nin kendi silahlı kuvvetleri yoktur. BM’nin kontrolü altında yürütülen barışı koruma operasyonlarına katılan silahlı kuvvetlerin, hem asker katkısında bulunan devletlerin hem de BM’nin organları olarak bu ikili statüsü, BM himayesinde yürütülen bir barış operasyonu bağlamında kimin silahlı çatışmanın tarafı olarak kabul edilmesi gerektiğinin belirlenmesini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır.⁸²² Bu noktada barış operasyonlarında yürürlükte olan komuta ve kontrol

⁸²⁰ Ferraro, “The Applicability and Application of International Humanitarian Law to Multinational Forces”, s.563.

⁸²¹ Christopher Greenwood, ‘International Humanitarian Law and United Nations Military Operations’, Yearbook of International Humanitarian Law (1998) (1) 3-34,14.

⁸²² Ferraro, 586. Bu konuda BM komuta ve kontrolü altındaki barışı koruma operasyonlarında, asker katkısında bulunan devletler genellikle yetkilerinin büyük bir kısmını BM’ye devretmişlerdir. Bu noktada BM’nin birlikler üzerinde kontrol uyguladığına dair bir karine ortaya çıkmakta ve asker katkısında bulunan devletlerin değil, yalnızca BM barışı koruma misyonunun silahlı çatışmaya taraf olduğu iddia edilmektedir. Bkz. Ferraro, 593; Gill et. al., Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, 100.

düzenlemelerini ele almak gerekir; ancak atfedilebilirlik bu çalışmanın kapsamı dışında kaldığı için ele alınmayacaktır.⁸²³

3.1.3. Zaman Bakımından (*Ratione Temporis*) Uygulanabilirlik

Uluslararası insancıl hukukun barışı koruma operasyonuna uygulanabileceği tartışmalı olmasa da ne zaman uygulanacağı sorusu için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Silahlı çatışma bir kere meydana geldiğinde, çatışmaya ilişkin yapılan her türlü eylem insancıl hukuk kurallarına uygun olmak zorundadır.⁸²⁴ Bu sebeple, insancıl hukukunun uygulanmaya başlaması için öncelikli olarak bir silahlı çatışmanın varlığının tespit edilmesi gereklidir.

Uluslararası insancıl hukukun BM barış operasyonlarına *ratione temporis* uygulanabilirliği, insancıl hukukun uygulanabilirliğini belirlemeye yönelik standart testin BM barış operasyonları için de geçerli olup olmadığı veya farklı bir testin dikkate alınması gerekip gerekmediği tartışma konusudur.

İnsancıl hukuk, geleneksel olarak silahlı çatışmaları iki tip olarak tanımlamaktadır: İki veya daha fazla devlet arasında meydana gelen ‘uluslararası silahlı çatışmalar’ (*international armed conflict (IAC)*) ve devletlerle silahlı devlet dışı aktörler arasında ya da bu tür silahlı devlet dışı aktörlerin kendi aralarında vuku bulan ‘uluslararası olmayan silahlı çatışmalar’ (*non-international armed conflict (NIAC)*).

⁸²³ Konuyla bağlantısı açısından Uluslararası Örgütlerin sorumluluğu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Hakan Erkiner, ‘Bir Uluslararası Örgütün Uluslararası Hukuka Aykırı Bir Davranışından Ötürü Bir Üye Devletin Uluslararası Sorumluluğu’, MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi (2017) 23(2) 61-86. Ayrıca bkz. Galip Engin Şimşek, Responsibility of Member States for the Violations of International Obligations by International Organisations (PhD thesis) https://www.researchgate.net/publication/353268060_Responsibility_of_Member_States_for_the_Violations_of_International_Obligations_by_International_Organisations (05.04.2023)

⁸²⁴ Bkz. 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri (I-IV) Ortak madde 1 ve Uluslararası İnsancıl Örf ve Âdet Hukuku Kural 139. Ayrıca bkz. Sevdâ Keskin, Uluslararası Örgütlerin Askeri Faaliyetlerinden Kaynaklanan Sorumluluğu, İstanbul: On iki Levha, 2021.

İnsancıl hukuk kurallarının uygulanmaya başlaması için silahlı çatışmanın başladığı anın saptanması icap etmektedir. Silahlı çatışmanın başladığı anın saptanması için ise, öncelikle çatışmanın uluslararası silahlı çatışma mı uluslararası olmayan silahlı çatışma mı olduğunun tayin edilmesi gereklidir.⁸²⁵ Zira bu tayin, bu çatışmalara uygulanacak kuralları belirleyecektir. Uluslararası silahlı çatışmalara uygulanacak hukuk ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanacak hukuk ayrımının yapılması, her bir çatışmaya uygulanan hukuk kurallarının birbirinden farklı hükümler içermesi açısından önem taşımaktadır.⁸²⁶

Uluslararası silahlı çatışmalar açısından, 1949 Cenevre Sözleşmeleri I-IV Ortak 2. madde; Cenevre Sözleşmeleri'nin, 'savaş ilanı halinde veya iki veya daha çok Yüksek Âkit Taraf arasında -savaş hali bunlardan biri tarafından tanınmasa dahi- çıkabilecek silahlı anlaşmazlık halinde' ve 'Yüksek Âkit Taraflardan birinin topraklarının kısmen veya tamamen işgali halinde' uygulanacağını belirtmektedir.⁸²⁷

Uluslararası silahlı çatışmanın var olduğunun söylenebilmesi için çatışmaya taraf devletler arasındaki kuvvet kullanımının belirli bir seviyeye ulaşması gerekmez. Zaten Ortak

⁸²⁵ Uluslararası insancıl hukukun; uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalar açısından zamansal olarak uygulanabilirliğine ilişkin ayrıntılı çalışmalar için bkz. Meltem Sarıbeyoğlu Skalar, Hande Gür, 'Uluslararası İnsancıl Hukukun Zamansal Kapsamı (II): "Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda" İnsancıl Hukukun Uygulanmaya Başlaması' (2022) 28(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 223-239. ; Meltem Sarıbeyoğlu Skalar, Hande Gür, 'Uluslararası İnsancıl Hukukun Zamansal Kapsamı (I): "Uluslararası Silahlı Çatışmalarda" İnsancıl Hukukun Uygulanmaya Başlaması' (2021) 2021-2 Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2213-2252.

⁸²⁶ Dapo Akande, "Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts" Elizabeth Wilmschurst (Ed.), International Law and the Classification of Conflicts, ". Oxford University Press, (2012) (iBooks). 163-261. 167.

⁸²⁷ Madde 2: Sulh zamanında yürürlüğe girecek olan hükümleri hariç, iş bu Sözleşme harp ilânında yahut iki veya müteaddit Yüksek Akit Taraf arasında çıkabilecek silâhlı anlaşmazlık halinde, harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa dahi uygulanacaktır.

Sözleşme, aynı zamanda, Yüksek Akit Taraflardan birinin topraklarının kısmen veya tamamen işgali halinde, bu işgal hiçbir askerî mukavemetle karşılanmasa dahi uygulanacaktır.

Anlaşmazlık halinde Devletlerden biri işbu Sözleşmeye taraf teşkil etmiyorsa, buna taraf olan Devletler karşılıklı münasebetlerinden Sözleşmeye bağlı kalacaklardır. Bundan başka bu Devletler, taraf olmayan Devletçe Sözleşme hükümleri kabul ve tatbik edildiği takdirde, o Devlete karşı Sözleşme ile bağlı olacaklardır.

madde 2/1'in kendisi de bir yoğunluk eşiğinden ya da savaş durumunun ne kadar sürmesi gerektiğinden bahsetmemektedir. Yani süre veya yoğunluk, uluslararası bir silahlı çatışmanın varlığı için kurucu unsurlar olarak görülmemiştir. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 1958 tarihli Yorum'unda *Pictet*, çatışmanın ne kadar sürdüğünün veya katliamın ne boyutta gerçekleştiğinin, durum tespitinde herhangi bir farklılık yaratmayacağını; insana olan saygının, mağdurların sayısı ile ölçülemeyeceğini ifade etmiştir.⁸²⁸

BM barış operasyonlarıyla ilgili olarak, bir uluslararası silahlı çatışmanın iki ya da daha fazla devlet arasında silahlı kuvvet kullanılmasını içermesi koşulu, uluslararası örgütler gibi uluslararası tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar tarafından silahlı kuvvete başvurulmasını da kapsayacak şekilde yorumlanabilir.⁸²⁹

Günümüzde silahlı çatışmanın varlığı ve insancıl hukukun bu çatışmalara uygulanması resmi bir savaş değerlendirmesine dayalı olmaksızın, yürütülen çatışmaların olgusal gerçekliğine bağlıdır. Bu açıdan BM tarafından veya onun adına yürütülen çatışmalar ile diğer çatışmalar arasında maddi bir farklılık yoktur.⁸³⁰ Gerçekten de BM Genel Sekreteri'nin "BM Güçlerinin Uluslararası İnsancıl Hukuka Riayet Etmesi" Bülteninde, çok uluslu bir barışı koruma gücünün, başka bir savaşı tarafa silahlı muhalefetinin; silahlı bir çatışma, hatta uluslararası bir silahlı çatışma oluşturduğu vurgulanmaktadır.⁸³¹

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar açısından uygulanacak insancıl hukuk kuralları, 1949 Cenevre Sözleşmeleri I-IV Ortak madde 3 ve taraf bir devletin ülkesinde "kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya sorumlu komuta altında olan, devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar yapmalarına ve bu Protokolü uygulamalarına imkân verecek şekilde bu taraf devletin ülkesine ait bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran diğer örgütlü

⁸²⁸ Jean S. Pictet, *Commentary on the IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*. Geneva, ICRC, (1958) 20-21.

⁸²⁹ Ferraro, 575.

⁸³⁰ Greenwood, 'International Humanitarian Law and United Nations Military Operations', 14.

⁸³¹ UN Secretariat, *Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law*, UN Doc ST/SGB/1999/13 6 August 1999

silahlı gruplar arasında cereyan eden tüm silahlı çatışmalara” uygulanan 1977 tarihli Ek Protokol II’de bulunabilir.

Ortak 3. maddede yalnızca uluslararası mahiyette olmayan bir silahlı çatışmanın, ‘Yüksek Akit Taraflardan birinin toprakları üzerinde meydana gelmesi’ durumunda uygulanacağına işaret edilmiştir. Böyle bir çatışmanın ne zaman ‘meydana gelmiş’ sayılacağı hakkında söz konusu madde herhangi bir rehberlik yapmamaktadır. Bu durum uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarınca ortaya konulan kriterler ile belirlenmektedir.⁸³² *Tadić* Davasında *ICTY* Temyiz Dairesi uluslararası olmayan silahlı çatışmayı, hükümet otoriteleri ile örgütlü silahlı gruplar arasında veya bir devletin ülkesindeki bu tür silahlı grupların kendi aralarında meydana gelen uzun süreli şiddet durumları olarak tanımlamıştır.⁸³³ Bu ölçüt ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsünde de benimsenmiştir. Statü, ‘gösteriler, münferit ve zaman zaman meydana gelen şiddet hareketleri veya benzer nitelikteki diğer fiiller gibi iç karışıklıklar ve gerginliklerin’ uluslararası olmayan silahlı çatışmalar kapsamında sayılmayacağını; ‘bir devletin toprakları dâhilinde, hükümet kurumları ile organize silahlı gruplar arasında ya da bu grupların kendi aralarında meydana gelen uzun süreli çatışmaların’ uluslararası olmayan silahlı çatışmalar kapsamında sayılabileceğini belirtmiştir.⁸³⁴

Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışma başlar başlamaz uygulanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla, uluslararası silahlı çatışmalarla ilgili olarak, insancıl hukuk, Cenevre Sözleşmeleri Ortak madde 2’deki kriterler gerçekleşerek BM barışı koruma operasyonunun çatışmaya taraf olmasıyla birlikte itibaren veya işgale başlaması durumunda uygulanmaya başlamaktadır.

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar açısından ise uluslararası insancıl hukuka dair antlaşmalar hukuku, uluslararası olmayan silahlı çatışmaların ne zaman başlayacağını net bir

⁸³² Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 2nd Edition, 2016, madde 3, parag. 383 ve 484.; Akande, ‘Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts’ 178.

⁸³³ Prosecutor v Dusko Tadić, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case No IT-94-1-AR72, ICTY, 2 October 1995, parag. 70.

⁸³⁴ Bkz. UCM Statüsü madde 8/2(f).

biçimde açıklamamaktadır. Uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın başlangıç anını tespit etmek amacıyla, diğer bir deyişle uluslararası insancıl hukuk kurallarının ne zaman uygulanmaya başlayacağı konusunda Eski Yugoslavya ve Ruanda Ceza Mahkemeleri kararları ve öğreti yardımcı olmaktadır.⁸³⁵

Yeterince örgütlenmiş gruplar arasında meydana gelen silahlı şiddet durumu gerekli yoğunluk eşiğine ulaşır ulaşmaz uluslararası olmayan bir silahlı çatışma başlamış kabul edilmektedir. Bu anlayışın önde gelen örneği de *ICTY Tadić Davası*'dır. 1995 yılında Temyiz Dairesi'nin, *Tadić* davasındaki yargı yetkisine ilişkin kararında, 'bir devletin ülkesinde, hükümet yetkilileri ve örgütlü silahlı gruplar arasında veya bu örgütlü silahlı grupların kendi aralarında, uzun süreli silahlı şiddet meydana geldiğinde', uluslararası olmayan silahlı çatışma eşiğinin aşıldığı belirtilmiştir.⁸³⁶

Buna göre bir çatışmanın uluslararası olmayan bir silahlı çatışma olup olmadığının belirlenmesi bağlamında iki temel kritere göre değerlendirme yapılmaktadır: i. tarafların örgütlenmesi; ii. şiddetin yoğunluğu. Uluslararası olmayan silahlı çatışma kavramının bu iki bileşeni soyut terimlerle açıklanmaktansa belirleyici veriler tartılarak vaka bazında değerlendirilmelidir.⁸³⁷ Bu iki kriterin gerçekleşmesi ile birlikte uluslararası olmayan silahlı çatışmanın var olduğu söylenebilecektir. Buna bağlı olarak da uluslararası insancıl hukukun uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanmaya başladığı an tespit edilmektedir.

İlke olarak BM barışı koruma operasyonları uluslararası silahlı çatışmada olduğu gibi uluslararası olmayan silahlı çatışmaya taraf olur olmaz insancıl hukuk kuralları uygulanmaya başlamaktadır.

Bununla birlikte, daha önce de belirtildiği üzere, devletler BM barış operasyonunda yer alırken silahlı bir çatışmanın tarafı haline geldiklerini beyan etme konusunda oldukça isteksiz

⁸³⁵ Julia Grignon, 'The Beginning of Application of International Humanitarian Law: A Discussion of a few Challenges' (2014) 96(893) *International Review of the Red Cross*, 139-162, 155.

⁸³⁶ *Tadić Jurisdiction (Appeals Chamber Decision)*, parag. 70.

⁸³⁷ Sylvain Vite, 'Typology of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations' *International Review of the Red Cross* 91(873), (2009), 69-94, 76.

davranmaktadır. Bu noktada uluslararası silahlı çatışma eşiğini yükseltme eğilimi söz konusu olmaktadır. Bu tür yaklaşımlar reddedilmelidir. Zira silahlı çatışma eşiği tüm savaşılan taraflar için aynıdır. Bir uluslararası silahlı çatışma veya uluslararası olmayan silahlı çatışmanın var olup olmadığının ve kimin buna taraf olduğunun belirlenmesi olgusaldır ve tarafların bireysel görüşlerine değil, yalnızca sahadaki gerçeklerin değerlendirilmesine dayanır.⁸³⁸

İnsancıl hukuk ilke olarak, barışı koruma misyonu silahlı bir çatışmanın tarafı olmaktan çıktığında barışı koruma operasyonları için geçerli olmaktan çıkmaktadır. Diğer bir deyişle insancıl hukukun uygulanması, ilk etapta uygulanmasını tetikleyen koşullar artık mevcut olmadığına sona erecektir.⁸³⁹

3.2. Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Sivillerin Korunması Yetkisiyle Donatılan Barışı Koruma Operasyonlarına Uygulanabilirliği

Uluslararası insan hakları hukuku, ilke olarak, barış zamanında olduğu kadar silahlı çatışmalar esnasına da her zaman uygulanabilir. Dolayısıyla, barış gücünün konuşlandırıldığı durumun niteliğine bakılmaksızın, ilke olarak tüm barışı koruma operasyonlarında uygulanabilir bir hukuki rejimdir. Bununla birlikte, insan hakları hukuku öncelikle bir devletin kendi topraklarındaki bireylere yönelik yetkilerini kullanmasını düzenlemek üzere geliştirilmiştir.⁸⁴⁰

Uluslararası insan hakları hukuku, bir devletin yetkisi dahilindeki her yerde ve her zaman tüm insanlar için geçerlidir.⁸⁴¹ Örneğin, AİHS, sözleşmeciler tarafından sözleşmede yer alan

⁸³⁸ Prosecutor Ljube Bošković and Johan Tarčulovski Judgment, Trial Chamber II, (IT - 04-82-T), ICTY, 10 July 2008. parag. 174; Prosecutor v Fatmir Limaj, Haradin Bala, and Isak Musliu, Judgment, Trial Chamber, (IT-03-66-T), ICTY, 30 November 2005, parag. 90.

⁸³⁹ Silahlı çatışmaların sona ermesiyle ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Marko Milanović, 'The end of application of international humanitarian law', International Review of the Red Cross (2014), 96 (893), 163-188.

⁸⁴⁰ Terry Gill, Dieter Fleck, William H. Boothby, and Alfons Vanheusden, 'The Applicability of International Human Rights Law in Peace Operations' in Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, 76-90 (Cambridge University Press 2017) 76.

⁸⁴¹ The Secretary-General, Report of the Secretary-General on Respect for Human Rights in Armed Conflicts, UN Doc. A/8052 (1970)

hak ve özgürlükleri kendi yetki alanları içindeki herkes için güvence altına almakla yükümlü kılarken; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin taraf devletleri sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklere saygı göstermeyi ve kendi yetki alanlarına tabi olan herkese sağlamayı taahhüt etmekle yükümlü kılmaktadır.⁸⁴²

Uluslararası insan hakları hukuku negatif hem de pozitif yükümlülükler getirmektedir. Negatif yükümlülük, belirli bir hakka saygı gösterme veya bu hakkı doğrudan ihlal etmeme yükümlülüğüdür. Pozitif yükümlülük ise hakkın korunmasını sağlama yükümlülüğüdür.

Uluslararası insan hakları hukuku esas olarak bir devletin bireylere karşı yetkilerini kullanmasının düzenlenmesiyle ilgilidir. Bu düzenlemeler arasında, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmeleri'nde ifade edildiği gibi medeni ve siyasi hakların yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklar vardır. Medeni ve siyasi haklara örnek olarak yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, seçme, seçilme hakkı ve kamu işlerine katılma hakkı; ekonomik, sosyal ve kültürel haklara örnek olarak ise yeterli gıda hakkı, yeterli barınma hakkı, eğitim hakkı, sosyal güvenlik hakkı, kültürel yaşama katılma hakkı, su ve sanitasyon hakkı ve çalışma hakkı verilebilir. Ayrıca işkencenin, köleliğin, ırk ayrımcılığının yasaklanması ve kadınlar ve çocuklar gibi özel olarak savunmasız grupların insan hakları gibi bir dizi bireysel insan hakkı da özel sözleşmelere tabidir. Daha yakın zamanlarda ise kalkınma, barış ve temiz bir çevre hakkı gibi üçüncü nesil insan hakları gelişmiştir.⁸⁴³

⁸⁴² AIHS madde 1: Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi madde 1: Bu Sözleşmenin tarafı Devletler, burada tanınan haklara ve özgürlüklere saygı göstermeyi, ve kendi yetkilerine tabi tüm kişilerin, söz konusu hakları ve özgürlükleri, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, ekonomik statü, doğum ya da herhangi bir başka koşul gerekçeleriyle hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın, özgürce ve tam olarak kullanabilmelerini temin etmeyi üstlenirler. Çeviri için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri 1. Cilt: Bölgesel Sistemler, Legal, 2010, 729-761 .

⁸⁴³ Jann K Kleffner, 'Human Rights and International Humanitarian Law: General Issues' in Terry D Gill and Dieter Fleck (eds), The Handbook of the International Law of Military Operations, (2nd edn., Oxford University Press 2015) 50, parag.30

İster antlaşmadan ister teamülden isterse de hukukun genel ilkelerinden kaynaklansın, uluslararası insan hakları hukukunun birincil muhatapları devletlerdir. Geleneksel uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası insancıl hukuk antlaşmalarında olduğu gibi, uluslararası örgütlerin söz konusu antlaşmalara taraf olma olasılığını öngörmemektedir. Bununla birlikte, uluslararası örgütler, uluslararası tüzel kişilikleri nedeniyle, bir devletin yetkisini kullanması ile eşdeğer tutulabilecek şekilde işlevler yerine getirdikleri ölçüde, uluslararası teamül insan hakları hukuku ile bağılırlar. (ülke dışı yetkisi)

Buna ek olarak, uluslararası insan hakları hukukunun uluslararası örgütler üzerindeki bağlayıcılığı zaman zaman kendi kurucu antlaşmaları, iç kuralları ve uygulamaları temelinde yorumlanabilir veya bunlar tarafından daha da güçlendirilebilir. BM açısından Şart'ın 1/3. maddesi BM'nin amaçlarından biri olarak insan haklarına saygının geliştirilmesi ve teşvik edilmesine atıf yapmıştır. Öte yandan BM Genel Sekreteri "Entegre Görevlerde İnsan Hakları" (*Human Rights in Integrated Missions*) başlıklı 2005/24 sayılı kararında, insan haklarının barış operasyonlarına tamamen entegre edilmesini ve tüm insan hakları işlevlerinin tek bir bileşen tarafından koordine edilmesini öngörmüştür.⁸⁴⁴ Ayrıca Capstone Doktrini'nde BM barışı koruma operasyonlarının insan haklarına tam saygı çerçevesinde yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir.⁸⁴⁵

BM barışı koruma operasyonlarında insan haklarının uygulanabilirliği açısından barışı koruma güçlerinin, görev tanımında açıkça belirtilsin ya da belirtilmesin, insan haklarının korunması ve adaletin yeniden tesis edilmesinde doğal bir role sahip oldukları kabul edilmektedir.

Barışı koruma operasyonlarında insan hakları yükümlülüklerinin önemi üç farklı açıdan değerlendirilebilir:

- İdeal olarak, Güvenlik Konseyi tarafından açık bir yetki ile sadece çatışmanın taraflarından değil, aynı zamanda barış gücünden de insan haklarının korunması talep edilir.

⁸⁴⁴ Decisions of the Secretary-General - 26 October Policy Committee Meeting, Decision No. 2005/24 - Human Rights in Integrated Missions.

⁸⁴⁵ United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine) 14, 27.

Diğer bir deyişle operasyonun yürütüldüğü görev tanımı, sadece çatışmanın taraflarının değil, aynı zamanda barışı koruma güçlerinin de (çatışmanın tarafları arasında yer almadıkları durumlarda) insan haklarına saygı göstermesini ve bu hakları korumasını gerektiren açık bir hüküm içerecektir. Örneğin, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde barışın korunmasına ilişkin kararda Güvenlik Konseyi barışı koruma operasyonuna sivillerin korunması için yetki verirken, bunun uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak yapılmasını talep etmiştir. Barışı koruma güçlerinin, görevlerini yerine getirirken, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve birliğine tam saygı göstererek ve yürürlükteki uluslararası insancıl hukuk, insan hakları hukuku ve mülteci hukuku ile tam uyum içinde hareket etmeleri gerektiği vurgulanmamıştır.⁸⁴⁶

- Böyle bir taahhüdün açıkça belirtilmediği durumlarda bile, barışı koruma operasyonları, insan haklarının önemli bir parçası olduğu uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri de dahil olmak üzere, kabul eden devletin hukukuna saygı göstermelidir.

- Son olarak, barışı koruma operasyonlarına asker gönderen devletlerin insan hakları yükümlülükleri kendi yetki alanları dahilinde işlenen fiiller için sınır ötesi olarak uygulanır.⁸⁴⁷

Uygulanabilir olduğu durumlarda, uluslararası insancıl hukuk *lex specialis* olarak ilgili olacaktır.⁸⁴⁸

3.2.1. İnsan Haklarına Saygı Gösterme, Koruma ve Yerine Getirme Yükümlülüğü

Bir barışı koruma operasyonuna personel katkısında bulunan her devlet, personelin kendini bağlayan insan hakları hukuku yükümlülüklerine uymasını sağlayacaktır.

⁸⁴⁶ Bkz. UN Doc. S/RES/2149 (2014) parag.42

⁸⁴⁷ Ben F. Klappe, 'The Law of International Peace Operations', in D. Fleck (ed.), The Handbook of International Humanitarian Law, (Oxford University Press 2008) 635-675, 644.

⁸⁴⁸ ICJ, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, parag. 25; ICJ, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 9 July 2004, parag. 106; ICJ, Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda), judgment of 19 December 2005, parag. 216-21.

Asker katkısında bulunan her devlet barışı koruma operasyonuna katılımı sırasında silahlı kuvvetlerinin insan hakları yükümlülüklerine uymasını sağlamak konusunda bir yükümlülüğü vardır.⁸⁴⁹ Bu durum, insan hakları anlaşmalarına taraf olan devletlerin insan haklarına saygı gösterme, insan haklarını koruma ve insan haklarını yerine getirme konusundaki üçlü yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır. İnsan haklarına saygı gösterme yükümlülüğü, devletin hiç kimsenin hak ve özgürlüklerinden yararlanmasına müdahale etmemesi anlamına gelmektedir. İnsan haklarını koruma yükümlülüğü, devletin, bireyleri, diğer aktörlerin müdahalelerine karşı korumak amacıyla aktif adımlar atması anlamına gelmektedir. Son olarak, devlet, yasama veya idari yolla ya da bütçe tahsisi gibi yollarla herkesin insan haklarını sağlamak için aktif ve uygulanabilir adımlar atmalıdır.⁸⁵⁰

Bir barışı koruma operasyonu yürütülürken hem operasyona asker katkısında bulunan devletler hem de BM tarafından bu insan haklarına saygı yükümlülüğüne uymaları gerektiği yaygın olarak kabul edilmektedir. İnsan hakları sözleşmelerine taraf olmayan; ancak yine de teamül ve politika gereği operasyonlarında insan hakları standartlarına uymakla yükümlü olan uluslararası örgütler adına istisna ilan edilemez.⁸⁵¹

3.2.2. Uygulanabilir İnsan Hakları Yükümlülükleri

BM barışı koruma operasyonları, başta operasyonu üstlenen uluslararası örgüt yani BM, askeri birliğe katkıda bulunan ülkeler ve ev sahibi devlet olmak üzere çeşitli aktörleri içermektedir. Tüm bu aktörlerin uluslararası insan hakları hukuku kapsamında bağımsız yükümlülükleri vardır ve her bir operasyonda ilgili olarak söz konusu aktörlerin yükümlülüklerinin ne ölçüde geçerli olduğu belirlenmelidir.

⁸⁴⁹ Devletlerin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden ötürü uluslararası sorumluluğuna ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz. Hakkı Hakan Erkiner, Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, (XII Levha, İstanbul) 2010.

⁸⁵⁰ Gill, T., et al., Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, The Applicability of International Human Rights Law, 81.

⁸⁵¹ Dieter Fleck, 'The Law Applicable to Peace Operations', in Andrew Clapham and Paola Gaeta (eds), The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict (Oxford University Press, 2014) 234-5.

Belirli bir durumda hangi uluslararası hukuk kurallarının uygulanacağını belirlenmesinde, söz konusu barış operasyonunun BM'nin bir yan organı olup olmadığı da dahil olmak üzere bir dizi faktör rol oynamaktadır. BM barışı koruma operasyonları örgütün yardımcı organları olarak kurulmaktadır. BM'nin yardımcı organları olarak BM barış operasyonları uluslararası hukukun bir öznesi olarak BM'yi bağlayan aynı uluslararası yükümlülükler dizisine tabidir.⁸⁵² Devletler BM barış operasyonlarına asker katkısında bulunduklarında, ulusal birlikler tarafından yürütülen faaliyetler, ilgili devletler için bağlayıcı olan uluslararası yükümlülüklerle tabidir. Ulusal birlik kuvvetleri diğer bir deyişle barışı koruma operasyonuna birlik katkısında bulunan devletlerin askerleri kendi devletinin birer temsilcisi olarak kalırlar ve bu nedenle prensipte kendi devletlerinin insan hakları yükümlülüklerine bağlı kalırlar. Bununla birlikte, daha iyi bir uygulama olarak, her ulusal birliğin hem kendi devletinin hem de operasyonu düzenleyen örgüt olarak BM'nin insan hakları yükümlülüklerine tam olarak saygı göstermesi tavsiye edilmektedir. Öte yandan bir barışı koruma gücü ev sahibi devletin insan hakları yükümlülüklerini de dikkate almalıdır.⁸⁵³

BM barışı koruma güçleri tarafından sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanma yetkisinin kullanılması, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, doğuştan sahip olunan insan onuruna saygı gösterilmesi ve hepsinden önemlisi yaşam hakkı gibi bir dizi temel hakkı ihlal edebilir.

⁸⁵² Bu, BM tarafından "yetkilendirilen" barış operasyonları ile önemli bir farktır. BM tarafından yetkilendirilen barış operasyonları BM'nin yardımcı organları olarak kabul edilmezler ve dolayısıyla BM'yi bağlayan uluslararası yükümlülüklerle bağlı sayılmazlar. BM Güvenlik Konseyi devletlere bir görevi yerine getirme yetkisi verdiğinde, her üye devlet öncelikli olarak kendi uluslararası yükümlülükleriyle bağlıdır. Bu yükümlülükler, devletlerin farklı anlaşmalara taraf olabilmeleri gibi basit bir nedenden ötürü bir devletten diğerine farklılık gösterebilir. Elbette, pek çok insancıl hukuk ve insan hakları hukuku kural ve ilkesi uluslararası teamül hukuku statüsü kazanmıştır; ancak bu durumda bile devletlerin kural ve ilkeleri farklı yorumlama ve uygulama riski vardır. Bu da hukuken birlikte işlerlik sorunları yaratmaktadır. Söz gelimi AB veya NATO tarafından yönetilen barış operasyonları söz konusu olduğunda, operasyonlar ilgili örgütün bir alt organı olarak kabul edilmemektedir. Bourgeois, 'All Necessary Means' to Protect Civilians The Interpretation and Implementation of UN Security Council Mandates Authorising the Protection of Civilians, s.35

⁸⁵³ Gill, T., et al., Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, The Applicability of International Human Rights Law, 77-79.

Sivillerin korunması yetkisine sahip bir BM barışı koruma misyonu için ilgili hükümler güç kullanımı ve alıkoyma yetkileri ve özgürlüklerinden mahrum bırakılanların hakları ile ilgili olacaktır. Eğer sivillerin korunması yetkisine sahip bir BM misyonunun bu yetkiyi yerine getirmek için “ölümcül güç de dahil olmak üzere kuvvet kullanmasının” hukuken gerekli olduğu kabul edilirse, uluslararası insan hakları hukuku bazı önemli açılardan uluslararası insancıl hukuktan farklılık gösterdiğinden, bu tür bir gücün hangi hukuki rejim altında kullanılması gerektiğinin açıklığa kavuşturulması önem arz etmektedir.⁸⁵⁴

Silahlı kuvvetler tarafından sahada kuvvet kullanılması bağlamında en ilgili insan hakları kuralı, ilk olarak yaşam hakkıdır. Yaşam hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi⁸⁵⁵ başta olmak üzere birçok uluslararası insan hakları sözleşmesinde yer almıştır. Ayrıca 1966 Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi,⁸⁵⁶ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi⁸⁵⁷ hiç kimsenin keyfi olarak yaşamından yoksun bırakılamayacağını belirtmektedir. Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi de yaşam hakkını korumakta; ancak diğer iki sözleşme basitçe “keyfi” öldürmeleri yasaklarken, Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi ölümcül güç kullanımına

⁸⁵⁴ Foley, 169.

⁸⁵⁵ Madde 3: Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır. Çeviri için bkz. Selami Kuran, Derya Aydın Okur, Reşat Volkan Günel, Meltem Sarıbeyoğlu, Uluslararası Hukuk Temel Metinler, Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2014.

⁸⁵⁶ Madde 6/1: Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiçkimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz. Ibid.

⁸⁵⁷ Madde 4: İnsan kişiliğine dokunulamaz. Herkes yaşamına ve kişiliğinin maddi ve manevi bütünlüğüne saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak bu haktan yoksun bırakılamaz. Çeviri için bkz. İbrahim Kaboğlu, Oğuz Dönmez, Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı (X), Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (3) 1985, 401-418.

izin verilen gerekçelerin özel bir listesini içermektedir.⁸⁵⁸ Yaşam hakkının uluslararası bir teamül hukuku kuralı olduğu ve dolayısıyla yukarıda bahsedilen uluslararası insan hakları anlaşmalarına taraf olmayan uluslararası hukuk sùjelerini de bağladığı tartışmasızdır.

Yaşam hakkı ile ilgili hükümler BM barışı koruma operasyonları bağlamında ölümcül güç kullanımına uygulandığında; bir misyonun BM Güvenlik Konseyi tarafından sivilleri korumak için gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahip olması durumunda dahi, barış güçlerinin hiçbir zaman bir kişiyi keyfi olarak hayatından mahrum bırakacak şekilde ölümcül güç kullanamayacağı şeklinde yorumlanır.⁸⁵⁹ 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 6/1 maddesi, keyfi olmayan bir güç kullanımı sonucunda yaşamdan mahrum bırakılmanın yaşam hakkını ihlal etmeyeceğini öngörmektedir. Bu hüküm bir uluslararası teamül hukuku kuralıdır ve bu nedenle sözleşmeye taraf olmayan uluslararası hukuk sùjelerini de bağlamaktadır.⁸⁶⁰

⁸⁵⁸ Madde 2: Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması. Çeviri için bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Türkçe Elkitapçığı, European Court of Human Rights. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sözleşmenin 2. maddesiyle ilgili olarak, bir dizi davada, çatışmayla ilgili durumlarda yaşam hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkin kayda değer bir içtihat oluşturmuştur. Konuya ilişkin örnekler için bkz. ECtHR, McCann and Others v. the United Kingdom, 18984/91 Judgment 27.9.1995 (Grand Chamber); ECtHR, Ergi v. Turkey, 23818/94, Judgment 28 July 1998; ECtHR, Albekov v. Russia, 68216/01, Judgment 6 April 2009; ECtHR, Matzarakis v. Greece, 50385/99, Judgment 20 December 2004 (Grand Chamber), n.d.; ECtHR, Hamiyet Kaplan and others v. Turkey, 36749/97, Judgment 13 September 2005.

⁸⁵⁹ Bourgeois, Hanna, *Forcible protection of civilians. The international legal framework on the use of force for the protection of civilians in the context of UN (mandated) peace operations* (PhD thesis), KU Leuven, Leuven Centre for Global Governance Studies, 2023, 249.

⁸⁶⁰ Benzer şekilde, 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 4(1) maddesi¹⁴⁰ ve 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 4. maddesi, hiç kimsenin keyfi olarak yaşam hakkından mahrum bırakılamayacağını öngörmektedir.

BM barışı koruma güçleri, silahlı çatışmalarda yer almadığı sürece, Bölüm VII yetkilendirmesi devletlerin insan hakları kapsamındaki yaşam hakkı yükümlülüklerine üstün gelmeyecektir. Buna göre, silahlı bir çatışmada düşmanlıkların yürütülmesi dışında, BMGK yetkisi, geçici olarak yakın bir yaşam tehdidi olmadığında “öldürmek için ateş et (*shoot to kill*)” politikası kapsamında kasıtlı ölümcül güç kullanımını haklı göstermek için kullanılamaz.⁸⁶¹

3.2.3. Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ülke Dışı Uygulaması

İnsan haklarının, kural olarak, ilgili antlaşma veya teamül kuralına bağlı olan devletin topraklarında geçerli olduğu tartışmasızdır. Öte yandan insan hakları hukuku, yalnızca etkilenen bireyler uluslararası örgütün veya gönderen devletin yetki alanı içindeyse hukukun bir konusu olarak uygulanacaktır.

Bir barışı koruma gücünün konuşlandığı bölgede insan hakları yükümlülüklerinin söz konusu olabilmesi için güçler ile potansiyel hak sahipleri arasında bir bağın olması gereklidir. İnsan hakları anlaşmaları açısından bu bağ genellikle “yetkinin kullanılması” olarak kabul edilmektedir. Ancak bazı insan hakları antlaşmaları bu gerekliliği ifade etmediğinden, bireyin bu antlaşmalar kapsamında ne zaman korunacağı konusunda bazı belirsizlikler söz konusu olabilir. Bu noktada insan hakları antlaşmalarında bu tür antlaşmaların uygulanmasının temeli olarak ülkesel yetkiye yeterince atıfta bulunulduğunu varsaymaktadır; bu nedenle, ülkesel yetkisinin, böyle bir atıfta bulunulmayan antlaşmaların uygulanmasının yanı sıra insan hakları hukukuna dair teamüllerin uygulanmasının da temelini oluşturacağı sonucuna varmak makul olacaktır.⁸⁶²

Uluslararası insan hakları anlaşmaları bağlamında, antlaşmaların yetki alanı öncelikle devletlerin kendi topraklarıdır. İnsan hakları mahkemeleri ve uluslararası insan hakları mekanizmaları “ülke dışı yetkisi” kavramını ortaya atarak uygulanabilirliğin kapsamını genişletmiştir. Bu, BM yetkisi altında operasyon yürüten asker katkısında bulunan devletlerin

⁸⁶¹ Bourgeois, Forcible protection of civilians. The international legal framework on the use of force for the protection of civilians in the context of UN (mandated) peace operations, 249.

⁸⁶² Gill, T., et al., Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, The Applicability of International Human Rights Law, 79.

insan hakları yükümlülüklerinin, ülke dışı olarak uygulanabileceği anlamına gelmektedir. Bölgesel veya uluslararası bir örgüt, bir Devlet tarafından yargı yetkisinin kullanılmasına benzetilebilecek bir şekilde işlevlerini yerine getirdiği ölçüde, yargı yetkisini de kullanıyor sayılır.⁸⁶³

İnsan hakları antlaşmalarındaki “yetki” (*jurisdiction*) devletlerin kendi toprakları içerisinde insan hakları yükümlülüklerine sahip olduklarının varsayıldığı⁸⁶⁴ Bununla birlikte insan hakları sözleşmelerindeki yetki kavramı, bir mahkemenin yargı yetkisine değil; bir devletin yargı yetkisine atıfta bulunmaktadır.⁸⁶⁵ Bu durum, ilgili antlaşmaların metinlerinden de kolayca anlaşılabilir. Örneğin, AIHS madde 1’e göre, “Yüksek Sözleşmeciler Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme’nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.” Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi madde 2/1 uyarınca “bu Sözleşmeye taraf olan her devlet, kendi toprakları üzerinde bulunan ve kendi egemenlik yetkisine tabi olan herkese bu Sözleşmede tanınan haklara saygı göstermeyi ve bunları sağlamayı taahhüt eder”; İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi madde 2/1 uyarınca ise Sözleşme’ye taraf devlet, yetkisi altındaki ülkelerde işkence olaylarını önlemek için etkili kanuni, idari, adli veya başka tedbirleri alacaktır.

İşkenceye Karşı Komite (*Committee Against Torture*) ülke (*territory*) kavramı ile ne anlaşılması gerektiği konusunda şunları söylemiştir:

“Madde 2, paragraf 1, her taraf Devletin sadece kendi egemenlik alanında değil, aynı zamanda ‘kendi yetki alanındaki herhangi bir bölgede’ de işkence eylemlerini önlemek için etkili tedbirler almasını gerektirir. Komite, ‘herhangi bir toprak parçasının’ (any territory),

⁸⁶³ Bourgeois, *Forcible protection of civilians. The international legal framework on the use of force for the protection of civilians in the context of UN (mandated) peace operations*, 250.

⁸⁶⁴ Gill, T., et al., *Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations, The Applicability of International Human Rights Law*, 79.

⁸⁶⁵ Milanovic, Marco, *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law, Principles, and Policy*, New York: Oxford University Press, 2011, 19.

*taraf Devletin uluslararası hukuka uygun, doğrudan veya dolaylı, kısmen veya tamamen, de jure veya de facto etkin kontrol uyguladığı tüm bölgeleri kapsadığını kabul etmiştir. Madde 5, 11, 12, 13 ve 16'da olduğu gibi, madde 2'deki "herhangi bir toprak" atfı, sadece bir taraf Devlet tarafından tescil edilmiş bir gemi veya uçakta değil; aynı zamanda askeri işgal veya "barışı koruma operasyonları" sırasında ve elçilikler, askeri üsler, tutukevleri veya bir Devletin üzerinde fiili veya etkin kontrol uyguladığı diğer yerlerde işlenen yasaklanmış eylemlere atıfta bulunmaktadır. Komite, bu yorumun, bir taraf Devletin "suç işlediği iddia edilen kişi Devletin vatandaşı olduğunda" yargı yetkisini kullanmak için tedbirler almasını gerektiren 5. maddenin 1 (b) paragrafını güçlendirdiğini belirtmektedir. Komite, 2. madde kapsamındaki "toprak" kapsamının, taraf Devletin gözetimindeki kişiler üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak fiili veya hukuki kontrol uyguladığı durumları da içermesi gerektiğini düşünmektedir."*⁸⁶⁶

Uluslararası insan hakları hukukunun sivilin korunması yetkilerine sahip BM barışı koruma misyonlarına asker katkısında bulunan devletler için de geçerli olabilmesi için, bu hukukun ülke dışında da uygulanabilir olması gereklidir. Zaten çoğu devlet artık ülke dışı yargı yetkisi kavramını kabul etmektedir.⁸⁶⁷

BM İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin uluslararası bir barışı koruma veya barışı zorlama operasyonunda görevlendirilen bir taraf devletin ulusal birliğini oluşturan kuvvetler için geçerli olduğunu açıkça belirtmiştir. Sözleşmenin ülke dışı uygulanabilirliğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Taraf Devletler, 2. maddenin 1. paragrafı uyarınca, Sözleşme'de yer alan haklara kendi topraklarında bulunan ve kendi yetkisine tabi olan herkes için saygı göstermek ve bu hakları güvence altına almakla yükümlüdür. Bu, bir Taraf Devletin, Sözleşme'de belirtilen haklara, kendi topraklarında bulunmasa bile, yetkisi veya etkin kontrolü altındaki herkes için saygı göstermesi ve bunları güvence altına alması gerektiği anlamına gelir. Yirmi yedinci

⁸⁶⁶ Committee Against Torture, General Comment No. 2, UN Doc. CAT/C/GC/2, 24 January 2008, parag. 7.

⁸⁶⁷ İki ülke, uluslararası insan hakları hukukunun ülke dışında uygulanabileceği ve silahlı çatışmalar sırasında uygulanabilir kalacağı yönündeki önermelere uzun süredir itiraz etmektedir. İsrail ve ABD. Foley, 189.

oturumda (1986) kabul edilen Genel Yorum 15’te belirtildiği üzere, Sözleşme haklarından yararlanma sadece Taraf Devletlerin vatandaşları ile sınırlı olmayıp; aynı zamanda uyruğu veya vatansızlığından bağımsız olarak, sığınmacılar, mülteciler, göçmen işçiler ve diğer kişiler gibi kendilerini Taraf Devletin topraklarında veya yargı yetkisine tabi olarak bulan tüm bireyler için de geçerli olmalıdır. Bu ilke, gücün veya etkin kontrolün hangi koşullarda elde edildiğine bakılmaksızın, uluslararası barışı koruma veya barışı zorlama operasyonunda görevlendirilen bir Taraf Devletin ulusal birliğini oluşturan kuvvetler gibi, kendi toprakları dışında hareket eden askeri kuvvetlerinin otoritesi veya etkin kontrolü altında bulunanlar için de geçerlidir.”⁸⁶⁸

Bu yorum, sınırlı sayıda devlet tarafından itiraz edilmesine rağmen, İnsan Hakları Komitesi’nin diğer bulgularında ve Uluslararası Adalet Divanı içtihadında da destek bulmaktadır.⁸⁶⁹ Kişilerin kendilerini bir taraf devletin “otoritesi veya etkin kontrolü dahilinde” buldukları durumlara örnek olarak, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ne taraf bir devlet tarafından ülke dışında alıkonulma ve işgal gösterilebilir.⁸⁷⁰

3.3. Uluslararası İnsan Hakları Hukuk ve İnsancıl Hukukun Birbiriyle İlişkisi

Sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılan bir barışı koruma operasyonu açısından uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunun uygulanabilirliği önem arz etmektedir. Bu iki hukuk dalı arasındaki etkileşim, özellikle askeri operasyonların yürütülmesine ilişkin sonuçları nedeniyle, hukuki açıdan büyük ilgi konusu olmaya devam etmekte; öte yandan insan hakları sözleşmelerinin ülke dışı uygulamasına ilişkin çeşitli senaryolarda sıkça karşılaşılan bir konudur.

⁸⁶⁸ UN Human Rights Committee, General Comment No. 31 on the Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (2004), parag.10. İnsan hakları sözleşmelerinin ülke dışına uygulanabilirliği hakkında devletin yetkisi ve sorumluluğuna ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ceren Karagözlüoğlu, İnsan Hakları Sözleşmelerinin Ülke Dışına Uygulanabilirliği Çerçevesinde Devletin Yetkisi ve Sorumluluğu, İstanbul: Oniki Levha, 2023.

⁸⁶⁹ ICJ, The Wall, parag. 108-111; Armed Activities (DRC Congo v Uganda), parag. 216.

⁸⁷⁰ Kleffner, 55.

Uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku ortak maddi kuralları (işkence yasağı gibi) paylaşmakta, ancak aynı zamanda birçok farklı hükümler içermektedirler. Söz gelimi uluslararası insancıl hukuk, “savaşçıların” ve “savaş esirlerinin” statüsü, kızıl haç ve kızıl hilal amblemlerinin korunması ve belirli silah türlerinin hukukiliği gibi insan hakları hukukunun kapsamı dışında kalan birçok konuyu ihtiva etmektedir. Benzer şekilde, insan hakları hukuku, basın özgürlüğü, toplanma hakkı, oy kullanma hakkı, grev hakkı ve diğer konular gibi yaşamın uluslararası insancıl hukuk tarafından düzenlenmeyen yönleriyle ilgilenmektedir. Ayrıca hem uluslararası insancıl hukuk hem de insan hakları hukuku tarafından farklı -hatta bazen birbiriyle çatışan- şekillerde düzenlenen alanlar da vardır. Bu durum özellikle kuvvet kullanımı ve gözetli durumları için geçerlidir.⁸⁷¹

Uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku bazı durumlarda eş zamanlı olarak uygulanabilir. Örneğin, bir devletin topraklarında uluslararası olmayan bir silahlı çatışma meydana geldiğinde durum böyledir. Böyle bir durumda, organize bir silahlı grupla karşı karşıya gelen devlet, bu tür çatışmalar için geçerli olan uluslararası insancıl hukuka ve devletin toprak kontrolünü elinde tuttuğu ölçüde insan haklarına tabidir. Eşzamanlı uygulamanın söz konusu olduğu bir başka durum ise işgalci gücün işgal hukukuna ve insan hakları hukukuna tabi olduğu savaştan müteceviz işgal durumudur.⁸⁷² Ayrıca, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku, silahlı çatışma zamanlarında kişiler alıkonulduğunda eş zamanlı olarak uygulanmaktadır.⁸⁷³

Kuvvet kullanımına ilişkin olarak, çatışmaların yürütülmesine ilişkin uluslararası insancıl hukuk kuralları ölümcül güç kullanımının savaşın doğasında olduğunu kabul etmektedir. Bunun nedeni, askeri operasyonların nihai amacının düşmanın silahlı kuvvetlerine üstün gelmek olmasıdır. Dolayısıyla silahlı çatışmanın tarafları, birbirlerinin askeri hedeflerine

⁸⁷¹ ICRC Article ‘What Is the Difference between IHL and Human Rights Law?’, 22 January 2015 <https://www.icrc.org/en/document/what-difference-between-ihl-and-human-rights-law> (21.05.2023)

⁸⁷² Ibid.

⁸⁷³ Bkz. UN Human Rights Committee, General Comment No. 31 on the Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (2004), parag.10 UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (2004), parag.10

saldırabilirler. Bu hedeflere yönelik ölümcül kuvvete başvurma uluslararası insancıl hukuk tarafından yasaklanmamıştır. Elbette, sivillere ve sivil nesnelere yönelik şiddet eylemleri ve ayırım gözetmeyen saldırılar hukuka aykırıdır; zira uluslararası insancıl hukukun temel amaçlarından biri sivilleri ve sivil nesneleri düşmanlıkların etkilerinden korumaktır.⁸⁷⁴

İnsan hakları hukuku ise kişileri devletin istismarından korumak için tasarlanmıştır; bu bağlamda bir çatışmanın tarafları arasındaki düşmanlıkların yürütülmesini değil, kolluk kuvvetleri tarafından gücün nasıl kullanılabileceğini düzenlemektedir. Kolluk kuvvetleri “öldürmektense yakala (*capture rather than kill*)” yaklaşımına dayanmaktadır. Bu da kuvvete başvurma, diğer araçların etkisiz olduğu veya amaçlanan sonuca ulaşma vaadinde bulunmadığı durumlarda yaşamı korumak için son çare olmalı ve ulaşılması gereken meşru amaçla (örneğin suçu önlemek, suçluların veya şüpheli suçluların hukuka uygun olarak tutuklanmasını sağlamak veya buna yardımcı olmak ve kamu düzeni ve güvenliğini korumak) kesinlikle orantılı olması gerektiği anlamına gelmektedir.⁸⁷⁵

Uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukun birbirini tamamladığı düşünülmektedir. İnsan Hakları Komitesi bu durumu “*Sözleşme, uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanabilir olduğu silahlı çatışma durumlarında da geçerlidir. Bazı Sözleşme hakları bakımından, uluslararası insancıl hukukun daha spesifik kuralları Sözleşme haklarının yorumlanması amacıyla özel olarak ilgili olabilirken; her iki hukuk alanı birbirini dışlayıcı değil tamamlayıcı niteliktedir.*” şeklinde ifade etmiştir.⁸⁷⁶

⁸⁷⁴ ICRC Article ‘What Is the Difference between IHL and Human Rights Law?’, 22 January 2015 <https://www.icrc.org/en/document/what-difference-between-ihl-and-human-rights-law> (21.05.2023)

⁸⁷⁵ Ibid.

⁸⁷⁶ UN Human Rights Committee, General Comment No. 31 on the Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (2004), parag.11. ; Uluslararası Kızılhaç Komitesi genel olarak, uluslararası hukukun bu iki dalı birbirini tamamlayıcı niteliğini kabul etmekle birlikte, tamamlayıcılık kavramının bazen ortaya çıkan karmaşık hukuki etkileşim sorunlarını çözemediğini; çünkü bazı durumlarda, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları kurallarının aynı olaylara uygulanmasının çelişkili sonuçlar doğurabileceğini ifade etmiştir. Bkz. ibid.

İnsan hakları hukuku ile uluslararası insancıl hukuk arasındaki ilişkinin tamamlayıcı niteliğinin, iki alanın birbirini karşılıklı olarak güçlendirdiği kabul edilmektedir. Bu karşılıklı güçlendirme, sorunun yalnızca insancıl hukuk tarafından düzenlenip düzenlenmediğine;⁸⁷⁷ sorunun yalnızca insan hakları hukuku tarafından düzenlenip düzenlenmediğine;⁸⁷⁸ ve sorunun hem insancıl hukuk hem de insan hakları hukuku tarafından düzenlenip düzenlenmediğine bağlı olarak çeşitli şekillerde kendini gösterebilir. Bir konunun uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku tarafından düzenlendiği üçüncü durumda uygulanacak hukukun daha spesifik olan norma öncelik verilmesi gerektiğine ilişkin genel kurala (*lex specialis derogat legi generali*) başvurularak belirlenmesi gerekecektir.⁸⁷⁹

Uygulanabilir olduğu durumlarda, uluslararası insancıl hukuk *lex specialis* olacaktır.⁸⁸⁰ UAD içtihatları bu noktada yol göstericidir.⁸⁸¹

Divan, 1996 yılında Nükleer Silahların Kullanımı veya Kullanma Tehdidinin Hukukiliğine ilişkin Danışma Görüşü'nde, insan hakları korumasının savaş zamanlarında sona ermediğini ve devletlerin yapabileceği istisnalara tabi olarak uygulanabilir kaldığını gözlemlemiştir. Ancak, neyin keyfi olarak yaşamdan mahrum bırakma olduğuna, insan hakları hukuku yerine sadece silahlı çatışmalarda uygulanan hukuka dayanılarak karar verilebileceğini;

⁸⁷⁷ Bu durumda karşılıklı güçlendirme, uluslararası insancıl hukukun, insan hakları hukukunun bıraktığı boşlukları doldurması şekli almaktadır. Söz gelimi kızıl haç, kızıl hilal ve kızıl kristal ambleminin kullanımı. Kleffner, s.58.

⁸⁷⁸ Örneğin, ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü gibi haklar yalnızca insan hakları hukuku tarafından düzenlendiğinden, uluslararası insancıl hukuk konuyla ilgisizdir.

⁸⁷⁹ Kleffner, 58. Konuya ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz. Derya Aydın Okur, “Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Haklarının Kesişen Yollarında ‘Lex Specialis’ ile Kaybolmak” içinde Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı’ya Armağan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2015.

⁸⁸⁰ Dieter Fleck, ‘The Law Applicable to Peace Operations’, in Andrew Clapham and Paola Gaeta (eds), The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict (Oxford University Press 2014) 234.

⁸⁸¹ Bkz. ICJ, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, parag. 25; ICJ, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 9 July 2004, parag. 106; ICJ, Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda), judgment of 19 December 2005, parag. 216-21.

ünkü uluslararası insancıl hukuk *lex specialis* olduğunu ifade etmiştir.⁸⁸² İlgili paragraf şu şekilde kaleme alınmıştır:

*“Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin korumasının, Sözleşme’nin 4. Maddesi’nin ulusal olağanüstü hallerde bazı hükümlerden vazgeçilebileceğine ilişkin hükmü dışında, savaş zamanlarında sona ermediğini gözlemlemektedir. Ancak yaşam hakkına saygı böyle bir hüküm değildir. İlke olarak, keyfi olarak yaşamdan mahrum bırakılmama hakkı, çatışmalarda da geçerlidir. Bununla birlikte, neyin keyfi olarak yaşamdan mahrum bırakma olduğuna ilişkin test, uygulanabilir lex specialis, yani silahlı çatışmalarda geçerli olan ve düşmanlıkların yürütölmesini düzenlemek üzere tasarlanmış olan hukuk tarafından belirlenir. Dolayısıyla, savaşta belirli bir silahın kullanılmasıyla meydana gelen belirli bir can kaybının, Sözleşme’nin 6. maddesine aykırı olarak keyfi bir şekilde yaşamdan yoksun bırakma olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine, Sözleşme’nin kendi hükümlerinden değil, yalnızca silahlı çatışmalarda uygulanabilir hukuka atıfta bulunularak karar verilebilir.”*⁸⁸³

2004 yılında İşgal Altındaki Filistin Ülkesinde Duvar İnşasının Hukuki Sonuçlarına İlişkin Danışma Görüşü’nde bu formülasyonun büyük ölçüde tekrarlamış; ancak her iki hukuk dalının da uygulanmaya devam etmesine rağmen, bazı hakların münhasıran uluslararası insancıl hukukun konusu olabileceğini; diğerlerinin münhasıran insan hakları hukukunun konusu olabileceğini; ancak diğerlerinin uluslararası hukukun bu iki dalının da konusu olabileceğini belirtmiştir.⁸⁸⁴ İlgili paragraf şu şekildir:

“Daha genel olarak Mahkeme, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 4. maddesinde yer alan türden istisna hükümlerinin etkisi dışında, insan hakları sözleşmelerinin sağladığı korumanın silahlı çatışma durumunda sona ermediğini düşünmektedir. Uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukuku arasındaki ilişkiye gelince, üç olası durum söz konusudur: Bazı haklar münhasıran uluslararası insancıl hukukun konusu olabilir; diğerleri münhasıran insan hakları hukukunun konusu olabilir; bazıları ise

⁸⁸² ICJ Reports, 8 July 1996, para 25.

⁸⁸³ Ibid.

⁸⁸⁴ ICJ Reports, 9 July 2004, para 106.

uluslararası hukukun bu iki dalının da konusu olabilir. Mahkeme, kendisine yöneltilen soruya cevap verebilmek için, bu iki uluslararası hukuk dalını, yani insan hakları hukukunu ve lex specialis olarak uluslararası insancıl hukuku dikkate almak zorunda kalacaktır.”⁸⁸⁵

Kongo Ülkesindeki Silahlı Faaliyetler Davası’nda Divan, uluslararası insancıl hukuk ile uluslararası insan hakları hukuku arasındaki ilişki ve uluslararası insan hakları hukuku belgelerinin ulusal topraklar dışında uygulanabilirliği konularını 9 Temmuz 2004 tarihli İşgal Altındaki Filistin Ülkesinde Duvar İnşasının Hukuki Sonuçlarına İlişkin Danışma Görüşü’nde ele aldığını belirterek yukarıdaki -paragrafı son cümlesi hariç- tekrarlamıştır. Bu noktada *lex specialis* olarak uluslararası insancıl hukuka atıfta bulunmamıştır. Neticede “*Mahkeme, uluslararası hukukun her iki dalının, yani uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukukun dikkate alınması gerektiği sonucuna varmıştır. Mahkeme ayrıca, uluslararası insan hakları belgelerinin, özellikle işgal altındaki topraklarda olmak üzere, “bir Devletin kendi toprakları dışında yargı yetkisini kullanırken gerçekleştirdiği eylemler bakımından” uygulanabilir olduğu sonucuna varmıştır.*”⁸⁸⁶

Lex specialis derogat legi generali ilkesine göre, silahlı çatışma zamanlarında, uluslararası insancıl hukukun genellikle insan hakları hukuku normuna üstün gelecektir. Bunun nedeni de uluslararası insancıl hukukun silahlı çatışma durumlarını düzenlemek için özel olarak tasarlanmış olmasıdır. Örneğin, uluslararası insancıl hukuk savaş esirlerinin kural olarak aktif düşmanlıkların sona ermesine kadar⁸⁸⁷ bu alıkoymaya hukuken itiraz etme hakkı olmaksızın alıkonulabileceğini öngörürken; insan hakları hukuku özgürlüğünden alıkonulan herkesin bu tür itirazlarda bulunma hakkını öngördüğünden⁸⁸⁸, savaş esirleri söz konusu olduğunda ilgili insan hakları kuralı bir kenara bırakılacaktır. Benzer şekilde, insan hakları hukuku suç işlediği sırada 18 yaşın altında olan kişilere ölüm cezası verilmesini ve hamile kadınlara ölüm cezası

⁸⁸⁵ Ibid.

⁸⁸⁶ ICJ Reports, 19 December 2005, para 216.

⁸⁸⁷ 1949 Cenevre Sözleşmesi III madde 21 ve 118.

⁸⁸⁸ 1966 Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi madde 9/4 ; Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi madde 5/4; Amerikalılar-arası İnsan Hakları madde 7/6.

uygulanmasını yasaklarken;⁸⁸⁹ uluslararası insancıl hukukun bazı kuralları çeşitli açılardan daha dar kapsamlı⁸⁹⁰ ise uluslararası insancıl hukuk kuralı, çatışan insan hakları normlarına üstün gelecektir.

Bununla birlikte, uluslararası insancıl hukukun silahlı çatışma zamanlarında insan hakları hukukunun *lex specialis* olarak yukarıda bahsedilen şekilde işlev görmesi kuralı mutlak değildir. Hatta Milanovic uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku arasındaki ilişki incelenirken *lex specialis* ilkesinden yararlanmanın yararsız, yanıltıcı ve hatta tehlikeli de olabileceğini ifade etmiştir. Yazar’a göre Divan’ın Nükleer Silahların Kullanımı veya Kullanma Tehdidinin Hukukiliğine ilişkin Danışma Görüşü’nde sadece Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nde formüle edildiği şekilde yaşam hakkı ile ilgili insancıl hukuk kuralları arasındaki ilişki incelenmiştir. Silahlı çatışma zamanlarında ilgili hükmün ‘keyfi’ kısmının yorumlanmasına yardımcı olabilmek açısından “ilgili” insancıl hukuk kuralları *lex specialis* olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle bir bütün olarak uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukukuna dair bir çıkarım yapmak bu açıdan hatalıdır. Kongo Ülkesindeki Silahlı Faaliyetler Davası’nda Divan, Nükleer Silahların Kullanımı veya Kullanma Tehdidinin Hukukiliğine ilişkin Danışma Görüşü’nün aksine, insancıl hukuka *lex specialis* olarak atıfta bulunmamıştır. Milanovic bu ihmalin kasıtlı olup olmadığını bilinemeyeceğini; ancak öyle olmasını umduğunu belirtmiştir. Ayrıca her iki hukuk dalı arasındaki etkileşim inceleneceği zaman, bunun spesifik uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukukuna normları arasında yapılması gerektiği, bir rejimi diğerine özel olarak görmek gerektiğini vurgulamıştır.⁸⁹¹

⁸⁸⁹ 1966 Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi madde 6/5 ; Amerikalılar-arası İnsan Hakları madde 4/5.

⁸⁹⁰ 1949 Cenevre Sözleşmesi III madde 100-101 ; 1949 Cenevre Sözleşmesi IV madde 68, 70 ; 1977 Ek Protokol I madde 76/3 ; 1977 Ek Protokol II madde 6/4 (Hamile kadınlarla birlikte kendisine bağımlı çocukları olan kadınlar hakkında da ölüm cezasına hükmetmekten çekinmeye gayret edecekleri belirtilmektedir.)

⁸⁹¹ Milanovic ‘Extraterritorial Application of Human Rights Treaties_ Law, Principles, and Policy’, 233-235.

Özetle uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukukun birlikte uygulanması, diğer bir deyişle birbirini tamamlayıcı nitelikleri; devletler⁸⁹², BM İnsan Hakları Komitesi⁸⁹³, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi⁸⁹⁴, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi⁸⁹⁵ ve Uluslararası Adalet Divanı⁸⁹⁶ tarafından çok kez teyit edilmiştir.

Kuvvet kullanımına ilişkin kurallar uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukukunda önemli ölçüde farklıdır. Uluslararası insancıl hukuk, meşru müdafaa kapsamında olmasa dahi belirli kategorilerdeki kişilere karşı ölümcül güç kullanılmasına izin vermektedir. Bu bağlamda, sivillerin korunması amacıyla barışı koruma operasyonlarının kuvvete başvurusuyla ilgili olarak paralel uygulama, silahlı bir çatışmanın varlığını ve belirli durumlarda insancıl hukuk kurallarına duyulan ihtiyacı kabul eden; bununla birlikte insan hakları hukuku kurallarına geleneksel *lex specialis* yaklaşımının sağladığından daha fazla ağırlık veren bir şekilde incelemek yararlı olabilir. Örneğin, belirli durumlarda doğrudan ölümcül güce başvurmak yerine mümkün olduğunca alıkoyma girişiminde bulunma yükümlülüğünün vurgulanması bu yönde atılmış bir adım olabilir.⁸⁹⁷

⁸⁹² Bkz. Tehran Conference, General Resolution XXIII, 'Respect for Human Rights in Armed Conflicts', UN Doc. A/Conf.32/41 (13 May 1968); UNGA Res. 2444 (1968); UNGA Res. 2647 (1970); UNSC Res. 237 (1967), UNSC Res. 1649 (2005), UNSC Res. 1882 (2009).

⁸⁹³ Bkz. Human Rights Committee, General Comment No. 29: States of Emergency (article 4), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11 (July 24, 2001).

⁸⁹⁴ Bkz. The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Concluding Observation: Israel; UN Doc. E/C.12/1/Add.69 (Aug, 31, 2001).

⁸⁹⁵ Bkz. *Bámaca-Velásquez v. Guatemala*, Inter-American Court of Human Rights, Judgement of Nov. 25, 2000 (Ser. C.) No. 70 (2000); *Juan Abella v. Argentina*, Case 11.137, Inter-American Court of Human Rights, Judgement of November 18, 1997, No. 55/97 (1997)

⁸⁹⁶ ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, parag. 25; ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion of 9 July 2004, parag. 106; ICJ, *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda)*, judgment of 19 December 2005, parag. 216-21.

⁸⁹⁷ Noam Lubell, 'Parallel Application of International Humanitarian Law and International Human Rights Law: An Examination of the Debate' *Israel Law Review*, (2007) 40(2) 648-660, 659.

4. Barışı Koruma Operasyonlarında Sivilleri Korumak Amacıyla “Ölümcül” Güç Kullanmanın Hukuki Parametreleri

Barış güçleri sivilleri tehditlerden korumak için hem ölümcül hem de ölümcül olmayan güce başvurabilir. Ölümcül olmayan güç (*non-deadly force*), silahsız güç de dahil olmak üzere, itaate zorlamak veya saldırganları caydırmak için gerekli olan ve ölüme veya ciddi bedensel yaralanmaya yol açması amaçlanmayan veya muhtemel olmayan güçtür. Göz yaşartıcı gaz, sersemletici bombalar, sis bombaları, yumuşak kinetik mermiler veya diğer ölümcül olmayan önlemler gibi isyan kontrol önlemlerinin ve ajanlarının kullanılması, olay yeri komutanının bunların kullanımının düşmanca faaliyeti önlemek veya durdurmak için gerekli ve etkili olduğunu düşünmesi halinde (özel olarak yetkilendirilmişse) kullanılabilir. Ölümcül olmayan güç kategorisindeki eylemler, saldırganları kontrol altına almak veya onlardan işbirliği sağlamak için önemli ölçüde daha güçlü bir kabiliyet göstermek üzere taktiksel güç gösterilmesini de gerektirebilir. Buna karşılık ölümcül güç (*deadly force*), ölümle sonuçlanıp sonuçlanmadığına bakılmaksızın, ölüme neden olması amaçlanan veya ölüme neden olması muhtemel olan güç seviyesidir. Bu, gücün en üst derecesidir. Silahlı güç de dahil olmak üzere ölümcül güç kullanımı, ölüme veya ciddi bedensel yaralanmaya neden olabilecek düşmanca bir eylem veya niyete karşı son çaredir.⁸⁹⁸

Yaşam hakkı, ölümcül olan ve dolayısıyla yaşamı tehlikeye atan tüm davranışlarla ilgili olarak geçerlidir. Uluslararası insan hakları hukuku, yaşam hakkı ile ilgili olarak geniş korumalar tesis etmektedir. Ancak bu korumalar mutlak değildir; zira uluslararası insan hakları hukuku tarafından yasaklanan, yaşamdan ‘keyfi’ olarak mahrum bırakılmaz.⁸⁹⁹ Bu noktada İnsan Hakları Komitesi, kuvvet kullanımının meşru olabileceği; yani ‘keyfi’ olmadığı bazı

⁸⁹⁸ UN DPKO and UN DFS, ‘Guidelines: Use of Force by Military Components in United Nations Peacekeeping Operations’ (2017) Ref. 2016.24, s.6. BM Barış Operasyonları Dairesi Kılavuz’da, durumun gerektirdiği durumlarda ölümcül güç kullanma konusundaki isteksizliğin daha büyük zararlara yol açabileceğini, kurumun itibarını zedeleyebileceğini, Birleşmiş Milletler’i riske atabileceğini veya görevin başarısız olmasına yol açabileceğini ifade etmiştir.

⁸⁹⁹ Daragh Murray, Elizabeth Wilmschurst, Françoise Hampson, Charles Garraway, Noam Lubell, Dapo Akande, Practitioners’ Guide to Human Rights Law in Armed Conflict, (Oxford University Press, 2016) 118-119.

durumlara işaret etmiştir. Söz gelimi meşru müdafaa veya başkalarını savunma, tutuklama veya kaçışı önleme amacıyla güç kullanımının gerekli olması gibi.⁹⁰⁰ Bu durumlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 2/2’de belirtilen durumları yansıtmaktadır.⁹⁰¹ Belirtilmelidir ki bu durumlar bir bireyin kasten öldürülmesine izin verilen durumları tanımlamamakta; daha ziyade ‘güç kullanımına izin verilen durumları tanımlamaktadır.’⁹⁰²

Öte yandan aktif düşmanlık durumlarında, uluslararası insancıl hukuka uygun bir şekilde yaşamdan yoksun bırakmanın uluslararası insan hakları hukuku kapsamında keyfi olarak değerlendirilmeyeceği genel olarak kabul edilmektedir.

Sınırlandırılmaz bir hak olmasına rağmen, bir kişi keyfi olarak yaşamından mahrum bırakılmadığı sürece ölümcül güç kullanılabilir. Yaşam hakkından keyfi olarak mahrum bırakılmanın ne olduğu, ölümcül gücün kullanıldığı duruma bağlıdır. Ölümcül güç kullanımının silahlı çatışmayla açık bir bağlantısı varsa, bir kişinin yaşam hakkından keyfi olarak mahrum bırakılıp bırakılmadığını değerlendirmek için uluslararası insancıl hukuk kurallarına

⁹⁰⁰ “Mevcut davada, polisin kasıtlı eylemi sonucunda yedi kişinin hayatını kaybetmiş olması, yaşamdan mahrum bırakmanın kasıtlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dahası, polisin eylemi, mağdurlara herhangi bir uyarı yapılmadan ve polis devriyesine teslim olmaları ya da varlıkları veya niyetleri hakkında herhangi bir açıklama yapmaları için herhangi bir fırsat verilmeden gerçekleştirilmiştir. Polisin eyleminin kendilerini veya başkalarını savunmak için gerekli olduğuna veya ilgili kişilerin tutuklanmasını sağlamak veya kaçmalarını önlemek için gerekli olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Dahası, mağdurlar birkaç gün önce meydana gelen kaçırma olayının şüphelileri olmaktan öteye gidememişlerdir ve polis tarafından öldürülmeleri onları Sözleşme’nin öngördüğü tüm adil yargılanma güvencelerinden mahrum bırakmıştır. Bayan Maria Fanny Suarez de Guerrero davasında, adli tıp raporu, kalp krizinden öldükten sonra birkaç kez vurulduğunu göstermiştir. Ölümüne polis devriyesinin neden olduğuna dair makul bir şüphe olamaz.” Bkz. Pedro Pablo Camargo and Maia Fanny Suarez de Guerrero, Views, Human Rights Committee, Communication no. 45/1979, U.N. Doc. CCPR/C/15/D/45/1979, 31 March 1982, parag. 13.2.

⁹⁰¹ AİHS madde 2/2: Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması.

⁹⁰² Ergi v. Turkey, Judgment, App. no. 66/1997/850/1057 (ECtHR, 28 July 1998) parag. 79.

bakılmalıdır. İnsan hakları hukuku kapsamındaki “yaşam hakkından keyfi olarak mahrum bırakma” yasağı, düşmanlıkların yürütülmesi sırasında hukuka aykırı öldürmeleri de kapsamaktadır. Bu durumda, yani uluslararası insancıl hukuku ihlal eden herhangi bir ölümcül güç, keyfi olarak yaşamdan mahrum bırakma ve çoğu durumda bir savaş suçu olarak kabul edilecektir.⁹⁰³ Buna karşılık silahlı çatışmayla açık bir bağlantısı yoksa, ölümcül güç kullanımının hukukiliği, uluslararası insan hakları hukuku uyarınca bir kişinin hayatını almaya ilişkin katı kurallara göre değerlendirilmelidir.

Yaşam hakkı hukuk kurallarıyla korunmalıdır, yani bir kişiyi yaşamından mahrum bırakmak için ölümcül güç kullanımının her zaman yeterli bir hukuki dayanağı olmalıdır. BM barışı koruma operasyonları bağlamında, barış güçleri tarafından kuvvet kullanımının hukuki dayanağı misyon yetkisinde bulunabilir, ilgili BMGK kararlarında yer alabilir ve daha sonra misyona özgü angajman kurallarında (*RoE*) detaylandırılabilir.⁹⁰⁴ Sivillerin korunması için “gerekli tüm araçların” kullanılmasına yönelik bir BMGK yetkisi barış güçlerine kuvvet kullanma yetkisi vermesine karşın, sivilleri korumak için kullanılan ölümcül gücün hukuka uygunluğu, sivillerin korunması için geçerli olan kurallara (uluslararası insancıl hukuk kurallarına), ev sahibi devletin hukukuna ve asker katkısında bulunan devletlerin hukukuna uyulmasına bağlı olacaktır.⁹⁰⁵

⁹⁰³ Uluslararası İnsancıl Teamül Hukuku Kural 89: Kasten adam öldürmek yasaktır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi Uluslararası İnsancıl Teamül Hukuku çalışmasında insan hakları antlaşmalarının, hiç kimsenin keyfi olarak yaşamdan mahrum bırakılamayacağını hükme bağladıklarını hatırlattıktan sonra, insan hakları hukuku bakımından ‘yaşam hakkından keyfi olarak mahrum bırakma’ yasağının, düşmanlıkların yürütülmesi sırasında haksız olarak öldürme eylemini, yani, bu davranış düşmanlıkların ilişkin kurallar tarafından haklı kılınmaksızın, çatışmanın taraflarından birinin gücü altında bulunmayan sivilleri ve muharebe dışı kalmış kişileri de öldürme eylemini kapsadığını açıklamıştır.

⁹⁰⁴ Bourgeois and Labuda, ‘When May UN Peacekeepers Use Lethal Force to Protect Civilians? Reconciling Threats to Civilians, Imminence, and the Right to Life’, 41.

⁹⁰⁵ BM Güvenlik Konseyi, BM barışı koruma çabalarına ilişkin 2436 (2018) sayılı tematik BMGK kararıyla, BM barış operasyonlarına “gerekli tüm araçları” kullanma yetkisi verdiğinde, bunun gerektiğinde güç kullanımını da içerdiğini açıkça teyit etmiştir Bkz. UN Doc. S/RES/2436 (2018), parag.6.

4.1. Silahlı Çatışma Durumları Dışında Faaliyet Gösteren Barış Gücü Personeli Tarafından Ölümcül Güç Kullanılması

Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 6/1. maddesi, AİHS'in 4/1. maddesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'nın 4. maddesi, bir kişinin yaşamından mahrum bırakılmasının, doğası gereği “keyfi” olmayan bir güç kullanımından kaynaklanması halinde yaşam hakkını ihlal etmeyeceğini öngörmektedir. Her ne kadar ilgili antlaşmalar kendi içlerinde gücün ne zaman keyfi bir şekilde kullanıldığını tanımlamasa da BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 36 No.lu Yaşam Hakkı Genel Yorumları ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu bu konuda açıklayıcıdır.⁹⁰⁶

BM İnsan Hakları Komisyonu, madde 6 kapsamında güç kullanımının keyfi olarak nitelendirilmemesi için eylemin, saldırganın oluşturduğu tehdit karşısında gerekli olması, diğer alternatifler tüketildikten veya yetersiz görüldükten sonra son çare olarak başvurulması, uygulanan güç miktarının tehdide karşılık vermek için gerekli olan miktarı aşmaması, uygulanan gücün sadece saldırganı hedef alması ve karşılık verilen tehdidin yakın ölüm veya ciddi yaralanmaya yol açması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁰⁷

Ayrıca AİHS'nin 2/2. maddesi ve 1990 tarihli BM Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkeler'in (*Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*) 9. ilkesi, bir kişinin hayatından mahrum bırakılması için daha ayrıntılı gerekçeler sunmaktadır. AİHS'nin 2/2'ye göre i. bir kimseyi yasa dışı şiddete karşı korumak; ii. bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirmek veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek; iii. bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırmak amacıyla girişilen bir eylemde, mutlak surette gerekli olmaktan öteye

⁹⁰⁶ UN HRC, 'General Comment No. 36 (2019) on Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the Right to Life' (2019) UN Doc. CCPR/C/GC/36, parag.12 ; AComHPR, 'General Comment No. 3 on the African Charter on Human and Peoples' Rights: The Right to Life (Article 4), Adopted during the 57th Ordinary Session of the African Commission on Human and Peoples' Rights Held from 4 to 18 November 2015 in Banjul, The Gambia' (2015), parag. 12.

⁹⁰⁷ UN HRC, 'General Comment No. 36 (2019) on Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the Right to Life' (2019), parag.12.

gitmeyen bir güç kullanımı sonucu meydana gelen yaşam hakkı kayıpları, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz. BM Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin Temel İlkeler'in 9. ilkesine göre kolluk kuvvetleri, meşru müdafaa veya yakın bir ölüm veya ciddi yaralanma tehdidine karşı; hayati tehlike içeren özellikle ciddi bir suçun işlenmesini önleme, başkalarını savunma, tehlike arz eden ve otoriteye direnen bir kişiyi tutuklama ya da kaçmasını önleme amacıyla ve sadece daha az şiddetli araçların bu hedeflere ulaşmak için yetersiz olduğu durumlar haricinde ateşli silah kullanamaz. Ayrıca her halükârda, ateşli silahların kasıtlı olarak ölümcül kullanılmasına ancak yaşamı korumak için ve kesinlikle kaçınılmaz olduğunda başvurulabileceği vurgulanmıştır.⁹⁰⁸

Devam eden bir silahlı çatışmayla ilgisi olmayan veya silahlı çatışma dışındaki kuvvet kullanımlarında uluslararası insan hakları yükümlülükleri temel alınmalıdır. Bu bağlamda, uluslararası insan hakları yükümlülükleri temel olarak aşağıdaki kaynaklardan bir veya daha fazlasından türetilir: i. operasyonu üstlenen uluslararası örgüt, ki BM barışı koruma operasyonları bağlamında BM'dir; ii. operasyona asker katkısında bulunan devletler ve iii. operasyonun topraklarında gerçekleştiği devlet (ev sahibi devlet).⁹⁰⁹

Her bir BM barışı koruma operasyonu için hangi insan hakları hukuku yükümlülüklerinin geçerli olduğu belirlenmelidir. Daha önceden belirtildiği gibi BM herhangi bir insan hakları antlaşmasına taraf değildir; ancak yine de insan haklarına ilişkin teamül ile bağlı olduğu ve dolayısıyla BM barışı koruma operasyonlarının da bu kurallara uygun olması gerektiği kabul edilmektedir. Yani BM'nin bağlı olduğu insan haklarına ilişkin teamül kuralları bu noktada ilk kaynaktır.⁹¹⁰ Barış güçleri için ikinci kaynak operasyona katkıda bulunan devletlerin taraf olduğu insan hakları antlaşmalarından ve bağlı oldukları insan haklarına ilişkin

⁹⁰⁸ UN, 'Basic Principles on the Use of Force and Firearms' (adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990)

⁹⁰⁹ Gill et al. 77-79.; Nigel D. White, 'Security Council Mandates and the Use of Lethal Force by Peacekeepers: What Place for the Laws of War?' in C Harvey, J Summers and Nigel D. White (eds), *Contemporary Challenges to the Laws of War: Wssays in Honour of Professor Peter Rowe* (Cambridge University Press 2014) s.105-106.

⁹¹⁰ Scott Sheeran, 'A Constitutional Moment: United Nations Peacekeeping in the Democratic Republic of Congo' *International Organizations Law Review* (2011) 55, 112-19.

teamül kurallarıdır. Ayrıca, devletler, Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38/1 (c) maddesi anlamında hukukun genel ilkeleri kapsamındaki insan hakları ilkeleri ve uluslararası örgütlerin bağlayıcı kararlarında yer alan insan hakları yükümlülükleri ile bağlıdır. Barışı koruma güçleri için üçüncü kaynak, ev sahibi devlet için geçerli olan insan hakları yükümlülükleridir. Yani ev sahibi devletin taraf olduğu insan hakları anlaşmaların ve insan haklarına dair teamüller. Zira barışı koruma güçleri ev sahibi devletin rızasıyla ziyaretçi olarak bulundukları için ev sahibi devletin hukukuna saygı gösterme yükümlülüğüne sahiptir.⁹¹¹

4.2. Silahlı Çatışma Durumunda Faaliyet Gösteren Barış Gücü Personeli Tarafından Ölümcül Güç Kullanılması

Devam eden silahlı çatışmayla açık bir bağ olan bir durumda kuvvet kullanılıyorsa, bu kuvvet kullanımı sadece uluslararası insan hakları hukuku tarafından değil; aynı zamanda uluslararası insancıl hukuk tarafından da yönetilmektedir. Söz gelimi, silahlı çatışmayla açık bir bağ olan herhangi bir ölümcül güç kullanımında, yaşam hakkından “keyfi” mahrumiyetin ne olduğunu değerlendirmek için uluslararası insancıl hukuk kuralları temel alınacaktır.⁹¹² Buna göre, çatışmaların yürütülmesi sırasında, bir sivile yönelik doğrudan bir saldırı, askeri hedefler ile siviller veya sivil nesneler arasında ayırım yapmayan, ayırım gözetme ilkesine aykırı bir saldırı ve askeri hedeflere yönelik aşırı sivil can kaybına neden olan bir saldırı yaşam hakkının ihlalini teşkil etmektedir.

Ölümcül güç kullanımının silahlı çatışma ile açık bir bağlantısı varsa, bir kişinin keyfi olarak yaşam hakkından mahrum bırakılıp bırakılmadığını değerlendirmek için uluslararası insancıl hukuk kurallarına başvurulacaktır. Bu gibi durumlarda, BM barışı koruma güçleri; i. operasyonu yürüten uluslararası örgütün, yani BM’nin, bağlı olduğu örfi uluslararası insancıl hukuk; ii. operasyona asker katkısında bulunan devletlerin taraf olduğu insancıl hukuk anlaşmalarından ve bağlı oldukları teamül kurallarından kaynaklan insancıl hukuk

⁹¹¹ Kleffner, 51

⁹¹² Bkz. yukarıda Başlık: 3.1.1. Konu Bakımından (Ratione Materiae) Uygulanabilirlik.

yükümlülükleriyle bağıdırlar.⁹¹³ BM herhangi bir insancıl hukuk anlaşmasına taraf değildir, ancak yine de silahlı bir çatışmaya taraf olması durumunda uluslararası tüzel kişiliği nedeniyle insancıl hukuka dair teamül kuralları ile bağılı olduğu kabul edilmektedir.⁹¹⁴

BM barışı koruma operasyonları BM'nin yardımcı organı olarak kabul edildiğinden, barışı koruma personeli BM'yi bağlayan uluslararası insancıl hukuk yükümlülüklerinin yanı sıra BM Güvenlik Konseyi'nin yetki alanı da dahil olmak üzere getirdiği insancıl hukuk yükümlülüklerine uymak zorundadır.⁹¹⁵

Örneğin BM Genel Sekreteri'nin 1999 tarihli Uluslararası İnsancıl Hukuk Bülteni, barışı koruma güçleri için geçerli olabilecek temel uluslararası insancıl hukuk ilke ve kurallarını ortaya koymaktadır.⁹¹⁶ Uluslararası bir silahlı çatışmaya dahil olunduğunda, her türlü ölümcül güç kullanımı, diğerlerinin yanı sıra, ayırım gözetme ilkesi, orantılılık ve saldırıda ihtiyatlılık ilkelerine uygun olmalıdır.⁹¹⁷ Bu, örneğin, ölümcül gücün muhariplere karşı kullanılabileceği

⁹¹³ Bourgeois and Labuda, 'When May UN Peacekeepers Use Lethal Force to Protect Civilians? Reconciling Threats to Civilians, Imminence, and the Right to Life', 32.

⁹¹⁴ Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, (1949) ICJ Reports p. 174, 79.

⁹¹⁵ Barışı koruma operasyonlarının BM'nin yardımcı organı olarak kabul edilmesi, "Güvenlik Konseyi'nin görevlerini yerine getirmek için gerekli gördüğü yardımcı organları kurabileceğini" belirleyen BM Şartı'nın 29. Maddesine dayanmaktadır. (Madde 29: Güvenlik Meclisi görevlerinin yapılabilmesi için gerekli gördüğü tâli uzuvları vücuda getirebilir. RG, 24 Ağustos 1945, 6092) Ayrıca, 1990 tarihli Barışı Koruma Operasyonları için Kuvvetlerin Statüsü Model Anlaşması'nın (*Model Status-of-Forces Agreement for Peacekeeping Operation*) 15. paragrafı "Birleşmiş Milletler'in bir yan organı olarak Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonunun Birleşmiş Milletler'in statüsüne, ayrıcalıklarına ve dokunulmazlıklarına sahip olduğunu" öngörmektedir. Bkz. Model Status of Forces Agreement for Peace-Keeping Operations , UN Doc A/45/594 (1990), parag.15.

⁹¹⁶ UN Secretariat, Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, UN Doc ST/SGB/1999/13 6 August 1999.

⁹¹⁷ Örneğin, ayırmıcılık ilkesi için bkz. Ek Protokol I'in 48, 51/2 ve 52/2; ayırım gözetme ilkesi için ise Ek Protokol I 51/4. Saldırıda ihtiyat ilkesi Ek Protokol I'in 57/1. maddesinde düzenlenmiştir. Saldırıda orantılılık ilkesi ve dolayısıyla aşırı ikincil zararın yasaklanması Ek Protokol I 51/5 (b)'de bulunabilir. Ayrıca bu ilkeler insancıl hukuk teamül kurallarında da yer almaktadır. Söz gelimi siviller ve savaşçılar arasında ayırım gözetme ilkesine ilişkin bkz. Kural 1, ayırım gözetmeyen saldırıların yasaklanmasına ilişkin bkz. Kural 11, 37-38; saldırıda orantılılığa ilişkin Kural 14 ve saldırıda alınacak önlemler hakkında Kural 15. Ibid.

anlamına gelirken, aynı ölümcül güç kullanımı hastalık, yaralanma, alıkonulma veya başka herhangi bir nedenle savaş dışı kalmış (*hors de combat*) kişilere veya çatışmalarda doğrudan yer almayan sivillere karşı keyfi olacaktır; ve dolayısıyla yaşam hakkının ihlali ve savaş suçu teşkil edecektir.

4.3. Ölümcül Güce Başvurmada Birleşmiş Milletler Şartı Üstünlük Klozu (*supremacy clause*) Etkisi

Üstünlük klozu olarak da adlandırılan Birleşmiş Milletler Şartı'nın 103. maddesi, BM üye devletlerinin Şart kapsamındaki yükümlülüklerinin, bir çatışma durumunda, diğer herhangi bir uluslararası anlaşma kapsamındaki yükümlülüklerinden üstün olduğunu öngörmektedir. Diğer bir deyişle söz konusu maddeye göre, BM Şartı kapsamındaki bir yükümlülük ile bir BM üye devletinin başka bir uluslararası anlaşma kapsamındaki yükümlülüğü arasında bir çelişki olması durumunda, BM Şartı geçerli olacaktır.⁹¹⁸

Bu hükmün kapsamının sadece Şart'ın maddelerini değil, aynı zamanda Güvenlik Konseyi gibi BM organları tarafından alınan bağlayıcı kararları da kapsadığı genel olarak kabul edilmektedir.⁹¹⁹ Ayrıca Şart kapsamındaki bu tür yükümlülükler, çatışan uluslararası teamül hukukuna da üstün gelebilir. BM ve üye devletlerin uygulamaları, 103. madde kuralının sadece

⁹¹⁸ Madde 103: Birleşmiş Milletler Üyelerinin işbu Andlaşmadan doğan vecibeleri ile başka herhangi bir milletlerarası anlaşmadan doğan vecibelerinin çatışması halinde Andlaşma vecibeleri üstün gelecektir. RG, 24 Ağustos 1945, 6092. Bm Şartı madde 103'ün kapsamına dair ayrıntılı bir çalışma için bkz. Liivoja, Rain The Scope of the Supremacy Clause of the United Nations Charter. International and Comparative Law Quarterly (2008), 57(3), 583-612.

⁹¹⁹ “Hem Libya hem de Birleşik Krallık, Birleşmiş Milletler Üyeleri olarak, Şart'ın 25. Maddesi uyarınca Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etmek ve uygulamakla yükümlüdürler; geçici tedbirlere ilişkin yargılama aşamasında olan Mahkeme, ilk bakışta bu yükümlülüğün 748 (1992) sayılı kararda yer alan kararı da kapsadığını düşünmektedir; ve Şart'ın 103. Maddesi uyarınca, Tarafların bu konudaki yükümlülükleri, Montreal Sözleşmesi de dahil olmak üzere diğer uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerinden üstündür.” Bkz. Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I.C.J. Reports 1992, p. 3, parag. 39.

dar anlamda “yükümlülükler” için değil, aynı zamanda 40-42. maddeler kapsamında yetkilendirilen eylemler için de geçerli olduğunu göstermektedir.⁹²⁰

Bu noktada sorulması gereken soru Güvenlik Konseyi tarafından barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla “gerekli tüm araçları” kullanmak üzere yetki verildiğinde, misyonun BM Şartı’nın 103. maddesine dayanarak uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku sınırlarını aşan güç kullanmalarına izin verilip verilmeyeceğidir.

Öncelikle tartışmasız olan husus şudur ki, bir BMGK kararı ile *ius cogens* norm arasında çatışma olması durumunda, *jus cogens* norma öncelik verilmesidir.⁹²¹ *Ius cogensin*, BMGK’nın takdir yetkisine getirilen maddi bir sınır olduğu söylenebilir. Bu açıdan yaşam hakkı, daha doğrusu keyfi olarak yaşamından mahrum bırakılmama hakkı, hiçbir istisnaya izin vermeyen böyle bir emredici normdur. Özetle, bir BMGK yetkisi hiçbir zaman keyfi olarak yaşamdan mahrum bırakılmama hakkı ve uluslararası insancıl hukuk temel ilkeleri gibi emredici normların önüne geçemeyecektir.⁹²²

Bu bilgiler BM barışı koruma güçlerine uygulandığında; bir misyon BMGK tarafından sivilleri şiddete karşı korumak için gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahip olsa bile, barış

⁹²⁰ Krisch, Nico, Ch.VII Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression, Introduction to Chapter VII: The General Framework, in Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, Nikolai Wessendorf (eds) The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume II, 3rd Edition (Oxford University Press 2012)

⁹²¹ Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Davada Yargıç Lauterpacht, *jus cogens* kavramının hem uluslararası teamül hukukundan hem de antlaşmadan üstün bir kavram olduğunu belirttiikten sonra; Şart’ın 103. maddesinin, bir Güvenlik Konseyi kararı ile yürürlükteki bir antlaşma yükümlülüğü arasında çatışmayı basit bir hiyerarşi ile çözebilmesine karşın, Güvenlik Konseyi kararı ile *jus cogens* norm arasındaki bir çatışmayı kapsamayacağını açıklamıştır. Bkz. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v Yugoslavia (Serbia and Montenegro)), Order of 13 September 1993, I.C.J. Reports 1993, Separate Opinion of Judge Sir Lauterpacht. Parag. 100

⁹²² Bourgeois and Labuda, ‘When May UN Peacekeepers Use Lethal Force to Protect Civilians? Reconciling Threats to Civilians, Imminence, and the Right to Life’, 52.

güçlerinin hiçbir zaman bir kimsenin keyfi olarak hayatından mahrum bırakılmama hakkını ihlal edecek şekilde ölümcül güç kullanamayacağı anlamına gelmektedir. Barış güçleri, hedef almaya ilişkin farklı kuralların ölümcül gücü düzenlediği silahlı çatışmalarda yer almadığı sürece, Bölüm VII yetkisi, devletlerin uluslararası insan hakları kapsamında önceden var olan yaşam hakkı yükümlülüklerine üstün gelmeyecektir. Buna göre, silahlı bir çatışmada düşmanlıkların yürütülmesi dışında, BMGK yetkisi, örneğin, geçici olarak yakın bir yaşam tehdidi olmadığında ‘öldürmek için ateş et’ politikası kapsamında kasıtlı ölümcül güce başvurmayı haklı göstermek için kullanılmayacaktır.⁹²³

BÖLÜM III DEĞERLENDİRMESİ

Bölüm III, BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanılmasına odaklanmıştır; bu bağlamda sivillerin korunması görevini yerine getiren BM barışı koruma güçleri tarafından sivilleri korumak için kuvvet kullanımını düzenleyen hukuki rejimlerin neler olduğu açıklanmıştır; bu rejimlerden hangisinin bu operasyonların yürütülmesinde daha uygun olacağına cevap aranmıştır.

Bunu yaparken, Bölüm III, aşağıdaki araştırma sorularına bir cevap oluşturmaya çalışmıştır:

1. Geleneksel olarak yalnızca meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanmaya izin veren barışı koruma operasyonlarından, sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanmaya geçiş süreci nasıl gerçekleşmiştir?

2. BM’nin barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması için kuvvet kullanma politikası nedir?

⁹²³ Bourgeois and Labuda, ‘When May UN Peacekeepers Use Lethal Force to Protect Civilians? Reconciling Threats to Civilians, Imminence, and the Right to Life’,53.

4. BM'nin barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasında uygulanabilir hukuki rejimler nelerdir?

5. BM'nin barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla ölümcül güç kullanmanın hukuki parametreleri nelerdir?

Erken dönem barışı koruma operasyonlarında kuvvet kullanma konusu çok az tartışılmıştır. Çünkü bu operasyonlar için meşru müdafaa dışında kuvvet kullanma yasağının olduğu BM belgelerinde pek çok kez tekrar edilmiş, sadece silahlı bir saldırıya uğradıkları zaman meşru müdafaa hakkını kullanarak karşılık verme hakkına sahip olduklarını belirtmiştir. Zamanla bu meşru müdafaa hakkının kapsamı genişlemiş; meşru müdafaanın sadece barışı koruma personelini değil; misyonu ve misyonun üstlendiği görevi de kapsadığı söylenmiştir. Genişleyen kuvvet kullanma kapsamının bir sonraki aşaması ise sahada kötüleşen bir durumla karşı karşıya kalan barışı koruma operasyonu için kuvvet kullanma izni verilmesi olmuştur. Son olarak Güvenlik Konseyi'nin barışı koruma operasyonlarının işlevlerinin bir kısmı ya da tamamı için başlangıçtan itibaren Bölüm VII'ye başvurması söz konusu olmuş; hatta bunu rutin olarak yapmaya başlamıştır. Böylece Güvenlik Konseyi en başından itibaren Bölüm VII kapsamında hareket ederek, barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması yetkilerini vermeye başlamıştır.

BM Güvenlik Konseyi sivillerin korunması amacıyla operasyonları kuvvet kullanma yetkisiyle donatması üzerine bu korumanın nasıl sağlanacağına dair stratejik, operasyonel ve taktiksel yaklaşımları netleştirme çalışmıştır. Bunun üzerine sivillerin korunması politikası oluşturmuştur. 2023 tarihli güncel BM Politikası'na göre sivillerin korunması noktasında üçlü bir ayrıma gidilmiştir: diyalog ve katılım yoluyla koruma, fiziksel koruma sağlanması, koruyucu bir ortam oluşturulması. Fiziksel koruma sağlanmasıyla ilgili olarak, askeri unsurların, sivillere yönelik tehditleri önlemek, engellemek ve bunlara karşılık vermek için kuvvet tehdidi veya kuvvete başvurulması gibi faaliyetleri üstlenebileceği ifade edilmiştir. Kullanılan her türlü kuvvetin yoğunluğu ve süresi, yetkilendirilen hedefe ulaşmak için gerekli olanla sınırlı olmalı ve tehditle orantılı olması; çatışmayı kuvvet kullanımı dışındaki yollarla çözmek için her türlü makul çaba gösterilmesi gerekliliği önemle belirtilmiştir. Eğer kuvvete

başvurmak zorunlu ise, BM barış güçlerinin, kuvvet seviyelerinin kademeli olarak arttırması, böylece aşırı kuvvete başvurmaktan kaçınılmasının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Sivilleri korumak için kuvvet kullanımına ilişkin uygulanabilir hukuki rejimlerin ne olduğuna gelince öncelikle sivillerin korunmasında kuvvete başvurma hukuki dayanağı ile sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvurulmasında uygulanacak hukuki rejimler arasındaki ayrımın yapılmasının önemi vurgulanmalıdır. Aksi takdirde barışı koruma operasyonlarına verilen sivillerin korunması yetkisinin *jus in bello* kapsamındaki yükümlülüklerden üstün olup olmadığı sorusu gündeme gelmektedir. Özellikle bölümün sonunda ele alınan ölümcül güç kullanma noktasında, buna ilişkin BMGK kararları sivillerin korunması amacıyla ölümcül güç kullanılmasına dayanak olarak gösterilebilmektedir. BM, sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanmada kademeli bir güç anlayışı geliştirmiştir. Ancak bazen barışı koruma güçleri kademeli güç uygulamasını hayata geçirmek için yeterli zamana sahip olmaz ve daha büyük zararlardan kaçınmak ya da görevi tehlikeye atmamak için ölümcül güce başvurarak derhal harekete geçmek zorunda kalabilir.

Bu noktada BM barışı koruma operasyonlarında sivilleri korumak amacıyla ölümcül güce başvurma hukuki parametrelerinin tespiti gereklidir. Uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku bu açıdan yol göstericidir. Ölümcül güç yaşam hakkı ile ilgilidir. Yaşam hakkının uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuktaki görünümü, BM barışı koruma güçlerinin sivilleri korumak amacıyla kuvvet kullanmasının sınırlarını çizecektir.

Ölümcül güç kullanımının silahlı çatışmayla açık bir bağlantısı yoksa, uluslararası insan hakları yükümlülükleri temel alınmalıdır. Yani ölümcül güç kullanımının hukuka uygunluğu, uluslararası insan hakları hukuku uyarınca bir kişinin hayatını almaya ilişkin katı kurallara göre değerlendirilmelidir. Uluslararası insan hakları hukukuna göre hiç kimse yaşamdan ‘keyfi’ olarak mahrum bırakılmaz. Bir kişi keyfi olarak yaşamından mahrum bırakılmadığı sürece ölümcül güç kullanılabilir.

Uluslararası insan hakları hukuku rejimi, ister barış zamanında ister silahlı çatışma bağlamında üstlenilmiş olsun, tüm BM barışı koruma operasyonları için de jure olarak

geçerlidir. Gerçekten de BM barışı koruma operasyonlarında insan haklarının uygulanabilirliği açısından barışı koruma güçlerinin, görev tanımında açıkça belirtilsin ya da belirtilmesin, insan haklarının korunması ve adaletin yeniden tesis edilmesinde doğal bir role sahip oldukları kabul edilmektedir. Bir barışı koruma operasyonunda, barışı koruma güçleri şu aktörlerin insan hakları yükümlülüklerine uymak zorundadır: i. operasyonu üstlenen uluslararası örgüt yani BM, ii. operasyonu üstlenen ya da operasyonda yer alan devlet, iii. operasyonun topraklarında gerçekleştiği devlet.

Buna karşılık ölümcül güç kullanımının silahlı çatışmayla açık bir bağlantısı varsa, bir kişinin yaşam hakkından keyfi olarak mahrum bırakılıp bırakılmadığını değerlendirmek için sadece uluslararası insan hakları hukukuna değil, aynı zamanda uluslararası insancıl hukuk kurallarına bakılır. Diğer bir deyişle silahlı çatışmayla açık bir bağı olan herhangi bir ölümcül güç kullanımında, yaşam hakkından “keyfi” mahrumiyetin ne olduğunu değerlendirmek için uluslararası insancıl hukuk kuralları temel alınacaktır. Buna göre, çatışmaların yürütülmesi sırasında, bir sivile yönelik doğrudan bir saldırı, askeri hedefler ile siviller veya sivil nesneler arasında ayırım yapmayan, ayırım gözetme ilkesine aykırı bir saldırı ve askeri hedeflere yönelik aşırı sivil can kaybına neden olan bir saldırı yaşam hakkının ihlalinin teşkil etmektedir. Öte yandan uluslararası bir silahlı çatışmaya dahil olduğunda, her türlü ölümcül güç kullanımı, diğerlerinin yanı sıra, ayırım gözetme ilkesi, orantılılık ve saldırıda ihtiyatlılık ilkelerine uygun olmalıdır.

Aktif düşmanlık durumlarında, uluslararası insancıl hukuka uygun bir şekilde yaşamdan yoksun bırakmanın, uluslararası insan hakları hukuku kapsamında keyfi olarak değerlendirilmeyeceği kabul edilmektedir.

Peki Güvenlik Konseyi tarafından barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması amacıyla “gerekli tüm araçları” (ölümcül güç de dahil) kullanmak üzere yetki verildiğinde, misyonun BM Şartı’nın 103. maddesine dayanarak uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku sınırlarını aşan güç kullanmalarına izin verebilecek midir? Zira madde 103 BM Şartı kapsamındaki bir yükümlülük ile bir BM üye devletinin başka bir uluslararası anlaşma kapsamındaki yükümlülüğü arasında bir çelişki olması durumunda, BM Şartı’nı geçerli kılmaktadır.

Bu sorunun cevabına ulaşmak için, barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması için VII. bölüm kapsamında kuvvet kullanma yetkisi verilen Güvenlik Konseyi kararları da madde 103 kapsamına girebilir mi sorusunun cevaplanması gereklidir. BM ve üye devletlerin uygulamaları, 103. madde kuralının sadece dar anlamda “yükümlülükler” için değil, aynı zamanda 40-42. maddeler kapsamında yetkilendirilen eylemler için de geçerli olduğunu göstermektedir.

O halde sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanma yetkisi içeren BMGK kararı madde 103 bağlamında diğer uluslararası hukuk yükümlülüklerine üstün gelebilecektir. Peki bunun bir istisnası var mıdır? Örneğin BMGK kararı bir *jus cogens* bir normla çatıştığında yine Güvenlik Konseyi kararına mı öncelik verilmelidir?

Bu sorunun cevabı ‘hayır’dır. Güvenlik Konseyi kararıyla *jus cogens* normun çatışması halinde *jus cogens* norma öncelik verilmesi gereklidir. Diğer bir ifadeyle barışı koruma misyonu, sivilleri şiddete karşı korumak için gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahip olsa bile, hiçbir zaman bir kimsenin keyfi olarak hayatından mahrum bırakılmama hakkını ihlal edecek şekilde ölümcül güç kullanamayacaktır.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan BM, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla çatışan devletlere karşı zorlayıcı eylemlerinde bulunma imkânı veren bir kolektif güvenlik sistemi kurmuştur. Ancak Şart'ın 43. Maddesinde öngörülen tüm üye devletlerin “Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine ve özel bir anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli silahlı kuvvetleri, yardım ve kolaylıkları sağlamayı” taahhüt ettikleri sistem bir türlü kurulamamıştır. Bu noktada BM üyeleri, barışı koruma kurumunu oluşturarak bu eksikliğe bir çözüm üretmişlerdir.

BM barışı koruma operasyonlarının temel ilkeleri geleneksel olarak; rıza, münhasıran meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanma ve tarafsızlıktır. Bu ilkeler, barışı koruma operasyonlarını BM kolektif güvenlik sisteminin diğer araçlarından ayırıt edilmesini sağladığı için önemlidir. Gerçekten de BM barışı koruma operasyonları bir yaptırım aracı değildir. Bu nedenle yalnızca görevin savunulması amacıyla ve meşru müdafaa kapsamında Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesiyle kuvvet kullanabileceği uzun yıllar kabul görmüştür.

1990'ların ortalarında barış güçleri kendilerini sivil halkın sık sık saldırıların hedefi haline geldiği iç çatışmalarda görev yaparken bulmuşlardır. Ruanda'daki UNAMIR ve eski Yugoslavya'daki UNPROFOR gibi misyonlar sivillere yönelik sistematik saldırılarla karşı karşıya kalmış ve barış güçleri bu saldırılara karşı hazırlıksız yakalanmıştır.

Bunun üzerine BM, barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasına daha fazla odaklanması gerektiği gerçeğiyle yüzleşmiş ve koruma kapasiteleri de dâhil olmak üzere barışı koruma operasyonlarının genel etkinliğini arttırmak için kayda değer çabalar sarf etmiştir. Bu kararlılığın bir parçası olarak BM Güvenlik Konseyi, bir dizi BM barışı koruma operasyonuna açıkça “yakın fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivilleri koruma” yetkisi vermiştir.

Sivillerin korunması konusunda yaşanan trajedilere etkili bir şekilde karşılık verilememesi, uluslararası toplumun sivilleri koruma noktasında BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması (*PoC*) ile birlikte başka koruma rejimi geliştirmesine de neden olmuştur: Koruma Sorumluluğu (*R2P*).

Bu yakın iki kavramın birbiriyle örtüşen yanlarının olduğu kabul edilmekle birlikte aralarındaki farklılıklar önemlidir.

Gerçekten de barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması bazen koruma sorumluluğu ve insancıl müdahale ile ilişkilendirilmektedir. Bu sivilleri koruma yöntemlerinin her ikisi de savunmasız siviller için daha iyi koruma sağlamak amacıyla tasarlanmış olsa da her birinin kendine özgü amaçları vardır. Söz gelimi BM barışı korumada sivillerin korunması, “fiziksel şiddet tehditlerini önlemeyi veya bunlara karşılık vermeyi amaçlayan, kuvvet kullanmaya kadar varan gerekli tüm eylemler” yoluyla sivillerin fiziksel olarak korunmasını içermekte iken; koruma sorumluluğu, soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizliği önlemeyi ve durdurmayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu açıdan BM barışı korumada sivillerin korunması, koruma sorumluluğundan daha geniş bir dizi konuyu kapsamaktadır. Ayrıca BM barışı korumada sivillerin korunması çatışma durumlarıyla sınırlıyken, koruma sorumluluğunun dört suçu önleme kaygısı sadece silahlı çatışma durumlarıyla sınırlı olmayıp; her zaman her yerde geçerlidir. Bununla birlikte her iki kavram devlet egemenliği ve rızası konusuna farklı yaklaşmaktadır. Koruma sorumluluğu, ev sahibi devletin rızasının olmaksızın askeri kuvvet kullanımını öngörmekte iken; BM barışı korumada sivillerin korunması, Güvenlik Konseyi’nin yetkilendirmesi ve ev sahibi ülkenin ve çatışmanın ana taraflarının rızasıyla kuvvete başvurmayı içermektedir.

Çalışmada BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasının uluslararası hukukta sağlam bir temeli olan ve diğer iki kavramın sahip olmadığı normatif bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunmasının diğer iki doktrinle aralarında önemli farklılıklarının olduğu, bu nedenle ayrı bir kavram olarak anlaşılması gerektiği savunulmuştur.

BM Güvenlik Konseyi sivillerin korunması konusunu 1999 yılına kadar ayrı olarak ele almamıştır. 1999’da BM, sivilleri Srebrenitsa ve Ruanda’da yaşanan kitlesel zulüm ve soykırımlar, BM’nin barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması konusunun üzerine eğilmesine neden olmuş; BM Güvenlik Konseyi, barışı koruma operasyonlarına giderek daha fazla sivillerin korunması yetkisi vererek barış güçlerinin sivilleri yakın fiziksel şiddet tehdidine karşı korumasına dair yetkiler vermiştir. Ancak uygulamaya yönelik yeterli operasyonel

kılavuzların bulunmaması nedeniyle, sivillerin korunması yetkileri sahadaki üst düzey misyon liderlerinin yorumuna açık hale gelmiş; bu da pek çok barışı koruma misyonunun bu yetkiyi doğru bir şekilde uygulayamamasına ve sivillerin yeterince korunamamasına neden olmuştur.

Güvenlik Konseyi tarafından sivilleri fiziksel şiddete yönelik yakın tehditlerden korumak için ‘gerekli tüm araçların’ kullanılmasına izin verilmesi, barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla ölümcül kuvvete başvurusu açısından açığa kavuşturulmamış sorunlu bazı noktaları da beraberinde getirmiştir. Böylece barışı koruma güçlerinin sivilleri koruma maksadıyla giriştikleri askeri müdahalelerinin hukuki parametreleri konusunda net olmayan bir durum söz konusu olmuştur.

BM barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla ölümcül kuvvete başvurulması, kimi zaman sivillerin korunması yetkisinin kendisine, BM Güvenlik Konseyi’nin BM Şartı’nın VII. Bölümü kapsamındaki yetkilerine ya da göreve özgü angajman kurallarına (*RoE*) atıfta bulunularak ya da böylesine bir güç kullanımının meşru müdafaa kapsamında yetkinin savunulması olduğu, dolayısıyla izin verilebilir olduğu ileri sürülerek mekanik bir şekilde gerekçelendirilmektedir.

Bu çalışmada, barışı koruma operasyonlarında sivillerin korunması amacıyla kuvvet kullanma yetkisinin kapsamının doğru anlaşılması için; barışı koruma operasyonlarında kuvvete başvurma hakkının hukuki dayanakları (Bölüm VII yetkileri ve ev sahibi Devletin rızası) ile sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvurulmasında uygulanacak hukuki rejimler (uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku) birbirinden ayrılması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Gerçekten de sivilleri korumak için kuvvet kullanımına ilişkin hukuki çerçevenin tespiti; sivillerin korunmasında kuvvete başvurma hakkının hukuki dayanağı ile sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvurulmasında uygulanacak hukuki rejimler arasındaki ayrımın yapılmasıyla mümkündür.

Bu ayrımın yapılması, yani bir operasyonun hukuki dayanaklarının ve hukuki rejimlerin oynadığı farklı rollerin ve bunların nasıl etkileşim içinde olduğunun temelden anlaşılması, operasyonun hukuka uygun olarak düzenlenmesi ve operasyon bağlamında

kuvvete başvurmaının ne zaman ve nasıl uygulanabileceğinin belirlenmesi açısından çok önemlidir.

Bazen Güvenlik Konseyi kararının; barışı koruma görevlerinin sadece misyonun konuşlanması ve faaliyet göstermesi için bir *jus ad bellum* temeli sağlamakla kalmadığı, ayrıca barış güçlerinin sahada nasıl ve ne ölçüde kuvvet başvurabileceğini düzenlediği varsayılmaktadır. Oysa barış güçlerinin kuvvete başvurup başvuramayacağı ve nasıl başvuracağını belirlemek her zaman uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukuna ilişkindir ve kuvvet kullanılmasına dair ayrı ayrı her bir seviyede (stratejik-operasyonel-taktik) bu hukuki rejimlere uygunluğun analizi gerektirir.

Çalışmada hukuki dayanakların ve hukuki rejimlerin birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini anlamak için BM Güvenlik Konseyi'nin sivilleri koruma yetkilerinin pratikte nasıl uyguladığı; hangi askeri planlama süreçlerinin başlattığı, bu bağlamda hangi komuta ve kontrol yapılarının devreye soktuğu, BM'nin barışı koruma operasyonlarına verdiği farklı yetkinin hangi stratejik, operasyonel ve taktik seviyede anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Buna göre, kuvvet kullanımının uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukuna uygunluğu öncelikle taktik düzeyde önem arz etmektedir. Operasyonun taktik düzeyinde belirli durumlarda ne zaman ve nasıl güç kullanılabileceği düzenlenirken bu hukuki rejimlere uygun davranılmalıdır. Yani taktiksel belgeler uygulanabilir hukuki rejimlere göre hazırlanmalıdır. Operasyonel ve stratejik belgeler ise taktiksel belgeler oluşturulurken uygulanabilir hukuki rejimlere uygun olarak yorumlanmalıdır.

BM Güvenlik Konseyi sivillerin korunması amacıyla operasyonları kuvvet kullanma yetkisiyle donatması üzerine bu korumanın nasıl sağlanacağına dair stratejik, operasyonel ve taktiksel yaklaşımları netleştirme çalışmıştır. Bunun üzerine sivillerin korunması politikası oluşturmuştur. 2023 tarihli güncel BM Politikası'na göre sivillerin korunması noktasında üçlü bir ayrıma gidilmiştir: diyalog ve katılım yoluyla koruma, fiziksel koruma sağlanması, koruyucu bir ortam oluşturulması. Fiziksel koruma sağlanmasıyla ilgili olarak, askeri unsurların, sivillere yönelik tehditleri önlemek, engellemek ve bunlara karşılık vermek için kuvvet tehdidi veya kuvvete başvurulması gibi faaliyetleri üstlenebileceği ifade edilmiştir.

Kullanılan her türlü kuvvetin yoğunluğu ve süresi, yetkilendirilen hedefe ulaşmak için gerekli olanla sınırlı olmalı ve tehditle orantılı olması; çatışmayı kuvvet kullanımı dışındaki yollarla çözmek için her türlü makul çaba gösterilmesi gerekliliği önemle belirtilmiştir. Eğer kuvvete başvurmak zorunlu ise, BM barış güçlerinin, kuvvet seviyelerinin kademeli olarak arttırması, böylece aşırı kuvvete başvurmaktan kaçınılmasının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Uygulamada sivillerin korunmasında kuvvete başvurma hukuki dayanağı ile sivillerin korunması amacıyla kuvvete başvurulmasında uygulanacak hukuki rejimler arasındaki ayrımın yapılamaması halinde barışı koruma operasyonlarına verilen sivillerin korunması yetkisinin *jus in bello* kapsamındaki yükümlülüklerden üstün olup olmadığı sorusu gündeme gelmektedir. Özellikle çalışmanın son kısmında ele alınan ölümcül güç kullanma noktasında, buna ilişkin BMGK kararları sivillerin korunması amacıyla ölümcül güç kullanılmasına dayanak olarak gösterilebilmektedir. Bu noktada BM barışı koruma operasyonlarında sivilleri korumak amacıyla ölümcül güce başvurma hukuki parametrelerinin tespiti gereklidir. Çalışmada uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukukunun ölümcül güce başvurmada barışı koruma operasyonlarına uygulanabilirliği tartışılmıştır. Buna göre şu sonuçlara varılmıştır:

Ölümcül güç kullanımının silahlı çatışmayla açık bir bağlantısı yoksa, uluslararası insan hakları yükümlülükleri temel alınmalıdır. Yani ölümcül güç kullanımının hukuka uygunluğu, uluslararası insan hakları hukuku uyarınca bir kişinin hayatını almaya ilişkin katı kurallara göre değerlendirilmelidir. Zira uluslararası insan hakları hukukuna göre hiç kimse yaşamdan ‘keyfi’ olarak mahrum bırakılmaz. Bu durumda bir kişi keyfi olarak yaşamından mahrum bırakılmadığı sürece ölümcül güç kullanılabilir.

Buna karşılık ölümcül güç kullanımının silahlı çatışmayla açık bir bağlantısı varsa, bir kişinin yaşam hakkından keyfi olarak mahrum bırakılıp bırakılmadığını değerlendirmek için sadece uluslararası insan hakları hukukuna değil, aynı zamanda uluslararası insancıl hukuk kurallarına bakılmalıdır. Buna göre, çatışmaların yürütülmesi sırasında, bir sivil hedefe doğrudan bir saldırı, askeri hedefler ile siviller veya sivil nesneler arasında ayrım yapmayan, ayrım gözetme ilkesine aykırı bir saldırı ve askeri hedeflere yönelik aşırı sivil can kaybına neden olan bir saldırı yaşam hakkının ihlalini teşkil edecektir. Öte yandan uluslararası bir silahlı

atışmaya dahil olunduğunda, her türlü ölümcül güç kullanımı, diğerlerinin yanı sıra, ayırım gözetme ilkesi, orantılılık ve saldırıda ihtiyatlılık ilkelerine uygun olmalıdır. Bununla birlikte aktif düşmanlık durumlarında, uluslararası insancıl hukuka uygun bir şekilde yaşamdan yoksun bırakma, uluslararası insan hakları hukuku kapsamında da keyfi olarak değerlendirilemeyecektir.

Çalışmada son olarak BM şartı madde 103'n, Güvenlik Konseyi tarafından verilen barışı koruma operasyonlarına sivillerin korunması amacıyla “gerekli tüm araçları” kullanma yetkisinin (lmcl g de dahil), uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku kurallarına üstün gelip gelemeyeceği tartışılmış ve şu sonuca varılmıştır: Her ne kadar BM ve ye devletlerin uygulamaları, 103. madde kuralının sadece dar anlamda “yükümlülükler” için değil, aynı zamanda 40-42. maddeler kapsamında yetkilendirilen eylemler için de geçerli olduğunu gösterse de, Güvenlik Konseyi kararıyla *jus cogens* normun atışması halinde *jus cogens* norma öncelik verilmesi gerektiğinden, barışı koruma misyonu, sivilleri şiddete karşı korumak için gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahip olsa bile, hiçbir zaman bir kimsenin keyfi olarak hayatından mahrum bırakılmama hakkını ihlal edecek şekilde ölümcül g kullanamayacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akehurst, Michael ‘Humanitarian Intervention’ in Hedley Bull (ed.) Intervention in World Politics, (Clarendon Press 1984)

Aksar, Yusuf. 2021. Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II. 6. baskı. İstanbul: Seçkin.

Andrew Clapham and Paola Gaeta (eds) The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict. 2014. New York: Oxford University Press .

Bellamy, Alex J. and Tim Dunne (eds) 2016. The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect, Oxford : University Press .

Bellamy, Alex J., Paul D. Williams, and Stuart Griffin. 2010. Understanding Peacekeeping. Second Edition. Cambridge: Polity Press.

Beruto, Gian Luca (ed) 2008 .International Humanitarian Law Human Rights And Peace Operations, International Institute of Humanitarian Law.

Bildt, Carl, “Dag Hammarskjöld and United Nations Peacekeeping.” UN Chronicle, United Nations.

Blokker, Niels M. and Nico J. Schrijver (ed) 2005. The Security Council and the Use of Force Theory and Reality - A Need for Change?, E-book.

Bourgeois, Hanna. 2023. “Forcible Protection of Civilians. The International Legal Framework on the Use of Force for the Protection of Civilians in the Context of UN (Mandated) Peace Operations” KU Leuven, Leuven Centre for Global Governance Studies.

Bowet, Derek W. 1958. Self-Defence in International Law . New York: Praeger.

Bowett, Derek W. 1964. *United Nations Forces : A Legal Study of United Nations Practice*. New York: Frederick A. Praeger.

Brierly, James Leslie, 1944. *The Outlook for International Law*. Oxford: Clarendon Press.

Brownlie, Ian, 1963. *International Law and the Use of Force by States*. New York: Oxford University Press.

Caroline Harvey, James Summers, Nigel D. White (eds) 2014. *Contemporary Challenges to the Laws of War: Essays in Honour of Professor Peter Rowe*. Cambridge University Press.

Cassese, Antonio (ed), *United Nations Peace-Keeping: Legal Essays* (Alphen aan den Rijn: Sijthoff and Noordhoff 1978)'den alıntılan Tsagourias, 'Self-defence, protection and humanitarian values and the doctrine of impartiality and neutrality in enforcement mandates'

Cassese, Antonio *International Criminal Law* (Oxford University Press, 2003)

Chesterman, Simon Ian Johnstone and David Malone, *Law and Practice of the United Nations-Documents and Commentary*, (2nd edition, Oxford University Press 2016)

Chesterman, Simon. 2001. *Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law*. New York: Oxford University Press.

Clapham, Andrew. 2012. *Brierly's Law of Nations*. 7th edition. New York: Oxford University Press.

Danish Institute of International Affairs. 1999. *Humanitarian Intervention Legal and Political Aspects*. Copenhagen.

Erkiner, Hakkı Hakan, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, (XII Levha, İstanbul) 2010.

Erkiner, Hakkı Hakan, Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa, (2. Baskı, Seçkin) 2021

Evans, Gareth and Mohamed Sahnoun (Co-Chairs of the ICISS) 2001. The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background Supplementary Volume to the Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa: International Development Research Centre.

Findlay, Trevor. 2002. The Use of Force in UN Peace Operations. New York: Oxford University Press.

Fleck, Dieter. 2008. The Handbook of International Humanitarian Law. Second Edition. New York: Oxford University Press.

Frederking, Brian, 2007. The United States and the Security Council: Collective Security Since the Cold War. New York: Routledge.

Gemalmaz, Mehmet Semih. 2010. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri 1. Cilt: Bölgesel Sistemler. Legal.

Gill, Terry D. and Dieter Fleck (eds) The Handbook of the International Law of Military Operations , edited by, Second edition. Oxford : Oxford University Press.

Gill, Terry D. and Dieter Fleck (eds) The Handbook of the International Law of Military Operations, Second Edition, 2015. Oxford University Press

Gill, Terry, Dieter Fleck, William H. Boothby, and Alfons Vanheusden. 2017. Leuven Manual on the International Law Applicable to Peace Operations: Prepared by an International Group of Experts at the Invitation of the International Society for Military Law and the Law of War. Cambridge : Cambridge University Press.

Goulding, Marrack, 2002. Peacemonger. London: John Murray Publishers.

Gray, Christine, 2018. International Law and the Use of Force. 4th Edition. Oxford: Oxford University Press.

Henckaerts, Jean-Marie, and Louise Doswald-Beck. 2004. Customary International Humanitarian Law Study. ICRC, Vol. I.

Henckaerts, Jean-Marie, and Louise Doswald-Beck. 2005. Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf- Âdet) Hukuku Cilt I: Kurallar. Çeviri A. Emre Öktem, Melike Batur Yamaner, Dolunay Özbek, Bleda R. Kurtarcan, Mehmet Cengiz Uzun, Abdullah Kaya. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları:66.

Henderson, Christian. 2018. The Use of Force and International Law. Cambridge University Press.

Higgins, Rosalyn, Philippa Webb, Dapo Akande, Sandesh Sivakumaran, and James Sloan. 2017. Oppenheim's International Law: United Nations Volume I. Oxford University Press.

Higgins, Rosalyn. 1969. United Nations Peacekeeping 1946-1967, Documents and Commentary, Vol. I (The Middle East). Oxford: Oxford University Press.

Higgins, Rosalyn. 1981. United Nations Peacekeeping, 1946-1967: Documents and Commentary, IV: Europe 1946-1976. Oxford: Oxford University Press.

Holt, Victoria, and Glyn Taylor. 2009. Protecting Civilians in the Context of UN Peacekeeping Operations Successes, Setbacks and Remaining Challenges. New York.

Holzgrefe J. and R. Keohane (eds.) Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas, 15-52 (Cambridge University Press 2003)

ICRC, 2016. Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Cambridge University Press.

ICRC, 2017. Commentary on the Second Geneva Convention: Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Cambridge University Press.

ICRC, 2021. Commentary on the Third Geneva Convention: Convention (III) Relative to the Treatment of Prisoners of War. Cambridge University Press.

Karagözlüoğlu, Ceren, 2023. İnsan Hakları Sözleşmelerinin Ülke Dışına Uygulanabilirliği Çerçevesinde Devletin Yetkisi ve Sorumluluğu, İstanbul: On iki Levha.

Kelsen, Hans. 1950. The Law of the United Nations, a Critical Analysis of Its Fundamental Problems. London: Stevens and Sons Limited.

Keskin, Sevda, 2021. Uluslararası Örgütlerin Askeri Faaliyetlerinden Kaynaklanan Sorumluluğu, İstanbul: On iki Levha.

Kondoch, Boris (ed.) 2007. International Peacekeeping (Routledge)

Koops, Joachim A., Norrie Macqueen, Thierry Tardy, and Paul D. Williams (eds) 2015. The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations. Oxford: Oxford University Press.

Kuran, Selami, Derya Aydın Okur, Reşat Volkan Günel, Meltem Sarıbeyoğlu, Uluslararası Hukuk Temel Metinler, Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2014.

Lauterpacht, Hersch. 1950. International Law and Human Rights. London: Stevens & Sons Limited.

LeBor, Adam. 2006. Complicity with Evil, The United Nations in the Age of Modern Genocide. New Haven and London: Yale University Press,.

Lillich, Richard B. (ed.), Humanitarian Intervention and the United Nations (University of Virginia Press 1973)

Lillich, Richard B. (ed.), Humanitarian intervention and the United Nations (Virginia legal studies), (University of Virginia Press 1973)

Lubell , Noam. 2010. Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors. New York: Oxford University Press.

Malanczuk, Peter, Akehurst's Modern Introduction to International Law (7th Edition, Routledge 1997)

Maus, Sylvia, United Nations Peace Operations and Human Rights: Normativity and Compliance, (Brill Nijhoff, 2020)

Melber, Henning, 2019. Dag Hammarskjöld, the United Nations and the Decolonisation of Africa. London: C. Hurst & Co. Publishers.

Melzer, Nils, 2016. International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction. Geneva: ICRC.

Milanovic, Marko. 2011. Extraterritorial Application of Human Rights Treaties: Law, Principles, and Policy. New York: Oxford University Press.

Murray, Daragh, Elizabeth Wilmshurst, Françoise Hampson, Noam Lubell, and Dapo Akande. 2016. Practitioners' Guide to Human Rights Law in Armed Conflict. New York: Oxford University Press .

Oppenheim, Lassa Francis. 1947. International Law: A Treatise. Edited by Hersch Lauterpacht. 6th Edition. London: Longmans, Green & Co.

Pictet, Jean S. 1958. Commentary on the IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva: ICRC.

Reçber, Serkan. 2016. İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu. İstanbul: On İki Levha.

Sassòli, Marco, Antoine A. Bouvier, and Anne Quintin. How Does Law Protect in War? Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law, Volume I Outline of International Humanitarian Law. Third Edition. ICRC.

Seyersted, Finn. 1966. United Nations Forces in the Law of Peace and War. Leiden: A. W. Sijthoff.

Shaw, Malcolm N. 2021. *International Law*. 9th Edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Simma, Bruno Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, Nikolai Wessendorf (eds) *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I* (3rd Edition, Oxford University Press 2012)

Simma, Bruno, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, and Nikolai Wessendorf (eds) *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*, (Oxford Commentaries on International Law), 3rd Edition, 2012. Oxford: Oxford University Press.

Simma, Bruno, Hermann Mosler, Albrecht Randelzhofer, Christian Tomuschat, and Rüdiger Wolfrum. 2002. *The Charter of the United Nations- A Commentary*. Second Edition. New York: Oxford University Press.

Sloan, James, 2011. *The Militarisation of Peacekeeping in the Twenty-First Century*. London: Hart Publishing.

Stahn, Carsten and Hennig Melber (eds) *Peace Diplomacy, Global Justice and International Agency: Rethinking Human Security and Ethics in the Spirit of Dag Hammarskjöld*, 2014. Cambridge: Cambridge University Press.

Stowell, Ellery C., 1921. *Intervention in International Law*. Washington D.C.: John Byrne and Company.

Stowell, Ellery C., 1931. *International Law : A Restatement of Principles in Conformity with Actual Practice*. New York: Henry Holt and Company.

Şimşek, Galip Engin, *Responsibility of Member States for the Violations of International Obligations by International Organisations* (PhD thesis)

Teson, Fernando *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality* (2nd Edition, Transnational Press 1997)

Thakur, Ramesh. 2006. The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect. 1st Edition. Cambridge : Cambridge University Press.

Tomuschat, Christian (ed.), The United Nations at Age Fifty: A Legal Perspective, Kluwer Law International. 1995

Tomuschat, Christian 1995. The United Nations at Age Fifty: A Legal Perspective The Hague: Kluwer Law International.

Tomuschat, Christian. 2003. Human Rights : Between Idealism and Realism. Oxford: Oxford University Press.

Tütüncü, Ayşe Nur, İnsancıl Hukuka Giriş, (2. Baskı, Beta 2012)

Tütüncü, Şimşek, Uzun, Arıkoğlu, Akün, Başkaracaoğlu, Korkmaz-Sürer, Güneysu ve Gökalp (eds) 2008. Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007), İstanbul: Beta.

UN Department of Public Information. 1985. The Blue Helmets : A Review of United Nations Peace-Keeping. 1th Edition. New York.

UN Department of Public Information. 1990. The Blue Helmets : A Review of United Nations Peace-Keeping. 2nd Edition. New York.

UN Department of Public Information. 1996. The Blue Helmets : A Review of United Nations Peace-Keeping. 3nd Edition. New York.

UN, A More Secure World: Our Shared Responsibility, Report of the UN High-Level Panel on Threats, Challenges and Change (2004).

Vaughan, Lowe, Adam Roberts, Jennifer Welsh, and Dominik Zaum (eds) The United Nations Security Council and War, The Evolution of Thought and Practice since 1945, New York: Oxford University Press.

Weiss, Thomas G. and Sam Dawns (eds) The Oxford Handbook on United Nations. New York: Oxford University Press.

Weiss, Thomas G. and Sam Daws (eds), The Oxford Handbook on the United Nations 420-445 (2nd edition, Oxford University Press 2018)

Weller, Marc (ed) 2015. The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law, Oxford : Oxford University Press.

White, Nigel. D. 1990. The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security. Manchester and New York: Manchester University Press

Willmot, Haidi, Ralph Mamiya, Scott Sheeran, and Marc Weller (ed) 2016. Protection of Civilians, edited by Online Edition, Oxford University Press.

Wilmshurst, Elizabeth (ed.) 2012. International Law and the Classification of Conflicts, edited by 163-261. Oxford University Press (iBooks)

Wilson, Gary. 2014. The United Nations and Collective Security. New York: Routledge.

KİTAP BÖLÜMLERİ

Akande, Dapo. 2012. “Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts.” In International Law and the Classification of Conflicts, edited by Elizabeth Wilmshurst, 163-261. Oxford University Press (iBooks).

Akün, Verda Neslihan, 2008. “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme’nin Uygulanmasına İlişkin Dava (26 Şubat 2007 Tarihli Karar).” in Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007), (eds) Tütüncü, Şimşek, Uzun, Arıkoğlu, Akün, Başkaracaoğlu, Korkmaz-Sürer, Güneysu ve Gökalp, 23-37. İstanbul: Beta.

Aydın Okur, Derya, 2015. “Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Haklarının Kesişen Yollarında ‘Lex Specialis’ ile Kaybolmak” içinde Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı’ya Armağan Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Berdal, Mats. 2008. "The Security Council and Peacekeeping." In *The United Nations Security Council and War, The Evolution of Thought and Practice since 1945*, edited by Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jennifer Welsh, and Dominik Zaum, 175-204. New York: Oxford University Press.

Blyth, Fiona, and Patrick Cammaert. 2016. "Using Force to Protect Civilians in United Nations Peacekeeping Operations." In *Protection of Civilians*, edited by Haidi Willmot, Ralph Mamiya, Scott Sheeran, and Marc Weller, Online Edition, Oxford University Press.

Bothe, Michael. 2012. "Peacekeeping." In *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*, (Oxford Commentaries on International Law), edited by Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, and Nikolai (Assistant Editor) Wessendorf, 3rd Edition, 1171-1201. Oxford: Oxford University Press.

Cammaert, Patrick C., and Ben F. Klappe. 2015. "Authority, Command, and Control in United Nations-Led Peace Operations." In *The Handbook of the International Law of Military Operations*, edited by Terry D. Gill and Dieter Fleck, Second edition, 181-85. Oxford : Oxford University Press.

Ciobanu, Dan, 'The Powers of the Security Council to Organise Peace-Keeping Operations' in Antonio Cassese (ed), *United Nations Peace-Keeping: Legal Essays* (Alphen aan den Rijn: Sijthoff and Noordhoff 1978)

Doyle, Michael W., and Nicholas Sambanis. 2007. "Peacekeeping Operation." In *The Oxford Handbook on United Nations*, edited by Thomas G. Weiss and Sam Dawns, 323-48. New York: Oxford University Press.

Fleck, Dieter. 2014. "The Law Applicable to Peace Operations." In *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*, edited by Andrew Clapham and Paola Gaeta, 206-47. New York: Oxford University Press .

Fröhlich, Manuel. 2014. "The 'Suez Story': Dag Hammarskjöld, the United Nations and the Creation of UN Peacekeeping." In *Peace Diplomacy, Global Justice and International*

Agency: Rethinking Human Security and Ethics in the Spirit of Dag Hammarskjöld, edited by Carsten Stahn and Hennig Melber, 305-40. Cambridge: Cambridge University Press.

Giegerich, Thomas. 2012. "Ch.VI Pacific Settlement of Disputes, Article 36." In *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*, (Oxford Commentaries on International Law), edited by Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, and Nikolai Wessendorf, 3rd edition, 1069-1171. Oxford: Oxford University Press.

Gill, Terry D. 2016. "Characterization and Legal Basis for Peace Operations." In *The Handbook of the International Law of Military Operations*, edited by Terry D. Gill and Dieter Fleck, Second Edition, 153-60.

Gill, Terry D., 'Legal Characterization and Basis for Enforcement Operations and Peace Enforcement Operations under the Charter' in *The Handbook of the International Law of Military Operations*, Terry D. Gill and Dieter Fleck (Ed.), Oxford University Press, New York, Second Edition, 2016, 95-109.

Gowan, Richard. 2018. "Peace Operations." In *The Oxford Handbook on the United Nations*, edited by Thomas G. Weiss and Sam Daws, 2nd Edition, 420-45. Oxford: Oxford University Press.

Greenwood, Christopher. 1995. "The United Nations as Guarantor of International Peace and Security: Past, Present and Future: A United Kingdom View." In *The United Nations at Age Fifty: A Legal Perspective*, edited by Christian Tomuschat, 59-76. The Hague: Kluwer Law International.

Guéhenno, Jean-Marie, 'The United Nations and the Protection of Civilians' In *Protection of Civilians*, edited by Haidi Willmot, Ralph Mamiya, Scott Sheeran, and Marc Weller, Online Edition, Oxford University Press.

Holzgrefe, J. L. 'The Humanitarian Intervention Debate' in J. Holzgrefe and R. Keohane (eds.) *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, 15-52 (Cambridge University Press 2003)

Klappe, Ben F. 2008. "The Law of International Peace Operations." In *The Handbook of International Humanitarian Law*, Fleck, Dieter (ed) Second edition, 635-74. New York: Oxford University Press.

Kleffner, Jann K. 2015. "Human Rights and International Humanitarian Law: General Issues." In *The Handbook of the International Law of Military Operations*, edited by Terry D. Gill and Dieter Fleck, Second edition, 35-62. Oxford University Press.

Krisch, Nico. 2012. "Ch.VII Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression, Introduction to Chapter VII: The General Framework." In *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume II*, edited by Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, and Nikolai Wessendor, Third Edition. Oxford : Oxford University Press.

Mesquita, Ana Guedes, and Nigel D. White. 2015. "United Nations Observation Group in Lebanon (UNOGIL)." In *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations*, edited by Joachim A. Koops, Norrie Macqueen, Thierry Tardy, and Paul D. Williams. Oxford: Oxford University Press.

Okimoto, Keiichiro. 2015. "The Relationship Between Jus Ad Bellum and Jus in Bello." In *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, edited by Marc Weller, 1209-23. Oxford : Oxford University Press.

Pellet, Alain. 1995. "The Road to Hell Is Paved with Good Intentions: The United Nations as Guarantor of International Peace and Security: A French Perspective." In *The United Nations at Age Fifty: A Legal Perspective*, edited by Christian Tomuschat, 113-34. Kluwer Law International.

Sassoli, Marco, 'International humanitarian law and peace operations, scope of application *ratione materiae*' in Gian Luca Beruto (ed), *International Humanitarian Law Human Rights And Peace Operations*, International Institute of Humanitarian Law (2008) 100-107.

Sassoli, Marco. 2008. "International Humanitarian Law and Peace Operations, Scope of Application Ratione Materiae." In *International Humanitarian Law Human Rights And Peace Operations*, edited by Gian Luca Beruto, 100-107. International Institute of Humanitarian Law.

Sheeran, Scott, and Catherine Kent. 2016. "Protection of Civilians, Responsibility to Protect, and Humanitarian Intervention: Conceptual and Normative Interactions." In *Protection of Civilians*, edited by Haidi Willmot, Ralph Mamiya, Scott Sheeran, and Marc Weller, Online Edition, 29-62. Oxford University Press.

Sheeran, Scott. 2015. "The Use of Force in United Nations Peacekeeping Operations." In *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, edited by Marc Weller, 347-74. Oxford : Oxford University Press .

Thakur, Ramesh. 2018. "Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect." In *The Oxford Handbook on the United Nations*, edited by Thomas G. Weiss and Sam Daws, Second Edition. Oxford: Oxford University Press.

Tsagourias, Nicholas. 2015. "Self-Defence, Protection and Humanitarian Values and the Doctrine of Impartiality and Neutrality in Enforcement Mandates." In *The Oxford Handbook on the Use of Force in International Law*, edited by Marc Weller, 398-415. Oxford : Oxford University Press.

White, Nigel D. 2014. "Security Council Mandates and the Use of Lethal Force by Peacekeepers: What Place for the Laws of War?" In *Contemporary Challenges to the Laws of War: Essays in Honour of Professor Peter Rowe*. Caroline Harvey, James Summers, Nigel D. White (eds) Cambridge University Press.

White, Nigel D. 2014. "Security Council Mandates and the Use of Lethal Force by Peacekeepers: What Place for the Laws of War?" In *Contemporary Challenges to the Laws of War: Wssays in Honour of Professor Peter Rowe* . Cambridge University Press.

Williams, Paul D. 2016. "The R2P, Protection of Civilians, and UN Peacekeeping Operations." In *The Oxford Handbook of the Responsibility to Protect*, edited by Alex J. Bellamy and Tim Dunne, 524-44. Oxford : University Press .

Zacklin, Ralph. 2005. "The Use of Force in Peacekeeping Operations." In *The Security Council and the Use of Force Theory and Reality - A Need for Change?*, edited by Niels M. Blokker and Nico J. Schrijver, 91-106. E-book.

Zaum, Dominik. 2008. "The Security Council, the General Assembly, and War: The Uniting for Peace Resolution." In *The United Nations Security Council and War, The Evolution of Thought and Practice since 1945*, edited by Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jennifer Welsh, and Dominik Zaum, 154-75. New York: Oxford University Press.

MAKALELER

Bourgeois, Hanna, and Patryk I. Labuda. 2023. "When May UN Peacekeepers Use Lethal Force to Protect Civilians? Reconciling Threats to Civilians, Imminence, and the Right to Life." *Journal of Conflict and Security Law* 28 (1): 1-65.

Bourgeois, Hanna. 2020. "'All Necessary Means' to Protect Civilians The Interpretation and Implementation of UN Security Council Mandates Authorising the Protection of Civilians." *Journal of International Peacekeeping*, 1-62.

Camargo Pedro Pablo and Maia Fanny Suarez de Guerrero, Views, Human Rights Committee, Communication no. 45/1979, U.N. Doc. CCPR/C/15/D/45/1979, 31 March 1982.

Daniel Wolf, 'Humanitarian Intervention, *Michigan Journal of International Law*' (1988) 9(1) 333-366, 357.

Erkiner, Hakkı Hakan. 2017. "Bir Uluslararası Örgütün Uluslararası Hukuka Aykırı Bir Davranışından Ötürü Bir Üye Devletin Uluslararası Sorumluluğu." *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi* 23 (2): 61-86.

Ferraro, Tristan. 2013. "The Applicability and Application of International Humanitarian Law to Multinational Forces." *International Review of the Red Cross* 95: 561-612.

Goulding, Marrack. 1993. "The Evolution of United Nations Peacekeeping." *International Affairs* 69 (3): 451-64.

Greenwood, Christopher. 1998. "International Humanitarian Law and United Nations Military Operations." *Yearbook of International Humanitarian Law Volume 1*: 3-34.

Greenwood, Christopher. 1998. "International Humanitarian Law and United Nations Military Operations." *Yearbook of International Humanitarian Law Volume 1*: 3-34.

Grignon, Julia. 2014. "The Beginning of Application of International Humanitarian Law: A Discussion of a Few Challenges." *International Review of the Red Cross* 96: 139-62.

Hudson, Manley O. 1948. "Integrity of International Instruments." *The American Journal of International Law (Editorial Comment)* 42 (1): 105-8.

ICRC Article 'What Is the Difference between IHL and Human Rights Law?', 22 January 2015.

ICRC. 1978. "Fundamental Rules of Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts." *International Review of the Red Cross* 10.

Kaboğlu, İbrahim, Oğuz Dönmez 1985. 'Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı (X)', *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (3) 401-418.

Karin Rudolph, 1995. 'Peace-keeping Forces', *United Nations: Law, Policies and Practice* 2957, 10.

Labuda, Patryk I. 2020. "UN Peacekeeping as Intervention by Invitation: Host State Consent and the Use of Force in Security Council-Mandated Stabilisation Operations." *Journal on the Use of Force and International Law*, 1-41.

Lauterpacht, Hersch. 1946. "The Grotian Tradition in International Law." *British Year Book of International Law* 23: 1-53.

Liivoja, Rain, 2008. 'The Scope of the Supremacy Clause of the United Nations Charter', *International and Comparative Law Quarterly*, 57(3), 583-612.

Lubell, Noam. 2007. "Parallel Application of International Humanitarian Law and International Human Rights Law: An Examination of the Debate." *Israel Law Review* 40 (2): 648-60.

Milanović, Marko. 2014. "The End of Application of International Humanitarian Law." *International Review of the Red Cross* 96: 163-88.

Miller, E. M. 1961. "Legal Aspects of the United Nations Action in the Congo." *American Society of International Law* 55 (1): 1-28.

Orakhelashvili, Alexander, 2003. 'The Legal Basis of the United Nations Peace-Keeping Operations', *Virginia Journal of International Law*, 43, 485-524.

Pawnday, Savita, and Jaclyn Streitfeld-Hal. 2021. "POC and R2P: Commonalities and Differences." *CoESPU Magazine*, Global Centre for the Responsibility to Protect, July 7, 2021.

Sarıbeyoğlu Skalar, Meltem, Hande Gür, 2021. 'Uluslararası İnsancıl Hukukun Zamansal Kapsamı (I): "Uluslararası Silahlı Çatışmalarda" İnsancıl Hukukun Uygulanmaya Başlaması' 2021(2) *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2213-2252.

Sarıbeyoğlu Skalar, Meltem, Hande Gür, 2022. 'Uluslararası İnsancıl Hukukun Zamansal Kapsamı (II): "Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda" İnsancıl Hukukun Uygulanmaya Başlaması' 28(1) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 223-239.

Sarıbeyoğlu Skalar, Meltem. 2014. "Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması İçin Güvenli Bölgeler." *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9: 37-64.

Sheeran, Scott,. 2011. "A Constitutional Moment: United Nations Peacekeeping in the Democratic Republic of Congo." *International Organizations Law Review* 55.

Sloan, James. 2014. "The Evolution of the Use of Force in UN Peacekeeping." *Journal of Strategic Studies* 37 (5): 674-702.

Şimşek, Galip Engin, 2005-2006. 'On the Question Whether International Organizations are Bound by International Law', *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Hukuk Bülteni* (1-2) 367-410.

Tardy, Thierry. 2012. "The Dangerous Liaisons of the Responsibility to Protect and the Protection of Civilians in Peacekeeping Operations." *Global Responsibility to Protect* 4: 424-48.

Thakur, Ramesh. 1990. "Non-Intervention in International Relations: A Case Study,," *Political Science* 42 (1): 27-61.

Tsagourias, Nicholas. 2006. "Consent, Neutrality/ Impartiality and the Use of Force in Peacekeeping: Their Constitutional Dimension." *Journal of Conflict & Security Law* 11 (3): 465-82.

Vesselin Popovski, 'The concepts of responsibility to protect and protection of civilians: "sisters, but not twins" *Security Challenges* (2011) 7(4), 1-12.

Vite, Sylvain. 2009. "Typology of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations." *International Review of the Red Cross*, 91: 69-94.

White, D Nigel, 1996. "The UN Charter and Peacekeeping Forces: Constitutional Issues." *International Peacekeeping* 3:4, 43-63.

Willmot, Haidi, and Scott Sheeran. 2013. "The Protection of Civilians Mandate in UN Peacekeeping Operations: Reconciling Protection Concepts and Practices." *International Review of the Red Cross* 95: 517-38.

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

1961 Avrupa Sosyal Şartı (*European Social Charter*)

1965 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*). Sözleşme,

1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve 1988 ve 1990 Protokolleri (*The American Convention on Human Rights*)

1973 Apartheid Suçunun Bastırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid*).

1979 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (*Convention for the Elimination of all forms of Discrimination Against Women-CEDAW*)

1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (*The African Charter on Human and Peoples' Rights*) Sözleşme

1984 İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*.)

1985 İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme (*The Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture*)

1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (*Convention on the Rights of the Child*)

1990 Çocuk Hakları ve Refahına İlişkin Afrika Şartı (*The African Charter on the Rights and Welfare of the Child*)

1990 Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*)

1994 Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme (*The Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women*)

1994 Kişilerin Zorla Kaybedilmesine İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme (*The Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons*)

2006 Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Rights of Persons with Disabilities*)

2010 Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*)

Birleşmiş Milletler Şartı Birleşmiş Milletler Şartı 1945 RG, 24 Ağustos 1945, 6092.

Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Geneva, 12 August 1949.

Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, Geneva, 12 August 1949.

Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War, Geneva, 12 August 1949.

Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokol (*The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights*)

Esaretin Meni Hakkında 25 Eylül 1926 Tarihli Sözleşme/Kölelik Sözleşmesi (*Slavery, Servitude, Forced Labour and Similar Institutions and Practices Convention of 1926/Slavery Convention of 1926*)

International Labour Organisation Conventions

İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (*European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*)

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (*International Covenant on Civil and Political Rights*)

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977.

Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III), 8 December 2005.

ULUSLARARASI MAHKEME KARARLARI

Uluslararası Adalet Divanı/Uluslararası Sürekli Adalet Divanı

Chorzow Factory Case (Germany v. Poland), Indemnity and Merits, PCIJ Reports, Series A, No. 17, 1928

Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Judgment, of 27 June 1986, ICJ Reports 1986, p.14

International Court of Justice, Certain Expenses of the United Nations: Advisory Opinion, ICJ Reports (1962) p.151

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, p.226

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 9 July 2004, p.136.

Application of Genocide Convention (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment 26 February 2007, I.C.J. Report 2007, p.43

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I.C.J. Reports 1993, p.325

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 8 April 1993, I.C.J. Reports 1993, p.3

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v Yugoslavia (Serbia and Montenegro)), Order of 13 September 1993, I.C.J. Reports 1993, Separate Opinion of Judge Sir Lauterpacht.

Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda) Jurisdiction and Admissibility, 3 February 2006, I.C.J. Reports 2006, p.6.

Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, Judgment 5 February 1970, I.C.J. Reports 1970, p. 3

East Timor, (Portugal v. Australia), Judgment 1995, I.C.J. Reports 1995, p.90

Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgment 3 February 2012, I.C.J. Reports 2012, p.99

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, p. 16

Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium), Oral Proceeding, Verbatim record 1999/15, 10 May 1999, at 3 p.m.

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Belgium), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999, p. 124

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Canada), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999, p. 259

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. France), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999, p. 363

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Italy), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I. C.J. Reports 1999, p. 481

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Netherlands), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999, p. 542

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Portugal), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999, p. 656

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. United Kingdom), Provisional Measures. Order of 2 June 1999, I. C.J. Reports 1999, p. 826

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. United States of America), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999, p. 916

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Germany), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I. C.J. Reports 1999. p. 422

Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Spain), Provisional Measures, Order of 2 June 1999, I.C.J. Reports 1999, p. 761

Monetary Gold Removed from Rome in 1943 (Italy v. UK, US and France), Judgment of 15 June 1954, ICJ Reports 1954, p.19

Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I.C.J. Reports 1992, p. 3

Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1949, p. 174

Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Advisory Opinion 28 May 1951, I.C.J. Reports 1951, p.15.

United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran), Judgment 24 May 1980, I.C.J. Reports 1980, p.3

Corfu Channel Case (UK v. Albania), Judgment of 9 April 1949, ICJ Reports 1949, p.4.

Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment 14 February 2002, I.C.J. Reports 2002, p.3

Barcelona Traction case (Belgium v. Spain), Judgment 5 February 1970, ICJ Reports 1970, p.3

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

ECtHR, Albekov v. Russia, 68216/01, Judgment 6 April 2009.

ECtHR, Ergi v. Turkey, 23818/94, Judgment 28 July 1998.

ECtHR, Hamiyet Kaplan and others v. Turkey, 36749/97, Judgment 13 September 2005.

ECtHR, Matzarakis v. Greece, 50385/99, Judgment 20 December 2004 (Grand Chamber).

ECtHR, McCann and Others v. the United Kingdom, 18984/91 Judgment 27.9.1995 (Grand Chamber).

Ergi v. Turkey, Judgment, App. no. 66/1997/850/1057 (ECtHR, 28 July 1998).

European Court of Human Rights in *Loizidou v. Turkey* (merits), Appl. No. 25781/94, Judgment 18 December 1996.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY)

Prosecutor Ljube Boškoski and Johan Tarčulovski Judgment, Trial Chamber II, (IT - 04-82-T), ICTY, 10 July 2008.

Prosecutor v Dusko Tadić, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Case No IT-94-1-AR72, ICTY, 2 October 1995

Prosecutor v Fatmir Limaj, Haradin Bala, and Isak Musliu, Judgment, Trial Chamber, (IT-03-66-T), ICTY, 30 November 2005.

Prosecutor v. Ramush Haradinaj, Idriz Balaj, Lahi Brahimaj Case No. IT-04-84-T, ICTY, Judgment of 3 April 2008.

Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi

Bámaca-Velásquez v. Guatemala, Inter-American Court of Human Rights, Judgement of Nov. 25, 2000 (Ser. C.) No. 70 (2000)

Juan Abella v. Argentina, Case 11.137, Inter-American Court of Human Rights, Judgement of November 18, 1997, No. 55/97 (1997)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BELGELERİ

Güvenlik Konseyi Belgeleri

Güvenlik Konseyi Kararları

UN Security Council Res. 2677 (2023) UN Doc. S/RES/2677 (2023)

UN Security Council Res. 2640 (2022) UN Doc. S/RES/2640 (2022)

UN Security Council Res. 2605 (2021) UN Doc. S/RES/2605 (2021)

UN Security Council Res. 2591 (2021) UN Doc. S/RES/2591 (2021)

UN Security Council Res. 2584 (2021) UN Doc. S/RES/2584 (2021)

UN Security Council Res. 2567 (2021) UN Doc. S/RES/2567 (2021)

UN Security Council Res. 2559 (2020) UN Doc. S/RES/2559 (2020)

UN Security Council Res. 2552 (2020) UN Doc. S/RES/2552 (2020)

UN Security Council Res. 2550 (2020) UN Doc. S/RES/2550 (2020)

UN Security Council Res. 2539 (2020) UN Doc. S/RES/2539 (2020)

UN Security Council Res. 2531 (2020) UN Doc. S/RES/2531 (2020)

UN Security Council Res. 2525 (2020) UN Doc. S/RES/2525 (2020)

UN Security Council Res. 2514 (2020) UN Doc. S/RES/2514 (2020)

UN Security Council Res. 2499 (2019) UN Doc. S/RES/2499 (2019)

UN Security Council Res. 2497 (2019) UN Doc. S/RES/2497 (2019)

UN Security Council Res. 2495 (2019) UN Doc. S/RES/2495 (2019)

UN Security Council Res. 2485 (2019) UN Doc. S/RES/2485 (2019)

UN Security Council Res. 2480 (2019) UN Doc. S/RES/2480 (2019)

UN Security Council Res. 2448 (2018) UN Doc. S/RES/2448 (2018)

UN Security Council Res. 2445 (2018) UN Doc. S/RES/2445 (2018)

UN Security Council Res. 2436 (2018) UN Doc. S/RES/2436 (2018)

UN Security Council Res. 2433 (2018) UN Doc. S/RES/2433 (2018)

UN Security Council Res. 2429 (2018) UN Doc. S/RES/2429 (2018)

UN Security Council Res. 2425 (2018) UN Doc. S/RES/2425 (2018)

UN Security Council Res. 2423 (2018) UN Doc. S/RES/2423 (2018)

UN Security Council Res. 2416 (2018) UN Doc. S/RES/2416 (2018)

UN Security Council Res. 2406 (2017) UN Doc. S/RES/2406 (2017)

UN Security Council Res. 2387 (2017) UN Doc. S/RES/2387 (2017)

UN Security Council Res. 2386 (2017) UN Doc. S/RES/2386 (2017)

UN Security Council Res. 2373 (2017) UN Doc. S/RES/2373 (2017)

UN Security Council Res. 2364 (2017) UN Doc. S/RES/2364 (2017)

UN Security Council Res. 2363 (2017) UN Doc. S/RES/2363 (2017)

UN Security Council Res. 2352 (2017) UN Doc. S/RES/2352 (2017)

UN Security Council Res. 2350 (2017) UN Doc. S/RES/2350 (2017)

UN Security Council Res. 2333 (2016) UN Doc. S/RES/2333 (2016)

UN Security Council Res. 2327 (2016) UN Doc. S/RES/2327 (2016)

UN Security Council Res. 2318 (2016) UN Doc. S/RES/2318 (2016)

UN Security Council Res. 2304 (2016) UN Doc. S/RES/2304 (2016)

UN Security Council Res. 2301 (2016) UN Doc. S/RES/2301 (2016)

UN Security Council Res. 2296 (2016) UN Doc. S/RES/2296 (2016)

UN Security Council Res. 2295 (2016) UN Doc. S/RES/2295 (2016)

UN Security Council Res. 2287 (2016) UN Doc. S/RES/2287 (2016)

UN Security Council Res. 2284 (2016) UN Doc. S/RES/2284 (2016)

UN Security Council Res. 2252 (2015) UN Doc. S/RES/2252 (2015)

UN Security Council Res. 2251 (2015) UN Doc. S/RES/2251 (2015)

UN Security Council Res. 2241 (2015) UN Doc. S/RES/2241 (2015)

UN Security Council Res. 2239 (2015) UN Doc. S/RES/2239 (2015)

UN Security Council Res. 2230 (2015) UN Doc. S/RES/2230 (2015)

UN Security Council Res. 2228 (2015) UN Doc. S/RES/2228 (2015)

UN Security Council Res. 2227 (2015) UN Doc. S/RES/2227 (2015)

UN Security Council Res. 2226 (2015) UN Doc. S/RES/2226 (2015)

UN Security Council Res. 2223 (2015) UN Doc. S/RES/2223 (2015)

UN Security Council Res. 2217 (2015) UN Doc. S/RES/2217 (2015)

UN Security Council Res. 2205 (2015) UN Doc. S/RES/2205 (2015)

UN Security Council Res. 2190 (2014) UN Doc. S/RES/2190 (2014)

UN Security Council Res. 2187 (2014) UN Doc. S/RES/2187 (2014)

UN Security Council Res. 2179 (2014) UN Doc. S/RES/2179 (2014)

UN Security Council Res. 2173 (2014) UN Doc. S/RES/2173 (2014)

UN Security Council Res. 2164 (2014) UN Doc. S/RES/2164 (2014)

UN Security Council Res. 2162 (2014) UN Doc. S/RES/2162 (2014)

UN Security Council Res. 2156 (2014) UN Doc. S/RES/2156 (2014)

UN Security Council Res. 2155 (2014) UN Doc. S/RES/2155 (2014)

UN Security Council Res. 2149 (2014) UN Doc. S/RES/2149 (2014)

UN Security Council Res. 2134 (2014) UN Doc. S/RES/2134 (2014)

UN Security Council Res. 2126 (2013) UN Doc. S/RES/2126 (2013)

UN Security Council Res. 2112 (2013) UN Doc. S/RES/2112 (2013)

UN Security Council Res. 2109 (2013) UN Doc. S/RES/2109 (2013)

UN Security Council Res. 2104 (2013) UN Doc. S/RES/2104 (2013)

UN Security Council Res. 2100 (2013) UN Doc. S/RES/2100 (2013)

UN Security Council Res. 2066 (2012) UN Doc. S/RES/2066 (2012)

UN Security Council Res. 2062 (2012) UN Doc. S/RES/2062 (2012)

UN Security Council Res. 2057 (2012) UN Doc. S/RES/2057 (2012)

UN Security Council Res. 2053 (2012) UN Doc. S/RES/2053 (2012)

UN Security Council Res. 2000 (2011) UN Doc. S/RES/2000 (2011)

UN Security Council Res. 1998 (2011) UN Doc. S/RES/1998 (2011)

UN Security Council Res. 1996 (2011) UN Doc. S/RES/1996 (2011)

UN Security Council Res. 1991 (2011) UN Doc. S/RES/1991 (2011)

UN Security Council Res. 1990 (2011) UN Doc. S/RES/1990 (2011)

UN Security Council Res. 1973 (2011) UN Doc. S/RES/1973 (2011)

UN Security Council Res. 1970 (2011) UN Doc. S/RES/1970 (2011)

UN Security Council Res. 1962 (2010) UN Doc. S/RES/1962 (2010)

UN Security Council Res. 1933 (2010) UN Doc. S/RES/1933 (2010)

UN Security Council Res. 1925 (2010) UN Doc. S/RES/1925 (2010)

UN Security Council Res. 1919 (2010) UN Doc. S/RES/1919 (2010)

UN Security Council Res. 1906 (2009) UN Doc. S/RES/1906 (2009)

UN Security Council Res. 1894 (2009) UN Doc. S/RES/1894 (2009)

UN Security Council Res. 1882 (2009) UN Doc. S/RES/1882 (2009)

UN Security Council Res. 1870 (2009) UN Doc. S/RES/1870 (2009)

UN Security Council Res. 1861 (2009) UN Doc. S/RES/1861 (2009)

UN Security Council Res. 1856 (2008) UN Doc. S/RES/1856 (2008)

UN Security Council Res. 1794 (2007) UN Doc. S/RES/1794 (2007)

UN Security Council Res. 1778 (2007) UN Doc. S/RES/1778 (2007)

UN Security Council Res. 1769 (2007) UN Doc. S/RES/1769 (2007)

UN Security Council Res. 1756 (2007) UN Doc. S/RES/1756 (2007)

UN Security Council Res. 1739 (2007) UN Doc. S/RES/1739 (2007)

UN Security Council Res. 1706 (2006) UN Doc. S/RES/1706 (2006)

UN Security Council Res. 1701 (2006) UN Doc S/RES/1701 (2006)

UN Security Council Res. 1674 (2006) UN Doc. S/RES/1674 (2006)

UN Security Council Res. 1671 (2006) UN Doc. S/RES/1671 (2006)

UN Security Council Res. 1649 (2005) UN Doc. S/RES/1649 (2005)

UN Security Council Res. 1649 (2005) UN Doc. S/RES/1649 (2005)

UN Security Council Res. 1612 (2005) UN Doc. S/RES/1612 (2005)

UN Security Council Res. 1609 (2005) UN Doc. S/RES/1609 (2005)

UN Security Council Res. 1592 (2005) UN Doc. S/RES/1592 (2005)

UN Security Council Res. 1590 (2005) UN Doc. S/RES/1590 (2005)

UN Security Council Res. 1565 (2004) UN Doc. S/RES/1565 (2004)

UN Security Council Res. 1545 (2004) UN Doc. S/RES/1545 (2004)

UN Security Council Res. 1542 (2004) UN Doc. S/RES/1542 (2004)

UN Security Council Res. 1528 (2004) UN Doc. S/RES/1528 (2004)

UN Security Council Res. 1509 (2003) UN Doc. S/RES/1509 (2003)

UN Security Council Res. 1502 (2003) UN Doc. S/RES/1502 (2003)

UN Security Council Res. 1497 (2003) UN Doc. S/RES/1497 (2003)

UN Security Council Res. 1493 (2003) UN Doc. S/RES/1493 (2003)

UN Security Council Res. 1484 (2003) UN Doc. S/RES/1484 (2003)

UN Security Council Res. 1464 (2003) UN Doc. S/RES/1464 (2003)

UN Security Council Res. 1417 (2002) UN Doc. S/RES/1417 (2002)

UN Security Council Res. 1378 (2001) UN Doc. S/RES/1378 (2001)

UN Security Council Res. 1327 (2000) UN Doc S/RES/1327 (2000)

UN Security Council Res. 1313 (2000) UN Doc. S/RES/1313 (2000)

UN Security Council Res. 1296 (2000) UN Doc. S/RES/1296 (2000)

UN Security Council Res. 1291 (2000) UN Doc. S/RES/1291 (2000)

UN Security Council Res. 1289 (2000) UN Doc. S/RES/1289 (2000)

UN Security Council Res. 1270 (1999) UN Doc. S/RES/1270 (1999)

UN Security Council Res. 1265 (1999) UN Doc. S/RES/1265 (1999)

UN Security Council Res. 1199 (1998) UN Doc. S/RES/1199 (1998)

UN Security Council Res. 1160 (1998) UN Doc. S/RES/1160 (1998)

UN Security Council Res. 955 (1994) UN Doc S/RES/955(1994)

UN Security Council Res. 929 (1994) UN Doc S/RES/929 (1994)

UN Security Council Res. 915 (1994) UN Doc. S/RES/915 (1994)

UN Security Council Res. 866 (1993) UN Doc. S/RES/866 (1993)

UN Security Council Res. 837 (1993) UN Doc. S/RES/837 (1993)

UN Security Council Res. 836 (1993) UN Doc. S/RES/836 (1993)

UN Security Council Res. 827(1993) UN Doc S/RES/827(1993)

UN Security Council Res. 816 (1993) UN Doc S/RES/816 (1993)

UN Security Council Res. 794 (1992) UN Doc. S/RES/794 (1992)

UN Security Council Res. 776 (1992) UN Doc. S/RES/776 (1992)

UN Security Council Res. 693 (1991) UN Doc. S/RES/693 (1991)

UN Security Council Res. 689 (1991) UN Doc S/RES/689 (1991)

UN Security Council Res. 678 (1990) UN Doc. S/RES/678 (1990)

UN Security Council Res. 650 (1990) UN Doc S/RES/650 (1990)

UN Security Council Res. 664 (1989) UN Doc S/RES/664 (1989)

UN Security Council Res. 425 (1978) UN Doc. S/RES/425 (1978)

UN Security Council Res. 237 (1967) UN Doc. S/RES/237 (1967)

UN Security Council Res. 186 (1964) UN Doc. S/RES/186 (1964)

UN Security Council Res. 169 (1961) UN Doc. S/RES/169 (1961)

UN Security Council Res. 161 (1961) UN Doc. S/RES/161 (1961)

UN Security Council Res. 873 (1960) UN Doc. S/RES/873 (1960)

UN Security Council Res. 146 (1960) UN Doc. S/RES/146 (1960)

UN Security Council Res. 145 (1960) UN Doc S/RES/145 (1960)

UN Security Council Res. 143 (1960) UN Doc. S/RES/143 (1960)

UN Security Council Res. 157 (1960) UN Doc S/RES/157 (1960)

UN Security Council Res. 119 (1956) UN Doc. S/RES/119 (1956)

UN Security Council Res. 83 (1950) UN Doc. S/RES/83 (1950)

UN Security Council Res. 50 (1948) UN Doc. S/RES/50 (1948)

UN Security Council Res. 48 (1948) UN Doc. S/RES/48 (1948)

UN Security Council Res. 47 (1948) UN Doc. S/RES/47 (1948)

Diğer Güvenlik Konseyi Belgeleri

Provisional agenda for the 2491st meeting of the Security Council, to be held in the Security Council Chamber at Headquarters, on Thursday, 27 October 1983, UN Doc S/Agenda/2491 (1983)

Security Council Official Records, 31st year, 1942nd meeting, New York, 13 July 1976, UN Doc S/PV.1942 (1976)

Security Council, 'Report of the Secretary-General on the implementation of paragraph 5 of Security Council resolution 687' 5 April 1991, UN Doc S/22454 (1991)

UN Security Council official records, 15th year : 884th meeting, 8 August 1960, New York, UN Doc S/ PV.884 (1960)

UN Security Council, '3977th Meeting (on the Protection of Civilians in Armed Conflict)' 12 February 1999. UN Doc. S/PV.3977 (1999)

UN Security Council, 'Report of the Independent Inquiry into the Actions of the UN During the 1994 Genocide in Rwanda' (1999). UN Doc S/1999/1257

UN Security Council, (47th year : 1992). President Note / by the President of the Security Council, UN Doc S/23500, 31 January 1992

UN Security Council, 3989th Meeting, 26 March 1999. UN Doc S/PV.3989 (1999)

UN Security Council, 4054th Meeting (at Which UN Security Council Res 1270 (1999) Was Adopted). "UN Doc. S/PV.4054 (1999)

UN Security Council, 5519th Meeting, 31 August 2006. UN Doc S/PV.5519 (2006)

UN Security Council, Cable dated 12 July 1960 from the President of the Republic of the Congo and Supreme Commander of the National Army and the Prime Minister and Minister of National Defence addressed to the Secretary-General of the United Nations, UN Doc S/4382 (1960)

UN Security Council, Official Records (SCOR), 15th year : 873rd Meeting, 13/14 July 1960, New York. UN Doc S/PV/873

Genel Sekreter Belgeleri

Boutros Boutros-Ghali, An Agenda for Peace Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping: Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement Adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. UN Doc A/47/277-S/24111 (1992)

Report of the High-Level Independent Panel on Peace Operations on uniting our strengths for peace: politics, partnership and people, annexed to General Assembly/Security Council, Identical letters dated 17 June 2015 from the Secretary General addressed to the President of the General Assembly and the President of the Security Council, 17 June 2015, UN Doc A/70/95-S/2015/446 (2015)

UN Press Release, UN. Secretary-General “Secretary-General, in ‘Mission of Healing’ to Rwanda, Pledges Support of United Nations for Country’s Search for Peace and Progress” 6 May 1998, UN Doc SG/SM/6552 AFR/56 (1998)

UN Secretariat, Secretary-General’s Bulletin Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, UN Doc ST/SGB/1999/13 6 August 1999.

UN Secretary General, Report of the Secretary-General on Basic Points Presence and Functioning in Egypt of the United Nations Emergency Force, 20 November 1956, UN Doc A/3302 (1956)

UN Secretary General, Report of the Secretary-General on the Work of the Organization, UN Doc A/49/1 (1993)

UN Secretary-General, ‘Identical Letters Dated 21 August 2000 from the Secretary-General to the President of the General Assembly and the President of the Security Council, Fifty-Fifth Session of the General Assembly, Item 87 of the Provisional Agenda;

Fifty-Fifth Year of the Security Council.’ 21 August 2000. UN Doc. A/55/305-S/2000/809 (2000)

UN Secretary-General, ‘Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict.’ UN Doc. S/2004/431 (2004)

UN Secretary-General, ‘Secretary-General Presents His Annual Report to General Assembly.’ UN Doc. SG/SM/7136 (1999)

UN Secretary-General, ‘Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General’, Thirteenth Session, Annexes, Agenda Item 65, 9 October 1958. UN Doc A/3943 (1958)

UN Secretary-General, ‘Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the Force: Report of the Secretary-General’, Thirteenth Session, Annexes, Agenda Item 65, 9 October 1958. UN Doc A/3943 (1958)

UN Secretary-General, ‘We the Peoples’ : The Role of the United Nations, 21st Century / Kofi A. Annan, Secretary-General of the United Nations. UN Doc. [ST/]DPI/2103 (2000)

UN Secretary-General, Decisions of the Secretary-General- 26 October Policy Committee Meeting, Decisions of the Secretary-General Policy Committee Meeting of 26 October 2005, Decision No. 2005/24 - Human Rights in Integrated Missions. 26 October 2005

UN Secretary-General, Final report by Secretary-General U Thant on UNEF, 12 July 1967. UN Doc A/6672 (1967)

UN Secretary-General, First report on the implementation of the Security Council resolution S/4387 of 14 July 1960 : addendum No. 2 / by the Secretary-General, 18 July 1960. UN Doc. S/4389 (1960)

UN Secretary-General, Model Status of Forces Agreement for Peace-Keeping Operations, Report of the Secretary General, 9 October 1990. UN Doc A/45/594 (1990)

UN Secretary-General, Protection of civilians in armed conflict Report of the Secretary-General, 10 May 2011. UN Doc. S/2022/381 (2022)

UN Secretary-General, Report of the Secretary General, Summary of the experiences derived from the establishment and operation of the force, 9 October 1958. UN Doc. A/3943

UN Secretary-General, Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolution 340 (1973). 27 October 1973. UN Doc S/11052/Rev.1 (1973)

UN Secretary-General, Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council resolution 340 (1973) 27 October 1973. UN Document S/11052/Rev. 1 (1973)

UN Secretary-General, Report of the Secretary-General on the implementation of Security Council Resolution 425 (1978) 19 March 1978. UN Doc S/12611 (1978)

UN Secretary-General, Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, 22 May 2012. UN Doc S/2012/376 (2012)

UN Secretary-General, Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict, 8 September 1999. UN Doc. S/1999/957 (1999)

UN Secretary-General, Report on the United Nations Operation in Cyprus / by the Secretary-General, 10 September 1964. UN Doc S/5950 (1964)

UN Secretary-General, Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, 6 August 1999. UN Doc ST/SGB/1999/13 (1999)

UN Secretary-General, Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations forces of international humanitarian law, 6 August 1999. UN Doc ST/SGB/1999/13 (1999)

UN Secretary-General, Supplement to an Agenda for Peace: position paper of the Secretary-General on the occasion of the 50th anniversary of the United Nations, 25 January 1995. UN Doc A/50/60-S/1995/1 (1995)

UN Secretary-General, The Secretary-General, Report of the Secretary-General on Respect for Human Rights in Armed Conflicts, 18 September 1970. UN Doc. A/8052 (1970)

UN Secretary-General, Thirty-third progress report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Liberia, 16 June 2017. UN Doc S/2017/510 (2017)

UN Secretary-General, UN Doc Press Release, SG/SM/6938, 24 March 1999.

UN Secretary-General, UN Doc Press Release, SG/SM/6949, 7 April 1999.

UN Secretary-General, UN Doc Press Release, SG/SM/7136 GA/9596, 20 September 1999.

UN Secretary-General, UN Secretariat, Secretary-General's Bulletin Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, 6 August 1999. UN Doc ST/SGB/1999/13 (1999)

UN Secretary-General, United Nations General Assembly (UNGA), 'Report of the Secretary-General Pursuant to General Assembly Resolution 53/35: The Fall of Srebrenica' 15 November 1999. UN Doc A/54/549 (1999)

UN Secretary-General, Letter dated 15 December 1999 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council, 16 December 1999. UN Doc S/1999/1257 (1999)

UN United Nations Secretary-General, 'Letter Dated 15 December 1999 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council', 16 December 1999. UN Doc S/1999/1257 (1999)

UN United Nations Secretary-General, Report of the Independent Inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda, 16 December 1999. UN Doc S/1999/1257 (1999)

UN United Nations Secretary-General, Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict, 28 October 2007. UN Doc S/2007/643(2007)

Genel Kurul Belgeleri

UN Doc A/RES/1474(ES-IV) (1960)

UN General Assembly Res 1000(ES-I) (1956)

UN General Assembly Res 1237 (ES-III) (1958)

UN General Assembly Res 1474 (ES-IV) (1960)

UN General Assembly Res 1752(XVII), UN Doc A/RES/1752(XVII), 21 September 1962

UN General Assembly Res 2009 (XIX) (1965)

UN General Assembly Res 2106 A (XX), 21 December 1965

UN General Assembly Res 2200A (XXI), 16 December 1966

UN General Assembly Res 2444 (1968)

UN General Assembly Res 2625 (1970)

UN General Assembly Res 2647 (1970)

UN General Assembly Res 3314 (1974)

UN General Assembly Res 34/180 of 18 December 1979

UN General Assembly Res 377 (V) 3 November 1950, UN Doc. A/RES377 (V) (1950).

UN General Assembly Res 39/46, 10 December 1984

UN General Assembly Res 428(V), Annex, 14 December 1950

UN General Assembly Res 44/25, 20 November 1989

UN General Assembly Res 45/133, 23 December 2010

UN General Assembly Res 45/158, 18 December 1990

UN General Assembly Res 96(1), UN Doc A/RES/96(1), 11 December 1946

UN General Assembly Res 96/1 (1946)

UN General Assembly Res 998(ES-I), UN Doc A/RES/998(ES-I), 30 October 1956

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2009 Substantive Session (23 February-20 March 2009), Sixty-Third Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/63/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2010 Substantive Session (22 February-19 March 2010), Sixty-Fourth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/64/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2011 Substantive Session (New York, 22 February-18 March and 9 May 2011), Sixty-Fifth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/65/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2012 Substantive Session (New York, 21 February-16 March and 11 September 2012), Sixty-Sixth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/66/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2014 Substantive Session (New York, 24 February-21 March 2014), Sixty-Eight Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/68/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2015 Substantive Session (New York, 17 February-13 March 2015), Sixty-Ninth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/69/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2016 Substantive Session (New York, 16 February-11 March 2016), Seventieth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/70/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2017 Substantive Session (New York, 21 February-17 March 2017), Seventy-First Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/71/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2018 Substantive Session (New York, 12 February-9 March 2018), Sixty-Second Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/72/19

UN General Assembly, 'Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations, 2020 Substantive Session (New York, 17 February-12 March 2020), Seventy-Fourth Session, Supplement No. 19' UN Doc. A/74/19

UN General Assembly, 2005 World Summit Outcome, 24 October 2005, UN Doc A/RES/60/1 (2005)

UN General Assembly, UN Doc A/3276, 4 November 1956

UN General Assembly, UN Doc A/3302/Add.16, 4 November 1956

UN General Assembly, UN Doc A/3526, UN Treaty Series Vol. 260

UN General Assembly, UN Doc A/RES/217(III), 10 December 1948

UN General Assembly, UN Doc A/RES/260(III), 9 December 1948

UN General Assembly, UN Doc A/RES/3068(XXVIII), 30 November 1973

UN General Assembly, UN Doc A/RES/61/106, 13 December 2006

UN General Assembly, UN Doc. A/3302, 6 November 1956

Diğer Uluslararası Belgeler

United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. UN Doc. A/Conf.183/9, 17 July 1998.

AComHPR, ‘General Comment No. 3 on the African Charter on Human and Peoples’ Rights: The Right to Life (Article 4), Adopted during the 57th Ordinary Session of the African Commission on Human and Peoples’ Rights Held from 4 to 18 November 2015 in Banjul, The Gambia’ (2015)

Tehran Conference, General Resolution XXIII, ‘Respect for Human Rights in Armed Conflicts’, UN Doc. A/Conf.32/41 (13 May 1968)

UN Human Rights Committee, ‘General Comment No. 36 (2019) on Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the Right to Life’ (2019) UN Doc. CCPR/C/GC/36

UN Human Rights Committee, General Comment No. 29: States of Emergency (article 4), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11 (July 24, 2001)

UN Human Rights Committee, General comment no. 31 (80th session: 2004 : New York)

UN Human Rights Committee, General Comment No. 31 on the Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant. “UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13 (2004)

UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), ‘Building a Culture of Protection: 20 Years of Security Council Engagement on the Protection of Civilians’ (UN OCHA 2019) Occasional Policy Paper.

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Committee Against Torture, Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, General Comment No. 2, UN Doc. CAT/C/GC/2, 24 January 2008.

UN Peacebuilding Support Office, UN Peacebuilding: An Orientation (September 2010)

UN Secretary-General's Policy Committee, Conceptual Basis of Peacebuilding for the UN System Adopted by the Secretary-General's Policy Committee in May 2007.

UN Special Committee on Peacekeeping Operations, Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations 2021 substantive session (New York, 15 February-12 March 2021). UN Doc. A/75/19 (2021)

UN, 'Basic Principles on the Use of Force and Firearms' (Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990)

UN, The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Concluding Observation: Israel; UN Doc. E/C.12/1/Add.69 (Aug, 31, 2001)

UN, Yearbook of the International Law Commission, 25th Meeting. Summary Records and Documents of the First Session including the report of the Commission to the General Assembly 1949.

Barışı Koruma Operasyonları Departmanı (DPKO) - Barış Operasyonları Departmanı (DPO)

UN Department of Peace Operations and Department of Operational Support, Policy on Authority, Command, and Control in UN Peacekeeping Operations, Department of Peacekeeping Operations, 25 October 2019, Ref. 2019.23

UN Department of Peace Operations, Guidelines for the Development of Rules of Engagement for UN Peacekeeping Operations, Provisional Sample ROE, Attachment 1 to FGS/0220.001, United Nations, May 2002.

UN Department of Peace Operations, Policy on The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, 1 November 2019, Ref. 2019.17

UN Department of Peace Operations, Policy The Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, 1 May 2023, Ref. 2023.05

UN Department of Peace Operations, Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Handbook (2020)

UN Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support, “A New Partnership Agenda: Charting a new Horizon for UN Peacekeeping” (2009)

UN Department of Peacekeeping Operations/Department of Field Support, Policy on the Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping, 1 April 2015, Ref. 2015.07

UN Department of Peacekeeping Operations/Department of Field Support, ‘Guidelines: Use of Force by Military Components in United Nations Peacekeeping Operations’ (2017) Ref. 2016.24

UN Department of Peacekeeping Operations/Department of Field Support, ‘Protection of Civilians: Implementing Guidelines for Military Components of United Nations Peacekeeping Missions’ (2015) Ref. 2015.02

UN Department of Peacekeeping Operations/Department of Field Support, ‘Draft DPKO/DFS Operational Concept on the Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping Operations’ (2010)

UN Department of Peacekeeping Operations/Department of Field Support, Protection of Civilians: Implementing Guidelines for Military Components of United Nations Peacekeeping Missions (2015) Ref. 2015.02

UN Department of Peacekeeping Operations/Department of Field Support, “United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines (Capstone Doctrine).” 2008, New York.

İNTERNET MAKALELERİ

Munro, A.. "Non-Aligned Movement." Encyclopedia Britannica, 18 February 2020.
<https://www.britannica.com/topic/Non-Aligned-Movement> (24.05.2022).

ILO Conventions, C001-C067.
https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12000:0::NO::P12000_INST_RUMENT_SORT:4 (01.09.2022)

Nobel Lecture by Secretary-General Javier Pérez de Cuéllar, January 9, 1989.
<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1988/un/lecture/> (17.05.2022).

The Nobel Prize, "The Nobel Peace Prize 1988"
<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1988/summary/> (17.05.2022).

UN Archives and Records Management Section. "Death of Dag Hammarskjöld."
<https://archives.un.org/Content/Death-Dag-Hammarskjold>

UN Peacekeeping, Resmî Websitesi, "What is Peacekeeping",
<https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping> (13.05.2022).

UN Secretary-General, United Nations Secretary-General Official Web Page. "Former Secretaries-General." <https://www.un.org/sg/en/content/former-secretaries-general>

United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi "Peacekeeping Operations Timeline- List of Peacekeeping Operations 1948-2020"
https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/un_peacekeeping_operation_list_3_2.pdf (15.05.2022).

United Nations Peacekeeping Resmî Websitesi, "Our History"
<https://peacekeeping.un.org/en/our-history> (15.05.2022).

United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, "Military"
<https://peacekeeping.un.org/en/military> (28.04.2023)

United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, “Past Peace Operations- United Nations Observer Mission in El Salvador (ONUSAL)”
<https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/onusalmandate.html> (14.06.2022).

United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, “Principles of Peacekeeping”
<https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping> (27.02.2023).

United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, “Protecting Civilians”
<https://peacekeeping.un.org/en/protecting-civilians> (28.04.2023)

United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, “Protection of Civilians Mandate”
<https://peacekeeping.un.org/en/protection-of-civilians-mandate> (28.04.2023)

United Nations Peacekeeping Resmi Websitesi, “Recommendations of the Special Committee on Peacekeeping Operations (C34)”
<https://peacekeeping.un.org/en/recommendations-of-special-committee-peacekeeping-operations-c34> (18.05.2022).

United Nations Peacekeeping, Resmi Websitesi, “Data”,
<https://peacekeeping.un.org/en/data> (13.05.2022).

United Nations Peacekeeping, Resmi Websitesi, “Past Peace Operations”
<https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations> (09.05.2022).

United Nations Peacekeeping, Resmi Websitesi, “Where We Operate”
<https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate> (09.05.2022).

United Nations Resmi Websitesi, “Maintain International Peace and Security”,
<https://www.un.org/en/our-work/maintain-international-peace-and-security> (13.05.2022).

United Nations Resmi Websitesi, General Assembly Special Committee on Peacekeeping Operations 270th and 271st Meetings, 14 Şubat 2022.
<https://www.un.org/press/en/2022/gapk243.doc.htm> (18.05.2022).